Livsspørgsmaal. Blandede Skrifter

af Grev **Léo Tolstój.**

Oversat fra russisk af **Em. Hansen.**

Kjøbenhavn. Andr. Schous Forlag. 1888.

Kjøbenhavn. I. Cohens Bogtrykkeri.

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna bok från 1888 har 2013 digitaliserats av Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn, varifrån de scannade bilderna och OCR-texten i juli 2018 kopierades till Projekt Runeberg för att kunna korrekturläsas.

Indledning. I Betragtning af den særlige Interesse, som Grev Léo Nikolåjevitsch Tolstoj's Skrifter fra de senere Aar frembyde for Læserne, saavel i hans Hjemstavn som i Udlandet, har det været Forlæggerens Ønske, at give en Oversættelse deraf, som i Udtog skulde omfatte det mest fremragende af hvad den berømte russiske For- fatter har skrevet efter »Anna Karénin« eller siden 1881. I Slutningen af Forordet til »Ungdom« er der givet en kort Oversigt af Indholdet, og hvis Oversættelsen ikke nu fremtræder i det lovede Omfang, er det kun som en Følge af, at Forfatteren i Mellemtiden har skrevet et i sin Art enestaaende Drama »Mørkets Magt,« som Forlæggeren ønskede at optage i Samlin- gen, og hvorved denne vilde faa et saa betydeligt Omfang, at det viste sig nødvendigt, at udgive den i to Dele, hvoraf den første nu foreligger, medens den anden vil udkomme til Efteraaret*). *) Indholdet af denne bliver: »For Dødens Domstol«, »Hvor megen Jord har vel et Menneske nødig?«, »Gudsønnen«, »Hvori bestaar Lykke?« og »Mørkets Magt.«II I nærværende første Del vil Læseren, foruden de i Forordet til »Ungdom" omtalte mindre Fortællinger, forefinde Artiklen »Betragtninger i Anledning af Folke- tællingen i Moskov 1881,« der her fremtræder under sin oprindelige Titel »Hvad skulle vi da gjøre?«, og hvori Forfatteren i en Række gribende Bekjendelser og Skildringer af Nutidslivet, leverer et Opgjør med Samtiden, der har gjort Epoke i den russiske Literatur. I Følge den Kritik, som Forf. heri underkastede den russiske Kirke, blev Artiklen ved sin Fremkomst i Maanedskriftet »Russkaja Mysl« undertrykt af Censuren og er først senere bleven optaget i »Samlede Skrifter« med betydelige Forkortelser, hvorfor ogsaa Forf. i Overskriften har tilføjet »Brudstykker«. Ingen af alle Forfatterens verdensberømte Romaner har vakt en saa almen Interesse i de mest forskjellige Kredse af det russiske Samfund, ingen er bleven læst mere og har givet Anledning til heftigere Debatter for og imod end denne Artikel. Samtidig hermed er Interessen for Forf.'s øvrige Skrifter tiltagen i den Grad, at medens der hidtil kun forelaa fire Udgaver af hans samlede Værker, er femte Udgave (hvori den ovennævnte Artikel første Gang forelaa i Trykken), til Trods for den forholdsvis høje Pris af 17 Rubler, bleven udsolgt i Løbet af et halvt Aar; en ny Ud- gave paa 6000 Eksemplarer til 8 Rubler blev udsolgt i en Maaned, hvorefter der straks blev skredet til Trykningen af 7de Udgave i et Oplag af 15,000 Eksemplarer. En saa umaadelig Efterspørgsel paa Skrifter, hvis Forfatters fremrykkede Alder efter Tingenes sædvan- lige Gang skulde have en Aftagen i LæseverdenensIII Interesse til Følge, især da Hovedparten af hans Værker snart i en Menneskealder har været i de fleste Læseres Hænder, medens Indholdet af sidste Bind for største Delen samtidig foreligger i Separat-Aftryk til en fabelagtig billig Pris*), er et saa sjeldent Fænomen, ikke blot i den russiske, men ogsaa i alle andre Landes Literatur, at de Skrifter, som have fremkaldt *) Forf.'s mindre Fortællinger sælges saaledes i Udgaver til en Pris af 1V2 Kopek Stykket; »Mørkets Magt«, der ud- gjør ca. 12 Ark, koster kun 9 Kopek — en Prisbillighed, der i Betragtning af, at Udgaven er i høj Grad smagfuldt og omhyggeligt besørget,

kun har været muligt at opnaa, idet Forf. intet Honorar betinger sig af Firmaet, der har overtaget Folkeudgaven af hans Skrifter. Firmaet, der blev grundet i April 1885 nnder Navn af »Posrédnik« (Mellemmanden), og hvis Hovedkontor findes i St. Peters- borg (Mojka 12), begyndte sin Virksomhed med Udgivelsen af tre af Léo Tolstoj's mindre Fortællinger, hvoriblandt »Hvad der holder Folk i Live» og »Gud er i Kjærlighed«, der i Løbet af et Aar solgtes i 150,270 og 130,350 Eksemplarer. Til Dato har Léo Tolstoj skjænket Firmaet 11 Skrifter, hvoriblandt flere ny, og da ligeledes andre Forfattere have fulgt hans Eksempel, beløber Antallet af Firmaets Folkeudgaver sig nu til over 40 Bøger, der i Løbet af 2V2 Aar ere blevne udbredte i ca. 6 Millioner Eksemplarer, hvoraf de to udgjøre Tolstoj's Skrifter. Som en Følge af, at Tolstoj betragter disse Folkebøger som Fælles-Ejendom, der kunne trykkes og udgives af enhver, har endnu en halv Snes andre Forlæggere overtaget Ud-givelsen, der for Tiden foregaar efter en saa kolossal Maalestok, at der neppe i noget andet Lands Literatur skal kunne opvises noget lignende. Det vilde være i høj Grad at ønske, om det skjønne Initiativ, som Léo Tolstoj her har taget, maatte finde Efterligning andensteds.IV det, vel maa antages ogsaa at kunne gjøre Regning paa nordiske Læseres Opmærksomhed. En saadan For- modning er saa meget mere berettiget, som Forf. her ikke blot optræder i Egenskab af den berømte Digter, men i sine Skildringer og Betragtninger om- handler saadanne Samfundsonder, der, langt fra at være særlige for Ruslands Vedkommende, i mere eller mindre Grad gjør sig gjældende overalt i vor Tid. Den ovennævnte Artikel, hvorpaa Hoved-Interessen, som sagt concentrerer sig, indeholder intet af, hvad der ellers vækker Sensation i Literaturen, tværtimod: Tonen, hvori den er holdt, og som skriver sig fra Forfatterens nedtrykte Sindsstemning undei Arbejdet, har givet den et vist bredt og tungt Præg, som til Trods for det mesterlige i Skildringerne, af og til virker trættende*). Til Gjengjæld er saa vel Indholdet, som Fremstillingen, i den Grad fængslende, at man uvil- kaarlig lader sig henrive deraf. Man føler straks, at Forf. her ikke underholder én med opdigtede Person- ligheder, men giver sin egen rige Personlighed hen, idet han henvender sig til Læseren, hvem den Stræben, der her gjør sig gjældende, allerede tildels vil være bekjendt fra »Ungdom <. Medens dette Afsnit af Forf.s Livs Historie dog ikke er bragt til Ende i sin *) Fuldt indseende det ønskelige i at raade Bod herpaa i den danske Gjengivelse, har Oversætteren dog i denne Hen- seende maattet gaa yderst forsigtig tilværks for ikke ved altfor indgribende Forandringer at blive nødsaget til at omarbejde hele Partier af Originalen, hvortil han hverken har følt sig kaldet eller berettiget.V digterigske Form, har han i »Skriftemaal« *) helliget det nogle Sider, der, som et højst værdifuldt Bidrag til hans Selvbiografi, her ville være paa deres Plads. Den Omstændighed, at Forf. her ikke ikke blot berører sin Ungdom, men tillige i korte Omrids giver en vid- underlig gribende Fremstilling af hele sit senere Liv, indtil det Tidsrum, da Omslaget i dette og hans Virk- somhed foregik, giver disse Meddelelser en ganske særlig Interesse og Betydning med Hensyn til For- staaelsen af hans nyere Skrifter, hvorfor Overs, ogsaa i nærværende korte Udtog har bestræbt sig for at medtage alle Hovedpartier heraf. »Jeg er kommen til Verden som fjerde Søn af rige Forældre. Jeg var kun halvandet Aar gammel, da jeg mistede min Moder og ni Aar, da min Fader døde. Efter alt, hvad jeg har hørt om dem, skal det have været to brave, oplyste, hjertensgode og gudhengivne Mennesker. Ved Faders Død blev jeg og mine Søskende overgivne til nogle Tanters Omsorg. To af dem, der først toge sig af os, var et Par yderst godmodige og gudfrygtige Damer. Den tredje, som overtog Opsynet med os, da jeg var elleve Aar gammel, og som bragte os til Kasån, var ligeledes et overmaade kjærligt Væsen (det sige i det mindste alle, som har kjendt hende) og saa from, at hun endte sit Liv i et Kloster, uden at dette dog forhindrede hende i at være baade letsindig og forfængelig. I Kasån gik jeg paa hendes Opfordring til Universitetet, som jeg dog kun besøgte i fire Aar, da jeg, lige saa snart *) Trykt i et yderst begrændset Antal Eksemplarer og ikke optaget i »Samlede Skrifter.«VI jeg var bleven myndig, tog ud at bo paa det Gods, der var tilfaldet mig i Arv efter mine Forældre« . . . Efter at have beskrevet, hvorledes han allerede i en tidlig Alder mistede Troen paa Gud — en Ulykke, som han havde at takke for mange Aars tunge Prø- velser og Lidelser —gaar Forf. over til at omtale sin Ungdom og den indre Kamp, som dengang foregik i ham. »Inden jeg gør Rede for, hvad der havde afløst hin tidligere Stræben efter det gode,« vedbliver han, »kan jeg ikke undlade med et Par Ord at berøre den sørgelige Tilstand, hvori jeg i Løbet af disse Aar be- fandt mig. Engang med Tiden, naar jeg nedskriver mine Erindringer, vil jeg faa Lejlighed til nærmere at omtale dette Tidsrum, hvis Historie er ligesaa lærerig som rørende. Jeg antager forøvrigt, at mange har prøvet noget lignende. Mit inderligste Ønske gik ud paa at blive et godt Menneske; men ung, som jeg var, og af en

lidenskabelig Natur, stod jeg fuldstændig ene i Verden, ene med alle mine Bestræbelser. Hver Gang jeg forsøgte at give det gode, som var nedlagt i mig. Luft, mødte jeg kun Spot og Foragt; saa snart jeg derimod gav mine slette Lidenskaber Tøjlen, blev jeg rost og opmuntret. »Ærgjerrighed, Herskesyge, Vellyst,Stolthed, Vrede, Hævntørst — det var altsammen noget, som stod i Anseelse, og ved at hengive mig til den Art Liden- skaber, fik jeg Udseende af at være voksen og ind- lagde mig Agtelse hos Folk. Hvor tit og ofte har ikke min gode Tante sagt mig, at hun intet hellere ønskede for mit Vedkommende, end at jeg maatte komme i et intimt Forhold til en gift Dame: »RienVII ne forme un jeune homme comme une liaison avec une femme comme il faut«. Det næste, hun ønskede mig, var at blive Adjutant (allerhelst hos Kejseren), og den aller største Lykke, som efter hendes Mening kunde times mig, var, at faa en hovedrig Brud og blive Herre over saa mange Livegne som muligt. »Det er mig umuligt at mindes hine Aar, uden at der overfalder mig en Følelse af Rædsel, Afsky og Smerte. Der gives ikke den Last, som jeg jo ikke den Gang vilde kunne have hengivet mig til, ikke den Forbrydelse, som jeg ikke vilde have været i Stand til at begaa. Løgn, Tyveri, alskens Udsvævel- ser, Vold, Drab — det er noget, som jeg altsammen har gjort mig skyldig i, uden i mindste Maade at paadrage mig Dadel, tvertimod: Folk af mine lige ansaa' mig endogsaa for et forholdsvist godt og moralsk Menneske, noget, man endnu stadig holder mig for. »Ude paa Godset, hvor jeg levede, forødte jeg i Sus og Dus og Kortspil alt, hvad mine Livegne havde erhvervet til mig ved deres Arbejde; men til Trods for, at jeg ikke nok hermed tillige pinte og straffede dem ved alle Lejligheder, ofrede dem for mine Ud- svævelser, bedrog dem, solgte dem, blev jeg dog alligevel rost for min Vandel. Saa snart jeg derimod forsøgte paa at gjøre noget godt, blev jeg stadig udlét og foragtet. '»I Løbet af de ti Aar, som jeg tilbragte paa denne Maade, forekom der vel Øjeblikke, hvor jeg angrede og søgte at forbedre mig; men den brede Vej, hvor- paa jeg befandt mig, var altfor bekvem til at jegVIII kunde overvinde mig til at forlade den, og jeg ved- blev at følge den indslagne Retning. »I disse Aar havde jeg ogsaa været i Krigen, havde slaaet Folk ihjel, og samtidig hermed begyndte jeg af lutter Hovmod og Indbildskhed at optræde som Forfatter. I mine Skrifter bar jeg mig fuldkommen ad som i Livet. For Pengenes og Berømmelsens Skyld, for hvilke jeg arbejdede, maatte det gode for- ties, medens det onde kom til Orde, noget, hvorfor jeg da ogsaa trolig bestræbte mig. Hvor ofte har jeg ikke i mine Skrifter under Ligegyldighedens eller den fine Spots Maske anstrengt mig for at skjule hin Stræben efter det gode, som har ligget til Grund for hele mit Liv' Og det er lykkedes mig. Jeg blev rost. — Otte og tyve Aar gammel rejste jeg efter Krigens Ophør til St. Petersborg, hvor jeg gjorde min Indtrædelse i den literære Verden. Her optog man mig, ikke blot som en jævnbyrdig, men overøste mig i den Grad med Smiger, at jeg ikke havde Lej- lighed til at bemærke, hvorledes de haandværks- mæssige Anskuelser, der gjorde sig gjældende i mine literære Omgivelser , efterhaanden fik Indpas hos mig og saa godt som fortrængte hele min tidligere Stræben efter Fuldkommenhed. Jeg siger »saa godt som«; thi hvorvel der end i saadanne Øjeblikke, da Liden- skaberne ikke havde Magten over mig, ikke mere op- stod noget i Lighed med hin tidligere Stræben, havde jeg dog en dunkel Følelse af, at det Liv, som jeg førte, ikke var af den rette Art, og jeg søgte stadig efter noget, uden selv at vide hvad. Jeg var imidler- tid ophørt med at føre Dagbog, jeg sad ikke mere til Doms over de Fejl, som jeg begik, jeg følte ingenIX Anger; mit Liv forekom mig ikke at være saa ilde endda. — Den Anskuelse, hvortil mine literære Kol- leger bekjendte sig, gik ud paa, at Livet frembyder en stadig Udvikling, der væsentlig skyldes os. Tan- kens Forkjæmpere, hvoriblandt igjen vi Digtere have størst Indflydelse. »Vort Kald«, paastode vi, »bestaar i at belære Menneskene« ; men for at der herunder ikke skulde paatrænge sig én det yderst naturlige Spørgsmaal: »Hvad véd jeg da, og hvad bør jeg lære andre?« var det paa det allerklareste godtgjort i Teorien, at man slet ikke behøvede at være vidende herom, eftersom Digterne og Kunstnerne belære, uden selv at vide det. Da man nu ansaa mig for at være en ganske vidunderlig Digter, faldt det mig yderst naturligt, at tilegne mig denne Teori. Jeg vedblev saaledes at skrive og belære, uden selv at vide, hvad det var jeg lærte. Man betalte mig herfor, jeg levede højt, mit Navn var berømt, følgelig maatte det, som jeg lærte, være overmaade godt. — I hele tre Aar levede jeg saaledes i fuld Fortrøstning til, at alting var, som det skulde være ; men jo længer Tiden gik, desto of- tere begyndte der at opstaa Tvivl hos mig med Hen- syn til selve Teoriens Rigtighed. Denne Tro paa Livets Udvikling, paa Kunst og Poesi var jo dog kun en Tro, som enhver anden; og til Trods for, at jeg selv, som en af dens Forkyndere, indtog en Stilling, der var lige saa fordelagtig som behagelig, havde jeg dog endnu tilstrækkelig Iagttagelses-Evne og Omløb i Hovedet, til at begynde at tvivle om den nye

Læres Tilforladelighed, saa meget mere, som ikke alle dens Forkyndere vare enige med hinanden. Nogle vilde, at Mysterierne skulde fuldbyrdes paa én Maade, andreX paa en anden, og Følgen heraf var, at de gjensidig kom i Haarene paa hverandre, skjændtes, kjævledes og begik allehaande Gavtyvestreger. Mange af dem troede ikke selv paa den Lære, som de forkyndte, og som kun tjente dem til Opnaaelsen af rent personlige Formaal. Til Trods for, at største Delen var ligefrem umoralske og slette Mennesker, der endogsaa stode langt under mange af dem, som jeg var truffen sammen med i min Let- sindigheds Periode og i Krigfen, kjendte deres Ind- bildskhed dog ingen Grændser. Idet jeg gjennem- skuede den Løgn, der skjulte sig herunder, følte jeg Lede og Afsky ved Omgangen med dem, uden dog paa samme Tid at vise Lyst til at give Aikald paa den Rang, de havde tildelt mig, ved at stille mig i Klasse med en Kunstner, Digter og Lærer. Jeg var naiv nok til at indbilde mig at være Digter, naiv nok til at tro, at man kan lære andre, uden selv at vide noget, uden engang at vide, hvad det er, man vil lære andre. »Ved at mindes hin Tid og den Aandsretning, som dengang gjorde sig gjældende hos mig og mine Omgivelser, kan jeg baade le og græde; der over- falder mig en Følelse, som naar man kommer ind i en Daarekiste. Alle vare vi af den Overbevisning, at vi ikke kunde tale, skrive og lade trykke nok, lige som, at det vi skrev og lod trykke ikke kunde faa en noksom hurtig Udbredelse, da det naturligvis alt- sammen var af yderste Vigtighed for Menneskeheden. Og medens vi gjensidig laa i stadig Kjævl og Strid med hinanden, gave vi os i Hobetal til at skrive og lade trykke til andres Belærelse, uden at ane, at vi selv ingen Ting vidste, uden at bemærke, hvorledesXI vi ikke vare i Stand til at besvare det aller simpleste Spørgsmaal om, hvad et Menneske har at gjøre her i Livet, eller hvorledes vi, uden at laane Øre til hin- anden , alle talte i Munden paa hverandre — ganske som i en Daarekiste . . . »Medens jeg nu paa det allertydeligste indser, at den Kreds, som jeg og mine literære Standsfæller udgjorde, i ingen Henseende adskilte sig fra en Daarekiste, havde jeg dengang kun en dunkel Anelse herom, hvorved det gik mig som alle sindsforvirrede: jeg ansaa alle andre for gale, men kun ikke mig selv. — Hvis jeg dengang var saa forhippet paa at belære andre, skrev det sig, efter hvad jeg nu ser, simpelt hen fra Følelsen af min egen Uvidenhed: en Følelse, som jeg frygtede og ved at belære andre søgte at bedøve. »Denne Lidenskab forfulgte mig i hele seks Aar, lige til jeg blev gift. Jeg havde imidlertid været i Udlandet, hvor saa vel Livet, som Bekjendtskabet med flere af Tidens fremragende Mænd, kun yder- ligere bekræftede mig i Troen paa, hvorledes alt ud- vikler sig og stræber hen imod Fuldkommenhed. Denne Tro, der hos mig havde antaget en lignende Form, som hos største Delen af vor Tids dannede og oplyste, lod sig udtrykke i Ordet »Fremskridt«, et Ord, som jeg dengang tillagde en ganske særlig Be- tydning. Idelig bekymret for at finde Løsningen paa det Spørgsmaal, der maatte ligge mig, som ethvert alvorligt Menneske nærmest paa Hjerte, Spørgsmaalet om, hvorledes man skal leve, bemærkede jeg ikke, hvorledes jeg, ved at besvare det med, at man skal leve i Overensstemmelse med »Fremskridtet«, bar migXII ad ligesom en Mand i en Baad, der flyder for Vind og Vove, og som, i Stedet for det vigtigste og eneste Spørgsmaal han i dette Øjeblik bør forelægge sig: »Hvorhen skal jeg styre?« spørger: »Hvorhen mon det bærer?« »Medens jeg dengang, som sagt, ikke lagde Mærke hertil, hændte det mig dog ofte, at min Fø- lelse (ikke min Fornuft) oprørte sig imod den endnu stadig i vor Tid herskende Overtro paa Fremskridtet, denne Overtro, som er Skyld i, at Menneskene kunne ignorere deres i saa høj Grad mangelfulde Opfattelse af Livet. Under et Ophold i Paris lærte Synet af Guillotinen mig, hvor ugrundet denne min Overtro paa Fremskridtet havde været. Uagtet jeg vidste, at Forbryderen, der skulde henrettes, var en gruelig Misdæder; uagtet jeg kjendte alle de Betragtnings- maader, som i Aarhundreder have tjent til at godtgjøre det berettigede i saadanne Forholdsregler; uagtet jeg yderligere vidste, at Forbryderen havde handlet med fuldt Overlæg: i samme Øjeblik, da jeg saa', hvor- ledes Hovedet blev skilt fra Kroppen, og hørte den dumpe Lyd, som det gav, idet man kastede begge Dele ned i Kisten, i samme Øjeblik indsaa' jeg ogsaa, — ikke ved Fornuftens Hjælp, men i Kraft af hele mit Væsen —, hvorledes ingen som helst af alle de bestaaende Fornuft-Teorier ere i Stand til at ret- færdiggjøre en saadan Fremfærd; jeg indsaa', at selv om alle Jordklodens Beboere ved Hjælp af alle mu- lige Teorier, der have set Lyset lige siden \ erdens Skabelse, ville paastaa, at denne Fremfærd var nød- vendig, vilde jeg dog sige: »Nej, den er ikke nød- vendig, den er slet!« og at, som Følge heraf, det der af-XIII gjør, hvad der er godt og nødvendigt i Livet, hverken er at søge i andres Ord og Handlinger eller i Tids- alderens Fremskridt, men — kun i mig selv, og den Stemme, som lyder i mit Indre! . . . »Efter at være vendt tilbage fra Udlandet, levede jeg en Tidlang paa mit Gods. Mine literære Stands- fæller vare blevne mig modbydelige; men til Trods for, at jeg

tydelig indsaa’ alle deres Svagheder og fuldstændige Mangel paa Adkomst til at belære andre, var jeg dog uden Øje for noget af den Art mig selv betræffende. Samtidig hermed begyndte jeg at inter- essere mig for Folkeskoler, noget, der snart blev en af mine kjæreste Beskjæftigelser, idet jeg her havde fundet en vid Mark, saa vel for Belæren, som for Opposition imod mine tidligere Kolleger i Lærefaget. »I min Iver indskrænkede jeg mig ikke til at be- lære Bønder, men udstrakte ogsaa min Virksomhed til de dannede og oplyste, kort sagt til hele Folket. Paa samme Tid havde jeg dog bestandig en Følelse af, at jeg ikke var fuldkommen sund i aandelig Hen- seende, og at det umulig kunde vedblive at gaa paa den Maade. Som en Følge heraf vilde jeg maaske ogsaa allerede dengang være henfalden til den Fortvivlelse, som bemægtigede sig mig i Femtierne, hvis jeg ikke i min Forestilling om Familielivet og Kjærligheden til den Hustru, som jeg ventede at møde i Livet, endnu havde havt et Støttepunkt, der holdt mig oprejst. Hele Ungdommen igjennem, lige fra mit femtende Aar, havde jeg drømt om Familie-Lykke og Kjærlighed til Kvinden; nu var Drømmen bleven til Virkelighed: jeg giftede mig. De nye Livsforhold, en god og kjærlig Hustrus Indflydelse hjalp mig til bXIV at komme lidt i Ro. Ikke desto mindre vedblev j»i ogsaa i Egenskab af Ægtemand at skrive, lige sooa den Lykke, mine Bøger gjorde, var mig til stor Glæd æ Hovedsagelig var mit Liv dog fra nu af helliget F- milien og Bestræbelserne for, saa vidt mulig, at sik/ia den Fremtid. Saaledes gik der endnu ti Aar. Efte)’ haanden var jeg kommen til mig selv igjen, nni Lidenskab for at belære var tagen af, og jeg kun«nu allerede forelægge mig selv det Spørgsmaal: »Hvj i er det egentlig jeg lærer«? . . . Det viste sig da, . jeg, som kunde belære alle andre, ingen Ide hav»vB om, hvad jeg skulde lære mine egne Børn, ingen LI havde om, hvad jeg selv var, hvad jeg levede fo om det var godt eller slet . . . og der begyndte i a at vaagne en sælsom Følelse hos mig, en Følelse, d’ . grændsede til Fortvivlelse. Det var mig, som om m Liv var gaaet i Staa, som om jeg hverken vidsir hvorledes jeg skulde leve, eller hvad jeg skulde tai, mig til. I Førstningen var denne tølelse kun af forbigaaende Art, — jeg havde endnu ikke opgivi-yt mine tidligere Vaner og vedblev stadig at belære — men efterhaanden indfandt den sig hyppigere og hy^i pigere, og samtidig med at jeg skrev og fuldenoaa min Bog »Anna Karenin«, var min Fortvivlelse stegg til en saadan Grad, at jeg ikke formaaede at tænnæ; paa andet end den frygtelige Stilling, hvori jeg ti ^ fandt mig. I Begyndelsen forekom det mig, som o alle de Spørgsmaal, jeg ved denne Lejlighed torelaggiil mig selv, ikke havde noget med Sagen at gjøre, som Ting, der allerede længe vare bekjendte, ibh kunde koste mig synderlig Møje at sætte ud fra hi anden, naar jeg blot vilde give mig af dermed; fo:olXV løbig havde jeg ikke Tid , men naar Lejligheden en- gang skulde tilbyde sig, vilde det nok lykkes mig at bringe den Sag i Orden. Saaledes tænkte jeg; men hine Spørgsmaal vilde stadig ikke lade mig have Ro, medens den Fordring paa Besvarelse, som de inde- holdt, Dag for Dag gjorde sig mere og mere gjæl- dende; og i Lighed med Prikker, der opstaa paa et og samme Sted, formede nu alle hine ubesvarede Spørgsmaal sig til en stor sort Plet, over for hvilken jeg forfærdet og med Bevidstheden om min fuldstæn- dige Afmagt blev staaende. »Den Tilstand, hvori alle disse ubesvarede Spørgs- maal havde bragt mig, var lige saa græsselig som uventet. Det var kommen saa vidt, at jeg — et fuldkommen sundt og lykkeligt Menneske — pludse- lig følte, hvorledés Livet var mig til Byrde, og hvor- ledes en ukjendt Magt drev mig til paa en eller anden Maade at se at blive det kvit. Jeg kan just ikke sige , at jeg ønskede at tage mig selv af Dage, eftersom den Magt, der drev mig til Selvmord, i Styrke langt overgik al anden menneskelig Ønsken og Villen, — nej, det var en Magt i Lighed med hin, der tidligere havde faaet mig til at hænge fast ved Livet — -. kun i omvendt Retning. Jeg vidste ikke, hvad jeg skulde gjøre for at løsrive mig fra Livet, og det gik saa vidt, al jeg omhyggelig maatte fjerne allehaande Snore og Reb fra mit Soveværelse, for at jeg ikke om Aftenen, naar jeg var alene, skulde be-nytte Lejligheden til at hænge mig paa en eller anden Krog, lige som jeg ogsaa fra den Tid af ophørte at tage Bøssen med mig, naar jeg gik ud i Skoven. Jeg vidste ikke selv, hvad jeg vilde. Livet havde b*XVI gjort mig angst og bange; jeg stræbte bort fra det, og paa samme Tid var det dog, som jeg endnu haabede noget af det. »Og dette skulde hænde mig paa en Tid, da jeg i alle andre Henseender havde opnaaet, hvad der ellers anses som Topmaalet for menneskelig Lykke. Jeg var henved de femti; jeg havde en god, smuk, agtværdig, kjærlig og elsket Hustru, flinke Børn, en stor Formue, som uden nogen Ulejlighed fra min Side stadig voksede og tiltog i Størrelse. Mine nærme- ste og mine bekjendte havde aldrig agtet og skattet mig højere; jeg blev rost af fremmede, og jeg kunde uden særlig Anmasselse anse mig for at være berømt. Det var saa langt fra, at jeg var syg paa Sjæl eller Le- geme, at jeg tværtimod kunde glæde mig ved at være i Besiddelse af en saadan aandelig og

fysisk Kraft, som jeg kun sjeldent har truffet hos Folk af mine lige. I fysisk Henseende kunde jeg holde ud at meje og slaa Hø saa godt som nogen Bonde, medens jeg i aandelig Henseende var i Stand til at arbejde otte, ti Timer i Træk*), uden at føle Spor af Overanstrengelse. Men til Trods for alle disse Be- tingelser for at kunne føre et lykkeligt Liv, var jeg ikke desto mindre kommen til det Resultat, at jeg ikke kunde udholde at leve, hvorved jeg, som en Følge af min Frygt for Døden, endnu maatte anvende *) Den tyske Oversættelse af »Skriftemaal*, der i det Hele taget vrimler af de besynderligste Fejl og Misforstaaelser, har her »atten Timer«, idet Oversætteren, komisk nok, har læst »vosem, désjæt« (otte, ti) sammen, hvorved han igjen, i Stedet for »vosemdésjæt« (firs), der vel er fore- kommet ham altfor meget, har læst »vosemnatsat« (atten).XVII List imod mig selv, for ikke at berøve mig — Livet, som jeg frygtede! > Denne aandelige Tiistand, der var fremgaaet af hele mit tidligere Liv, havde paa hint Tidspunkt, da min Fortvivlelse var stegen til sit højeste, faaet Luft i følgende Udtryk: »Mit Liv er et dumt og ondskabs- fuldt Puds, som man har spillet mig.« Uden Hensyn til, at jeg ikke vilde respektere nogen som min Skaber, var dog den Anskuelse, at man ved at sætte mig ind i Verden, havde spillet mig et dumt og ond- skabsfuldt Puds, den, der faldt mig naturligst. »Idelig og idelig blev jeg forfulgt af den Tanke, at der et eller andet Sted, hvor det nu er, maa findes én, der morer sig over, hvorledes jeg efter 30—40 Aars Stræben og Færden i Livet, idelig be- skjæftiget med Forestillingen om dets Betydning, under en stadig fremadskridende saavel fysisk som aande- lig Udvikling, tilsidst med fuldmodne Aandskræfter er naaet til det Toppunkt, hvorfra man overskuer det hele, og nu staar der som en Nar, idet jeg paa det allerklareste indser, at Livet kun er idel Tomhed og forfærdes over, at jeg saa længe har kunnet lade mig føre bag Lyset. For hin ubekjendte er sligt na- turligvis kun noget at le ad — hvis han da over- hovedet eksisterer, denne navnløse, som har mig til Bedste? — men mig skulde det just ikke tjene til synderlig Opmuntring. — »Jeg var ikke Menneske for at finde Mening, hverken i mit Liv eller i en enkelt af dets Ytringer, og det undrede mig navnlig, at jeg ikke lige fra Be- gyndelsen havde været i Stand til at se, hvorledes det forholdt sig hermed. Det var jo dog noget, somXVIII alle havde vidst lige fra de allerældste Tider. Enten idag eller imorgen kan jeg selv, lige som mine kjære, blive et Offer for Sygdom og Død — det har alle- rede før været Tilfældet — og intet vil blive tilbage, uden Stank og Orme. Mine Gjerninger, ligegyldig hvad Betydning de end kunne have, ville alle blive overgivne til Glemsel, lige som ogsaa jeg selv vil gaa samme Vej. Hvortil saa al den Møje? Hvorledes man kan overse sligt og leve, — det er i Sandhed noget at undres over! Man er kun i Stand til at leve, saa længe man er beruset af Livet; saa snart man derimod først er bleven ædru , er det umuligt at overse, hvorledes alt kun har været — et Bedrag, et grusomt Bedrag! . . . »Hvem kjender ikke det gamle indiske Eventyr om Vandringsmanden , der møder et Rovdyr i Ørke- nen ? For at frelse sig fra Rovdyret, springer han ned i en udtørret Brønd, paa hvis Bund han i det samme opdager en Drage, der har aabnet Svælget paa vid Gab for at opsluge ham. Den ulykkelige, som nu hverken tør krybe op af Brønden, hvor han vil blive sønderreven af Rovdyret, eller springe ned paa Bunden, hvor han vil blive opslugt af Dragen, faar i sin Nød fat i Grenen af en Busk, der vokser i en Revne af Brønden, og holder sig fast. Det varer dog ikke længe, inden Kræfterne begynde at svigte ham, og han føler, hvorledes han snart vil blive tvungen til at gaa sin Undergang i Møde. I denne Tilstand ser han, hvorledes to Mus, en sort og en hvid, medens de regelmæssig beskrive en Kreds omkring Stammen paa Busken, som han holder sig ved, ere i Færd med at gnave den over. Endnu etXIX kort Øjeblik — og Busken vil have reven sig løs, og han selv vil styrte ned i Svælget paa Dragen. Han ser det tydelig og véd, at han er redningsløs for- tabt; men imedens han endnu stadig søger en Udvej, faar han Øje paa nogle Draaber Honning, som klæbe ved Buskens Blade, naa'r dem med Tungen og slikker af dem. »Saaledes hænger ogsaa jeg fast ved Livets Gren, medens jeg véd, at den uundgaaelige Død lurer paa mig, parat til at opsluge mig, uden at jeg er i Stand til at forstaa, hvorfor jeg skal lide denne Kval. Og jeg prøver paa at indsuge Honningen, som tidligere har glædet mig; men den hvide og den sorte Mus — Dagen og Natten — gnave paa Grenen, som jeg holder mig ved; jeg ser Dragen nedenfor, og Hon- ningen har tabt sin Sødme for mig. Jeg ser kun Dragen og Musene, og er ikke i Stand til at vende Øjet bort fra dem. — Hvad jeg her fortæller, er ikke et Eventyr, men den rene, skjære Sandhed, som en- hver kan forstaa. Livets Glæder — dette Bedrag, som tidligere havde skjult over Dragens Rædsler skuffe mig nu ikke mere . . . »Tidt og ofte har man sagt mig ; »Hvor meget Du end grubler, vil Du dog ikke være i Stand til at udgranske Livets Betydning; lad derfor de Griller fare og tag det som det er!« Men det er mig umulig at følge dette Raad, da

jeg desværre kun altfor længe har taget Sagen paa den Maade. Det er mig umulig ikke at se, hvorledes de henfarende Dage og Nætter stadig føre mig nærmere og nærmere til Døden. Det er det eneste, som jeg ser nu, det eneste sande, som gives; alt andet er Tant . . .XX »Hine to Draaber Honning, som mest af alt havde bragt mig til at glemme den grusomme Virke- lighed — Kjærligheden til Familien og til Forfatter- virksomheden, som jeg gav Navn af Kunst — havde nu mistet deres Sødme for mig. »Familien . . . sagde jeg til mig selv; men Fa- milien — Hustruen og Børnene — er dog kun Men- nesker lige som alle andre. Lige som jeg have de kun Valget imellem at vedblive at leve i den Løgn, som omgiver dem, eller aabne Øjet for den frygte- lige Virkelighed. Hvorfor skal man saa leve? Hvor- for skal jeg elske dem, sørge for dem og værne om dem, hvis Hensigten hermed kun er, at drive dem til den samme Fortvivlelse, som jeg selv ligger under for, eller, at sløve deres Aand ? Af Kjærlighed til dem tør jeg jo ikke skjule Sandheden for dem, saa meget mere, som ethvert Skridt ad Erkjendelsens Vej nødvendig fører dem hertil. Og denne Sandhed er — Døden. »Poesien, Kunsten . . .? »Længe havde jeg under Paavirkning af Menne- skenes Ros og den Lykke, mine Skrifter gjorde, ladet mig forlede til at tro, at dette var en Sag, man kunde ofre sig for, uden Hensyn til at Døden hvert Øjeblik kan komme og gjøre Ende paa det hele, paa min Virken og det Ry, som jeg har indlagt mig; men det var nu gaaet op for mig, at ogsaa dette kun var et Bedrag. Jeg vidste, at Kunsten er Livets Smykke, men jeg vidste tillige, at den er en Lokke- mad for Mennesket. Og da Livet nu havde mistet sine Tillokkelser for mig — hvorledes kunde jeg saa vedblive at lokke andre? Saa længe jeg ikke levedeXXI mit eget Liv, medens et ukjendt Liv bar mig afsted paa sine Bølger, saa længe jeg troede paa, at der var Mening i Livet, skjøndt det endnu ikke var lykkedes mig at finde den og udtrykke den, saa længe kunde jeg endnu have min Glæde af at iagt- tage dette brogede Spil af dets mangfoldige Vekslen, som afspejler sig i Kunsten og Poesien. Efter at jeg imidlertid var begyndt at forske efter Livets Be- tydning, idet jeg følte Nødvendigheden af at føre et selvstændigt Liv, var det forbi med min Glæde over Spejlet, som nu forekom mig overflødigt, latterligt og kvalfuldt. Hvilken Trøst skulde det vel ogsaa være for mig heri at se, hvor dumt og fortvivlet det Liv var, som jeg førte? . . . »Men maaske har jeg overset eller misforstaaet et og andet?« spurgte jeg mig selv. »Det er jo dog umuligt, at en saadan fortvivlet Tilstand kan være naturlig for Mennesket?« Og jeg gav mig til at søge Løsningen paa mine Spørgsmaal i alle de Kund- skaber, som Menneskene have været i Stand til at erhverve . . . Her ventede der mig dog kun nye Skuffelser, idet alt, hvad jeg vidste paa den almene Erkjendelses Omraade, lige som med Hensyn til den nye saakaldte Videnskab Biologi, ikke blot forekom mig i høj Grad ubetydeligt, men ligefrem latterligt i Sammenligning med de Spørgsmaal, der nu beskjæf- tigede mig. Jeg maatte herved ofte tænke paa det Svar, som jeg engang fik af en snu og forsigtig otte Aars Purk, hvis Kundskaber i Læsning jeg havde faaet Lyst til at sætte paa Prøve. »Saa Du forstaar altsaa at stave?« spurgte jeg ham. — »Jo det forstaar jeg.« — »Lad mig saa høre, hvorledes Du staverXXII Ordet Pote?« — »Hvad for en Pote? Hundepote eller Ulvepote?« — Fyren var uvidende om, hvad han skulde svare, og vilde se at faa mig bort fra Sagen ved at vise sig vidende om noget, som han ikke behøvede at vide. Bære ikke vi ældre os ad paa samme Maade? Er det ikke det samme Spørgs- maal: »Hvad for en Pote? En Hundepote eller en Ulvepote?« som vi forelægge hinanden, idet vi, uvi- dende om, hvad vi ere, hvorfor vi leve, hvorfra vi komme, og hvor vi gaa hen, ved Iagttagelsen af Taagepletter og deres kemiske Bestanddele, ved Undersøgelsen af Atomernes Former og Moders- maalets Oprindelse, haabe at finde Løsningen paa hine Spørgsmaal ? . . . »Spørgsmaalet lyder: -»Hvorfor er jeg kommen til Verden?« — Svar: »I et uendeligt Rum findes der et uendeligt Antal af uendelig smaa Bestanddele, som i uendelige Tider have været underkastede uendelig komplicerede Forandringer; naar Du har forstaaet Lovene for disse Forandringer, vil Du ogsaa forstaa, hvorfor Du er kommen til Verden . . .« »Under min Søgen efter Løsningen paa Livets Spørgsmaal havde jeg ofte en Følelse som den, der overfalder et Menneske, der er faret vild i en Skov. Paa sin Vandring er han kommen til en Eng, hvor han kryber op i et Træ, hvorfra der aabner sig en vid Udsigt for ham til alle Sider; men da han ikke øjner noget Hus og tillige indser, at det vilde være forgjæves her at søge efter et, fordyber han sig i Skovens Tykning, hvor der kun er lutter Mørke og heller ikke viser sig noget Hus. — Saaledes er ogsaa jeg faret vild i de menneskelige Kundskabers Urskov.XXIII Jeg er vanket hid og did mellem Mathematikens og de erfaringsmæssige Videnskabers Lysninger, der aab- nede mig vide Horisonter, uden dog, i Følge deres Natur, at kunne føre mig i Hus, og de spekulative Videnskabers Mørke, hvori jeg fordybede mig mere og mere, indtil jeg sluttelig overtydede mig om det umulige i

at finde en Udvej . . . »I den sande Filosofi — ikke den, som Schoppen- hauer har givet Øgenavnet Professor-Filosofi; men den. hvori Hovedspørgsmaalet aldrig tabes af Syne, har Svaret herpaa altid været enslydende med det, som vi kjende fra Sokrates, Schoppenhauer, Salomon og Budda . . .« Heller ikke her fandt Forfatteren, hvad han søgte; men fik kun sin gamle Erfaring bekræftet: at Livet er et meningsløst onde. »At leve som Salomon og Schoppenhauer,« ved- bliver han, »med Bevidstheden om, at Livet er en dum Spas, som man har havt med mig, medens denne Bevidsthed dog ikke forhindrer mig i at leve og oven i Kjøbet skrive Bøger, — var mig noget saa modbydeligt og utaaleligt, at det eneste, som af- holdt mig fra at begaa Selvmord, kun var den Om- stændighed, at jeg stadig havde en dunkel Følelse af det urigtige i min Tankegang. Jeg ræsonnerede som følger: Min Fornuft siger mig, at Livet er menings- løst. Hvis der nu ikke gives en højere Fornuft, — og en saadan gives ikke, saa lidt som noget er i Stand til at bevise dens Tilværelse, — da er min hornuft altsaa mit Livs Skaber; hvis Fornuften ikke var til, vilde heller ikke Livet være til for mig. Hvorledes kan nu min Fornuft fornægte det Liv, som den selvXXIV har skabt? — Eller paa en anden Maade: Hvis der intet Liv gaves, vilde heller ikke min Fornuft være til. Som en Følge heraf er altsaa Fornuften Livets Frugt, Livet — alt. Hvorledes kan nu Fornuften — Livets egen Frugt -- fornægte Livet? »I Virkeligheden viser det sig jo dog, at hele Menneskeheden i umindelige Tider har levet og endnu stadig lever i Troen paa at forstaa Livets Betydning (i modsat Fald vilde den ikke kunne bære det), og nu kommer jeg og siger, at Livet er meningsløst, og at jeg ikke kan leve. Men hvem hindrer mig i at fornægte Livets Betydning ved at begaa Selvmord? En Kugle for Panden og saa er det forbi. Hvis Livet ikke smager Dig, min gode Léo Nikolåjevitsch, saa lad det fare! Hvis Du ikke kan forstaa Livet, saa se at faa Ende paa det; men gaa ikke og snak om, at Du ikke kan forstaa det. Hvis Du kommer ind i et Værelse, hvor alle tilstedeværende, muntre og tilfredse, hver for sig er beskjæftiget med noget, som han kjender og forstaar, men Du alene kjeder Dig og er misfornøjet, — saa gaa Din Vej! . . . xDet faldt mig pludselig ind: Hvad om jeg og Salomon og Schoppenhauer og Sakja Muni med al vor Visdom dog i Grunden skulde have en Skrue løs? Hvad er vi med vor Overbevisning om Nød- vendigheden af at begaa Selvmord, uden at vi dog kunne beslutte os hertil, — hvad er vi vel andet end nogle svage, inkonsekvente, rent ud sagt dumme Individer i Sammenligning med den levende sunde Menneskehed? • . . »Under min Forsken efter Sandhed havde min Opmærksomhed hidtil indskrænket sig til den snevreXXV Kreds af Fagmænd, som jeg selv tilhørte, uden at jeg holdt det for Umagen værd at tage Menneskenes store Masse med i Betragtning. Alle disse Miljarder vare i mine Tanker kun Dyr og ikke Mennesker, — en Værdighed, som jeg kun tillagde mig selv og Folk af mine lige, der forsynede disse Miljarder med aandelig Føde. Længe havde jeg levet i denne van- vittige Indbildning, som navnlig er et Fælleskjende for os Frihedens og Oplysningens Forkjæmpere; men hvad enten det nu skrev sig fra den besynderlige fysiske Kjærlighed, som jeg altid har næret for den virkelig arbejdende Klasse, og hvorved jeg har lært at indse, at denne langt fra er saa dum, som vi op- lyste og dannede formode, eller Grunden maa søges i den oprigtige Overbevisning, hvortil jeg efter al min Søgen var kommen, og hvorefter det bedste jeg for mit vedkommende kunde gjøre var, at hænge mig, — nok sagt, jeg forstod, at saafremt jeg ønskede at leve og lære Livets Betydning at kjende, da havde jeg at søge den — ikke hos dem, der vare gaaede Glip af den og vilde tage sig selv af Dage; men hos hine Miljarder af unge og gamle, der i Kamp for Tilværelsen skabe Livet, idet de erhverve ikke blot dem selv, men ogsaa os Betingelserne for at kunne leve. Denne Frkjendelse hjalp mig til at gjennem- bryde Muren, der saa længe havde skilt mig fra de raa og udannede; jeg vaagnede, og det var mig, som om jeg fra en underjordisk Hvælving havde svunget mig op til Sollyset og paa ny saa' Guds Verden ligge aaben for mig . . . »Al min Fornuft-Frkjendelse havde kun lært mig, at Livet er meningsløst; mit Liv var gaaet i Staa, ogXXVI jeg vilde tilintetgjøre mig selv. Idet jeg lod mit Blik falde paa Menneskene omkring mig, paa hele Menneskeheden, saa' jeg, hvorledes denne lever i Troen paa at have forstaaet Livets Betydning; jeg mindedes, hvorledes jeg selv havde levet, medens jeg endnu fandt Mening i Livet, og jeg indsaa', hvorledes denne Mulighed for at leve, som for at finde Mening i Livet, ene skrev si«" fra — Troen. Overalt, hvor min Tanke søgte, i Nutiden som i Fortiden, fandt jeg denne Sandhed bekræftet. Saa længe Menneskeheden har eksisteret, er det Troen, som bar holdt den i Live. Og lige som Troen i Hovedtrækkene overalt er en og den samme, have ogsaa alle de Svar., som den har givet paa de mange Spørgsmaal kun havt til Hensigt, at tillægge Menneskets endelige Tilværelse en uendelig Betydning, som ingen Lidelser eller Savn eller Døden selv er i Stand til at tilintetgjøre.

>Det er altsaa Troen, som giver Livet Mening og Mulighed for at leve. Men hvad ei* da Troen? Troen er den Kundskab om Livets Betydning, som afholder Mennesket fra at tilintetgjøre sig selv og lader ham leve. Troen er Livets Puls. Uden Tro kan et Menneske ikke leve. Saa længe han ikke har gjennemskuet Endelighedens Blændværk, er det ham endnu muligt at tro derpaa; men lige saa snart han har faaet Øjet op derfor, maa det nødvendigvis føre ham til Troen paa Uendeligheden. Jeg gjentager det: uden Tro kan et Menneske ikke leve. Men for at kunne tro, maa man ikke blot give Afkald paa at lade sig lede af Fornuften, nej, det gjælder endogsaa om at tro imod Fornuften! . . . »Uagtet Erkjendelsen af mine Vildfarelser paaXXVII den forstandsmæssige Videns Omraade vel afholdt mig fra yderligere at give efter for en ørkesløs Ræ- sonnerings Fristelser, lige som Overbevisningen om, at Sandheden kun læres at kjende gjennem Livet, bragte mig til at tvivle om Rigtigheden af det Liv jeg førte, havde jeg dog først den Omstændighed at takke for min Redning, at det lykkedes mig at løsrive mig fra Troen paa det undtagelsesvise i min Stilling, at faa Øjet op for det virkelige Liv, saaledes som det føres al den arbejdende Klasse og forstaa, at kun dette fortjener Navn af Liv. »Jeg indsaa', hvorledes jeg for at lære Livet og dets Betydning at kjende, først og fremmest maatte sørge for — ikke at leve en Snylte-Eksistens, men et virkeligt Liv, hvorhos jeg, idet jeg betragter Livet fra Menneskehedens Standpunkt og selv gaar op i det, bestræber mig for at prøve den Betydning, som denne tillægger det. Foruden disse Tanker op- fyldtes jeg endnu af to stærke Følelser: Misundelse imod dem, som ved at fatte Livets Betydning havde vidst at finde sig til Rette i det, blandet med Ønsket om selv at kunne gjøre det samme, og Trangen til Gud, til noget, som kunde give mine Tanker en saa- dan Retning, hvorved min endelige Tilværelse vandt en evig Betydning. »Jeg lægger særlig Eftertryk paa, at denne min Søgen efter Gud, langt fra at staa i Forbindelse med min tidligere Tankeretning, tvertimod gik denne stik imod og udelukkende havde sit Udspring i Følelsen. Det var en Følelse af Angst og Forladthed mellem lutter fremmede Omgivelser, blandet med et svagtXXVIII Haab om at nogen skulde komme mig til Hjælp, uden at jeg dog vidste, hvem. »Til Trods for at jeg var fuldkommen overbevist om det umulige i at bevise Guds Tilværelse, søgte jeg ham dog, og i Haabet om at finde ham, henvendte jeg mig efter gammel Vane i Bønnen til det, som jeg uagtet al min Søgen dog ikke kunde finde. Idet jeg forestillede mig Gud som Ophav og Aarsag til alt, indsaa' jeg klart, hvorledes Aarsagen ingenlunde er en Tænkeform i Lighed med Rum og Tid. Hvis jeg er til, sagde jeg til mig selv, maa det have en Aarsag, der igjen har en Aarsag, lige til den sidste Aarsag, hvorunder man sædvanlig forstaar Gud. Og aldrig saa snart var jeg kommen til den Overbevis- ning, at der gives en saadan Aarsag, en saadan højere Fornuft, i Kraft af hvilken jeg er til, før ogsaa i samme Øjeblik, saa vel min Frygt, som min Følelse af Forladthed forsvandt og jeg paa ny følte Mulighed for at leve. Saa snart jeg imidlertid spurgte mig selv: »Men hvad er det for en Aarsag? hvad skal jeg tænke om den? Hvorledes skal jeg forholde mig overfor det, som jeg kalder Gud ?« — da vidste jeg slet ikke, hvad jeg skulde svare, uden det almindelige : »Det er Skaberen, Forsynet.« Dette Svar tilfredsstillede mig ikke, og jeg følte, hvorledes jeg paany mistede Evnen til at leve. I min Angst henvendte jeg mig atter i Bøn til ham, som jeg søgte, idet jeg bad ham om at hjælpe mig, men jo længere jeg bad, desto tyde- ligere indsaa' jeg, at der ikke gaves en saadan, til hvem jeg kunde henvende mig i Bøn, og med tor- tvivlelse i Hjertet over at der ingen Gud fandtes, gjen- tog jeg, uden selv at vide det, uopholdeligt: »Herre,XXIX forbarm Dig over mig! Lær mig, hvad jeg skal gjøre, o, Du min Gud!« Men der var ingen, som forbarmede sig over mig, og jeg følte, hvorledes mit Liv stod stille. — Paa ny kom jeg ad forskjellige Veje tilbage til mit gamle Udgangspunkt: at jeg dog Umulig uden nogen som helst Aarsag eller Mening kunde være kommen til Verden, at jeg dog umulig kunde være en saadan stakkels Fugleunge, der er falden ud af Reden, som jeg i min Forladthed følte mig. ' Men hvis jeg ogsaa, sagde jeg til mig selv, som en stakkels Fugleunge, der er falden ud af Reden, ligger her paa Ryggen og piber i det høje Græs, saa er det jo dog kun fordi jeg véd, at jeg har havt en Moder, som har baaret mig under sit Hjerte, har født mig, elsket mig — hvor er hun, denne Moder? Hvis jeg ligger her forladt, hvem har da bragt mig i denne Stilling? Og hvis jeg endnu ikke er gaaet til Grunde, saa maa der dog være nogen, som har reddet mig, og som har gjort det af Kjærlighed til mig. Hvem er det da? Igjen Gud! >NHan kjender og ser mine Veje, min Trængsel, min Fortvivlelse, min Kamp. Han er til! sagde jeg nu, og i samme Øjeblik vaagnede atter Livskraften hos mig, og jeg saa', hvorledes jeg endnu havde Mulighed for at kunne leve. Samtidig med Er- kjendelsen af Guds Tilværelse opstod dog igjen Spørgs- maalet om mit Forhold til ham, og idet jeg atter forestillede mig hin Gud i tre Personer, der har sendt Sønnen ned paa Jorden til Verdens

Frelse, følte jeg paa ny, hvorledes denne Gud af en helt anden Verden end den, jeg tilhører, smeltende som en Isflage i Solen, opløste sig for mine Øjne; Livets KildeXXX udtørredes, og jeg hensank i Fortvivlelse ved Tanken om, hvorledes der ikke var andet for mig at gjøre end at tage mig selv af Dage. Ikke én, men ti, ja hundrede Gange oplevede jeg denne Overgang fra en glad og lykkelig Sindsstemning til den sorteste For- tvivlelse og Livslede. »Saa var det en Dag ved Foraarets Frembrud at jeg var gaaet ud i Skoven. Medens jeg gik dér og lyttede til de mangfoldige Stemmer, hvoraf den gjen- lød fra alle Sider, tænkte jeg stadig over, hvad der i tre Aar har udgjort min eneste Tanke. »Godt!« sagde jeg til mig selv, »der gives ingen Gud, der gives intet saadant Væsen, der ikke blot viser sig som et Foster af min Indbildningskraft, men som en virkelig Kjendsgjerning i Lighed med det Liv jeg selv fører. Ingen som helst Mirakler ville kunde overbevise mig om et saadant Væsens Tilværelse, da Miraklerne selv kun vilde være et Foster af min Indbildningskraft og tilmed et Misfoster. — Men, spurgte jeg videre, hvorfra skriver sig da selve Forestillingen om Gud og det jeg søger? Hvad er det for en Nødvendighed, der her gjør sig gjældende?« Og paa ny fornam jeg det friske Skvulp af Livets Bølgeslag, medens alt om mig levede op og vandt Betydning. Min Glæde var dog kun af kort Varighed. Forstanden arbejdede ufortrødent. >:Den blotte Forestilling om Gud er endnu ikke Gud,« sagde jeg til mig selv, »men kun noget jeg selv vækker hos mig. Det er ikke det, som jeg søger. Jeg søger det, uden hvilket Livet ikke vilde være til.« Og paa ny følte jeg, hvorledes alt, saa vel i mig, som uden om mig hensygnede og døde. Jeg lod Blikket gaa tilbage i Tiden, og idet jeg samtidigXXXI hermed betænkte, hvad der foregik i mit Indre, mindedes jeg de utallige Gange, jeg havde oplevet disse Om- slag fra Opleven til Hendøen. Jeg saa', hvorledes jeg kun havde levet, medens jeg troede paa Gud. Saa- ledes ogsaa nu: blot jeg mindes Gud, lever jeg, blot jeg glemmer ham, dør jeg. Hvad betyder dog denne vekselvise Opleven og Hendøen? Jeg er jo ikke i Stand til at leve, hvis jeg mister Troen paa Guds Tilværelse; jeg vilde jo forlængst have taget mig selv af Dage, hvis jeg ikke stadig havde næret et svagt Haab om dog engang at finde ham. Jeg lever jo kun, naar jeg føler hans Nærværelse og søger ham. »Men hvad er der at søge efter?« raabte det i mig. »Her er han jo, han, uden hvem Du ikke kan leve. At kjende Gud og leve, er et og det samme. Gud er Livet, Saa fremt Du kun søger Gnd i Livet, vil dette ogsaa nok bære Vidnesbyrd om ham.« Stærkere end nogen Sinde før lyste det nu op saa vel i mig, som uden om mig, og dette Lys har stadig fulgt mig over alt, medens Tanken om Selvmord forlod mig. »Naar og hvorledes dette Omslag foregik i mig, skal jeg ikke kunne sige. Lige som Livskraften ube- mærket og gradevis havde forladt mig, indtil Livet tilsidst var gaaet rent i Staa for mig, saa jeg, ude af Stand til at bære det længer, vilde dræbe mig selv, saaledes vendte den nu ogsaa ubemærket og gradevis tilbage. Og sælsomt nok: hin Livskraft, som nu vendte tilbage, var ingenlunde af en ny, men af en saare gammel Datum: det var den samme, der havde op- fyldt mig i min allertidligste Periode. Jeg var i et og alt vendt tilbage til det forbigangne, det barnlige, det ungdommelige. Jeg var vendt tilbage til I roen paaXXXII hin Magt, der saa vist som den har frembragt mig, ogsaa venter sig noget af mig; jeg var vendt tilbage til, hvad der havde været mit Livs fornemste og eneste Maal: at blive saa god og fuldkommen som mulig, d. v. s. leve i Overensstemmelse med hin Magts Vilje; jeg havde gjenvundet Overbevisningen om, at Ud- trykket for hin Vilje var at finde i den Lære, som hele Menneskeheden igjennem umindelige Tider har udarbejdet, med andre Ord, jeg var vendt tilbage til Troen paa Gud, Troen paa en moralsk Fuldkommengjørelse, Troen paa Sagnet, som indeholder Livets Betydning. Hele Forskjellen imellem før og nu bestod kun i, at jeg den Gang havde tilegnet mig dette, uden selv at vide det, medens jeg nu vidste, at jeg ikke kunde leve det foruden. »Det var gaaet mig, som om jeg engang langt tilbage i Tiden var bleven sat ud i en Baad, der laa fortøjet ved en mig ubekjendt Strand, hvorpaa man havde givet mig et Par Aarer i de uøvede Hænder, og efter at have anvist mig den Retning, hvori jeg skulde styre over til den modsatte Bred, havde stødt Baaden fra Land og overladt mig til min Skjæbne. — I Førstningen havde jeg brugt Aarerne saa godt jeg kunde; men jo længer jeg kom ud paa Midten af Floden, desto stærkere blev Strømmen, og desto hyppigere traf jeg andre, der lige som jeg bleve revne med af den. Der var baade smaa og store Baade, endogsaa hele Skibe fulde af Folk; nogle kjæmpede med Strømmen, andre, som havde ophørt at ro, lod den bære sig, hvorhen den vilde. Medens jeg flød saaledes, fortabende mig i Beskuelsen af alle de mange Baade, der sejlede med Strømmen, fjernede jeg migXXXI11 stadig mere og mere fra den angivne Retning, indtil jeg endelig i Trængslen af Sejlere ude paa Midten af Floden helt tabte den af Syne' og lod Aarerne hvile. Fra alle Sider fdr man mig glade og jublende forbi i Baade og Skibe,

medens man forsikrede saa vel mig som hinanden indbyrdes, at Vejen var sikker nok, og at der ikke kunde gives nogen anden Retning. Jeg troede det og lod staa til, og jeg blev ført langt bort, ja saa langt, at jeg allerede hørte Vand- faldenes Brusen og saa' andre gaa til Grunde i dem. Synet heraf bragte mig til Besindelse ; men det varede dog længe, inden jeg endnu kunde fatte, hvorledes det var gaaet mig. Jeg saa' med Rædsel, hvorledes jeg gik min visse Undergang i Møde, uden at jeg øjnede nogen Redning, eller vidste, hvad jeg skulde gjøre. I min Fortvivlelse saa' jeg mig tilbage og op- dagede pludselig en uendelig Mængde Baade, der uden Ophør arbejdede sig op imod Strømmen, og idet jeg mindedes Retningen, Aarerne og Bredden, begyndte jeg af alle Kræfter, at arbejde mig ind til denne. Denne Bred var — Gud, Retningen — Sagnet, og Aarerne — Friheden, som var givet mig til at naa Bredden og forene mig med Gud. »Livskraften var vendt tilbage, og jeg begyndte paa ny at leve . . . »Ovenstaaende er skrevet i 1879. Idet jeg nu efter tre Aars Forløb foretager et Gjennemsyn heraf, føler jeg mig paa ny hensat i den Stemning, som op- fyldte mig i hin Tid; de samme Tanker og Følelser, som dengang rørte sig hos mig, vaagne atter, forfølgeXXXIV mig tidlig og sildig, vaagen som i Drømme. En Drøm, jeg forleden havde, og som i korte og skarpe Omrids gav mig et levende Billede af mine Oplevelser, vil her være paa sin Plads, idet den for dem, som have forstaaet mig, ikke blot vil kunne tjene til at opfriske og anskueliggjøre, hvad jeg her saa udførlig og vidtløftigt har beskrevet, men tillige hjælpe til at forene det til et samlet hele. »Jeg ser i Drømme, hvorledes jeg ligger paa Ryggen i min Seng. Jeg er hverken rask eller syg; men idet jeg spørger mig selv, om jeg ogsaa har godt af at ligge saaledes, forekommer det mig, som jeg ikke ligger bekvemt med Fødderne. Om det er Sengen der er for kort, eller Lejet, som er daarlig redt, det véd jeg ikke; jeg føler kun, at der er noget i Vejen med Fødderne, og idet jeg bevæger dem, be- gynder jeg tillige at overveje, hvor og hvorledes jeg ligger, noget, som hidtil aldrig før er falden mig ind. Det viser sig da, at Sengebunden hviler paa udspændte Remme, hvoraf en ligger under Fødderne paa mig, en anden under Haserne, hvad der forklarer det ube- kvemme i min Stilling. Jeg synes pludselig at kunne mindes, at Remmene lade sig flytte frem og tilbage, og idet jeg med Foden vil fjerne den yderste af dem i Haab om herved at faa det bekvemmere, kommer jeg af Vanvare til at skyde den helt bort. Jeg søger vel straks at fange den igjen; men ved samme Lejlighed glider ogsaa den næste Rem bort, hvorved Fødderne komme til at hænge nedefter. Idet jeg foretager en kraftig Bevægelse med hele Kroppen, fuldt overbevist om, at det straks paa ny vil lykkes mig at indtage min tidligere Stilling, kommerXXXV jeg til at forskyde endnu flere Remme, og føler nu, at jeg rent har fordærvet det hele, idet jeg ikke blot hænger nedefter med Underkroppen, men heller ikke er i Stand til at naa Jorden med Fødderne. Jeg holder mig kun ved Hjælp af Skuldrene og, foruden den ubekvemme Følelse, som denne Stilling medfører, overfalder der mig tillige en navnløs Angst. For første Gang gjør jeg mig selv det Spørgsmaal: »Men hvor ligger jeg da egentlig og hvad er det jeg ligger paa?« For at komme paa det rene hermed, ser jeg først og fremmest nedad i den Retning, hvor mit Legeme hænger, og hvor jeg føler, at jeg selv straks vil falde. Jeg ser og ser og vil ikke tro mine egne Øjne. Det er ikke, som om jeg kunde være oppe i Højde med en af de højeste Taarnspidser eller Bjerg- tinder i Verden, nej, det er en Højde, som jeg aldrig nogen Sinde har kunnet forestille mig. Jeg véd ikke engang med Bestemthed, om jeg ogsaa er i Stand til at skjelne noget i det bundløse Dyb, hvor- over jeg hænger og til hvilket jeg føler mig dragen. Blodet stivner af Rædsel i mine Aarer. Det er ikke til at udholde at se derned. Jeg føler, at hvis jeg endnu en Gang ser ned, vil den sidste Rem, som holder mig. glide bort under mig, og jeg er fortabt. Jeg undgaar det derfor ogsaa; men herved gjør jeg dog kun ondt værre, idet jeg stadig ikke kan lade være at tænke paa, hvad der skal blive af mig, naar nu den sidste Rem glider bort. Jeg føler, hvorledes denne forfærdelige Tanke efterhaanden helt berøver mig Herredømmet over mig selv, og hvorledes jeg glider mere og mere nedefter. Endnu et Øjeblik, og jeg vil styrte i Dybet. I det samme falderXXXVI det mig ind; »Det kan umulig forholde sig saaledes. Det er kun en Drøm. Du maa se at blive vaagen!« Men hvormeget jeg end bestræber mig herfor, vil det dog ikke lykkes mig. »Hvad skal jeg dog gjøre ? Hvad skal jeg dog gjøre?« spørger jeg mig selv, idet jeg kaster Blikket opad. Ovenfra møder der mig den samme Afgrund. Og idet jeg lader Blikket fortabe sig i Himlens uendelige Dyb med Ønsket om at glemme Dybet neden under, glemmer jeg det virkelig ogsaa. Uendeligheden forneden frastøder og forfærder mig; Uendeligheden foroven tiltrækker og styrker mig. Jeg hænger stadig over Afgrunden paa de sidste Remme, som endnu ikke ere gledne bort under mig; jeg er mig bevidst, at jeg hænger saaledes; men jeg ser opad, og min Frygt er forsvunden. Og, som det forekommer i Drømme, hører jeg en Stemme, der siger: »Læg Mærke

hertil; det er herom detgjælder!« Og medens jeg stadig ligger og ser op i det uende- lige Rum, føler jeg mig beroliget; jeg mindes alt, hvad der er sket, hvorledes det er gaaet til: hvor- ledes jeg bevægede Fødderne og kom til at hænge i Luften, hvor angst jeg blev, og hvorledes min Angst fortog sig, ved at jeg gav mig til at se opad. Efter at have ligget saaledes en Stund, spørger jeg mig selv: »Er det endnu stadig som før?« Og idet jeg herved ikke saa meget ser mig om, som igjennem hele Legemet fornemmer det Støttepunkt, hvorved jeg holder mig, viser det sig virkelig, at jeg hverken svæver eller synker, men at jeg holder mig fast. Ved at føle mig for med Hænderne opdager jeg, hvor- ledes der lige under Lænden paa mig endnu befinder sig en Rem, ved Hjælp af hvilken jeg, idet jeg liggerXXXVII og ser opad, bevarer den fuldkomneste Ligevægt, og at det ene og alene er denne Rem, som jeg kan takke for, at jeg hidtil har holdt mig oppe. Uagtet den Mekanisme, som bærer mig, i Virkeligheden er aldeles utænkelig, forekommer den mig dog i Drømme i den Grad simpel og naturlig, at jeg endogsaa undrer mig over, hvorledes jeg ikke for længe siden har været i Stand til at indse Sammenhængen. Det viser sig nemlig, at der bag ved mit Hovedgjærde findes en Støtte, hvis Tilforladelighed ikke er underkastet Spor af Tvivl, til Trods for, at den, tynd og spinkel som den er, slet ikke har noget at hvile paa. I For- bindelse med denne Støtte er der paa en lige saa sindrig som simpel Maade anbragt en Løkke, og naar man med denne om Livet ligger og ser opad, er der ikke Tale om at falde. Intet kunde være mere ind- lysende, og idet jeg følte mig fuldkommen rolig og glad, var det mig som om jeg hørte en Stemme sige: »Pas paa, og glem ikke!« I det samme vaag- nede jeg.« Sjeldent har vel en angrende Synder aabnet sit Hjerte for sin Skriftefader med en saa ubetinget Op- rigtighed, som den, hvormed vor Tids betydeligste Forfatter her skrifter for Læseren, og denne vil for- haabentlig nu have Lejlighed til at se, at det er saa langt fra, at Forfatteren ved det Omslag, der er foregaaet i hans Liv og Virksomhed, kan siges, »at være tabt for »Skjønliteraturen«, som en forhastet Kritik har behaget at insinuere, at han tvertimod sjeldent i sine tidligere Skrifter har hævet sig til denXXXVIII Højde, han her indtager, saa vel i det mægtige Billede han giver af sit eget rige og dybt bevægede Aandsliv, som i Skildringerne af Nutidslivet, hvori han personlig optræder, idet han, forsmaaende den Glorie, der hidtil har hvilet over ham som den berømte Forfatter, viser sig som han er i al sin menneskelige Skrøbelighed og med en eksempelløs Aabenhjertethed stiller sig blot for Verdens Dom. Hvis han ogsaa ofte sætter sig ud over mangt et Hensyn, hvorved han kverken skaaner sig selv eller andre, er det dog noget, som næppe vil støde den alvorlige Læser, idet denne umulig kan overse, at Sagen, hvorom det her drejer sig, ikke blot er Enkeltmands, men hele Menneskehedens, og da navnlig den lidende og fortrykte Del af denne, som hvis mægtige Talsmand Léo Tolstéj her fører Ordet. Iblandt de utallige Artikler og Skrifter, som Léo Tolstoj's Forfattervirksomhed fra de senere Aar har fremkaldt, er det Oversætteren en behagelig Pligt, at henlede Opmærksomheden paa »A visit to count Tolstoj« i »The Century magazine« for Juni 1887, hvori en amerikansk Rejsende George Kennan i korte Træk har givet en omfattende og sanddru Fremstilling af den berømte russiske Forfatters Tænken og Væren. Uagtet Oversætteren ikke finder sig beføjet til her at gaa nærmere ind paa ovennævnte Artikel, saa indeholder den dog en Ytring af Tolstoj, hvis Be- tydning med Hensyn til de foreliggende Skrifter gjør det ønskeligt her at meddele den. Da Kennan for- klarede Tolstoj Grunden til sit Komme med Ønsket om at lære den Mand personlig at kjende, hvis Værker havde forskaffet ham saa megen Glæde, spurgte denne hurtigt: »Hvilke af mine Bøger harXXXIX De læst?« Idet Kennan herpaa svarede: »Jeg har læst alle Deres Romaner, indbefattet »Krig og Fred«, »Anna Karénin« og »Kosakkerne«,« spurgte Tolstéj videre, om han ikke havde læst nogle af hans senere Skrifter, og da Kennan benægtede det, tilføjende, at de vare udkomne, efter at han var rejst til Siberien, udbrød Tolstoj : »I saa Fald kjender De mig slet ikke. Men vi skal nok gjøre nærmere Bekjendskab.« Efter Kennans Meddelelser at dømme, var dette Bekjendskab, som han gjorde i Løbet af Dagen, ikke blot. i allerhøjeste Grad interessant, men saa over- vældende, at han »ligefrem maatte gjøre Vold paa sig selv, for ikke at ligge helt under for den For- tryllelse, som Tolstoj udøvede paa ham, idet dennes Tale ved sin Flugt og Inderlighed var endnu mere overbevisende end hans Værker.« At Indtrykket af Forfatterens nyere Skrifter vilde have været fyldigere, hvis anden Del havde kunnet foreligge samtidig med første, er en Selvfølge; men i Betragtning af den Omstændighed, der har gjort Delingen nødvendig, er det Oversætterens Haab, at Læseren allerede her vil finde tilstrækkelig Anledning til at »gjøre nærmere Bekjendskab« med Forfatteren, lige som at dette nye Bekjendskab vil holde ham skadesløs for Opholdet. Med den om nogen l id udkommende anden Del, vil der følge et højst

karakteristisk og ypperligt lignende Portræt af Forfatteren fra den seneste lid. St. Petersborg, i Januar 1888. Em. Hansen. Hvad der holder Folk i Live. Vi vide, at vi ere overgangne fra Døden til Livet; thi vi elske Brødrene. Hvo, som ikke elsker sin Broder, bliver i Døden. (Johannes 1ste Brev III, 14.) Men den. som haver denne Verdens G-ods, og ser sin Broder lide Mangel og lukker sit Hjærte for ham, hvorledes bliver Guds Kjærlig- hed i ham? (Smsts. III, 17.) Mine Børn! Lader os ikke elske med Ord, ej heller med Tunge, men i Gjerning og Sand- hed. (Smsts. III, 18.) Kjærligheden er af Gud, og hver den, som elsker, er født af Gud og kjender Gud. (Smsts, IV, 7.) Hvo, som ikke elsker, kjender ikke Gud; thi Gud er Kjærlighed. (Smsts. IV, 8.) Ingen haver nogen Tid set Gud; dersom vi elske hverandre, bliver Gud i os, og hans Kjær- lighed er fuldkommet i os. (Smsts. IV, 12.) Gud er Kjærlighed, og hvo, som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud og Gud i ham. (Smsts. IV, 16.) Dersom nogen siger: „jeg elsker Gud“ og hader sin Broder, han er en Løgner; thi hvo som ikke elsker sin Broder, som han haver set, hvorledes kan han elske Gud. som han ikke haver set. (Smsts. IV. 20.)I. Der var engang en Skomager, som havde lejet sig ind hos en Bonde ude paa Landet. Selv havde han hverken Hus eller Jord, men da han sad med Kone og Børn, maatte han se at slaa sig igjennem, saa godt han kunde ved Hjælp af sit Haandværk. Føden var dyr det Aar, og Arbejdet blev kun slet betalt, saa hele Fortjenesten blev spist op. Skomagefen og hans Kone havde kun én Pels, som de skiftedes til at gaa med, og den var tilmed saa opslidt, at den hang i bare Laser, saa Sko- mageren allerede paa andet Aar havde været paa Vejen til at skulle kjøbe Skind til en ny Pels. Hen i Efteraaret havde han lige faaet samlet nogle Skillinger sammen: tre Rubler laa gjemt hos Konen i Dragkisten, og selv havde han fem Rubler og tyve Kopek til Gode hos Bønderne i Landsbyen. Saa besluttede han en Morgenstund, at nu skulde han da gaa til Landsbyen og se at faa kjøbt Skind til en Pels. Efter Frokosten iførte han sig Konens vatterede Kofte, tog en Vadmels Kappe oven over, stak tre Rubel Sedler i Lommen, og efter endnu at have revet en Kjæp ud af Gjærdet til at støtte sig ved begav han sig paa Vejen, medens han tænkte: „Naar jeg nu faar samlet de fem Rubler sammen hos Bønderne, lægger jeg de tre Rubler til, som jeg har, og kjøber Skind til en Pels.“ Skomageren naaede omsider Landsbyen og gik3 ind til en af Bønderne, som var ham skyldig. Manden var ikke hjemme, men Konen lovede, at hun nok skulde sende ham Pengene i Løbet af Ugen. Saa gik Skomageren ind til den næste; men han svor dyrt og drøjt paa, at han ingen Penge havde, og betalte kun tyve Kopek for det sidste Par Støvler, som Skomageren havde flikket for ham. Denne tænkte nu at tage Skindene paa Borg, men Skindhandleren var af en anden Mening. — Nej, kom først med Pengene, sagde han: — saa kan Du selv vælge Dig hvilke Skind Du lyster. Jeg skal ikke have noget af at give paa Borg. Jeg véd nok, hvad det vil sige, naar man skal gaa om og kræve ind, hvad man har til Gode. Saaledes kunde Skomageren nu gaa hjem igjen med uforrettet Sag. Tyve Kopek, som han fik for Støvlerne, han havde flikket, og et Par gamle Filtsko, som en Bonde gav ham hjem med at sy Bagkapper paa, — det var alt, hvad han opnaaede. Skomageren græmmede sig en Stund, hvorpaa han drak alle tyve Kopek op i Brændevin og be- gav sig paa Hjemvejen uden Pels. Om Morgenen, da han var gaaet hjemme fra, havde det forekom- met ham som om det frøs; nu derimod efter at have faaet Brændevinen til Livs, kunde han godt holde Varmen uden Pels. Han gik støt hen ad Vejen, svingede med Filtskoene i den ene Haand og hamrede paa de frosne Smaasten med Stokken, 1*4 som han havde i den anden, medens han under- holdt sig selv paa følgende Maade; — Jeg er nu varm uden Pels. Jeg fik mig en Pægel, og det heder i hele Kroppen, saa det er en Lyst. Paa den Maade hjælper man sig uden Pels. Jeg gaar min Gang og lader fem være lige. Saadan en Karl er jeg! Hvorfor skulde jeg vel tage mig den Sag nær? Jeg skal nok klare mig uden Pels. Om jeg saa aldrig faar en Pels, kan det være mig det samme. Der er kun det ved det, at Konen nu igjen vil gaa og hænge med Næbet. Det er ogsaa en Skam, naar man betænker det rigtigt. Der har man nu gaaet og arbejdet for ham, og saa holder han én hen med Snak. Men vent Du bare! Hvis Du nu ikke bringer Penge, saa tager jeg din Hue i Pant, ja saa min sandten gjør jeg saa! Har man set Mage? At spise en af med tyve Kopek! Hvad gjør man vel med tyve Kopek? Det er jo blot til at drikke op — ikke mere. Det kniber for ham med at slaa sig igjennem, siger han. Men kniber det for ham, saa kniber det vel ogsaa for mig? Han har baade Hus og Jord og Kvæg og det hele; men jeg har ikke andet end hvad jeg gaar og staar i. Han kan bage Brød af sit eget Mel, men jeg maa kjøbe det, jeg bruger, og hvor jeg saa tager Penge fra, maa jeg ud med tre Rubler om Ugen alene til Brødet. Naar jeg nu kommer hjem, er der ikke en Krumme mer i Huset. Saa maa jeg igjen ud med halvanden Rubel.5 Derfor vil jeg ogsaa nok bede om at faa, hvad jeg har til Gode. Skomageren var imidlertid kommet i Nærheden af ’et lille

Kapel, som stod ved Omdrejningen af Vejen, og idet han saa' op, skimtede hnn noget hvidt bag ved det ene Hjørne af Kapellet. Han saa' nøje til, men det var allerede begyndt at skumre, saa han ikke kunde blive klog paa, hvad det var han saa'. En Sten kunde det ikke være, da han i saa Fald maatte have set den, da han gik forbi her i Morges. Det lignede heller ikke hverken en Ko eller en Hest. Efter Hovedet at dømme skulde man tro det var et Menneske. Men nej! Det hvide, han saa', kunde ikke være et Men- neske. Og hvad skulde et Menneske ogsaa her og paa denne Tid. Under disse Betragtninger var Skomageren kommen helt op til Kapellet. Men det var da mærkværdigt! Det var' virkelig et Menneske, der sad splitternøgen lænet op ad Væggen uden at røre sig. Mon han var levende eller død? Det gøs i Skomageren, medens han tænkte: „Der har man slaaet et Menneske ihjel, taget Klæderne af ham og ladet ham ligge her. Gik man hen til ham nu, kunde man faa saa meget at svare for, at man siden skulde have ondt ved at rede sig ud af det igjen.“ Skomageren gik forbi, drejede om bag Kapellet og tabte Manden af Syne. Men da han havde gaaet lidt, kunde han dog ikke dy sig for at vende6 sig om og saa' nu, hvorledes Manden havde rettet sig i Sædet og lod til at se efter noget. Hvad Skomageren ikke havde været bange før. saa blev han det nu. „Skulde man vende om eller gaa videre?“ spurgte han sig selv. „Vender man om, kan det gjerne gaa én galt. Hvem kan vide, hvad det er for et Menneske, eller hvad han har gjort, siden det er gaaet ham saaledes? Hvis man nu gaar hen til ham, og han paa én Gang farer op og tager én saadan i Kværken, at man bliver af med Livet med det samme? Skulde han ikke være saa slem endda, kan man faa Mas nok med ham allige vel. Hvad skal man gjøre med ham, nøgen som han er? Man kan da ikke klæde sig selv af og give det sidste bort man har. Gud give, man blot var vel herfra!“ Skomageren gik til og var allerede kommen et godt Stykke fra Kapellet, da Samvittigheden slog ham, og han blev staaende paa Vejen. — Hvad er det Du gjør, Semjon? sagde han til sig selv: — Der ligger et Menneske og døer i Nød; men Du bliver bange, gaar forbi. Er Du maaske bleven saa gruelig rig paa én Gang og er bange for, at man skal plyndre Dig for al din Rig- dom? Det er ikke smukt af Dig, Semjon! Med disse Ord vendte han om og gik hen til Manden. IL Da han var kommen nær nok til at tage den ubekjendte nærmere i Øjesyn, viste det sig at være7 en kraftig bygget pur ung Mand uden Spor af Overlast paa Kroppen; han var kun dygtig for- frossen og forskræmt, og sad lænet op ad Væggen uden at se paa Senijon, som om han var saa af- kræftet, at han ikke engang kunde slaa Øjet op. Semjon gik nu tæt op til ham, og i det samme var det som det unge Menneske kom til sig selv igjen. Han vendte Hovedet, aabnede Øjet, og det Blik, hvormed han saa' paa Semjon havde noget saa ejegodt ved sig, at Semjon straks fik ham kjær. Han kastede Filtskoene fra sig, løste Bæltet og tog Kappen af. — Nu kan det være nok med den Snak, sagde han. — Se Du kommer i Klæderne: men lad det gaa lidt muntert. Semjon tog den ubekjendte under Albuen og hjalp ham med at komme op. Den unge Mand rejste sig. Semjon saa' nu, at baade Arme og Ben vare hele paa ham og kunde ikke noksom glæde sig over hans smukke fine Legeme og det rørende Udtryk i hans Ansigt. Semjon kastede Kappen over hans Skuldre; men den fremmede kunde ikke faa Hænderne i Ærmegabene. Semjon hjalp ham, trak Kappen sammen om ham og snørede den fast med Bæltet. Han vilde ogsaa have taget sin gamle forrevne Kaskjet af og givet den til den nøgne; men det blev ham for koldt om Hovedet, og saa tænkte han desuden: „Jeg er saa skaldet som et Æg; men han har en rigtig god Krøltop. Jeg vil heller give ham Filtskoene paa.“Han lod den unge Mand sætte sig ned og hjalp ham Filtskoene paa. Da det var besørget sagde han: t— Saa, Kammerat! Se nu til Du kan røre Lemmerne og blive varm. Hvad disse Historier angaar, saa bliver de nok klaret uden os. Du kan vel gaa? Den unge Mand staar og ser paa Semjon med et rørt Blik, men ude af Stand til at sige et eneste Ord. Hvorfor siger Du ikke noget? vedbliver Semjon: — Vi kan da ikke overvintre her, véd jeg, vi maa se at komme i Hus. Der har Du min Kjæp, tag den og støt Dig ved, hvis Du er svag tilbens. Se nu Du kan røre Dig! Hermed gik de. Den unge Mand var let i Gangen og fulgte godt med. Undervejs siger Sem- jon til ham: — Hvor skriver Du Dig fra? — Jeg er ikke her fra Egnen, — Nej, det kan jeg nok se. Jeg mener, hvor- dan kom Du til at ligge her ved Kapellet? — Det har jeg ikke Ret til at sige. — Man har nok været ond imod Dig? — Der er ingen, som har været ond imod mig. Det er Gud, som har straffet mig. — Naturligvis, alting kommer fra Gud; men et Menneske maa dog alligevel have et Sted at ty til. Hvor gjælder Vejen? — Det er mig det samme.9 Semjon undrede sig; saadan en vakker ung Mand, saa mild i sin Tale og vilde ikke sige, hvem han var. Men saa tænkte han igjen; „Der er saa meget, som man ikke forstaar“ og sagde: — Nu saa gaa Du hjem med mig, at Du i det mindste kan komme lidt til Kræfter. De nærmede sig imidlertid Huset, hvori Sem- jon boede. Den ubekjendte blev ikke

bagefter, men vedblev stadig at holde Skridt med ham. Det tog til at blæse. Semjon mærkede, hvorledes Vinden trængte op under Skjorten paa ham; Rusen var i Færd med at gaa over og han begyndte at fryse. Han trak Konens Kofte tættere op om sig og tænkte, medens han gik: „Jo det var en rar Pels jeg fik kjøbt mig dengang. I Stedet for Pelsen, som jeg gik efter, kommer jeg hjem uden Kappe og bringer oven i Kjøbet én med mig fra Landevejen, som ikke engang har Klæderne paa Kroppen. Matrona vil nok ikke rose mig meget for den Forretning.“ Den blotte Tanke om Ma- trona var nok til at gjøre ham trist til Mode; men idet han saa vendte sig mod sin Ledsager og mindedes det Blik, hvormed denne havde set paa ham ved Kapellet, hoppede Hjertet i Livet paa ham af Glæde. III. I Mandens Fraværelse havde Matrona imidler- tid gjort alting færdigt i Huset. Hun havde baade hugget Brænde og hentet Vand, givet Børnene at10 spise, selv spist lidt og overvejede nu blot: om hun skulde lægge Dejg til Aften eller vente med det til om Morgenen. Der var endnu en stor Ende- skive tilbage. „Hvis Semjon har spist til Middag i Lands- byen“ tænkte hun, „og ikke skal have meget til Aften, saa har vi Brød nok til i Morgen.“ Hun vendte og drejede Brødstumpen i Haan- den, medens hun tænkte: „Nej, jeg vil dog ikke lægge Dejg i Aften. Der er kun Mel til endnu ét Brød. Paa den Maade hjælper vi os til Fredag.“ Hermed forvarede hun Brødet og satte sig til at sy en Lap paa Mandens Skjorte, medens hun spekulerede over, hvorledes han nu vel havde baaret sig ad med at kjøbe Skind til Pelsen. „Blot ikke Skindhandleren har narret ham. Han er saa enfoldig, den kjære Sjæl. Selv be- drager han ingen, men et rent Barn kan løbe af med ham. Otte Bubler er mange Penge. Man kan kjøbe gode Skind til den Pris. Om de ikke er garvede, kan man dog altid faa sig en Pels af dem. Naar jeg tænker paa, hvor haardt vi havde det sidste Vinter uden Pels. Man kunde hverken gaa efter Vand eller nogen Steder. Nu gik han og tog alting med, hvad vi har, saa jeg selv ikke har noget at tage paa. Han maa ellers snart være tilbage. Blot han ikke er gaaet til Kros, det gamle Skind!“ Lige som Matrona tænkte herpaa, knagede det i Trinene paa Trappen, og der var nogen, som gik11 med Døren. Hun lagde Sytøjet fra sig og gik ud i Forstuen. Der fik hun Øje paa Semjon og en fremmed Bonde, som fulgte med ham uden Hue og med Filtsko paa Fødderne. Matrona mærkede straks, at Manden lugtede af Brændevin. „Saa har han dog været til Kros!“ tænkte hun. Men det var endda ikke det værste. Da hun saa’, at han var uden Kappe, i den bare Kofte, ingen Indkjøb havde med sig og blot stod dér og ikke vidste hvad han skulde sige, blev hun først rigtig vred. „Der har han drukket alle Pen- gene op,“ tænkte hun, „sviret og sværmet med denne Landstryger og slæber ham oven i Kjøbet hjem med!“ Hun gjorde Plads for dem og lod dem komme ind i Stuen, hvorpaa hun fulgte bagefter og gav sig til at tage den fremmede i Øjesyn. Det var en bleg og mager ung Mand, Kappen, som han havde paa, var deres, han var uden Hue og der var ingen Skjorte at se under Kappen. Han stod paa én Plet uden saa meget som at røre sig eller se op. „Det maa ikke være noget godt Menneske, siden han er bange“ tænkte Matrona. idet hun med en sur Mine stillede sig hen ved Ovnen og ventede paa, hvad der skulde komme. Semjon tog Kaskjetten af og satte sig fromt paa Bænken. — Naa, Matrona, siger han: — giver Du os ikke noget at spise? Matrona mumlede noget imellem Tænderne,12 men rørte sig ikke ud af Stedet og saa’ blot snart paa den ene, snart paa den anden, medens hun rystede paa Hovedet. Semjon saa’ nok, at Konen var ude af sig selv, men der var ikke noget ved det at gjøre; man fik lade som man ikke mærkede det. Han tog den fremmede ved Haanden. — Sæt Dig ned, min Ven, sagde han: — saa skal vi spise til Aften. Den fremmede satte sig paa Bænken. — Har Du maaske ingen Mad lavet? hen- vendte Semjon sig igjen til Konen. — Jo, snærrede Matrona, som nu blev vred for Alvor: — men ikke for Dig. Jeg ser. Du har ogsaa drukket Forstanden bort. Du gik ud efter en Pels, men kommer hjem uden Kappe og slæber oven i Kjøbet denne nøgne Landstryger med Dig. Jeg har ingen Aftensmad til jer Drukkenbolte. — Naa, naa, Matrona; lad det nu være godt, Du skulde heller først spørge, hvem Manden er... — Hvor har Du gjort af Pengene, spørger jeg Dig! Semjon tog ned i Lommen efter de tre Rubel Sedler, og lagde dem op paa Bordet. — Her er Pengene. Jeg fik ikke noget hos Trifonov. Han lovede at bringe imorgen. Matrona blev stadig mere og mere vred paa Manden: han havde ingen Pels kjøbt, givet den sidste Kappe de ejede til en nøgen Fyr, som ingen kj“endte, og trukket ham med hjem.13 Hun snappede Sedlerne og skyndte sig at gjemme dem, medens hnn brummede: — Jeg har ingen Aftensmad. Vi kan ikke fore alle de nøgne Drukkenbolte, som driver om paa Landevejen. — Men Matrona, saa læg dog Baand paa din Tunge. Hør først, hvad man siger Dig ... — Hvad er dér at høre paa, hvad en fuld Nar siger. Min Moder havde Ret, da hun ikke vilde have, at jeg skulde gifte mig med Dig. Lær- redet, som hun gav mig, drak Du op; Pengene Du skulde kjøbe Pels for drak Du op . . . Semjon

vilde forklare sin Kone, at han ialt kun havde drukket tyve Kopek op, vilde fortælle hende, hvor han havde fundet den unge Mand; men Matrona lod ham ikke komme til Orde. Mun- den gik paa hende i ét væk og der var ikke den Ting, som hun jo ikke lod sin Mand høre, lige til hvad der var passeret for ti Aar siden. Hun var endnu langt fra at være færdig, da hun pludselig for hen imod Semjon og snappede ham i Ærmet. — Hid med Koften! raabte hun: — Det eneste Stykke, jeg havde, kunde Du tage fra mig og lade mig gaa nøgen. Jo, Du er mig en net Karl! Hid med den, siger jeg, gid Du faa en Ulykke! Semjon gav sig til at trække Koften af, hvor- ved Foret kom til at vende ud paa det ene Ærme. Matrona tog et Tag i den, saa det knagede i alle Sømmene, hvorpaa hun rev den til sig, kastede14 den over Hovedet paa sig og for hen imod Døren. Hun tog fat i Klinken og skulde lige til at gaa, da hun pludselig betænkte sig og blev staaende. Hun var frygtelig ophidset: hendes Vrede maatte have Luft, men — hun maatte ogsaa have at videT hvem den fremmede var. IV. Hun blev staaende i Døren og sagde: — Hvis han var et godt Menneske, gik han ikke nøgen; men han har jo ikke saa meget som Skjorten paa Kroppen. Hvis Du havde rent Mel i Posen, sagde Du lige frem, hvor Du har truffet denne Friskfyr. — Men saa hør dog, hvad jeg har at sige Dig: allerbedst som jeg gaar, ser jeg ham sidde ved Kapel- let nøgen og helt forkommen af Kulde. Det er ikke Sommerdage nu, at man skulde kunne gaa om og spadsere uden Klæder. Det er Gud selv, som lod mig støde paa ham; han var ellers omkommen. Hvad skulde man gjøre? Der er saa meget, som man ikke forstaar! Jeg gjorde derfor ingen lang Snak, men klædte ham paa og tog ham med. Se nu Du kan faa Ro paa Dig, Matrona! Du har ellers Synd af det. Vi skal ogsaa dø engang. Matrona skulde lige til at give ondt af sig igjen; men i det samme saa' hun hen paa den fremmede og tav. Han sad stadig i den samme Stilling paa Enden af Bænken uden at røre sig.15 Hænderne laa foldede i Skjødet, Hovedet havde sænket sig ned imod Brystet, Blikket var fæstet mod Jorden, og kun Munden fortrak sig af og til, som om der var noget, der trykkede ham. Ma- trona tav. — Matrona! siger Semjon til hende; — Er Du da rent gudsforladt? A ed at høre disse Ord saa' Matrona endnu engang paa den fremmede, og med ét var Vreden gaaet over. Hun gik hen til Ovnen efter Aftens- maden. fyldte en Skaal med Kvass, og efter endnu at have bragt Kniv og Skeer lagde hun det sidste Stykke Brød frem paa Bordet. — Naa, spis saa, sagde hun. — Sæt Du Dig her i Hjørnet, Kammerat! sagde Semjon, idet han rejste sig op og gjorde Plads for den fremmede. Derpaa skar han Brø- det i smaa Stykker, kom det i Skaalen, og de gav sig saa til at spise. Matrona sad imens for Enden af Bordet med Haanden under Kinden og saa' paa den fremmede. Hun havde ondt af ham og følte Medlidenhed med ham. Den fremmede levede pludselig op; han fortrak nu ikke længer Munden, saa' op paa Matrona og smilede. Da de havde spist, tog Matrona af Bordet og spurgte imens den fremmede: — Hvor er Du saa fra? — Ikke her fra Egnen.16 — Men hvordan gik det da til, at Du sad der ved Vejen? — Det kan jeg ikke sige. — Hvem har da plyndret Dig? — Det er Gud, som har straffet mig. — Og Du laa der nøgen og uden noget som helst? — Ja, jeg laa der nøgen og stivnet af Kulde. Da kom Semjon forbi og saa' mig; det gjorde ham ondt for mig; han tog Kappen af, lod mig trække i den og sagde, jeg skulde gaa med ham hjem. Her har Du nu givet mig baade Mad og Drikke og vist mig Deltagelse. Gud lønne jer for det. Matrona rejste sig og gik hen til Vinduet, hvor hun havde lagt Mandens gamle Skjorte, som hun sad og lappede, da de kom. Hun tog den og gav den til den fremmede. Der kom ved samme Lej- lighed et Par gamle Lærredsbenklæder for Dagen, som hun ligeledes gav ham. — Dér, sagde hun: — Jeg ser. Du har ikke engang Skjorte paa Kroppen. Klæd Dig paa, og læg Dig saa, hvor Du vil, paa Bænken eller paa Ovnen. Den fremmede tog Kappen af, trak Skjorten paa og lagde sig paa Bænken. Matrona tog Kap- pen, slukkede Lyset og lagde sig ved Siden af Manden. Hun trak et Stykke af Kappen over sig, men laa længe uden at kunne falde i Søvn. Hun kunde stadig ikke faa den fremmede ud af sine Tanker.17 Naar hun mindes, at han har spist det sidste Stykke Brød de havde, og at der i Morgen ikke vil være Føde i Huset, bliver hun saa trist, saa trist til Mode; men naar hun saa mindes, hvorledes han smilede til hende, hopper Hjærtet i Livet paa hende af Glæde. Matrona laa endnu længe uden at kunne falde i Søvn. Hun mærker, at Semjon heller ikke sover, men ligger og trækker Kappen til sig. — Semjon! — Hvad vil Du? Vi har spist det sidste Stykke Brød, vi havde, har endnu ikke lagt Dejg. Jeg véd ikke hvad vi skal gjøre i Morgen. Synes Du ikke jeg skulde gaa ind til Malanja og bede hende laane os lidt . . . - Hvis Gud lader os leve, faar vi vel nok det, vi behøver. Matrona laa lidt uden at sige noget. - Han ser alligevel ud til at være et godt Menneske. Men hvorfor siger han ikke, hvem han er? begyndte hun paa ny. — Han kan vel ikke. — Semjon! — Ja! • — Vi giver andre; hvorfor er der saa ingen, der giver os noget? Semjon vidste ikke. hvad han skulde svare

og sagde kun: — Nu har vi snakket nok. —18 Derpaa lagde han sig om paa den anden Side og sov ind. V. Da Seinjon vaagnede om xMorgenen, iaa Bør- nene endnu og sov. Konen var gaaet ind til Naboens for at laane Brød, og den fremmede sad paa Bænken i Skjorte og Underbenklæder og saa' opad. Hans Ansigt var mere opklaret, end det havde været den foregaaende Dag. — Naa, min unge Ven! sagde Semjon til ham: — Maven vil have Mad, og Kroppen vil have Klæder. Man maa se at ernære sig. Forstaar Du Dig paa at arbejde? Nej, jeg forstaar mig ikke paa noget, Semjon undrede sig og sagde: — Naar blot Lysten er der, kan man lære hvad det skal være. — Jeg vil gjerne arbejde. — Hvad hedder Du? — Michael — Naa, Michael! Du vil ikke sige, hvem Du er, og det maa blive din Sag; men Føden kan man dog ikke undvære. Hvis Du nu vil gjøre det Arbejde, som jeg giver Dig, saa skal jeg ogsaa nok give Dig Føden. — Gud lønne Dig for det! Jeg vil gjerne lære. Vis mig blot, hvad jeg skal gjøre. Semjon viste ham nu, hvorledes man skulde19 sy Støvler, og Michael var saa lærenem, at han alle- rede i Løbet af et Par Dage havde lært at sy saa godt, at man skulde tro, han aldrig i sit Liv havde gjort andet end at sy Støvler. Han var utrættelig ved sit Arbejde, spiste kun lidt, og naar der ikke var noget at gjøre, sad han tavs med opadvendt Blik. Han gik aldrig ud, sagde aldrig et overflødigt Ord, og man hørte ham aldrig hverken spøge eller le. Kun en eneste Gang havde man set ham smile, — det var, da Matrona den første Aften han var der i Huset, havde sat Aftensmaden for ham. VI. Der gik Dage og Uger og Maaneder og^ tilsidst var der gaaet et helt Aar. Michael boede stadig hos Semjon og arbejdede som sædvanlig. Det hed sig nu vidt og bredt, at ingen kunde sy et Par Støvler saa smukt og solidt som Semjons Svend Michael, og der kom Folk langvejs fra for at bestille Støvler hos Semjon, saa at denne allerede saa smaat begyndte at blive en velhavende Mand. En \ interdag allerbedst som Semjon og Michael sade og arbejdede lød der Bjældeklang udenfor, og en lukket Kane med tre Heste for kom kjørende hen imod Huset. Semjon og hans Kone saa' ud at \ induet, og det viste sig, at Kanen holdt lige udenfor. En ung rask Kusk sprang ned fra Bukken og aabnede Kanedøren. En pelsklædt Herre traadte ud, nærmede sig Huset og gik op ad Trappen. 2*20 Matrona skyndte sig hen og smækkede Døren op paa vid Gab. Herren maatte bukke sig for at gaa ind ad denne, og da han var kommen vel indenfor og rettede sig i Vejret, naaede han næsten lige op til Loftet og fyldte hele det ene Hjørne af Væ- relset. Semjon rejste sig, bukkede dybt for Herren og kunde ikke noksom undre sig ved Synet af ham. Han havde aldrig før set den Slags Folk. Selv var han mager og afpillet, Michael var ogsaa tynd og spinkel, Matrona var bare Skind og Ben; men denne! Det var jo som et Menneske fra en helt anden Verden; Fjæset rødt og oppustet. Halsen som paa en Tyr, Personen selv som støbt i Jern. Da Herren havde faaet sundet sig lidt og skilt sig ved Pelsen, satte han sig paa Bænken og sagde: — Naa, Godtfolk, hvem af jer er saa Sko- mageren ? Semjon traadte frem; — Det er mig. Deres Velbaarenhed! — Hej, Fédka! raabte Herren til Kusken; — kom her med Varerne! Kusken sprang ud til Kanen og hentede en lille Bylt, som han gav til Herren. Herren lagde den paa Bordet. — Løs den op! sagde han til Kusken. Denne gjorde det. Herren pegede paa Læderet, som laa i Bylten, og sagde til Semjon; — Her har Du Materiale, Skomager!21 — Javel, Deres Velbaarenhed. — Ja, men kan Du ogsaa se, hvad det er for Materiale? Senijon følte paa Læderet og sagde: — Materialet er godt. — Godt, — jo det skulde jeg mene! Du har nok aldrig før set saadant Materiale for dine Øjne, dit Fjols. Det er Hamborger Læder; jeg har betalt tyve Rubler for det. Semjon blev helt betuttet. — Nej, hvor skulde jeg have set det, sagde han. Nej, det tænkte jeg jo nok. Kan Du paa- tage Dig at sy mig et Par Støvler heraf? — Ja, det kan jeg nok paatage mig. Deres Velbaarenhed. — Saa det kan Du? raabte Herren: — Du skulde blot vide, hvem Du syr for, og hvad det er for Materiale, man giver Dig. Jeg ønsker et ParStøvler, der kan vare et helt Aar, uden at de hverken bliver skjæve eller gaar op i Syningen. Hvis Du kan, saa overtag Bestillingen og skær Læderet til; hvis ikke, saa sig nej, og lad det være som det er. Jeg siger Dig forud: hvis Støvlerne gaar op i Sy- ningen eller jeg gaar dem skjæve før Aaret er omme, lader jeg Dig putte i Hullet; hvis de holder Aaret rundt, giver jeg Dig ti Rubler for Arbejdet. Semjon havde rent tabt Modet og vidste slet ikke, hvad han skulde svare. Han saa' paa Michael og sagde, idet han stødte til ham med Albuen: — Skal man saa overtage det?22 Michael nikkede med Hovedet, som om han vilde sige: overtag kun Arbejdet. Semjon fulgte hans Raad og paatog sig at sy et Par Støvler, der kunde vare et helt Aar uden at blive skjæve eller gaa op i Syningen. Herren raabte til Kusken, at han skulde tage den venstre Støvle af; da det var gjort, holdt han Foden frem og brølte; — Tag Maal! Semjon tog en lang Strimmel Papir, foldede den sammen, og efter at have tørt sine Hænder godt af i Skjødskindet for ikke at smuske Herrens fine Strømpe lagde han sig paa Knæ og gav sig til at

tage Maal. Semjon maalte Herrens Fod i Længden og over Vristen, men da han kom til Læg- gen, viste Papiret sig at være for kort. Læggen var saa tyk som en Bjælke. — Se til, at Du ikke gjør dem for smalle i Skaftet! raabte Herren. Semjon maatte sy et Stykke Papir til paa Maalet for at kunne naa at spænde om Læggen. Herren sad imens og vrikkede med Tæerne i Strømpen, medens han saa' sig om i Stuen; hans Øje faldt da paa Michael. — Hvad er han dér for en? spurgte han Semjon. — Han dér? Det er ham, der skal sy Støv- lerne. — Se til. Du, sagde Herren til Michael, at Du syer dem saaledes, at de kan holde et Aar.23 Semjon vendte sig om imod Michael og saa', hvorledes denne sad og stirrede paa Herren, uden dog at se paa ham, idet hans Blik gik hen over ham til Krogen af Stuen, som om noget der- henne kunde have tiltrukket sig hans Opmærk- somhed. Allerbedst som han sad og stirrede, gav han sig til at smile og hans Ansigt fik som et for- klaret Skjær. — Hvad sidder Du dér og griner ad, Dit Tosse- hoved! Sørg heller for. at Støvlerne kan blive færdige, som man har sagt Dig. Støvlerne skal blive færdige i rette Tid. — Lad mig se det! sagde Herren, idet han trak Støvlen paa. Kusken hjalp ham i Pelsen, hvorpaa han begav sig hen imod Døren; men idet han gik ud, glemte han at bukke sig og rendte Panden imod Dør- karmen. Han bandte og skjældte, medens han gned sig med Haanden paa Panden, hvorpaa han gik ud, satte sig i Kanen og kjørte bort. Da han var kjørt, sagde Semjon: — Han har jo en Pande som af Flintesten. Om man slog paa den med en Tyrekølle, slog man ham dog ikke ihjel. Han render Dørkarmen ind med Hovedet, uden at det gjør ham det aller- mindste. — Ja, sagde Matrona: — med det Liv, som de Folk fører, kan de nok være ved Huld. Det er jo det bare Jern og Staal. Saadan en kan jo ikke engang dø.24 VIL — Blot vi ikke maa komme galt afsted med den Bestilling, som vi her har overtaget! sagde Semjon til Michael: — Det er dyrt Materiale, og Herren er svært kort for Hovedet. Man maa være meget forsigtig. Hør, Michael, Du har bedre Øjne end jeg og er lettere paa Haanden; tag Du Maalet og skær Læderet til, saa skal jeg siden sy Skafterne. Michael adlød, tog det dyre Materiale, bredte det ud paa Bordet og begyndte at skære til. Matrona stod og saa' paa det og kunde ikke nok som undre sig over, hvad det var han foretog sig. Skjøndt hun ikke forstod sig meget paa Skomager- arbejde, kunde hun dog se, at det ikke var Støvler han skar til, men Sko eller saadan noget. Hun skulde lige til at sige det; men saa tænkte hun ved sig selv: „Jeg har vel ikke forstaaet, hvorledes de Støvler skulle sys til Herren; det véd Michael bedre; jeg vil ikke blande mig i det.“ Michael var nu færdig med at skære til og begyndte at sy. Matrona, som stadig holdt Øje med ham, saa' nu tydelig, at det ikke var Støvler han syede; men hun lod ham alligevel sy og sagde stadig ikke noget. Ved Middagstid rejste Semjon sig op fra sit Arbejde og saa' nu, at Michael havde syt et Par Ligsko*). *) 1 Rusland, hvor Ligene som oftest begraves fuldt paaklædte, ben3Tttes i Reglen ved disse Lejligheder et særegent Slags Fodtøj af en billigere Sort end sædvanlig. O. A.25 Semjon havde nær tabt baade Næse og Mund. „Men hvad er dog det?“ tænkte han. „Nu har Michael arbejdet et helt Aar for mig og aldrig forset sig det mindste, og saa gaar han paa en Gang hen og gjør saadan en Ulykke! Herren bestilte et Par solide Støvler, og han har syt et Par Ligsko og spoleret Materialet. Hvordan skal jeg nu klare det med Herren? Saadant Læder er jo ikke til at faa.“ — Hvad er nu det, Du har gjort der, Du kloge Hoved? sagde han til Michael: — Du gjør mig jo rent ulykkelig. Herren har bestilt sig et Par Støvler, og hvad er det Du har lavet? Lige som Semjon saaledes skulde til at vise Michael til Rette, var der nogen, som dundrede paa Døren. Begge saa' ud af Vinduet og fik Øje paa en, der var kommen ridende og nu stod og bandt Hesten fast udenfor. Døren blev lukket op, og ind traadte den samme unge Fyr, som havde været der om Morgenen med Herren. — Goddag! — Goddag! Hvad godt? — Jeg kommer fra Fruen i Anledning af Støvlerne. — Skulde Du spørge om Støvlerne var færdige? — Nej, Herren bruger ingen Støvler mere den- gang. Han er salig hensovet. — Hvad siger Du?26 — Han naaede ikke engang at komme hjem, men døde undervejs i Kanen. Da vi vare kjørte hen for Døren, og jeg skulde til at hjælpe ham ud, laa han dér helt stiv og saa død som en Sten. Vi havde nær aldrig faaet ham halet ud af Kanen. Fruen sendte mig saa tilbage og sagde: „Sig til Skomageren, at der har været en Herre idag og bestilt et Par Støvler og selv bragt Læder med. Sig ham, at det nu kan være det samme med Støvlerne, og at han bare i en Fart skal sy et Par Ligsko af Læderet. Vent saa længe, til Du kan faa dem med Dig tilbage. Se det var den Besked jeg fik, og her er jeg nu.“ .Michael samlede Resterne af Læderet og rullede det sammen i en Tut; derpaa tog han de færdige Ligsko, og efter at have smækket dem imod hinanden og tørret dem af med Skjødskindet, rakte han dem til Knøsen. — Farvel, Godtfolk, og lev vel! sagde denne, idet han tog Skoene og gik. VIII. Der gik endnu et Par Aar. Michael boede allerede paa sjette Aar hos Semjon; men han var stadig den samme. Han gik ingen Steder,

talte knn lidt og havde i al den Tid kun smilet to Gange: den Gang Matrona havde sat Aftensmaden27 for ham, og da Herren havde været der. Semjon kunde ikke noksom glæde sig over sin Svend. Han spurgte nu aldrig mere om, hvor han var fra og frygtede kun for ét: at Michael skulde for- lade ham. En Dag, da Semjon og Michael efter Sædvane sad og arbejdede hver ved sit Vindu, medens Ma- trona var beskjæftiget ved Ovnen, og Børnene løb og legede paa Bænken, blev en af Drengene plud- selig staaende ved Michaels Stol og raabte, medens han, støttende sig paa Skulderen af ham stod og saa' ud af Vinduet: — Michael, se engang! Der er en Kjøbmands- kone med to Smaapiger, som skal ind til os. Den ene af dem er halt. Da Michael hørte disse Ord holdt han pludselig op at arbejde, vendte sig om imod Vinduet og saa' ud paa Gaden. Semjon maatte undre sig. Ellers saa" man aldrig Michael kigge ud af Vinduet, og nu havde han pludselig faaet travlt med at se etter noget paa Gaden. Hvad kunde vel det være ? Semjon saa' ogsaa ud; jo, det var virkelig som Drengen havde sagt: en velklædt Kone med to Smaapiger ved Haanden i Pelse og med 1ørklæder over Hovedet kom gaaende op imod Huset. Smaa- pigerne lignede hinanden som to Draaber Vand, og det eneste, hvorpaa man kunde skjelne dem fra hinanden, var, at den ene at dem havde et daarligt Ben, saa hun haltede lidt.28 Konen gik op ad Trappen og ind i Forstuen, fandt Klinken og aabnede Døren. Hun lod Smaapigerne gaa foran og fulgte selv bag efter. — Helsen og Sundhed, Godtfolk! sagde Konen. — Velkommen til Huset! Hvad godt? Konen satte sig ved Bordet, medens Smaa- pigerne trykkede sig ind til hende, øjensynlig bange for de fremmede Mennesker. — Jeg skulde have syt et Par Lædersko til hver af Smaapigerne, som de kan gaa med til Foraaret. — Meget vel. Vi har rigtig nok aldrig før syt Børnefodtøj; men det siger ikke noget. Michael skal nok være Mand for at besørge det Stykke Arbejde. Med disse Ord vendte Semjon sig om imod Michael, der havde lagt Arbejdet fra sig og ufra- vendt sad og stirrede paa Smaapigerne. Semjon undrede sig igjen over ham. Det var vel et Par søde velsignede Smaapiger og de var rigtig net klædte, men Semjon kunde dog alligevel ikke begribe, hvorfor Michael sad og saa' saa vist paa dem, som om han skulde kjende dem. Stadig ude af Stand til at komme sig af sin Forundring gav Semjon sig i Snak med Konen. Da han var kommen overens med hende om Prisen for Skoene og skulde til at tage Maal, satte Konen den halte lille Pige op paa Skjødet afsig og sagde: — Tag De kun to Maal af hende her, og sy én Sko til den daarlige Fod og tre til den sunde.29 De har begge akkurat lige store Fødder. Det er Tvillinger. Semjon tog Maal og sagde med et Blik paa den halte; — Hvordan er hun bleven halt, den rare lille Pige? Eller har hun været det fra Fødslen afr1 — Nej, det er Moderen, som har ligget hende halt. Matrona, som var bleven nysgjerrig efter at erfare, hvem Konen var og hvem der var Moder til Børnene, blandede sig nu i Samtalen. — Er Du da ikke deres Moder? spurgte hun Konen. Nej, kjære, jeg er hverken Moder til dem eller i Familie med dem. Det er fremmede Folks Børn, som jeg har taget til mig. — Fremmede Folks! Og saa gjør Du dog saa meget af dem ! — Ja. hvor kan jeg vel andet? Jeg har selv opammet dem. Mit eget Barn har Vorherre taget; men det gjorde mig dog ikke saa ondt for det, som for disse to her. •— Men hvis er de da? IX. Konen, der nu havde faaet Munden paa Gang, gav sig da til at fortælle som fø'ger: Det kan vel væresex Aar siden. I én og samme Uge30 blev de to smaa forældreløse. Faderen blev begravet om Tirsdagen, og om Fredagen døde Moderen. Jeg var dengang nylig bleven gift, og min Mand havde en lille Bondegaard, som stødte op til deres. Vi var Naboer og saa' hinanden daglig. Faderen levede af at gaa paa Skovhugst. Saa skulde der hænde den Ulykke, at der en Dag faldt et Træ om paa ham og slog ham fordærvet. Han opgav Aan- den lige som man havde faaet ham bragt hjem, og i samme Uge nedkom Konen med Tvillinger, disse to Smaapiger, som I ser her. Der var kun Fattig- dom og Elendighed i Huset, og den stakkels Kone havde ikke et Menneske til at hjælpe sig. Ene var hun ved Nedkomsten, og ene var hun, da hun døde. Om Morgenen, da jeg kom ind og vilde se til hende, var hun allerede kold og stiv, den Stakkel. I Dødskampen havde hun lagt sig over den ene af Pigerne — hende her — og vredet Foden skæv paa hende. Huset blev hurtig fuldt af Folk, Liget blev vasket og klædt, der blev lavet en Kiste, og den døde blev begravet. Altsammen ved Hjælp af gode Mennesker. Nu var Smaapigerne alene til- bage. Hvor skulde man gjøre af dem? Min lille Dreng var dengang først paa ottende Uge; jeg var den eneste af Konerne i Nabolaget, som gav Bryst, og saa tog jeg de smaa til mig saa længe. Bøn- derne kom sammen og brød deres Hoveder med, hvor man skulde gjøre af dem; men da de havde snakket længe op og ned, sagde en af dem til mig: „Hør véd Du hvad, Marie, tag Du nu foreløbig Tøsene31 hjem til Dig; saa skal vi nok tænke nærmere over den Sag og se, hvad der er at gjøre." Jeg tog straks den raske af dem og lagde hende til Brystet; men den anden lod jeg ligge. Jeg troede ikke, hun skulde have levet.

Saa tænkte jeg igjen; hvorfor skal det uskyldige Væsen gaa til Grunde? det begyndte ogsaa at gjøre mig ondt for hende, og saa ammede jeg dem alle tre, baade de to fremmede og mit eget. Jeg var dengang ung og stærk, havde sund og kraftig Føde, og Gud gav mig saa fuldt op af Mælk, at de smaa tit ikke engang kunde faa Ende paa det altsammen. Saadan kunde jeg sidde med to ved Brystet, medens den tredje ventede. Lige saa snart en faldt fra, tog jeg saa straks den tredje! Ak ja! Gud føjede det saaledes, at mens jeg fik disse to paa Benene, begravede jeg Aaret efter mit eget Barn. Flere Børn gav Han os ikke. Ellers har min Mand og jeg stadig havt Lykken med os. Vi bor nu her hos Mølleren. Min Mand har god Fortjeneste, og det gaar os rigtig godt. Men Børn faar vi ikke, saa jeg véd ikke, hvorledes jeg skulde holde det ud, hvis jeg ikke havde disse to kjære Smaapiger. Hvor kan jeg saa vel andet end at holde af dem? Jeg har ingen bedre Glæde i Verden.“ Konen tav. Med den ene Haand trykkede hun den halte lille Pige ind til sig, medens hun med den anden aftørrede Taarerne, som vædede hendes Kinder. Matrona sukkede dybt og sagde;32 — Det er dog sandt, det gamle Ord : „Man kan undvære baade Fader og Moder; men Gud kan man ikke undvære.“ Allerbedst som man sad og talte sammen paa denne Maade, oplystes pludselig hele Stuen som af Skinnet af et Kornmod henne fra det Hjørne, hvor Michael sad. Alle vendte Hovederne om imod ham, og dér sad han med Hænderne foldede i Skjødet, med Blikket rettet mod Himlen og et Smil om Munden. X. Saa snart Konen var gaaet med Smaapigerne, rejste ogsaa Michael sig op fra Stolen, lagde Ar- bejdet lil Side, tog Skjødskindet af, bukkede for Husbonden og Madmoderen og sagde: — Farvel, T gode Mennesker! Gud har tilgivet mig. Saa tilgiv I nu ogsaa mig. Semjon og Matrona saa’ med Undren, hvor- ledes det lyste af ham ved disse Ord. Semjon rejste sig, bøjede sig dybt for Michael og sagde: — Jeg ser Michael, at Du ikke er nogen simpel Mand, og jeg kan hverken holde Dig tilbage eller spørge Dig om noget. Der er kun én Ting jeg vil bede Dig om at sige mig. Hvad betyder det, at den Gang jeg fandt Dig og bragte Dig i Hus, var Du mørk og sørgmodig; men i det Øjeblik Konen satte Aftensmaden for Dig, smilede Du ad hende, og dit Ansigt klarede op med hver Dag, der gik?33 Saa da Herren kom og bestilte Støvler, smilede Du foi anden Gang og dit Ansigt klarede endnu mere op, og nu da Konen kom med Smaapigerne, smi- lede Du for tredje Gang og blev ligesom helt forkla- ret. Sig mig, Michael, hvad er det for et Lys, som udgaar fra Dig, og hvorfor smilede Du tre Gange? Michael svarede: Det Lys, som udgaar fra mig, kommer af, at jeg har været straffet og at Gud nu har tilgivet mig. Naar jeg smilede tre Gange, saa var det fordi jeg skulde erfare tre Guds Ord, som jeg nu har erfaret. Det første Ord erfarede jeg den Gang din Kone ynkedes over mig, og det var første Gang jeg smilede. Det andet Ord erfarede jeg den Gang den rige Mand kom og bestilte Støvler, og da smilede jeg anden Gang. Nu, da Smaapigerne var her, erfarede jeg det tredje Ord og smilede for tredje Gang. Semjon vedblev: — Sig mig, Michael, hvorfor straffede Gud Dig, og hvad er det for tre Guds Ord, at jeg ogsaa kan lære dem. Michael svarede: — Gud straffede mig fordi jeg var ulydig imod Ham. Jeg var en himmelsk Engel og viste Ulydig- hed imod Gud. Jeg var en himmelsk Engel og Gud sendte mig ned til Jorden for at kræve en Kvindes Sjæl. Jeg svævede paa min Vinge ned til Jorden, og der saa’ jeg en Kvinde ligge syg i Barnsnød. Hun blev for-34 løst med Tvillinger, to smaa Piger. De smaa laa og kravlede om Moderen; men selv var hun for svag til at kunne lægge dem til Brystet. Da fik hun Øje paa mig. Hun forstod, at det var Gud, der havde sendt mig efter hendes Sjæl. Hun brast i Graad og sagde: „Guds Engel! Man har lige be- gravet min Mand. Et Træ faldt ned over ham i Skoven og slog ham ihjel. Jeg har hverken For- ældre eller Søskende eller nogen, som kan tage sig af de smaa faderløse, o, lad mig leve, at jeg maa kunne føde og opfostre mine stakkels Glutter til de kan hjælpe sig selv. Børnene kan jo dog ikke hjælpe sig uden Fader og Moder.“ Jeg gav efter for hendes Bøn, lagde den ene af de smaa Piger til hendes Bryst, den anden i hendes Arm og fløj op til Himlen. Jeg nærmede mig Herren og sagde: „Jeg kunde ikke kræve Kvindens Sjæl. Faderen var blevet slaaet ihjel af et Træ i Skoven, Moderen blev forløst med Tvil- linger og bad saa bønlig for sig, at det maatte røre en Sten. O, lad mig leve! sagde hun, at jeg maa kunne føde og opfostre mine stakkels Glutter til de kan hjælpe sig selv. Børn kan jo dog ikke leve uden Fader og Moder. Jeg krævede ikke Kvindens Sjæl.“ Men Herren sagde: „Gaa og kræv hendes Sjæl. Saa vil Du erfare tre Ord, er- fare: hvad der bor i Folk, hvad der ikke er Men- nesket givet og hvad der holder Folk i Live. Naar Du har erfaret det, vender Du igjen tilbage til35 Himlen.“ Jeg fløj tilbage til Jorden og krævede Kvindens Sjæl. Smaaglutterne slap Brysterne, Moderen sank livløs om i Sengen og det døde Legeme trykkede Foden skæv paa den ene af Smaapigerne. Jeg svang mig op over Landsbyen for at bringe Sjælen til Gud; men Vinden greb mig, Vingerne

hængte, taldt af, og Sjælen for ene til Gud. medens jeg dalede ned paa Jorden ved Vejen. XL Nu torstode Semjon og Matrona, hvem de havde givet Klæder og Føde, hvem der havde bot hos dem og de græd af Angst og Glæde. Englen vedblev: — Der stod jeg nøgen og ene paa Marken. Jeg havde aldrig før kjendt til Menneskenes Nød, aldrig vidst hverken af Kulde eller Sult at sige, og nu var jeg selv bleven et Menneske. Jeg begyndte snart at lide baade af Sult og Kulde og vidste slet ikke hvad jeg skulde gjøre. Paa Marken fik jeg Øje paa et lille Kapel, der var bygget til Guds Ære; jeg gik hen til det lille Hus og tænkte at finde Ly i det. Men Døren til Kapellet var lukket i Laas og man kunde ikke komme ind. Saa satte jeg mig ned bag ved Kapellet for at være i Læ for Vinden. Det blev Aften. Hungeren tog til, jeg var stiv af Kulde, hele mit Legeme værkede. Pludselig hører jeg nogen komme gaaende henad 3*36 Vejen. Det var en Mand. der gik med et Par Sko i Haanden og talte med sig selv. Det var den første dødelige, hvis Ansigt jeg havde set siden jeg var bleven Menneske og jeg blev saa forfærdet ved Synet af dette Ansigt, at jeg vendte mig bort fra det. Imens hører jeg, hvorledes dette Menneske gaar og taler med sig selv om, hvorledes han til Vinteren skal dække sit Legeme mod Kulden og hvorledes han skal skaffe Føden til Kone og Børn. Ved at høre ham tale saaledes tænkte jeg: „Jeg forgaar af Sult og Kulde og her kommer et Men- neske, som ikke har Tanke for andet end, hvor- ledes han skal skaffe en Pels til sig og Konen og faa Føden til Kone og Børn. Han kan umulig hjælpe mig.“ I det samme fik han Øje paa mig; men ved Synet af mig, rynkede han Panden hvorved han kom til at se endnu frygteligere ud end før, og gik videre. Fortvivlelse greb mig. Paa én Gang hører jeg at han vender tilbage. Jeg saa’ op og kunde ikke kjende ham igjen. Før var det Døden jeg havde set i ham, nu var han paa én Gang bleven et levende Menneske og jeg kjendte Gud i ham. Han klædte mig, tog mig med sig og førte mig hjem til sit Hus. Da vi naaede Huset, kom en Kvinde os i Møde og talte til os. Kvinden var endnu forfærdeligere end Manden havde været; hvert af hendes Ord aandede Død og Fordærv, og jeg var nærved at omkomme af Ligstanken, hvor- med hun fyldte Stuen. Hun vilde have jaget mig ud i Kulden, og jeg vidste, at hun vilde dø, hvis37 hun gjorde det . . . Pludselig mindede Manden hende om Gud, og med ét var hun helt forandret. Da hun satte Attensmaden frem for os og selv sad og saa“ paa mig, var det ikke mere Døden jeg saa’ i hende, hun var bleven levende og jeg kjendte Gud i hende. Jeg mindedes det første Guds Ord; „Du vil erfare, hvad der bor i Folk.“ Jeg havde erfaret, at der bor Kjærlighed i Folk; jeg glædede mig over, at Gud allerede havde begyndt at aabenbare mig, hvad han havde lovet, og jeg smilede for første Gang. Men jeg havde endnu ikke erfaret alt; jeg forstod endnu ikke, hvad der ikke er Men- nesket givet, og hvad det er, som holder Folk i Live. Aaret efter at jeg var kommen til at bo hos jer, kom der saa en Mand, der bestilte sig et Par Støvler, som kunde vare et helt Aar uden at blive skæve eller gaa op i Syningen. Jeg saa’ op paa Manden og pludselig fik jeg Øje paa Dødens Engel, som stod lige bag ved ham. Ingen uden jeg saa’ Englen; men jeg kjendte ham og vidste, at før Sol gik ned, vilde han komme efter den rige Mands Sjæl. Og jeg tænkte ved mig selv: „Mennesket forsyner sig for et helt Aar og véd ikke, at han ikke skal leve til i Aften.“ Jeg mindedes nu det andet Guds Ord: „Du vil erfare, hvad der ikke er Mennesket givet.“ Hvad der bor i Folk, vidste jeg allerede. Nu erfarede jeg, hvad der ikke er Mennesket givet.38 Det er ham ikke givet, at vide, hvad der tjener til hans Legemes Behov. Jeg smilede nu for anden Gang. Jeg glædede mig over at se min Medengel, og at Gud aabenbarede mig sit andet Ord. Endnu forstod jeg ikke alt; jeg forstod endnu ikke, hvad det er, som holder Folk i Live. Jeg ventede og ventede, at Gud skulde aabenbare mig det tredje og sidste Ord. I Løbet af det sjette Aar kom Konen med de to smaa Tvillingsøstre; jeg kjendte dem igjen og erfarede nu, hvorledes disse smaa Piger vare blevne holdt i Live. Jeg erfarede det og tænkte ved mig selv: „Moderen bad for Børnene, og jeg troede hende, jeg troede, at Børn ikke kunde leve uden Fader og Moder, og her havde en fremmed Kvinde opammet dem ved sit Bryst og opfostret dem.“ Da jeg saa’ hendes Taarer, saa“ hvor øm denne Kvinde var over fremmede Folks Børn, da saa’ jeg ogsaa, at Gud var levende i hende, og forstod, hvad det er som holder Folk i Live. Jeg indsaa’, at Gud havde aabenbaret mig det tredje og sidste Ord og jeg smilede for tredje Gang. XII. Michael stod der nu igjen som en Engel straa- lende af Lys, saa Øjet ikke kunde udholde at se paa ham, og han tog til Orde med en Stemme, der lød som en Røst fra Himlen. — Jeg erfarede, at det, der holder Folk i Live,39 ikke er Bekymring for sig selv, men Kjærlighed til Næsten. Det var ikke Moderen givet, at vide, hvad der tjente til hendes Børns bedste. Det var ikke den rige Mand givet, at vide, hvad der tjente til hans eget bedste. Og det er ikke noget Menneske givet, at vide, om det er Støvler til en levende eller Ligsko til en død, som vil tjene ham bedst inden Aften. Hvis jeg holdt Livet

oppe, medens jeg var Menneske, saa var det ikke fordi jeg sørgede for mig selv, men fordi der boede Kjærlighed i den fremmede Mand, som kom forbi mig paa Vejen, fordi han og hans Hustru ynkedes over mig og fik mig kjær. Hvis de forældreløse holdt Livet oppe, var det ikke fordi Bønderne sørgede for dem, men fordi der boede Kjærlighed i den fremmede Kvindes Hjærte, saa hun ynkedes over dem og fik dem kjær. Og det, der holder Folk i Live er ikke, at de sørge for sig selv, men at der bor Kjærlighed i Mennesker. Jeg vidste, at Gud har givet Menneskene Livet og vil, at de skal leve, men der var noget, som jeg ikke vidste, og som jeg nu først forstod. Jeg forstod, at Gud ikke vilde, at Menneskene skulle leve adskilte hver for sig og at han derfor ikke aabenbarede dem, hvad hver især har nødig; han vilde, at de skulde leve tilsammen med hinanden og aabenbarede dem derfor, hvad alle har nødig en som alle og alle som en.40 Jeg forstod nu. at det kun synes Folk, at det, der holder dem i Live er Bekymring for dem selv og ikke Kjærlighed til Næsten. Den, som er i Kjærlighed er i Gud og Gud i ham fordi Gud er Kjærlighed. Her istemte Englen en Lovsang til Herrens Ære og Hyttens Vægge rystede ved hans Stemme. Loftet aabnede sig og der stod en Ildsøjle fra Jorden op til Himlen. Semjon, Matrona og Børnene knælede med Ansigterne mod Jorden. Der skjøde \ inger ud tra Englens Ryg og han hævede sig paa dem til Himlen. Da Semjon paa ny løftede Hovedet og saa' sig om, stod Hytten som tilforn; men foruden ham og hans Familie var der ingen andre tilbage i Stuen. 41 Sluk Ilden for den griber om sig. Da gik Peter trem til ham og sagde: Herre! hvor ofte skal jeg forlade min Broder, som syn- der imod mig? indtil syv Gange! Jesus sagde til ham: jeg siger Dig, ikke indtil syv Gange, men indtil halvljerdssindstyve Gange syv Gange. Dertor er Himmeriges Rige lignet ved en Konge, som vilde holde Regnskab med sine Tjenere. Men der han begyndte at holde Regnskab, blev en ført frem for ham, som var ti tusinde Talenter skyldig. Men der han intet havde at betale med, bød hans Herre ham at sælges, og hans Hustru og Børn og alt det han havde og Gjælden at af- betales. Da faldt Tjeneren ned for hans Fødder og sagde: Herre! vær langmodig med mig og jeg vil betale det altsammen. Da ynkedes samme Tjeners Herre inder- ligen over ham og gav ham løs og forlod ham Gjælden. Men den samme Tjener gik ud og fandt en at sine Medtjenere, som var ham hundrede Pen- ninge skyldig, og han greb fat paa ham og vilde kvæle ham og sagde: betal mig det Du er skyldig.42 Da faldt lians Medtjener ned for hans Fød- der og bad ham og sagde: vær langmodig med 0n i6?? vil betale dig det altsammen. Men han vilde ikke, men gik hen og kastede ham i Fængsel, indtil han betalte det han var skyldig. Men der hans Medtjenere saa' det. som sket var, bleve de saare bedrøvede og kom og aaben- barede tor deres Herre, alt det, som sket var. Da kaldte hans Herre ham for sig og sagde: Du ende Tjener! al din Gjæld forlod jeg dig. fordi Du bad mig. Burde Dig ikke ogsaa at forbarme Dig over din Medtjener, ligesom jeg og haver forbarmet mig over Dig? Og hans Herre blev vred og overantvordede ham til Bodlerne, indtil han betalte alt det, han var ham skyldig. Saa skal og min himmelske Fader gjere mod Eder, om I ikke forlade af eders Hjerter hver sin Broder hans Brøst. (St. Matthæi 18 Cap. 21-35.) Ivan Stscherbakow var en af de mest vel- staaende Bønder i Landsbyen. Skjøndt han havde tre voksne Sønner, var han endnu i sin falde Kraft og den flinkeste Arbejder i vid Omkreds. Den ældste af Sønnerne var allerede gift, den anden forlovet og den tredje, som endnu var en ung Knøs, passede Hestene og hjalp til i Marken. Konen var en klog og huslig Kvinde, Svigerdatteren beskeden og flink, saa med saadan en Familie skulde Ivan nok kunne komme ud af det. Den eneste i Huset, som ikke43 arbejdede, var den gamle Bedstefader, der led af Asthma og i syv Aar ikke havde forladt sin Plads oppe paa Ovnen. Ivan havde fuldt op af alt: tre Heste, et Føl, en Ko med en Spædekalv og femten Faar. Kvinderne spandt og vævede hjemme lige som de hjalp til med at arbejde i Marken; Mæn- dene passede Jorden og Bedriften. Korn var der fuldt op af, Afgifterne bleve betalte i rette Tid og Familien havde alt hvad den behøvede. Ivan kunde ikke ønske sig det bedre, og alt vilde have været godt, hvis han blot ikke havde ligget i Fjendskab med sin Nabo, den halte Gavrilo. Saa længe Gavrilos Fader den gamle Gardéjew var i Live og Ivans Fader endnu bestyrede Gaar- den, levede Familierne som gode Naboer med hin- anden. Hvis Konerne fik Brug for en Sigte eller et Kar, eller Mændene havde nødig at laane en Akse eller et Hjul, sendtes der blot Bud ind til Na- boens og man hjalp hinanden som man kunde. Hvis Naboens Kalv løb ind i Loen, jog man den blot hjem og bad om at lukke den inde, da man endnu ikke havde faaet tærsket. At lukke i for Lo og Lade eller lyve hinanden noget paa, kjendte man ikke noget til. Saaledes var det medens de gamle levede. Da de unge kom til Roret, kom alting i en anden Gænge. Grunden til det hele var en ren Ubetydelighed. Ivans Svigerdatter havde en Høne, som var begyndt at lægge Æg tidlig paa Foraaret. Den44 unge Kone samlede

sammen paa dem til Paaske, og der gik ikke en Dag uden at hun jo hentede et inde i Vognskuret, hvor Hønen havde sin Gang. Om Børnene nu havde forskrækket den eller hvad der ellers var Grunden, nok er det, en Dag fløj Hønen over Gjerdet ind til Naboens og lagde sit Æg dér. Konen hørte vel at Hønen kaglede, men hun havde travlt med rydde op i Huset til Helligdagene og tænkte, at hun siden kunde gaa ned efter Ægget. Da hun om Aftenen kom ind i Vognskuret efter det, var det der ikke. Hun spurgte Sviger- faderen og Svogrene om de ikke havde taget Ægget, men de sagde nej. Taråska, den yngste af Svog- rene, som kom til i det samme, sagde: „Din lille toppede har lagt Æg inde hos Naboens. Jeg hørte hende kagle derinde og saa' hende komme flyvende over Gjerdet.“ Den unge Kone saa' op efter sin lille toppede, der sad ved Siden af Hanen paa Tværstangen under Taget og plirrede med Øjnene i Færd med at gaa til Køjs. Hun havde gjerne spurgt den selv om hvor den havde gjort af Ægget, men hvad kunde det hjælpe, tænkte hun, den svarer dog ikke. Saa gik hun ind til Naboens. I Gaarden møder hun Gavrilos Moder. — Hvad vil Du? siger den gamle. — Jo, Bedstemoder, siger hun, min lille Høne er fløjet over til jer i Dag. Har den ikke lagt Æg et Steds hos jer? — Der er ingen her, der har set din Høne. Vore egne Høns har Gud være lovet for længe45 siden begyndt at lægge Æg. Vi samler vore egne Æg og har ingen Brug for andres. Det ligger ikke for os min Pige, at gaa om i andre Gaarde og sanke Æg sammen. Den unge Kone blev fornærmet og gav et skarpt Svar. Den gamle vilde ikke lade sig det byde, og svarede igjen. det ene Ord tog det andet, og inden man saa' sig om. begyndte de at over- dænge hinanden med Skjældsord. Ivans Kone, der havde været efter Vand og kom forbi i det samme, skulde ogsaa være med. Saa kom Gavrilos Kone farende ud i Gaarden og gik løs paa Nabokonen, idet hun lod hende høre baade det ene og det andet fra gammel Tid og meget til, som aldrig havde været. Der blev en gruelig Staahej. Alle skreg i Munden paa hverandre; Tungen løb paa dem, saa det ene Ord ikke var sagt før det andet kom, og det var allesammen saadan nogle slemme Ord de havde i Munden: „Tyvekvind“ og „Mær“ og „Gud og Hvermand véd, at Du lader din Mands gamle Fader sulte ihjel“ osv. osv. — Du Tiggerkvind! Du har revet min Sigte itu, raabte Gavrilos Kone til Ivans: — Det er jo vores Aag, som Du gaar med. Hid med Aaget! Konerne gav sig til at nappes om Aaget, hvor- ved Vandet blev spildt og Hovedtørklæderne gik i Løbet. Tilsidst kom de op at slaas. Gavrilo. som kom hjem fra Marken i det samme, skyndte sig at komme sin Kone til Hjælp; men Ivan, der ogsaa havde hørt Spektaklet, kom løbende med en at46 Sønnerne og nu gik det først rigtig løs. Ingen kunde dog staa sig for Ivan, der slog om sig til højre og venstre og rev Gavrilo en stor Tot ud af Skægget. Der samlede sig snart et helt Opløb om dem og med nød og næppe fik man endelig skilt de stridende Parter ad. Det var Begyndelsen til Fjendskabet. Gavrilo fik skrevet en Klage, vedlagde den af- revne Tot af Skægget og kjørte til Sogneraadet for at lægge Sag an imod Ivan. — Jeg har ikke ladet mit Skæg vokse, sagde han, for at den Rakkerknægt, Ivan, skulde have det at rive i. Hans Kone pralede for Naboerne med, at Ivan nok skulde blive dømt og sendt til Siberien, og Fjendtlighederne var nu i fuld Gang. Inde hos Ivan havde den gamle Bedstefader oppe paa Ovnen lige fra den første Dag af raadet de unge til at slutte Fred. — Det hele har ingenting at sige, Børn, for- manede han dem: — men I gjør en hel Historie ud af det. Betænk dog, at det hele drejer sig om et Æg. Det er naturligvis Børnene, som har taget det; men hvad gjør saa det? Det Æg skal saamænd ikke fede nogen af os. Gud har nok til os alle. Du siger, hun var grov imod Dig? Men saa skulde Du have rettet hende og vist, hvorledes man skal tale. Hun slog Dig, men saa slog Du igjen og saa- dan er det nu en Gang med os syndige Mennesker. Gaa nu hen og slut Forlig og lad det være glemt.47 Hvis I farer frem med det onde, bliver det værst for jer selv. De unge tog ikke efter den gamles Ord. Det havde altsammen ikke noget med Sagen at gjører mente de, og var blot det sædvanlige Brummeri, som man altid hører af gamle Folk. Ivan tænkte ikke paa at falde Naboen til Føje. — Det er ikke sandt hvad han siger, sagde Ivan, at jeg har flaat Skægget af ham. Han har selv pillet Haarene ud. Men hans Søn har revet Skjorten i Laser paa mig — det kan enhver se! Og saa tog Ivan til Byen for at lægge Sag an imod Gavrilo. De var baade hos Fredsdommeren og i Sogneraadet. Bedst som Sagen stod paa, blev der en Vognbolt borte fra Gavrilo. Hans Kvindfolk gav Ivans Søn Skylden for det. „Vi har selv set“ sagde de, „hvorledes han i Nat listede sig forbi Vinduet hen til Vognen, og Gudmoder for- tæller, at han var henne hos Værtshusholderen og vilde prakke ham Jærnbolten paa.“ Der begyndte nu en ny Proces. Man tog igjen til Byen for at anklage hinanden og hjemme gik der imens ikke en Dag uden at det jo kom til Klammeri eller ligefremt Slagsmaal mellem Na- boerne. Om det saa var Børnene laa de i Kjævl med hverandre, idet de tog Eksempel efter de ældre, og naar Konerne traf sammen nede ved Floden,

hvor de vaskede Tøj, arbejdede de ikke saa meget med Banketræet, som med Munden,48 hvorved de stadig søgte at være saa giftige imod hinanden som mulig. I alt, hvad der hidtil var forefaldet imellem Mændene, havde de mere løjet hinanden paa; nu begyndte de derimod for Alvor at stjæle fra hin- anden, saa snart der blot viste sig en Lejlighed. Ikke nok med at de selv stjal, lærte de ogsaa Konerne og Børnene at gjøre det samme, og Nabo- skabet blev med hver Dag mere og mere ntaaleligt. Ivan Stscherbakow og Halte-Gavrilo havde nu trukket om med hinanden saa tit fra den ene In- stans til den anden, at Dommerne allerede for længe siden vare baade lede og kjede af dem. men de kunde alligevel stadig ikke slaa sig til Taals. Snart fik Gavri'lo Ivan mulkteret eller stukket i Hullet, snart Ivan Gavrilo. Og jo mere Skade og Fortræd de paa denne Maade tilføjede hinanden, desto mere kogte Vreden i dem. Man kan under- tiden se et Par Hunde fare i hinanden. Jo længer de slaas, desto mere rasende blive de. Hvis man slaar en af dem bag fra, tror den, at det er den anden Hund, som bider den og farer i den med endnu større Raseri end før. Saaledes var det ogsaa med disse Bønder; den ene trækker stadig den anden for Retten og naar saa en af dem bliver idømt en Pengebøde eller bliver belagt med Arrest, faar han endnu mere Nag til Modparten end før. „Vent bare," tænker han, „Du skal nok faa det betalt!" Saaledes vedblev det at gaa i hele seks Aar.49 Kun den gamle Bedstefader oppe paa Ovnen blev ved sit og paatog sig af og til at formane de nnge, idet han sagde: — Hvad er det I gjør, Børn? Se nu at faa en Ende paa det Vrøvl og lad hver passe sit. I kan tro mig, der kommer ikke noget godt ud af alt det Fjendskab. Jo mere I strides, desto værre bliver det. De unge hørte ikke paa ham. Det syvende Aar havde de en ny Betssag for. Anledningen hertil var, at Ivans Svigerdatter ved et Bryllupsgilde havde gjort Gavrilo offentlig til Skamme, idet hun beskyldte ham for engang at være bleven greben i at have stjaalet et Par Heste. Gavrilo, som var beruset, kunde ikke styre sig og skjøndt Konen var frugtsommelig, slog han til hende saa hun faldt og stødte sig saa slemt, at hun maatte holde Sengen en hel Uge. Det var noget for Ivan. Han fik i en Fart skrevet en Klage og tog afsted med den til Forhørsdommeren. „Denne Gang bliver jeg nok af med Naboen," tænkte han, „enten sætter man ham i Fængsel eller sender ham til Sibirien." Men det gik heller ikke denne Gang, som Ivan tænkte. Forhørsdommeren afslog at modtage Klagen. Konen skulde først undersøges. Man fandt ingen Tegn paa Overlast og hun kom sig igjen. Saa tog Ivan afsted til Fredsdommeren; men han vilde heller ikke have noget med Sagen at bestille og viste Ivan til Sogne- raadet. Ivan gav sig nu til at virke i Sogne- 450 raadet og efter at have trakteret Formanden og Skriveren med et halvt Anker Brændevin, opnaaede han, at Gavrilo blev dømt til at straffes paa Lege- met. Dommen blev oplæst forGavrilo iRetten af Skri- veren og lød saaledes: „Thi kjendes for Ret: Hus- manden Gavrilo Gardéjew idømmes til at erholde tyve Slag Ris i Sogneraadets Gaard." Ivan hører Dommen og ser hen paa Gavrilo, idet han tænker: hvad mon han nu vil sige til det. Gavrilo, der var bleven saa bleg som et Lig, vendte sig om og gik ud i Gangen. Ivan fulgte efter og idet han skulde til at sætte sig op i Vognen, hørte han Gavrilo sige: — Godt, lad dem kun piske min Ryg; hvis det ogsaa svier lidt til mig, er jeg bange for at det vil komme til at svie endnu værre til ham. Ved at høre disse Ord vendte Ivan øjeblikkelig tilbage i Retten. — Retfærdige Dommere! udbrød han: — han truer med at svie Huset af over mig. Der er Vidner paa at han har sagt det. Man lod Gavrilo kalde. — Har Du ogsaa sagt det? spurgte man ham. — Jeg har ingen Ting sagt, svarede han mørkt: — Pisk mig, naar I har Magten til det. Om jeg saa aldrig saa meget havde Ret, er det dog mig alene, som det gaar ud over; men han kan gjøre lige hvad han vil. Gavrilo vilde endnu have sagt noget, men hans Ansigt fortrak sig krampagtigt og han vendte sig om imod Væggen. Om det saa var Dommerne51 bleve de bange ved at se paa ham, idet de uvil- kaarlig tænkte: „Blot han dog ikke gaar hen og gjør en Ulykke enten paa Naboen eller paa sig selv." Den ældste af Dommerne tog til Orde: — Hør nu Godtfolk! Se heller at ordne Sagen i Mindelighed. Du maa selv tilstaa, Gavrilo, at det ikke var rigtig handlet af Dig, at slaa en frugt- sommelig Kone. Hvis Gud nu ikke havde holdt sin Haand over hende, kunde Du jo have gjort en stor Ulykke. Var det maaske rigtig handlet? Til- staa nu din Uret og fald til Føje. Ivan tilgiver Dig og vi lader Kjendelsen skrive om. — Det lader sig ikke gjøre, faldt Skriveren ind: — Da Parterne ikke vilde slutte Forlig og Rettens Kjendelse allerede er falden, saa bør den ogsaa i Følge Paragraf 117 staa ved Magt. — Lad det nu være nok med den Snak, sagde Dommeren: — Den første Paragraf lyder paa, at man ikke skal glemme at der er en Gud til, og Gud har befalet at være forsonlig. Herpaa begyndte han igjen at overtale Bøn- derne til at slutte Fred, men han kom ingen Vej med dem. Gavrilo vilde ikke lade sig sige. — Jeg mangler kun et Aar i de femti, sagde han: — Jeg har en gift Søn og saa længe jeg har levet har jeg endnu aldrig vidst af hvad det

var at faa Prygl. Det er nu Ivan, som har faaet mig dømt til at piskes og saa skulde jeg falde til Føje? Men lad nu det være godt . . . han skal nok komme til at huske mig! 4*52 Her svigtede Stemmen paa ny Gavriflo; han kvinde ikke tale mere, vendte sig om og gik. Der var ti Werst til Landsbyen, saa Ivan kom først hjem sent ud paa Aftenen. Karlene vare endnu i Marken, medens Konerne vare gaaede ud for at møde Kvæget. Da han havde spændt Hesten fra, gik han ind i Stuen, satte sig ved Bordet og faldt i Tanker. Han mindedes, hvorledes man havde oplæst Kjendelsen for Gavrilo og hvor bleg denne var bleven, idet han vendte sig om imod Væggen. Han følte sig beklemt om Hjertet, og idet han forestillede sig, hvad han vel vilde sige, hvis det var ham selv, der var bleven dømt til at piskes, gjorde det ham ondt for Gavrilo. I det samme hørte han den gamle hoste oppe paa Ovnen og saa', hvorledes han krøb ned ad den og slæbte sig hen til Bordet. Efter at have naaet hen til det med stort Besvær, satte han sig helt ud- mattet paa Bænken; men Hosten blev ved og havde nær kvalt ham. Da han endelig havde faaet af- hostet, støttede han sig med Haanden til Bordet og sagde: — Naa, blev han saa dømt? — Ja, han blev dømt til tyve Slag Ris. Den gamle rystede paa Hovedet. — Du bærer Dig galt ad, Ivan, sagde han: — rent galt. Og ikke blot mod ham, men mod Dig selv. Lad være, at Riset kommer til at danse paa hans Ryg; hvad hjælper det saa Dig? — Han vil tage sig i Agt en anden Gang.53 — Tage sig i Agt? for hvad? Hvad har han da gjort, som er værre end det Du selv gjør? — Hvad han har gjort? svarede Ivan: — Han havde nær slaaet min Sønnekone ihjel og truer nu oven i Kjøbet med at brænde Huset af over os. Skulde jeg maaske takke ham for det? Den gamle sukkede og sagde: — Dukommer vidt og bredt om imellem Folk,Ivan, mens jeg nu i mange Herrens Aar har maattet ligge her paa Ovnen, og saa tror Du, at Du ser alting, men at jeg ingen Ting ser. Du tager fejl, min Ven: det er Dig, som ingen Ting ser: Vreden har lagt en Taage for dine Øjne. Andres Synder kan Du paa dine Fingre; men dine egne forstaar Du ikke at tælle. Du siger, at han har Uret: men hvis han alene gjorde Uret, vilde der ikke være Ufred imellem jer. Eller tror Du, at Ufreden mellem Folk kun skriver sig fra en alene? Nej, enten maa der være to eller flere, og saa er de dog alle lige gode om det.. Det er kun hans Mangler Du ser, men ikke dine egne. Hvis han alene var ond, men Du var god, vilde der ikke være Ufred imellem jer. Hvem var det, som flaaede Skjægget af ham? Hvem er det, som trækker ham for Retten tidlig og sildig? Men han skal have Skylden for det hele. Det er Dig selv, som lever et daarligt Liv og derfor gaar alt saa forkert. Det var rigtignok ikke det Liv, som jeg førte i min Tid og ikke det, som jeg lærte jer i Ungdommen. Var det maaske paa den Maade at Gavrilos gamle Fader og jeg levede54 sammen her? Nej, vi levede som gode Naboer skal leve med hinanden. Naar Melet knnde slippe op hos dem, kom Konen bare og sagde: „Onkel Trol" ,*) sagde hun, „vi har Brug for Mel." „Saa gaa Du over i Melkammeret" sagde jeg, „og tag saa meget Du behøver." Skulde Hestene vandes, og han ikke havde nogen at sende afsted med dem, lod jeg Dig gaa. Traf det sig, at der manglede noget hos mig, gik jeg til ham. „Jeg behøver det og det. Onkel Gordéj." „Værsgo, Onkel Trol." Se saadan havde vi det med hinanden. Og I kom ogsaa godt ud af dot. Men hvordan er det nu fat? Forleden var her en Soldat og fortalte om Krigen ved Plevna. Jeg tænker, at den Krig I fører her er værre endnu end den ved Plevna. Er det saadan man skal leve? Og betænk saa al den Synd I har af det! Du er Manden i Huset; det er Dig, som skal svare for det hele. Hvortil oplærer Du dine Folk og dine Børn? Til Kiv og Strid. Om det saa er Taråska, den Hvalp, saa skjældte han forleden ud paa Naboens Kone, saa Gud maa sig forbarme; men Moderen stod bare og lo ad det. Er det maaske rigtigt? Husk, at det er Dig, som skal svare for det hele. Gaa i Raad med din Sam- vittighed. Er det saadan man skal bære sig ad? Du opvarter mig med ét Skjældsord, jeg Dig med to; Du giver mig én paa Øret, jeg giver Dig to. *) „Onkel" og „Tante" er en sædvanlig Tiltaleform mel- lem de simplere Klasser i Rusland. O. A.55 Nej, min Ven, det var ikke det, som Frelseren lærte os Tossehoveder, mens han vandrede her paa Jor- den. Hvis én siger Dig et ondt Ord, saa ti Du pænt stille. Hans egen Samvittighed vil nok slaa ham og opgjøre Regnskabet med ham. Se det var, hvad han lærte os, min Søn. Naar én slaar Dig paa den ene Kind, saa vend Du den anden til og sig: slaa, hvis jeg ikke er bedre værd. Samvittig- heden vil nok faa fat i ham. Du skal se, han vil blive myg og give efter for Dig. Det er, hvad han har befalet os at gjøre,. men ikke at sætte os paa den høje Hest. Hvorfor siger Du ikke noget? Har jeg Ret ? Ivan tav og hørte paa Faderen. Den gamle fik sig paa ny en længere Hostetur, hvorpaa han fortsatte: — Tror Du, at Frelseren har villet lære os noget, som var ondt? Nej, alt har været til vort bedste, til det gode. Tænk engang lidt over dit eget Liv og sig mig, om Du tror, at Du har taaet det bedre eller værre siden I fik indrettet jer dette Plevna her? Regn engang sammen, hvad al den Rettergang har kostet Dig, hvad Du har

kjørt op og spist op undervejs i al den Tid. Gud har vel- signet Dig med tre flinke Sønner; Du skulde gaa frem i Velstand og i Stedet for begynder det at g a a tilbage for Dig. M e n h v a d e r G r u n d e n D e t er din Stolthed, som er Skyld i det hele. Jorden vil pløjes og saas, men Du har travlt med at rende efter Prikkerateren eller en anden Blæksmører, som56 skal hjælpe Dig imod din Fjende. Og hvad kom- mer der ud at det? Du faar hverken pløjet eller saat i rette Tid og den kjære Moder Jord kan ikke gjøre sin Skyldighed. Det saa' vi med Havren iaar. Naar var det Du saaede? Dengang Du kom fra Byen. Og hvad fik Du saa ud af al den Retter- gang? Kun Skam og Skade. Nej, min Ven, pas Du heller dine egne Sager, din Jord og dit Hus. Hvis nogen fornærmer Dig, saa tilgiv Du ham som en god Kristen. Og Du skal se: dine Sager vil gaa meget bedre og Du vil faa Ro og Glæde i Sindet. Ivan tav stadigt. — Hør nu Ivan, hvad din gamle Fader siger Dig. Gaa ud og spænd Skimmelen for, kjør hen i Sogneraadet og sig at Du lader Sagen falde. Imorgen tidlig gaar Du ind til Gavri'lo og slutter Fred med ham. Det træffer sig just at det er Helligdag imorgen. Bed ham ind til Dig og be- vært ham saa godt Huset formaar. Lov hinanden, at I vil glemme hvad der er sket og aldrig mere kives og strides i Fremtiden. Forman ogsaa Konen og Børnene, at de véd, hvorledes de skal for- holde sig. „Det er sandt, hvad den gamle dér siger," tænkte Ivan, hvis Vrede nu var gaaet helt over. Han vidste kun ikke, hvorledes han skulde gribe Sagen an. Han vilde nok slutte Fred; naar han bare vidste, hvorledes. Den gamle tog paa ny til Orde, lige som han57 kunde have gjættel sig til hvad det var Sønnen tænkte paa: — Gaa nu, Ivan, og opsæt det ikke. Sluk Ilden før den griber om sig. Har den først faaet Magten, saa bliver det for sent med at slukke. Den gamle vilde endnu have sagt noget; men i det samme kom Konerne ind og Munden gik paa dem som Kjæp i Hjul. De havde allerede erfaret saa vel at Gavrilo var dømt til at rises, som at han havde truet med at brænde Huset af, hvori de boede. De vidste baade det og meget andet, som de selv havde lagt til, og havde allerede havt Lejlighed til igjen at komme i Klammeri med Gavrilos Kvindfolk, medens de vare ude efter Kvæget. De fortalte, hvorledes Gavrilos Sønnekone havde truet dem med Sekretæren, der efter hvad hun sagde, var paa Gavrilos Side. Sekretæren skulde nu give Sagen en hel anden Vending, havde hun sagt, og Skolelæreren havde skrevet en ny Klage over Ivan til Czaren selv, hvori der var for- talt baade om Vognbolten og Kaalhaven, saa Ivan kunde snart sige Farvel til det halve af sin Jord, som vilde tilfalde Gavrilo i Skadeserstatning. Ved at høre disse Ord blev Ivans Hjerte igjen forhærdet, og han opgav enhver Tanke om at for- sone sig med Gavrilo. En Bonde har altid nok at tage Vare i sin Gaard. Som en Følge heraf indlod Ivan sig heller ikke paa at snakke med Fruentimmerne, men gik ud og tog sig noget for i Loen og i Skuret. D.i58 han var bleven færdig her og kom ud i Gaarden, var Solen allerede gaaet ned og Sønnerne vendt hjem fra Marken. Ivan spurgte dem ud om Ar- bejdet, hjalp til med at spænde Hestene fra og lagde et Halskobbel til Side, som var revet itu og skulde gjøres i Stand. Efter endnu at have fodret Kvæget og set om alting var i Orden, lavede han sig til at holde Fyraften. „Nu er det paa Tiden at man faar sig lidt Mad og kommer i Seng" tænkte han, idet han tog Halskoblet og gik hen imod Huset. Under Arbejdet, som han havde været beskjæftiget med, havde han imidlertid glemt baade Gavrilo og Fa- derens Formaninger. Lige som han tog fat i Klinken og skulde gaa ind i Forstuen, hørte han Naboens hæse Stemme uden for Hegnet. Gavrilo gik og skældte ud paa nogen. Ivan blev staaende og hørte, hvorledes Gavrilo blandt andet sagde: „Man skulde slaa ham ihjel, den Hund! han er ikke bediv værd." Alt det Had, som Ivan saa længe havde gaaet og baaret paa til Naboen, blus- sode paa ny op i ham ved disse Ord. Han stod endnu en Stund og hørte paa, hvorledes Gavrilo gav ondt af sig, og først da denne tav gik han ind. Inde i Stuen var der imens tændt Lys. Sønnekonen sad i en Krog og spandt, medens Konen sørgede for Aftensmaden. Den ældste Søn sad og bandt Sivsko, den næstældste var beskæf- tiget med en Bog ogTaråska lavede sig til at tage ud paa Nattevagt i Marken. Der var saa lyst og hyggeligt i Stuen og alt59 vilde have været godt, hvis man blot ikke havde havt den slemme Nabo at trækkes med. Den blotte Tanke herom var nok til at berøve Ivan hans Sindsro og forjage Husfreden. Først fik Katten et Puf, saa den tløj ned af Bænken, saa gik det ud over Kvindfolkene fordi Vandtruget ikke stod hvor det skulde, saa vilde Ivan forslaa Tan- kerne med at sætte sig til at lappe paa Halskoblet; men det hjalp alt sammen ikke noget. Hans Sind var og blev tungt, og han maatte bestandig tænke paa, hvorledes Gavrilo først havde truet ham i Retten og nu igjen for et Øjeblik siden med sin hæse Stemme havde skreget: „Man skulde slaa ham ihjel den Hund! han er ikke bedre værd." Da Taråska havde faaet spist, iførte han sig sin Faareskinds-Pels. tog en Kappe uden over og efter endnu at have forsynet sig med lidt Brød gik han ud i Gaarden til Hestene. Den ældste Søn vilde have hjulpet ham; men Ivan

rejste sig og gik selv ud med. Uden for var det allerede saa mørkt at man knap kunde se en Haand for sig; Himlen var overtrukken med Skyer og det be- gyndte at blæse. Ivan aabnede Porten, hjalp Sønne- ken op paa Hesten og jog Føllet ud efter Moderen. Han blev staaende i Porten indtil han hørte, h vorledes Taråska længere nede i Landsbyen trat sammen med de andre unge Knøse, som skulde ud paa Nattevagt, og Lyden af Hestehovene tabte sig i Natten. Han stod endnu en Stund og kunde stadig ikke lade være at tænke paa Gavrilos Ord: „Jeg60 er bange for at det vil komme til at svie endnu værre til ham.“ „Han sparer ikke sig selv engang“ tænkte Ivan. „Vi har længe havt Tørke og nu tager det oven i Kjøbet til med at blæse. Han behøver kun at gaa om her bag ved, stikke Ild paa og løbe sin Vej, saa brænder han hele Gaarden ned, den Misdæder, og ingen kan straffe ham for det. Kande man blot gribe ham paa fersk Gjerning, saa skulde han nok faa det han har fortjent!“ Ivan var i den Grad optaget af disse Tanker, at han i Stedet for at lukke Porten og gaa ind, gik ud paa Gaden og omsider naaede helt op til Hjørnet af Huset. „Hvem kan vide, hvad han har i Sinde? Det er bedst at gaa en Tur omkring Huset“ tænkte han ved sig selv, medens han med sagte Skridt listede sig afsted. Lige som han havde naat Hjørnet og lod Blikket fare langs ad Hegnet, fore- kom det ham, som om der henne ved det næste Hjørne var noget, der bevægede sig, snart kom til Syne og snart igjen forsvandt. Ivan stanser med tilbagetrængt Aandedræt og lytter spændt; men der er stille overalt og han hører kun, hvorledes Vinden hvisler i Straaet og suser i Bladene paa Espetræet. Før var det saa mørkt, at han ikke kunde se en Haand for sig; men nu, da Øjnene havde vænnet sig til Mørket, saa’ han tydelig hele Hjørnet med Ploven og Udbygningen. Han stod endnu en Stund og stirrede; men der var ingen. „Det kom mig bare for“, tænkte Ivan, „men61 jeg vil dog alligevel gjøre en Tur rundt om Huset.“ Han gik langs med Skuret og traadte saa forsigtigt med Sivskoene, at han ikke engang hørte sine egne Skridt. Da han havde naat Hjørnet, saa’ han pludselig noget lyse henne ved Ploven og igjen forsvinde. Alt Blodet strømmede ham til Hjertet og han blev staaende. I det samme lyste det igjen paa samme Sted, og han saa’ nu tydelig Ryggen af en Mand, der sad paa Hug i Færd med at slikke Ild i en Visk Halm. Hjertet bankede i Livet paa Ivan, som om det skulde sprænges; han gjorde en voldsom Kraftanstrengelse og tog til at gaa med lange Skridt, saa han næsten ikke mærkede Jorden under sine Fødder, idet han tænkte: „Denne Gang slipper han ikke; jeg tager ham paa fersk.Gjerning!“ Ivan havde knap gjort et Par Skridt før det pludselig igjen lyste op; men det var ikke mere paa det tidligere Sted eller kun et lille Blus, nej, Straaet under Udbygningen flammede nu i lys Lue op over Taget og neden under stod Gavrilo helt oplyst af Flammen. Som Glenten slaar ned paa Lærken, saaledes styrtede nu Ivan sig over den halte. — „Nu har jeg Dig!“ tænkte han, „nu slipper Du ikke!“ Men Gavrilo, der formodentlig havde hørt hans Skridt, vendte sig om i det samme og pilede, til T rods for sin halte Fod afsted som en Hare langs med Gjærdet. — Nej, Du slipper ikke! raabte Ivan, idet han62 styrtede efter ham; men lige som han skulde til at tage Gavrilo i Nakken, smuttede denne løs og Ivan faldt saa lang han var. „Hjælp! Stop ham!“ raabte Ivan, idet han rejste sig og igjen gav sig til at forfølge Gavrilo. Denne havde allerede naat sin G a a r d , m e n I v a n indhentede h a m p a a n y , o g skulde lige til at slaa en Klo i ham, da han pludselig fik et bedøvende Slag oven i Hovedet, som om nogen kunde have ramt ham med en Sten. Det var Gavrilo, der havde faaet fat i en tyk Ege- træs Stage, hvormed han af al Magt slog Ivan oven i Hovedet, da denne kom styrtende ind paa ham. Ivan blev aldeles fortumlet; først stod der som Gnister for Øjnene af ham, saa blev det mørkt omkring ham og han kunde næppe støtte paa fødderne. Da han kom til sig selv igjen, var Gavrilo for- svunden. Det var nu saa lyst som om Dagen og henne fra hans Gaard hørte han, hvorledes det suste og bruste som af en Maskine, der var i fuld Gang. Han vendte sig om og saa’, hvorledes hans Bag- skur allerede stod i lys Lue, medens Sidelængen var begyndt at brænde og Røg og brændende Straaviske bar hen imod selve Stuehuset. — Men hvad er det? Kjære Venner! udbrød Ivan, idet han løftede Hænderne i Vejret og slog sig paa Laarene: — Jeg skulde jo bare have taget Visken og traadt den ud med Fødderne. Kjære Ven- ner! Hvad er dog det? gjentog han og vilde raabe om Hjælp: men Stemmen var borte og han kunde63 ikke faa Vejret. Han vilde løbe, men Benene lystrede ikke. Saa forsøgte han at liste afsted, men han havde næppe slæbt sig et Par Skridt frem før han paa ny vaklede og snappede efter Vejret. Han stod lidt og hvilte sig; saa gik han igjen. Inden han fik gaaet rundt om Skuret stod Side- længen allerede i et Flammehav. Huset og Porten var ogsaa begyndt at brænde; Ilden slog ud af Vinduerne og der var ingen Mulighed for at komme ind i Gaarden. Der havde samlet sig en hel Masse Mennesker; men der var ikke noget at gjøre. Na- boerne søgte blot at redde deres Indbo og jage Kvæget ud af Gaardene. Efter Ivans Gaard

kom Turen til Gavnlos. Vinden, som havde taget til, bar Flammerne over Gaden og tilsidst laa det halve af Landsbyen i Aske. Det eneste man fik Tid at slæbe ud af Huset hos Ivan var den gamle Bedstefader og man ejede nu kun hvad man gik og stod i. Med Undtagelse af Hestene, som overnattede i Marken, var alt Kvæget og Fjerkræet brændt; ligeledes Indbo, Red- skaber og Forraad, — det var brændt op alt sammen. Hos Gavrilo havde man kun faaet reddet Kvæget og lidt af Indboet. Det brændte længe, hele Natten igjennem. Ivan stod hele Tiden ved sin Gaard og saa' paa Ilden, medens han iet Væk gjentog: „Hvad er dog det, kjære Venner! Jeg skulde jo bare have taget Visken og traadt den ud med Foden.“ Da Taget styrtede64 I sammen, krøb han ind i den allerværste Hede, tog fat i en brændende Bjælke og gav sig til at hale i den. Fruentimmerne, som saa' det, skreg til ham, at han skulde gaa tilbage; men han havde allerede faaet Bjælken slæbt ud og var paa Vejen ind efter en anden, da han snublede og faldt lige i Ilden. Den ældste Søn sprang ind efter ham og slæbte ham ud. Skjøndt baade Haar og Skjæg var svedet af ham og han havde faaet Hænderne forbrændte, mærkede Ivan dog ikke noget. „Det er Sorgen, der har gjort ham vild,“ sagde de omkringstaaende. Ilden var allerede i Aftagende: men Ivan stod endnu stadig paa den samme Plet og vedblev med sit: „Kjære Venner, hvad er dog det? Jeg skulde, bare have taget Visken.“ Hen ad Morgenstunden sendte Landsbyens Ældste sin Søn hen til ham. — Onkel Ivan! sagde Knøsen: — Din t ader ligger for Døden. Han siger Du skal komme og tage Afsked med ham. Ivan havde rent glemt Faderen og forstod ikke, hvad det var man sagde til ham. — H v i s Fader? hvem skal komme? spurgte han. — Det er din Fader, som vil tage Afsked med Dig. Han ligger inde hos os og det er snait torbi med ham. Kom nu med. Onkel Ivan! vedblev Knøsen, idet han tog Ivan ved Haanden. Ivan fulgte viljeløst efter. Dengang man havde baaret den gamle ud af Huset, var der faldet noget brændende Halm ned over ham, hvorved han havde faaet nogle alvoilige65 Brandsaar. Man havde nu kjørt ham hen til den Ældstes Hus, som laa i den Del af Landsbyen, der ikke var truet af Ilden. Da Ivan naaede Stedet og traadte ind til Faderen, var der ingen andre hjemme end den gamle Bedstemoder og Børnene, som laa oppe paa Ovnen, Alle de andre var nede ved Brandstedet. Den gamle Stscherbakov laa stivt henstrakt paa Bænken med et brændende Vokslys i Haanden og skævede hen til Døren. Ved Sønnens Indtrædelse kom han i Bevægelse. Bedstemoderen nærmede sig til ham og sagde, at nu var Sønnen der. Den gamle forlangte, at han skulde komme nærmere, og da Ivan stod ved hans Leje, sagde han: — Naa, Ivan, hvad sagde jeg? Hvem har saa stukket Ild paa Landsbyen? — Det er ham, Fa'r, sagde Ivan: — ham. Jeg greb ham i det. Jeg saa' selv, hvordan han stak en Visk brændende Halm op under Taget. Jeg skulde bare have taget Visken og traadt den ud, saa havde det hele været forbi med det samme. — I v a n ! s a g d e d e n g a m l e : — J e g d ø r n u o g Du skal selv dø engang. Hvis er saa Skylden ? Ivan stirrede tavs paa Faderen ude af Stand til at faa et Ord over sine Læber. — I den Almægtiges Navn spørger jeg Dig: hvis er Skylden ? Hvad sagde jeg! Først nu kom Ivan til sig selv igjen og med ét var det hele ham klart. Han trak Vejret tungt.66 — Det er min Skyld, Fa'r, min Skyld! sagde han og med Øjnene fulde af Taarer faldt han paa Knæ for Faderen og vedblev: — Tilgiv mig, Fa'r! Jeg har syndet haardt imod Dig og imod Gud. Rystende paa Hænderne flyttede den gamle Lyset over i den venstre Haand og vilde slaa Kors for Panden med den højre; men han naaede ikke saa vidt og Haanden sank afmægtig ned paa Brystet, — Herren være lovet! Herren være lovet! sagde han, idet han paa ny skævede til Sønnen. Ivan! Ivan! sagde han efter en lille Pavse. — Hvad er det, Fa'r? — Hvad er der nu tilbage at gjøre? Ivan græd stadig. — Jeg véd det ikke, Fa'r, sagde han: — Jeg véd slet ikke, hvad jeg skal tage mig til, Fa'r! Den gamle lukkede Øjnene og laa en Stund som om han søgte at komme til Kræfter. De ind- faldne Læber vare i stadig Bevægelse. Lidt efter aabnede han paa ny Øjnene og sagde: — Det gaar nok. Naar I blot bestandig har Gud for Øje, saa gaar det nok. Den gamle tav igjen. Paa én Gang for der et Smil over hans Ansigt og han sagde: — Lad mig se, Ivan, at Du ikke siger til nogen, . hvem det var, som stak Ild paa Huset. Dæk over Næstens Synd, og Gud vil tilgive Dig dobbelt. Med disse Ord tog den gamle om Lyset med begge Hænder og foldede dem over Brystet. Der- paa drog han et Suk og sov hen.67 Ivan angav ikke Gavrilo, og ingen erfarede, hvorledes Ilden var opstaaet. Hans Vrede mod Gavrilo var aldeles forsvunden, og denne kunde ikke noksom undre sig over, at Ivan ikke angav ham. I Begyndelsen frygtede Gavrilo ham; men Vanen gjorde sit og Gavrilo slog sig efterhaanden til Ro. Saa snart Husfædrene havde holdt op at strides, ophørte ogsaa Fjendtlighederne imellem deres nærmeste, og i al den Tid Opbygningen stod paa boede begge Familierne sammen i én Gaard. Da Landsbyen paa ny var bygget op, boede Ivan og Gavrilo igjen Gaard om Gaard som i én

fælles Rede. Bedre Naboer end dem skulde man nu have ondt ved at finde; det var Forældrene op ad Dage. Men Ivan mindedes ogsaa til sin Dødsdag Faderens Ord: „Sluk Ilden før den griber om sig.“ Og han blev gammel og graa og tog til i Velstand mere end nogen Sinde før. 5* 68 En Valfart til den hellige Grav. Kvinden siger til ham: Herre! jeg ser, at Du er en Protet. Vore Fædre have tilbedet paa dette Bjerg, og I sige, at i Jerusalem er Stedet hvor man her tilbede.. Jesus siger til hende: Kvinde! tro mig, at den Time kommer, da I hverken paa dette Bjerg, ej heller i Jeru- salem skulle tilbede Faderen. I tilbede det. som 1 ikke kjende; vi tilbede det, som vi kjende; thi Saliggjerelsen kommer fra Jøderne. Men den Time kommer, ja er nu, da de sande Tilbedere skulle tilbede Faderen i Aand og Sandhed; thi og Faderen søger saadanne, som ham saaledes tilbede. (St. Joh. Evg. 4. Cap. 19 —23). I. To gamle Mænd vare engang komne overens om, at foretage en Valfart til Jerusalem. Den ene af dem var en rig Bonde ved Navn Jef im Tarå- sitsch Schevelév; den anden sad i mindre gode Kaar og hed Jeliséj Bodrov. Jefim var en stille og adstadig Mand af en fast og alvorlig Karakter Han hverken drak eller røg eller brugte Snustobak, og ingen havde nogen-69 sinde hørt et grovt eller anstødeligt Ord af hans Mund Han havde to Gange været valgt til at be- klæde Posten som Formand i Landsbyraadet, uden at efterlade sig Kassemangel, da han fra- traadte Embedet, noget man ellers kun sjelden sor. Han havde en stor Familie; to Sønner, hvoraf den ene igjen havde en Søn, som var gift, bg alle boede de i én Gaard. Til Trods for sin høje Alder var han endnu rask og rørig, og det kraftige Skæg, som han bar, var først begyndt at blive graat, da han gik i de Syvti. Jeliséj sad ogsaa godt i det, skjøndt han egent- lig hverken var rig eller fattig. Tidligere, mens han var yngre, havde han ofte gaaet paa Tømmer- arbejde; men efter at han var bleven til Aars holdt han sig til Hjemmet og beskjæftigede sig med Biavl. Han havde ligeledes to Sønner, hvoraf kun den ene var hjemme, medens den anden gik paa Arbejde, hvor det kunde træffe sig. Det var en rigtig godmodig og lystig Sjæl den samme Jeliséj. Han var en stor Ven af en Snaps og en Pris Tobak, ligesom han holdt meget af at synge Viser, men stille og fredsommelig som han var, levede han i god Forstaaelsé med sine nærmeste og med sine Naboer. Af Ydre var Jeliséj saa temmelig uanselig; lille af Vækst, mørkhudet, med et krøllet Skæg og en stor Skaldepande i Lighed med sin Skytshelgen Profeten Elias*). *) Elias paa russisk Jeliséj. O. A.70 De to gamle havde for længe siden truffet Af- tale om at foretage den omtalte Valfart sammen; men Jefi’m havde stadig ikke haft Tid. Snart var der et i Vejen, snart et andet. Saa skulde Sønne- sønnen giftes, saa ventede han den yngste af Sønnerne hjem fra Soldatervæsenet, saa fandt han paa at bygge en ny Længe til Gaarden. En Helligdag, da de gamle traf sammen uden- for Jefims Gaard, satte de sig ned paa nogle Bjælker, som laa der, og gav sig i Snak med hinanden. — Naa, siger Jeliséj: — naar skal vi saa af- sted? Du véd, hvad man har lovet maa man holde. Jefim trak svært paa Næsen. — Det faar at vente, siger han: — Jeg véd knap, hvordan jeg skal blive færdig i Aar. Dette Byg- geri, som jeg har for, har gjort mig en slem Streg i Regningen. Jeg tænkte at klare det med et hundrede Rubler, men det løber allerede op i de tre, og jeg kan endda ikke se Ende paa det. Saa- vidt jeg kan se, faar det at blive til Sommer. Til Sommer, om Gud vil, kan vi begive os paa Vejen. Det har Du mit Ord paa. — Efter min Forstand, siger Jeliséj, skulde man ikke opsætte det, men gjøre det af med det samme. Foraaret er den bedste Tid man kan ønske. — Det nægter jeg ikke; men jeg har nu en Gang begyndt paa det Byggeri, og saa kan jeg ikke godt lade det ligge.71 — Hvorfor skulde Du lade det ligge? Jeg véd da Du har en Søn, som kan overtage det for Dig. — Jo, der skal vi ha’ det! Min Søn er ikke til at stole paa. Han holder for meget af Flasken. — Naar vi dør, maa de unge dog hjælpe sig selv, min Ven. Lad Du nu Sønnen øve sig; en Gang skal han dog overtage det hele. — Det er sandt nok; men man vilde dog helst selv lægge sidste Haand paa Værket. — Aa, kjære Ven! Hvormeget man saa end gjør, bliver der dog altid nok tilbage. Fruentimmerne inde hos mig har haft saa travlt med at vaske og rydde op til Helligdagene, at det slet ikke vilde faa Ende. Der skulde baade gjøres det ene og det andet; men de husker ikke paa, at man ikke kan gjøre alting paa en Gang. Saa siger ogsaa min Svigerdatter, som er en rigtig forstandig Kone: „Gud ske Lov for Helligdagene“ siger hun, „at de komme af dem selv og ikke venter paa os; for hvor meget vi end gjorde, bleve vi dog ikke tær- dige med det altsammen.“ Jefim faldt i Tanker. — Der er gaaet en svær Mængde Penge med til Byggeriet, siger han efter at have siddet lidt og grundet: — og det kan ikke hjælpe at give sig paa Vejen med en tom Lomme. Hundrede Rubler er mange Penge. Jeliséj stak i at le. — Du har Synd af at sige saadan noget, Jefim. Du er ti Gange saa rig som jeg, og Du vil72 tale om Penge! Sig nu blot, naar vi skal tage af- sted. Jeg har vel ingen Penge, men jeg faar nok. Nu kom Turen til Jefim at le. — Vil man se til den Kapitalist! Hvor vil Du da faa de

Penge fra? — Jeg vil først se hvad jeg kan skrabe sammen hjemme; det giver altid noget. Resten skal jeg nok faa. Jeg behøver blot at overlade Naboen en halv Snes Stykker af Bistaderne. Han har tit nok været i Lav med mig om at sælge ham dem. — De vil give en dygtig Bisværm til Sommer. Har Du først solgt dem, kan Du tro, det vil nok gaa Dig til Hjerte. — Gaa mig til Hjerte? Nej, min Ven! Der er endnU aldrig noget, som er gaaet mig lil Hjerte uden de Synder jeg har at bære paa. Ens Sjæl er dog det dyreste man har. — Det er sandt nok; men er først Huset kommet i Ulave, ser det galt ud. — Det er værre endnu, naar Sjælen kommer i Ulave. Har vi en Gang gjort et Løfte, maa vi ogsaa indfri det. Lad det nu være et Ord, at vi tager afsted. II. Tilsidst fik Jeliséj overtalt sin Ven. Næste Morgen efter at Jefim havde faaet sovet paa det, kom han ind til Jeliséj. — Lad os saa komme afsted, sagde han: — Du har Ret i hvad Du siger, Liv og Død staar i73 Guds Haand. Saalænge man endnu har Liv og Helsen maa man give sig paa Vejen. En Uge efter var de gamle færdige med deres Forberedelser. Jefim, som havde Penge liggende hjemme, tog hundrede Rubler' til Rejsen og lod Konen beholde to Hundrede til at bestride Udgifterne med i hans Fraværelse. Jeliséj solgte ti Bistader med Yngelen til Na- boen for syvti Rubler. De øvrige treti skrabede han sammen hjemme, hvorved han pumpede alle sine læns for den sidste Kopek de havde. Om det saa var de Penge, som Konen havde lagt til Side til sin Begravelse og Sønnekonens Smaaskillinger, saa tik han dem allesammen. Jefim overdrog Bestyrelsen af Gaarden til sin ældste Søn, idet han nøje foreholdt ham, hvor han skulde slaa Hø, hvor han skulde gjøde og hvorledes han skulde bære sig ad med at gjøre Længen færdig, som var under Opbygning. Der var ikke den Ting, som han jo havde overtænkt og for- klarede Sønnen. Jeliséj derimod bad blot Konen, naar Tiden kom, at sætte de unge Bier af de solgte Bistader for dem selv og overgive dem til Naboen som Aftalen havde været. Hvad Huset angik, sagde han ikke noget, idet han tænkte, at Tiden nok vilde vise, hvad der var at gjøre, lige- som at Konen og Børnene selv vilde forstaa, at indrette alting paa det bedste. Dagen til Afrejsen var kommen. Forsynede74 med nye Halvstøvler og Fodlapper*), hængte de to gamle sig hver en Pose over Skulderen, som Konerne havde syet til dem og fyldt med Faste- brød, hvorpaa de begav sig afsted ledsagede af alle deres nærmeste. Ved Enden af Landsbyen tog man Afsked med hinanden og de to gamle gik nu sammen ud ad Vejen. Jeliséj, der var i udmærket godt Humør havde aldrig saa snart tabt Landsbyen af Sigte, før han ogsaa havde glemt alle sine huslige Sorger og Bekymringer. Alle hans Tanker og Bestræbelser gik nu kun ud paa, at være saa flink som mulig imod Kammeraten undervejs, at vogte paa sin Mund, at der ikke skulde undslippe den et haardt eller ubetænksomt Ord til nogen og sørge tor, at det maatte lykkes ham, saa vel at naa sit Be- stemmelsessted, som at vende hjem igjen i Fred og Enighed med alie Mennesker. Han gaar støt hen ad Vejen, medens han stadig hvisker en Bøn hen for sig, eller mindes en af de hellige Mænds Liv og Levned, som han kan uden ad. Hvem han saa træffer sammen med paa Vejen eller paa et Natte- herberge, kan han aldrig være venlig nok imod, og ser stadig Lejlighed til at faa en gudelig Sam- tale i Gang. Han gaar og er saa glad som Dagen er lang. En Ting var der dog, som han ikke havde kunnet overkomme. Han vilde have vænnet sig at *) Lange og smalle Lærredsstrimler, som tjene i Stedet for Strømper. O. A.75 med at bruge Snustobak og havde ladet Birke- barksdaasen blive hjemme; men han kom dog til at længes efter den. Undervejs fik han en igjen og hvor meget han saa holdt sig, kunde han dog ikke dy sig for af og til at lade Kammeraten gaa lidt i Forvejen for ikke at føre denne i Fristelse, mens han tog sig en Pris*). Jefi'm gik ogsaa trolig sin Gang og det var Synd at sige, at han foretog sig noget, som ikke var rigtigt, eller førte unyttig Snak; men han manglede den Ligevægt i Sindet, som skulde have lettet ham Gangen. De huslige Sorger og Bekym- ringer forlode ham ikke et Øjeblik, og han tænkte stadig paa, hvorledes det nu stod sig hjemme, om der ikke var noget, han havde glemt at sige Sønnen, og om denne ogsaa gjorde som han havde sagt. Naar han ser undervejs, at der bliver lagt Kartofler eller kjørt Gjødning ud, tænker han straks: mon nu ogsaa Sønnen gjør efter hvad jeg har sagt ham? Og der manglede kun lidt i, at han var vendt om med det samme for at vise, hvor- ledes alting skulde gjøres og selv tage Haand i med. *) Forfatteren skildrer her Jefim og Jeliséj, som til- hørende den i Rusland vidt udbredte Sekt af Ortho- dokse, der gaa under Navnet „starovéri“, hvem Brugen af Røg- og Snustobak er forbudt. O. A.76 III. Efter fem Ugers Vandring naaede de to gamle til Lille-Rusland. Hidtil havde de maattet betale overalt hvor de kom, saavel for Natteherberget som for Middagsmaden, men hos Lillerusserne kappedes Folk ligefrem om at indbyde dem til at tage Op- hold hos sig. Og ikke nok med at man ingen Penge tog af dem hverken for Opholdet eller for Føden, gav man dem oven i Kjøbet fuldt op af Brød med paa Vejen. Efter paa denne Maade at have tilbagelagt henved syv

hundrede Verst*), kom de til en Egn, hvor der havde været Misvækst. Her tog man vel ogsaa imod dem uden Betaling; men det var torbi med Beværtningen. Selv for Penge havde man tit ondt nok ved at faa Brød. Der havde været Misvækst paa alt i Fjor, fortalte Bøn- derne, saa de rige iblandt dem vare blevne rent ødelagte og havde maattet sælge alt, hvad de ejede, medens de fattige og mindre bemidlede vare blevne bragte til Bettelstaven eller sloge sig igjennem som de bedst kunde. Hele Vinteren igjennem havde man ernæret sig af Klid og vildtvoksende Urter. Etsteds, hvor de overnattede, lykkedes det dem at kjøbe femten Pund Brød. De begav sig af- sted før Solopgang for at naa saa langt som muligt inden Heden faldt paa. Efter at have gaaet ti *) 100 danske Mil (1 Verst = Vt dansk Mil). O. A.77 Verst kom de til en Flod. Her satte de sig ned og spiste, medens de drak Vand til af en Kop. Derefter skiftede de Fodlapper og tog sig en lille Hvile. Jeliséj havde imidlertid igjen faaet Snns- tobaksdaasen frem. Det undgik ikke Jefim, som rystede stærkt paa Hovedet, idet han sagde: — At Du dog ikke kan blive af med den ækle Vane. Jeliséj gjorde en haabløs Bevægelse med Haanden. — Hvad skal man gjøre, sagde han, naar den Onde tager Magten over én! De rejste sig og gik videre. Efter atter at have gaaet en halv Snes Verst, kom de til en stor Landsby, som de gik tværs igjennem uden at stanse. Jeliséj var rent udaset. „Blot man kunde hvile sig lidt og faa noget at drikke,“ tænkte han; men Jefim blev ved at gaa. Jefim var mere skrap tilbens, og Jeliséj havde ondt ved at holde Skridt med ham. — Man skulde dog have lidt at drikke, siger han. — Saa drik. Jeg skal ikke have noget. Jeliséj stansede. — Du skal ikke vente paa mig, siger han: — Jeg løber blot ind i Hytten her og faar en Taar Vand. Jeg skal snart komme efter. — Godt! siger Jefim og gaar videre hen ad Vejen, medens Jeliséj drejer om mod Hytten. Hytten var kun lille og fattig at Udseende med et stort Hul i Taget. Indgangen var lia78 Gaarden, og da Jeliséj kom derind, saa’ han en Mand uden Skæg ligge paa Jordforhøjningen, som gik rundt om Hytten. Manden havde øjensynlig lagt sig her for at være i Skyggen; men Solen var kommen frem og stod nu lige over ham. Han var dog bleven liggende, skjøndt han ikke sov. Jeliséj tiltalte ham og bad om lidt at drikke; men han svarede ikke. „Han maa enten være syg eller vred,“ tænkte Jeliséj og gik hen imod Døren. Her hørte han et Barn græde indenfor. „Godtfolk!“ raabte han og bankede paa Døren med sin Stok. Ingen svarede. Han bankede endnu en Gang: „Kristne Sjæle!“ Der kom ingen. „Herrens Tjenere!“ Der hørtes ikke en Lyd. Jeliséj tænkte allerede paa at gaa igjen, da det pludselig forekom ham, som om han hørte nogen stønne indenfor Døren, „Der skulde dog vel aldrig være hændt Folkene en Ulykke? Man maa se, hvad der er paa Færde!“ sagde Jeliséj til sig selv og tog i Klinken. IV. Døren gik op, og Jeliséj traadte ind i Gangen, hvorfra Døren til Stuen stod aaben. Inde i Stuen sad en gammel Bedstemoder i bar Særk paa en Bænk med Hovedet hældet imod Bordet, medens en lille mager, tykmavet Dreng, der saa’ ud som han kunde være af Voks, skraalende af fuld Hals, stod og rykkede Bedstemoderen i Ærmet. Luften, som slog Jeliséj i Møde, var tung og beklumret.79 Han traadte nærmere. Paa Gulvet bag ved Ovnen fik han Øje paa en kvindelig Skikkelse. Det var formodentlig Moderen til Drengen. Hun laa med lukkede Øjne og trak Vejret kort og hæst, medens hun snart trak Foden op under sig, snart igjen stødte den fra sig. Bedstemoderen løftede Hovedet og fik Øje paa Jeliséj. — Hvad vil Du? siger hun: — Hvad har Du nødig? Vi har ikke noget. Jeliséj nærmede sig hende, idet han sagde: — Jeg kom blot. Bedstemoder, for at faa lidt at drikke. — Her er ingen, som kan give Dig noget. Gaa Du din Gang. — Har I da heller ingen til at tage sig af Kvinden dér? Det er jo en Ynk at se som hun ligger. — Nej, gode Ven. Manden ligger og dør ude i Gaarden og her er vi ved at gaa samme Vej. Ved Synet af den fremmede var Drengen hørt op at græde; men da Bedstemoderen tog til Orde begyndte han igjen at klynke og rykke hende i Ærmet, medens han raabte: „Brød, Bedstemoder, Brød!“ og paa ny stak i at græde. Ligesom Jeliséj skulde til at udspørge den gamle Kone nærmere, kom Manden, som han havde set ude i Gaarden væltende ind i Stuen. Støttende sig til Væggen vilde han gaa hen og sætte sig paa Bænken, men naaede den ikke og faldt om i Krogen80 ved Døren. Han forsøgte ikke paa at rejse sig; men kæmpede kim for at faa sagt noget. Stødvis kom der et Ord, saa maatte han igjen udmattet holde inde og hvile sig til han kunde sige det næste. — Baade . . . Syge . . . og . . . forsultne, sagde han: — Aa . . . han . . . dør . . . af . . . Sult, vedblev han, idet han viste med Hovedet paa Drengen og brast i Graad. Jeliséj fik i en Fart lukket op for Brødposen, hvorpaa han tog sin Kniv frem og skar et dygtigt Stykke af, som han bød Manden. Manden tog det ikke, men pegede blot paa Pigen og Drengen, som han vilde sige; lad heller dem faa det. Jeliséj rakte det til Drengen. Den lille havde aldrig saa snart lugtet Brødet, før han greb efter det med begge Hænder og, forsulten som han var, jog Næsen lige ind i det, medens han huggede i sig, det bedste

han kunde. Den lille Pige, som tidligere havde været skjult bag ved Ovnen, var nu ogsaa kommen frem og stod og stirrede med graadige Øjne paa Brødet. Jeliséj gav ogsaa hende et Stykke, hvorpaa han endnu skar et Stykke at til Bedstemoderen, der ligeledes tog det og begyndte at gumle paa det. — Man skulde efter Vand, siger hun: — Læ- berne ere tørrede helt ind paa dem. Jeg vilde have hentet igaar eller var det idag . . . naa, ja det husker jeg ikke; men jeg faldt med Spanden, som maa ligge derude, hvis ingen har taget den.81 Jeliséj spurgte, hvor Brønden var, og da den gamle Bedstemoder havde forklaret ham det, gik han ud i Gaarden, hvor han ganske rigtig fandt Spanden, som han saa hentede Vand i, hvorpaa han gav dem allesammen at drikke. Børnene og Bedstemoderen spiste endnu lidt Brød med Vand til; men Manden kunde ikke nyde noget. Konen var endnu ikke kommen til sig selv og laa stadig i Krampetrækninger paa Gulvet. Jeliséj gik hen i en Bod i Landsbyen og kom tilbage med Mel, Smør og Salt. I Gaarden fandt han en Økse. hvormed han lavede Brændsel til Rette for at gjøre Ild paa i Ovnen. Den lille Pige gik ham til Haande og Jeliséj kogte nu baade Søbemad og Grød og bespiste hele Familien. V. Manden var vel endnu for svag til at kunne spise synderlig meget, . men han spiste dog altid noget, den gamlé Bedstemoder nød ogsaa lidt, og hvad de smaa angik, saa tog de saa meget desto bedre til sig og slikkede Skaalen saa ren, som den var vasket, hvorpaa de sov ind paa Bænken bedst som de laa med Armen om hinandens Hals. Manden og Bedstemoderen fortalte nu Jeliséj hvorledes det var kommet saa vidt med dem. — Vi har aldrig haft mer end vi lige har kunnet slaa os igjennem, fortalte Manden: — og da Høsten slet ikke gav noget i Fjor, havde vi 682 allerede i Efteraaret spist op alt, hvad der var. Da vi ikke havde mere, laante vi hos Naboerne og andre gode Mennesker. I Begyndelsen gav man os, hvad vi bad om, men senere holdt det op, og vi fik nej overalt hvor vi kom. Mangen en vilde gjerne have givet, naar han bare havde haft noget at give af. Tilsidst skammede man sig for at bede om noget; man var i Gjæld baade til højre og venstre, enten for Penge eller for Mel eller for Brød. Jeg søgte Arbejde, men der var ikke noget at faa. Overalt, hvor man kom, var der fuldt op af Folk, som var villige til at arbejde for Føden alene. En Dag havde man Arbejde, saa gik man ledig i to og søgte efter noget. Saa begyndte Bedstemoder og Tøsen at gaa. om i Nabo-Lands- byerne for at se om de ikke kunde samle lidt sammen dér. Men det var kun smaat hvad de tik; overalt, hvor de kom, var der Brødmangel. Vi holdt dog Livet oppe og tænkte, at vi paa den Maade skulde have trukket det hen til Foraaret. Men da Foraaret kom, holdt man rent op med at give os noget og nu slog der sig oven i Kjøbet Sygdom til. Vi vidste slet ikke, hvad vi skulde gjøre. En Dag spiste vi lidt, to Dage sad vi hen uden Mad. Saa gav vi os til at spise Græs. Om det var af Græsset eller hvad der ellers var Grunden, det véd jeg ikke, men saa kom den Sygdom over Konen, som hun nu ligger af. Hun ligger hele tiden og kan ikke røre sig til noget; jeg duer selv heller83 ikke til at arbejde og man ser ingen Udvej til at komme paa Fode igjen. Jeg holdt ud alene, tog Bedstemoderen til Orde, saa længe jeg kunde; men det gaar daarligt med Arbejdet, naar man ikke har noget at putte i Manden, og tilsidst kunde jeg heller ikke røre mig til noget. Tøsen blev ogsaa svag og tabte rent Modet. Før, naar jeg sendte hende om til Na- boerne, var hun villig nok til at gaa, men nu kunde jeg ikke faa hende afsted mere. Hun sad bare og krøb sammen i Krogen og hvad jeg saa sagde, saa gik hun ikke. Forleden gjorde Nabokonen en A ending herind; men da hun saa’, at der ikke var andet end Sygdom og Elendighed i Huset, vendte hun om og gik igjen. Manden er gaaet fra hende, saa hun sidder selv alene med Børnene, og har ikke noget at give dem at spise. Saaledes laa nu ogsaa vi her og ventede paa Døden. Jeliséj havde tænkt at skulle indhente sin Kammerat endnu inden det blev Aften; men efter hvad han nu havde hørt, forandrede han sin Be- stemmelse og blev der Natten over. Næste Morgen, da han var kommen op, gav han sig til at besørge alt det nødvendige i Huset, ligesom han selv kunde have været Manden. Først hjalp han Bedste- moderen med at lægge Dejg og fyre i Ovnen; men alt hvad man havde nødig, saa var det der ikke, og han maatte hvert Øjeblik med Tøsen ind til Naboens for at laane et og andet. Alt var gaaet med i den svære Tid, baade Klæder og Redskaber. 6*84 Jeliséj sørgede for at skaffe det nødvendigste, kjøbte ét og lavede selv et og andet. Paa denne Maade blev han der baade en og to og tre Dage. Drengen var imidlertid kommen til Kræfter igjen, saa han kunde begynde at gaa omkring, og naar Jeliséj var i Stuen, hængte han stadig op ad ham. Pigen var bleven saa livlig og kvik at det var en Lyst at se, og hjalp med overalt, hvor hun kunde. Hun forlod ikke Jeliséj et Øjeblik og man høite bestandig hendes „Onkel, lille Onkel I“4 Bedste- moderen kunde nu røre sig igjen og havde endog- saa en Gang været inde hos Nabokonen. Manden var ogsaa kommen paa Benene, saa han kunde be- gynde at gaa lidt om i Stuen, naar han støttede sig til Væggen. Kun Konen laa stadig: men paa den

tredie Dag kom ogsaa hun til sig selv og bad om at faa noget at spise. — Naa, siger Jeliséj ved sig selv; jeg havde rigtignok ikke tænkt mig, at skulle spadsere saa megen Tid bort. Men nu er det nok ogsaa bedst jeg kommer afsted. VI. Jeliséj var just kommet i Fasten, som endte den fjerde Dag af hans Ophold i Landsbyen. „Lad mig saa ligesaa godt fejre Helligdagen med dem, tænkte han, „forsyne dem med et og andet i Huset, og tage afsted i Aften.“ Som tænkt saa gjort. Han gik ud og kjøbte Mælk, Hvedemel og Flæsk,85 og han og Bedstemoderen gav sig nu til bage og stege, saa der var nok til lang Tid,. Om Mor- genen gik han til Fromesse og fejrede derefter Fastens Ophør sammen med Familien. Konen, som imidlertid var kommen op, begyndte allerede at kunne liste saa smaat om i Stuen. Manden, der var bleven barberet og havde faaet en ren Skjorte paa, som Bedstemoderen havde vasket, gik efter Frokosten hen til en rig Bonde, der havde hjulpet ham, for at bede om Henstand med Gjæl- den. Han havde pantsat baade sin Eng og sin Ager til den rige Bonde, og vilde nu bede ham om at faa Lov at benytte dem til Efteraaret. Hen imod Aften kom han tilbage nedslaaet og forgrædt. Den rige Bonde havde ikke villet give Henstand. „Kom først med Pengene,“ havde han sagt, „saa kan vi tales ved.“ Jeliséj faldt igjen i Tanker. — „Hvorledes skal de nu komme ud af det?“ tænkte han. „Andre gaar ud at slaa Hø; men de har ikke noget at slaa: Engen er pantsat. Naar Rugen modnes — og den tegner rigtig velsignet i Aar — har de heller ikke noget at vente efter: deres Jord er for- falden til den rige Bonde. Hvis jeg nu gaar min Vej, vil de igjen være lige nær.“ Jeliséj kunde ikke beslutte sig til at gaa den Aften. Han opsatte det til næste Morgen og lagde sig til at sove ude i Gaarden. Han havde bedt sin Aftenbøn, men Søvnen vilde ikke indfinde sig. Han skulde og maatte afsted, — der var allerede gaaet ikke saa86 lidt Tid og Penge i Løbet, — men det gjorde.ham ogsaa ondt for Folkene. Men hvad var der at gjøre? Man fik nok at lade det være, som det var; en kan dog ikke hjælpe alle. Han havde bare tænkt at bringe dem lidt Vand og give hver af dem et Stykke Brød; men der skulde man se, hvad det havde ført til! Nu maatte man indfri baade Engen og Jorden. Og indfrier man dem, maa man kjøbe Børnene en Ko og Manden en Hest til at kjøre i Marken med! Der har Du nok rodet Dig godt ind, min gode Jeliséj Kusmitsch! Du er gaaet galt i Byen og véd nu hverken ud eller ind. — Han rettede sig i Vejret og søgte i Lommen paa Kappen, som han havde lagt under Hovedet for at faa fat i Snustobaksdaasen. Han havde tænkt at en Pris skulde klare Tankerne, men det gik ikke: hvor meget han saa tænkte, kunde han dog ikke blive enig med sig selv om, hvad han skulde gjøre. Paa den ene Side maa han atsted. paa den anden Side gjør det ham ondt for Folkene. Han véd ikke, hvad han skal beslutte sig til. Han rullede Kappen sammen under Hovedet og lagde sig igjen. Han laa længe, saa Hanerne allerede var begyndt at gale; men just som han skulde til at falde i Søvn, var det ligesom nogen pludselig kunde have vækket ham. Det forekom ham som han saa’ sig selv, fuldt paaklædt til at tage afsted med Posen paa Ryggen og Staven i Haanden i Færd med at gaa ud ad Porten, der stod paa Klem, saa én lige kunde slippe igjennem. Just87 som han vilde til at gaa ud, kom Posen i Vejen og ligesaa snart han havde gjort denne fri, hængte han fast ved Fodlappen. Han troede, den havde faaet fat i Gjærdet, men det viste sig, at det var den lille Pige, som trak i ham, medens hun raabte: „Onkel, lille Onkel, Brød!“ Han saa’ ned til Foden og dér fik han ogsaa Øje paa Drengen, som laa og holdt i Fodlappen. Faderen og Bedstemoderen stode i Vinduet og saa’ ud efter ham. I det samme vaag- nede han og sagde højt: „Ja, ja, imorgen indfrier jeg Jorden og Engen, kjøber en. Hest og Mel til Efteraaret samt en Ko til Børnene. Ellers gaar man ud og søger efter Kristus i fremmed Land og mister ham i sit Hjerte. Man maa hjælpe Folkene paa Fode.“ Med disse Ord vendte Jeliséj sig om paa den anden Side og sov ind med det samme. Næste Morgen stod han tidlig op og gik straks hen til den rige Bonde, hvor han indløste Jorden og Engen. Paa Tilbagevejen kjøbte han en Le til Manden og sendte ham ud at slaa Hø, medens han selv gik om hos Bønderne for at erfare, hvor der var en Hest og en Fjællevogn til Salgs. Man viste ham hen til Værtshusholderen i Landsbyen. Jeliséj tingede med ham om Prisen og kjøbte Hesten og Vognen. Saa kjøbte han en Sæk Mel, som han lagde paa denne og gik videre for at kjøbe en Ko. Undervejs indhentede han to Bønder- koner, som gik og snakkede med hinanden. Han hørte snart at Talen var om ham. — I Førstningen, sagde den ene af Konerne:— vidste Folkene ikke, hvem han var og tog ham for en simpel Pilgrim. Han kom for at faa lidt at drikke, sagde han, men saa blev han der med det samme. For alt det han har kjøbt til dem! Jeg har selv hørt af Konen, hvorledes han i Dag har kjøbt Hest og Vogn til dem henne hos Værts- husholderen. Skulde man nu tro, der kunde gives saadanne Mennesker i Verden? Det maa vi hen og se paa! Ved at høre, hvorledes man roste ham, opgav Jelisej at kjøbe Koen og gik tilbage til Værtshus- holderen, hvem han betalte for Hesten og

Vognen hvorpaa han spændte for og kjørte hjem med Melet til Folkene, som han boede hos. Uden for Porten blev han holdende og steg af Vognen. Manden og Konen, der havde set igjennem Vin- duet, hvorledes han kom kjørende, kunde ikke nok- som undre dem. De tænkte vel nok, at det var dem han havde kjøbt Hesten til, men vovede dog ikke at udtale det for hinanden, — Hvor har Du faaet den Hest fra, Bedste- fa'r? spurgte Manden, som var gaaet ud for at lukke Porten op. — Den har jeg saamænd kjøbt, sagde Jeliséj: — Jeg slap til den for Spotpris. Gaa ud og slaa lidt Hø til den, at den kan have Foder til Natten. Ja, og tag ogsaa den Sæk her af Vognen. Manden spændte Hesten fra og bar Sækken over i Melkammeret, hvorpaa han gik ud for at slaa Hø. Ved Sengetid lagde Jeliséj sig som sæd-89 vanlig ude i Gaarden med Posen ved Siden af sig-, som han i Løbet af Aftenen havde baaret ud inde fra Stuen. Da saa alle i Huset laa i en dyb Søvn, stod han op, iførte sig sin Kappe,, tog Posen paa Nakken og begav sig afsted paa Vejen efter Jefim. VIL Jeliséj kunde vel have gaaet fem Verst, da det begyndte at blive lyst. Han satte sig ned ved Vejen under et Træ, tog Pungen frem og gav sig til at tælle sine Penge. Der var ialt sytten Rubler og tyve Kopek tilbage. „Nu,“ tænkte han, „med de Penge skal man ikke kunne rejse udenlands. Og hvis man vil tigge sig frem paa Vejen er jeg bange for man bare vil have Skade af det. Jefim gaar nok Vejen alene og stiller et Lys for mig og- saa. Efter alt hvad man kan se, faar jeg at blive i Gælden til min Dødsdag. Det er godt, at Herren er langmodig og bærer over med én.. Jeliséj rejste sig, lagde Posen til Rette paa Ryggen og vendte om, hvorved han sørgede for at lægge Vejen uden om Landsbyen, for ikke at blive set. Paa Hjemvejen gik det rask for Jeliséj. Det var ikke som da han gik ud, da han tit havde maattet anstrænge sig over Evne for at følge med Jefim. Gud var med ham nu, saa Rejsen gik for ham sjm en Leg, og han tilbagelagde syvti Verst om Dagen, svingende med Stokken og uden at føle Spor af Træthed.90 Da Jeliséj naaede Hjemmet, var man allerede i Færd med at kjøre Korn ind fra Marken. Hans nærmeste glædede sig over al Maade ved at se ham igjen og spurgte ham ud om, hvorledes det var gaaet, hvorfor han ikke var fulgt med sin Kammerat, men var vendt hjem igjen osv. Jeliséj svarede blot: — Det var nu ikke Guds Vilje. Jeg tabte Pengene undervejs og maatte lade min Kammerat gaa i Forvejen. Det var Grunden til at jeg ikke kom videre. Vær nu ikke vrede paa mig for det, men tilgiv mig i Jesu Navn. Hermed gav han sin Kone Resten af Pengene og forhørte sig om, hvorledes det stod til i Huset. Alt viste sig at være i den bedste Orden, ligesom der herskede Fred og Enighed i Familien. Saasnart man inde hos Jefun erfarede, at Je- liséj var vendt tilbage, kom man for at høre, hvor- ledes det var gaaet deres gamle. Jeliséj svarede dem, som han havde svaret sine egne: — Jo, det gik rask nok for den gamle. Vi kom fra hinanden undervejs, og da jeg vilde til at indhente ham, traf det sig saadan, at jeg tabte mine Penge, saa jeg ikke havde noget at rejse for, og saa vendte jeg om igjen. Det var da mærkeligt, mente Folk, at en Mand, der ellers var saa fornuftig, kunde bære sig saa dumt ad: gaa. Gud maa vide hvor langt, og saa vende om paa Halvvejen, uden at have op- naaet andet ved det end at være bleven af med91 sine Penge. Man undrede sig en Tidlang og saa var det glemt. Den, der først glemte det, var dog Je- liséj. Han havde nok at tage Vare paa i Hus og Gaard. Der skulde hugges Brænde til Vinteren og tærskes Korn; Sønnen hjalp ham med det ene og Kvindfolkene med det andet, og da han var færdig hermed, havde han Bierne at sørge for. Naboen fik sine ti Stader tilligemed Sværmen. Konen havde villet skjule, hvormange af Staderne, der havde sværmet: men Jeliséj vidste bedre Besked og holdt sit Ord, saa Naboen i Stedet for ti fik hele sytten Stader. Da saa Vinteren kom, lod Je- liséj Sønnen rejse for at søge Erhverv udenfor Hjemmet og satte sig til at flette Sivsko og udhule Bistader af Træstammer. VIII. Hele Dagen, medens Jeliséj forblev i Hytten hos de syge Folk, havde Jefim siddet og ventet paa ham. Først var han gaaet et lille Stykke; men da han stadig ikke fik Øje paa Kammeraten, havde han sat sig ned under et Træ for at vente paa ham. Han ventede og ventede; tilsidst faldt han i Søvn, og da han vaagnede igjen, ventede han endnu en Stund, men der kom ingen Jeliséj. Jefim havde nær set sig Øjnene ud af Hovedet ved at sidde og stirre efter ham. Solen var alle- rede gaaet ned bag Træet; men Kammeraten ind- fandt sig stadig ikke. „Han skulde da vel aldrig92 være gaaet forbi, mens jeg laa og sov og ikke have set mig?“ tænkte Jefim. „Nej, det er umuligt. Han maatte have set mig. Her er vi jo i Steppen, hvor man kan se baade vidt og bredt til alle Sider. Hvis jeg nu gaar tilbage, mens han bliver ved at gaa lige ud ad Vejen, saa kommer vi rent fra hinanden. Det bedste jeg kan gjøre, er at gaa videre, saa mødes vi nok i det nærmeste Herberge.“ I den første Landsby, hvor Jefim kom til, forhørte han sig om Jeliséj, baade hos den ene og den anden, men der var ingen, der havde set ham. Da det om Morgenen viste sig, at han heller ikke havde indfundet sig i Løbet af Natten gik Jefim videre,

idet han ikke noksom kunde undre sig over, hvor dog hans Kammerat var bleven af. Enhver, som han mødte undervejs, spurgte han, om han ikke havde truffet hans Kammerat, saadan en lille gammel Fyr med en stor Skaldepande; men der var stadig ingen, der havde set ham. „Naa,“ sagde Jefim til sig selv, idet han fortsatte Rejsen alene, „vi træffer vel nok hinanden et Steds enten i Odessa eller paa Damperen,“ og saa tænkte han ikke mere over den Sag. I et Herberge undervejs traf han en Pilgrim, som allerede én Gang før havde været paa Bjerget Athos og nu for anden Gang begav sig til Jerusalem. Det var en høj og mager Mand med langt Haar og iført en vid Underkjortel af den Slags, som Præsterne gaa med under Messehaglen. Han og93 Jefim kom i Snak sammen og aftalte at gjøre hin- anden Følgeskab. De ankom i god Behold til Odessa, hvor de maatte vente i tre Dage paa Damperen. Her var fuldt op af Pilgrimme fra de mest forskjellige Egne af Landet; men skjøndt Jefim igjen spurgte alle dem, som han traf sammen med, om de ikke havde set noget til Jeliséj, opnaaede han heller ikke her, at faa Oplysning om, hvad der var bleven af Kam- meraten. Pilgrimmen, som Jefim var kommen i Sel- skab med, forklarede ham, hvorledes man skulde bære sig ad med at slippe for at betale for Over- farten: men Jefim havde ikke Lyst til at indlade sig paa saadan noget. „Jeg vil heller betale,“ sagde han, „jeg har forsynet mig for det samme.“ Efter at have betalt firti Rubler for Hen- og Til- bagerejsen og kjøbt Sild og Brød til at have med paa Vejen, gik han ombord. Skibet lettede Anker og man styrede ud i Havet. Om Dagen gik det meget godt, men henad Aften tog det til at blæse og regne, Skibet gav sig til at gynge og Vandet slog op over Dækket. Der opstod et frygtelig Virvar mellem Pilgrimmene, som for største Delen havde taget Plads her: Konerne skreg og jamrede sig, ligesom ogsaa flere af Mændene, der ikke kunde taale Søen, gav sig til at løbe om paa Dækket for at finde et Sted, hvor de kunde sidde i Læ tor Vinden. Jefim var heller ikke fri for at være bange, skjøndt han ikke lod sig mærke med noget.94 Straks efter at han var kommen ombord, havde han sat sig hen til nogle gamle Bønder fra Gonver- nementet Tombof, hvor han blev siddende Natten over og hele den næste Dag. Han og de andre gamle Mænd sadde blot hele Tiden og holdt paa deres Poser, uden at nogen af dem rørte sig af Stedet eller sagde noget. Tredje Dagen efter hk man igjen stille Vejr og paa den femte Dag ankom man til Tsargrad*). Her lode mange af Pil- grimmene sig sætte i Land for at besøge Sotia Kirken, som nu er i Tyrkernes Vold: men Jefim havde ikke Lyst til at tage med og blev ombord. Dagen efter sejlede man videre og efterat Skibet endnu var løbet ind ved Smyrna og Aleksandria, ankom man velbeholden til Jaffa, hvor alle Pil- grimmene bleve satte i Land. Herfra var der endnu syvti Verst til Jerusalem, som man maatte gaa tilfods. Ved Landgangen var der igjen adskil- lige af Pilgrimmene, som fik en ordenlig Skræk i Livet, da de skulde ned i Baaden, Skibet laa nem- lig højt over Vandet, saa man maatte springe fra Landings-Trappen ned i Baaden, hvorved man stod i Fare for at dratte ved Siden af, hvad da ogsaa var Tilfældet med to. De bleve vel lidt vaade ved denne Lejlighed, men slap dog ellers med Skrækken, ligesom ogsaa alle de andre kom vel- beholdne i Land. Herfra begav man sig saa videre ^ Tsar-By, slavonisk Benævelse for Konstantinopel. O. A.95 tilfods til Jerusalem, som man naaede i Løbet af fire Dage. Jefim og Pilgrimmene toge ind i det russiske Herberge, som ligger udenfor Byen, og efterat have faaet Passene eftersete, og spist til Middag, be- gave de sig, i Følge med nogle Landsmænd, ud at bese de hellige Steder. Da der endnu ikke var Adgang til Herrens Grav, gik de først til Fromesse i Patriark-Klostret, hvor de stillede Vokslys ved Helgenbillederne og tilbragte Tiden i Bøn. Herfra gik de til Opstandelsens Tempel, hvori Herrens Grav befinder sig. Den første Dag naaede de her kun at bese den Celle, hvori Maria fra Ægypten søgte Frelse. Efterat have ladet afholde en Sjæle- messe i Cellen og stillet de behørige Vokslys, tænkte de at overvære Messen i Opstandelsens Tempel, men da de kom, var det for sent. Saa gik de til Abrahams Klostret, hvor de var inde i Saveks Have og saa’ Stedet, hvor Abraham havde villet ofre Isak. Herfra besøgte de Stedet, hvor Kristus havde aabenbaret sig for Maria Mag- dalene og Kirken, som var opkaldt efter Jakob, Herrens Broder. Pilgrimmen viste om overalt, idet han bestandig forklarede, hvor meget der skulde betales paa de forskjellige Steder og hvor der skulde stilles Vokslys. Da de om Aftenen var kommen tilbage til Herberget og lige skulde til at lægge sig til at sove, hørte de paa én Gang- Pilgrimmen stønne og klage sig, medens han undersøgte sine Klæder og endevendte alle sine96 Lommer. „Man har stjaalet Portemonnaien fra mig med alle Pengene,“ sagde han. „Der var to ti Rubelsedler og tre Rubler i Smaapenge.“ Han vedblev endnu længe at jamre sig over sit Tab; men der var ikke noget ved den Sag at gjøre — og man lagde sig til Hvile. IX. Ligesom Jefim havde lagt sig til at sove, kom Fristelsen paany over ham. Han tænkte ved sig selv: „Jeg kan ikke tro, at man har stjaalet Pen- gene fra

Pilgrimmen. Det kommer mig for, at han ikke engang har haft nogle hos sig. Han gav ikke en Kopek ud nogen Steder. Han lod mig stadig vide, naar jeg skulde betale, men selv gav han ikke noget, og laante oven i Kjøbet en Rubel af mig. Bedst som Jefim laa og tænkte herover, be- gyndte han at gaa i Rette med sig selv: „Hvor kan jeg nu gaa hen og dømme et andet Menneske? Det har man jo kun Synd af. Jeg vil ikke tænke mere herpaa.“ Han ligger lidt og er lige ved at falde i Blund, da han paany mindes, hvorledes Pilgrimmen altid holdt godt Øje med Pengene, som bleve givne ud, og hvor usandsynligt det lød, haar han sagde, at man havde stjaalet Portemon- naien fra ham. „Han har slet ingen Penge haft,“ tænkte han igjen. „Det er bare noget han siger.“ Næste Morgen stod man tidligt op, for at naa97 at komme til Fromessen, som afholdtes ved Her- lens Grav i Opstandelsens Tempel. Pilgrimmen var ogsaa her sammen med Jefim og forlod ham ikke et Øjeblik. Da de naaede Templet, forefandt de en uover- skuelig Masse af Pilgrimme fra alle Verdens Hjørner. Her vare baade Russere og Armeniere, 1yrker og Græker, kort sagt Repræsentanter for alle mulige Folkeslag. Jefim fulgte med Sværmen igjennem den hellige Port, forbi den tyrkiske Vagt, hen til Stedet, hvor Frelseren var bleven tagen ned af Korset og salvet, og hvor der nu brænder ni store \okskjerter. Efter at Jefim ligesom de andre havde stillet et lille Vokslys her, førte Pil- grimmen han] op til Golgatha, hvor Korset havde staaet. Her knælede Jefim i Bøn. Siden viste man ham Revnen, hvor Jorden havde aabnet sig lige ned til Underverdenen, Stedet, hvor Kristus var bleven naglet fasL til Korset, Adams Grav, som Kristi Blod havde vædet, Stenen, som Kristus havde siddet paa, da man paasatte ham Tornekronen, Pælen, som han havde været bunden til, da han blev hudflettet, og endelig Stenen, som bar Mærker af hans Fødder. Der var endnu meget andet at se, men Russerne, som Jefim var i Følge med. kom pludselig i Bevægelse, idet de skyndte sig hen til Kristi Grav, hvor den russiske Gudstjeneste lige skulde begynde. Jefim vilde gjerne have været Pilgrimmen kvit, da dennes Nærværelse stadig vakte syndige 798 Tanker hos ham; men hvor han gik og stod, fulgte Pilgrimmen ham bestandig i Hælene og det samme var ogsaa Tilfældet nu ved Herrens Grav. Jefim forsøgte først at komme nærmere op til Altret, men der var saa fuldt af Folk, og man stod saa tæt op ad hinanden, at man hverken kunde komme frem eller tilbage. Jefim stod hele Tiden og saa’ op imod Altret, medens han andægtig bad den ene Bøn efter den anden; men samtidig her- med kunde han dog ikke lade være, af og til at tage sig ned i Lommen for at føle, om ogsaa Pungen var der endnu. Han véd stadig ikke, hvad han skal tro om Pilgrimmen. Snart tænker han: „Han bedrager mig dog alligevel,“ snart: „Men hvis han nu ikke bedrager mig, og man virkelig har stjaalet Pengene tra ham, bare jeg da ikke maa have samme Skjæbne!“ X. Jefims Blik er stadig vendt op mod Altret, hvor Herrens Grav befinder sig, og hvorover 36 tændte Lamper brænde Dag og Nat. Medens han staar saaledes og ser hen over Hovederne paa Mængden foran sig, ser han pludselig — men kan han ogsaa tro sine Øjne? — lige oppe ved Altret staar der en gammel Mand i Vadmels Kjortel og med skaldet Isse, der ligner Jeliséj Bodrov, som om det kunde have været ham selv. .„Ja, han ligner ham vel svært,“ tænkte Jefim;99 men det kan dog alligevel ikke være ham. Der gik nok en Damper otte Dage før den, som vi kom med, men han kan umulig have naat at komme saa længe i Forvejen, at han kunde have taget med den. Han var ikke med vores Damper, det véd jeg bestemt. Jeg passede altfor nøje paa, til at jeg ikke skulde have set ham, hvis han bare havde været der.“ Bedst som Jefim stod i disse Tanker, begyndte den gamle oppe ved Altret at bede, idet han først bøjede sig dybt for Graven og dernæst for hele Menigheden. Aldrig saasnart havde han vendt Ansigtet om imod Jefim, før denne ogsaa straks kjendte ham igjen. Jo, det var Bodrov selv; han kjendte ham paa det mørke, krusede Skæg, der var lidt graasprængt paa Kinderne, han kjendte ham paa Brynene, Øjnene og Næsen, — det kunde jo ikke være nogen anden end Jeliséj Bodrov! Jefim blev umaadelig glad over endelig at have funden sin Kammerat igjen, og kunde ikke noksom undre sig over, hvorledes denne havde baaret sig ad med at faa et saa stort Forspring for ham. „Vil man bare se til den Bodrov!“ tænkte han: „Og der har han oven i Kjøbet set sit Snit til at smulte frem i allerførste Række! Han maa nok have truffet nogen, der har forstaaet at vise ham \ ejen. Jeg skal nu passe paa at faa fat i ham, naar man begynder at gaa ud; saa lader jeg min lang- haarede Pilgrim sejle sin egen Sø, og holder mig 7*100 til Bodrov. Maaske hjælper han ogsaa mig næste Gang til at komme med hen foran. Jefim stod stadig og holdt Øje med Jeliséj, at denne ikke skulde komme bort fra ham; men da Messen var forbi, trængte alle sig hen for at kysse Korset, hvorved Mængden gik som et bøl- gende Hav, og Jefim blev trængt helt hen til den anden Side af Templet. Her overfaldt der ham paa ny en Skræk for at man skulde stjæle hans Penge; han følte hurtig efter Pungen og trykkede den fast ind til Kroppen, medens han

satte Skuldren imod og af alle Kræfter arbejdede paa, at komme ud af Trængslen. Senere gik han hele Templet rundt for at opsøge Jeliséj, men denne var ingen Steder at finde, og han maatte gaa hjem uden at have truffet ham. I Herberget var der heller ingen Je- liséj, og skjøndt Jefim ogsaa søgte ham rundt om- kring paa andre Steder, fandt han ham ikke. Da han tilsidst kom hjem om Aftenen, forefandt han heller ikke Pilgrimmen, der var forsvunden med det samme uden at betale Jefim den Rubel til- bage, som han havde laant af ham. Jefim var nu ganske alene. Næste Dag begav Jefim sig paa ny til Herrens Grav i Følge med en gammel Bonde fra Tambojsk, som han havde truffet paa Skibet under Overfar- ten. Han forsøgte igjen at trænge sig frem til Graven, men blev paa ny skubbet til Siden, hvor han stillede sig bag ved en Pille og gav sig til at bede. Idet han en Gang under Bønnen saa'101 op stod Jéliséj igjen for ham, under Lamperne lige ved Herrens Grav i allerførste Række, med den skaldede Isse lysende som en Glorie, og med ud- bredte Arme, som en Præst for Altret. „Naa." tænkte Jefim, „denne Gang skal jeg nok passe paa, at han ikke slipper fra mig!" Da Jefim langt om længe naaede hen til Stedet, hvor han havde set Jeliséj, var denne der ikke mere. „Han maa igjen være gaaet sin Vej," tænkte Jefim. Næste Dag, da Jefim kom til Messen, saa' han tor tredie Gang Jeliséj staa paa det hellige Sted lige ved Graven foran alle de andre. Han stod med udbredte Arme og opløftet Aasyn, ligesom han saa' efter noget, der svævede over ham, medens Lyset, der faldt paa hans skaldede Isse lagde som en Glorie om hans Hoved. „Nej," tænkte Jefim, „denne Gang skal han dog virkelig ikke slippe fra mig! Jeg vil gaa hen og stille mig ved Udgangen; saa véd jeg da, at vi ikke kan gaa fejl ad hinanden." Som sagt, saa gjort; men skjøndt Jefi'm trolig stod og ventede til alle andre havde forladt Templet, maatte han dog ogsaa denne Gang vente forgæves. I Løbet af de seks Uger, som Jefim tilbragte i Jerusalem, var han omkring overalt, baade i Bethlehem, i Betania og ved Jordan, hvorfra han forsynede sig med Vand i en lille Flaske, som han skulde have med hjem, ligesom han lod den hellige Gravs Segl sætte paa en ny Skjorte han havde med og hvori han vilde begraves, kort sagt, han102 havde været saa vidt og bredt omkring, at han snart ikke havde flere Penge tilbage og han inaatte se at tænke paa at komme hjem igjen. Til Jaffa gik han tilfods, derfra til Odessa med Skib og fra Odessa igjen tilfods Resten af Vejen. XI. Paa Tilbagerejsen var Jefim alene. Idet han nærmede sig til Hjemmet, begyndte han igjen at blive urolig ved Tanken om, hvorledes man vel der klarede sig uden ham. I Løbet af et Aar var der løbet meget Vand i Stranden, mente han. Man bruger et helt Liv til at indrette sig Hus og Hjem; men der skal ikke lang Tid til at ødelægge det altsammen. Hvorledes mon Sønnen havde styret Sagerne i hans Fraværelse? Hvorledes mon For- aaret var begyndt og Kvæget havde overvintret? Mon den ny Tilbygning ogsaa var bleven gjort færdig saaledes som han havde anordnet detr' Lnder disse Betragtninger havde han naat Landsbyen, hvor han og Jeliséj Aaret i Forvejen vare komne fra hinanden. Han havde nær aldrig kjendt Stedet igjen. Høsten havde været god, saa Bønderne, der ifjor vare nærved at omkomme af Nød og Elendighed, nu igjen vare komne paa Fode. Det var henad Aften, da Jefim naaede Landsbyen, og han var aldrig saasnart kommen forbi en af Hytterne, som laa lige i Udkanten, før en lille Pige kom løbende efter ham og raabte: „Bedstefar! Bedstefa'r! Kom103 ind til os!" Jefim vilde have gaaet videre; men den lille Pige stillede sig i Vejen for ham, og idet hun tog fat i hans Kappe slæbte hun leende af med ham henimod Hytten. Idetsamme viste der sig en Kone i Døren med en lille Dreng ved Haanden. Hun vinkede ligeledes ad Jefim, idet hun sagde: — Kom indenfor Bedste- fa'r! Hvil Dig ud og spis til Aften med os. Det er snart Sengetid, saa kan Du blive her Natten over. Jefim fulgte efter, medens han tænkte ved sig selv: „Med det samme kan jeg spørge mig for om Jelisèj. Jeg tror næsten, at det var her han gik ind, da han vilde have sig lidt at drikke." Da han var kommen ind i Stuen hjalp Konen ham med at komme af med Posen, hvorpaa hun gav ham Vand til at vaske sig i og bød ham til Bords. Her var der fuldt op af Mælk og Brød og Ostekager, saa Jefim spiste sig rigtig godt mæt og roste Konen for den store Venlighed og Gjæstfrihed hun viste en Pilgrim. — Hvorledes skulde vi vel ikke være venlige og gjæstfri mod Pilgrimme? sagde Konen. — Det er en Pilgrim, som vi har at takke for Livet. ^ i havde rent glemt Vorherre og troede, at vi kunde leve uden Ham; men Han straffede os haardt for det. Sidste Sommer var det kommet saa vidt. at vi ikke havde en Krumme Brød mere i Huset. Sygdom havde slaaet sig til, og vi laa blot og ventede paa Døden; men ligesom vi troede at det var ude med os, forbarmede Gud sig over os og104 sendte en gammel Mand, som Dig, til at hjælpe os i Nøden. Han kom her saadan ved Middagstid for at bede om at faa lidt at drikke; men da han saa' hvorledes vi havde det, gjorde det ham ondt for os, saa han blev hos os med det samme. Han gav os ikke blot Mad og Drikke, men hjalp os paa Benene, indløste

Jorden, som vi havde pantsat, og kjøbte Hest og Vogn til os, som han lod blive her, da han gik. Bedstemoderen, som imens var kommen ind, afbrød her Svigerdatteren, idet hun sagde; — Ja, Gud skal vide, om det virkelig var et Menneske eller ikke snarere en Herrens Engel. For al den Kjærlighed og Godhed, som han dog viste os, og saa gik han nden at sige, hvem han var, saa vi ikke en Gang véd hans Navn, at vi kimne indslutte det i vore Bønner. Jeg husker det som det kunde have været igaar, hvorledes han kom her, medens vi allesammen laa og vare syge. Jeg var saa elendig, at jeg troede jeg skulde have opgivet Aanden. I det samme ser jeg en gammel Mand komme ind ad Døren. Det var saadan en pæn, jævn gammel Mand med en stor Skaldepande. Han spurgte, om vi ikke havde lidt at give ham at drikke, og jeg syndige Sjæl tænkte bare; hvad mon han lusker om efter her? Men der skal man se for alt det gode, som han har gjort os. Aldrig saasnart saa' han, hvorledes vi havde det, før han satte Posen fra sig her paa Bænken og løste op for den . . .105 — Nej, Bedstemo'r, afbrød den lille Pige hende ivrig: — nej, Bedstemo'r, først satte han Posen fra sig her midt paa Gulvet og siden satte han den op paa Bænken. Hun og Bedstemoderen kjævledes først lidt herom, hvorpaa de gik over til at mindes alt, hvad han havde sagt og gjort, mens han boede hos dem; baade hvor han havde siddet og hvor han havde ligget, hvad han havde foretaget sig og hvad han havde sagt til hver især. Da Manden senere kom hjem fra Marken be- gyndte han ligeledes, at fortælle om Jeliséj og den Tid, da han havde opholdt sig i Huset hos dem. — Ja, sagde han tilsidst: — Hvis han ikke var kommen til os den Gang, havde det taget en syndig Ende med os allesammen. Vi saa' Døden i Møde med Fortvivlelse, mens vi knurrede baade mod Gud og Mennesker; men han bragte os paa Benene igjen, ved ham lærte vi, at der er en Gud til, og at der endnu findes gode Mennesker i Verden. Gud lønne ham for det! Før levede vi som rene Dyr; det er ham, som har gjort os til Mennesker. Da det var bleven Sengetid, indrettede man et Leje til Jefim, hvorpaa baade han og hele Fami- lien gik til Hvile. Jefim kunde slet ikke sove bare for at tænke paa Jeliséj, og paa hvorledes han i Jerusalem havde set ham tre Gange paa det alier fornemste Sted i Templet.106 — Der ser man, hvorledes han er kommen mig i Forkjøbet! tænkte Jefim: — Om min Møje ogsaa vil blive regnet mig til Gode, er altid et Spørgs- maal; men hans Møje har allerede fundet Naade for Herren. Næste Morgen, da Jefim skulde til at gaa, for- synede Konen ham rigelig med Madvarer til Rejsen, hvorpaa han tog Afsked med Folkene og gik videre. XII. Jefim kom hjem i Foraarstiden efter at have været borte et helt Aar. Det var allerede henimod Aften, da han naaede Gaarden, og Sønnen var ikke hjemme, han sad henne i Kroen, sagde man. Jefim lod gaa Bud efter ham; men Sønnen var saa fuld da han kom hjem, at han ikke kunde give ordentlig Besked paa noget. Efter alt hvad den gamle kunde faa ud af ham, saa' han, at Sønnen var kommen paa gale Veje i hans Fraværelse. Pengene vare gaaede med til Unytte og ingen Ting var bleven besørget, som det skulde. Jefim togSønnen ordentlig iSkole; men denne vilde ikke høre noget, og svarede i en grov Tone: — Du skulde selv have taget Dig af dine Sager; men i Stedet for gik Du fra det hele og tog oven i Kjøbet alle Penge med Dig, og nu skal jeg have Skylden for det altsammen. Vreden løb af med den gamle ved disse Ord, og han slog Sønnen.107 Næste Morgen, da Jefi'm skulde hen til Lands- byens Ældste for at aflevere Rejsepasset, kom han forbi Jelisêjs Gaard, hvor Konen just stod i Døren og raabte til ham: — Goddag, Nabo, og velkommen tilbage! Har Du havt en god Rejse? — Jo, Gud være lovet! sagde Jefi'm, idet han blev staaende udenfor Huset: — Din gamle og jeg kom fra hinanden undervejs; men som jeg hører er han jo allerede kommen tilbage igjen. Konen, som var en stor Ven af at faa sig en lille Passiar, fik Munden paa Gang. — Jo, det maa Du nok sige, kjære Ven! Han har saamænd allerede været her længe. Det var kort efter Mariæ Himmelfartsdag at han kom, hvis jeg ikke husker fejl. For al den Glæde der blev i Huset over at Vorherre lod ham komme hjem igjen til os! Vi længtes saa inderlig efter ham. Det var saa vist ikke for at han skulde hjælpe os med Arbejdet, thi i hans Alder kan man jo ikke ud- rette meget; men han er dog altid Manden i Huset, og naar han er til Stede, gaar Arbejdet dog raskere fra Haanden. Du kan da ikke torestille Dig, hvor Sønnen blev glad for ham. Uden Fa'r, siger han, er det som vi rent havde tabt Hovedet. Vi havde det saa trist uden ham. Han er os saa kjær, at vi ikke véd alt det gode vi vil gjøre ham. — Sig mig, er han hjemme nu:' — Jo vist er han hjemme, kjære; han er ude108 hos Bierne. De vil give en dygtig Sværm i Aar. Han kan endnu ikke mindes at de nogen Sinde har bragt saa megen Honning. Det er meget mere end vi har fortjent, siger han; men Gnd ser i Naade til os Syndere. Værsgo og kom indenfor kjære! Han vil rigtig blive glad over at se Dig. Jefim fulgte med Konen, som førte ham igjennem Forstuen ud i Haven, hvor Bistaderne stode. Her saa' han Jeliséj uden Næt om Hovedet eller Handsker paa Hænderne iført en graa Kappe, staa under et

Birketræ med udbredte Arme og op- advendt Blik, medens hans skaldede Isse skinnede ligesom den Gang han saa ham ved Herrens Grav i Jerusalem. Solens Straaler, der faldt ned igjennem Birketræets Grene, spillede paa hans Isse, medens hundreder af gyldne Bier sværmede i Kreds om hans Hoved, uden at en eneste af dem stak ham med sin Braad. Jefim blev uvilkaarlig staaende. — Hej, Jeliséj! raabte den gamle Kone til Manden: — Naboen er kommen. Jeliséj saa' sig tilbage med et fornøjet Ansigt og gik Naboen i Møde, medens han lempelig be- friede sig for nogle Bier, der havde sat sig fast i Skægget paa ham. — Goddag, gamle Ven, og Velkommen tilbage, sagde han: — Naa, hvordan gik det saa? godt? — Jo, Benene gik, og jeg har bragt lidt Vand med til Dig fra Jordan, — naar Du kommer forbi saa se indenfor og hent det, — men om Herren ogsaa har set i Naade til min Møje . . .109 — Naa Gud være lovet! Naa med Guds Hjælp sagde Jeliséj. Jefim tav lidt; derpaa begyndte han igjen: — Benene gik og Kroppen var med; men om ogsaa Sjælen var med eller . . . — Det ligger altsammen i Guds Haand, Nabo, i Guds Haand, sagde Jeliséj. — Paa Hjemvejen, vedblev Jefim: — saa' jeg ogsaa ind i Hytten, hvor Du blev tilbage. — Aa Gud, aa Gud! udbrød Jeliséj helt for- skrækket, idet han pludselig fik travlt; — Vil Du ikke komme lidt indenfor Nabo, saa skal jeg straks bringe Dig noget frisk Honning. Efter saaledes at have givet Samtalen en anden Vending, begyndte Jeliséj at tale om sine huslige Forhold. Jefim trak Vejret dybt og berørte ikke mere, hverken Folkene i Hytten, eller hvorledes han havde set Jeliséj i Jerusalem. Men han havde forstaaet, at det er i Kjærlighed og gode Gjerninger at enhver af os til sin sidste Time skal svare Gud den Skat, som Han har paalagt os at yde her i Verden. 110 Gud er i Kjærlighed. Skomageren Martin Avdéjitsch boede inde i Byen i en Kjælder, hvor han havde lejet et lille Værelse med et Fag Vinduer ud til Gaden. Igjennem Vinduet kunde man se Folk gaa forbi oppe paa denne, men skjøndt man kun kunde se Fødderne af de Forbigaaende, kjendte Martin dem alligevel paa Støvlerne. Han havde længe boet paa et og det samme Sted og der var ikke mange Støvler i Nabo- laget, som han jo ikke i det mindste et Par Gange havde havt imellem Hænder. Nogle havde han for- saalet, andre bagflikket, og han kunde tit have den Fornøjelse, at se paa sine Hænders Værk igjennem Vinduet. Man skylder ogsaa Sandheden at sige, at Martin baade holdt gode Varer og leverede solidt Arbejde, ligesom han aldrig forlangte mer end han burde og var yderst ordholdende. Kun naar han vidste, at han kunde gjøre et Arbejde færdig til den bestemte Tid, overtog han det, i modsat Fald sagde han det altid forud og indlod sig ikke paa at narre Folk. Det vidste man ogsaa meget111 godt, og Martin havde derfor stadig fuldt op at bestille. Martin havde vel altid været en flink og brav Mand; men det var dog navnlig paa sine gamle Dage, at han var begyndt at blive særlig gud- frygtig og give sig af med at tænke over sin Sjæls Frelse. Hans Kone var død mens han endnu var Svend og havde efterladt ham en Søn paa tre Aar. Alle deres andre Børn havde Vorherre taget til sig. Straks efter at Martin var bleven Enkemand tænkte han paa at sende Sønnen ud til sin Søster paa Landet; men saa gjorde det ham ondt for Barnet, at det skulde vokse op mellem fremmede og han besluttede derfor at beholde det hos sig. Han havde den Gang lige taget Afsked med sin Mester og nedsat sig i sin nuværende Lejlighed. Drengen voksede op og Martin kunde ikke noksom glæde sig over ham, men det var nu en Gang ikke faldet i hans Lod, at skulle have Held med sine Børn. Ligesom Drengen var bleven stor nok, til at kunne begynde at hjælpe Faderen med hans Arbejde, faldt han i en heftig Sygdom og døde i Løbet af en Uge. Martin begravede Sønnen og var rent fortvivlet, saa fortvivlet, at han begyndte at knurre imod Gud. Hans Sind blev saa tungt, at han ikke én, men flere Gange ønskede sig Døden, og bebrejdede Gud, at Han ikke havde taget ham, den gamle Mand tilSig, men hans elskede enesteSøn. Han hørte endogsaa op med at gaa i Kirke fra den Tid af. Saa traf det sig en Dag, at Martin fik Besøg112 af en Ven ude fra hans Egn paa Landet, en gammel Mand ligesom han selv, og som nu i otte Aar havde vandret om som Pilgrim. De havde ikke talt længe sammen, før Martin begyndte at besvære sig for ham over sin Sorg. — Jeg er rent kjed af Livet, sagde han: — Blot jeg maatte dø: Jeg beder ikke Gud om andet. Jeg har ikke noget at leve for her i Verden. — Du har Uret i hvad Du der siger, tog Ven- nen til Orde: — Det er ikke vor Sag at dømme om, hvad Forsynet har bestemt. Pier gjælder det ikke om, hvad vi mener, men om hvad Gud be- stemmer. Gud har bestemt, at din Søn skulde dø og at Du skulde leve. Følgelig er det bedst, som det er. Naar Du er saa fortvivlet, saa kommer det af, at Du kun vil leve for selv at glæde Dig ved Livet. — Ja, hvad skulde man ellers leve for? spurgte Martin. — For at behage Gud, svarede den gamle: — Gud har givet Dig Livet, følgelig er det ogsaa Ham Du skal leve for. Naar Du først begynder at leve for Ham, saa vil Du heller ikke gjøre Dig nogen Sorger mere, og Du skal se, hvor alting vil falde Dig let. Martin

tav lidt, derpaa sagde han: — Men hvorledes skal man bære sig ad med at leve for Gud! Den gamle svarede: — Hvorledes man skal leve for Gud, det har113 Kristus vist os. Du forstaar jo at læse? Nu, saa kjøb det ny Testamente og læs i det. Der vil Du faa at vide, hvorledes man skal leve for Gud. Det staar der altsammen. Disse Ord gjorde et dybt Indtryk paa Martin, og endnu samme Dag gik han hen og kjøbte et Eksemplar af det ny Testamente med stor Tryk for straks at kunne tage fat paa Læsningen. I Begyndelsen havde han tænkt kun at ville læse i Bogen om Helligdagene, men da han først havde begyndt, følte han sig saa ubeskrivelig vel til Mode herved, at der ikke hengik en Dag uden at han jo læste i den. Undertiden kunde han i den Grad fordybe sig i Læsningen, at han ikke var i Stand til at løsrive sig fra Bogen, skjøndt Lam- pen allerede var i Færd med at gaa ud. Han læste nu hver Aften i Testamentet og jo mere han læste, desto bedre forstod han, hvad Gud fordrede af ham, og hvorledes man skulde bære sig ad for at leve for Gud. Det var som om der kunde være falden en Sten fra hans Hjerte. Før naar han var gaaet til Sengs, havde han altid ligget længe og stønnet, uden at det var ham muligt at faa Sønnen ud af sine Tanker; nu laa han blot stille og gjentog hen for sig: „Gud være evig lovet! Ske Din Vilje! Fra den Tid af var der foregaaet en stor For- andring i Martins Liv. Før havde han som andre af sine Lige havt for Skik om Helligdagene, at gaa hen i en Beværtning og drikke Te eller Brænde- 8114 vin, ligesom det kunde falde. Navnlig var han glad, naar han der traf sammen med en bekjendtr som han kunde sidde og drikke med, og selv om han ikke drak sig fuld, saa forlod han dog sjeldent Beværtningen uden med en lille Rus, hvorved han tit snakkede over sig, ligesom det ogsaa kunde træffe sig, at han stansede og tiltalte et fremmed Menneske paa Gaden. Nu var alt dette gaaet over af sig selv og der havde lagt sig et Præg af stille Glæde over hele hans Liv. Om Morgenen satte han sig til sit Arbejde og naar det var Tid at holde Fyraften, tog han Lampen ned af Sømmet, stillede den paa Bordet, fik Bogen frem og gav sig til at læse. Jo mere han læste, desto bedre forstod han det læste og med hver Dag følte han sig mere og mere let om Hjertet. En Aften, da Martin havde fordybet sig ganske særlig i Læsningen, kom han til det sjette Ka- pitel af St. Lucas Evangelium, hvor han læste føl- gende Vers: „Hvo, som slaar Dig paa det ene Kindben, byd ham og det andet til, og hvo som tager Kap- pen fra Dig, formen ham heller ikke Kjortelen. Giv hver den, som beder Dig, og at den, som tager dit fra Dig, kræv det ikke igjen. Og som I ville, at Menneskene skulle gjøre mod Eder, ligesaa gjøre og I mod dem.“ Han læste videre og kom til det Sted, hvor Herren siger: „Men hvi kalde I mig Herre, Herre! og gjøre115 ikke, hvad jeg siger? Hver, som kommer til mig og hører mine Ord og handler efter dem, den vil jeg vise Eder, hvem han er lig; han er lig et Menneske, der byggede et Hus og grov dybt og lagde Grund- volden paa en Klippe; men der et Vandløb kom, stødte Strømmen paa samme Hus og kunde ikke rokke det; thi det var grundfæstet paa Klippen. Men hvo, som hører og ikke handler derefter, er ligesom et Menneske, der byggede et Hus paa Jorden uden Grundvold; og Strømmen stødte derpaa, og det faldt straks, og samme Huses Fald blev stort.“ Martin glædede sig i sit Hjerte ved at læse disse Ord. Han tog Brillerne af og lagde dem paa Bogen, medens han støttede Hovedet i Haanden og faldt i Tanker. Han spurgte sig selv, hvor vidt det Liv han nu førte ogsaa svarede til det han her havde læst: „Har jeg nu bygget mit Hus paa en Klippe eller paa Sand?“ tænkte han. „Godt, om det var paa en Klippe! Man føler sig saa let i Sindet, naar man sidder saadan alene og det forekommer én, som om man virkelig har gjort alt, hvad Gud fordrer af én; men blot man kommer ud mellem Folk og adspreder Tankerne, gjør man igjen straks noget, som ikke er rigtigt Jeg skal dog alligevel se at gjøre mit bedste. Det er saa vist nok Uma- gen værd. Blot Gud vil staa mig bi!“ Opfyldt af disse Tanker vilde han gaa til Sengs, men det gjorde ham ondt at rive sig løs fra Bogen, og han læste det næste Kapitel. Han 8*116 læste om Høvedsmanden, om Enkens Søn, Talerne til Johannes Disciple og kom til det Sted, hvor den rige Pharisæer indbød Herren til sig. Etter at have læst om, hvorledes Synderinden salvede Her- rens Fødder og vædede dem med sine Taarer, om hvorledes han retfærddiggjorde hende, kom Martin endelig til det 44de Vers, hvor det hedder: „Og han vendte sig til Kvinden og sagde til Simon: ser Du denne KvindeV Jeg kom ind i dit Hus, Du haver ikke givet mig Vand til mine Fød- der; men denne vædede mine Fødder med Graad, og tørrede dem af med sit Hovedhaar. Du gav mig intet Kys; men denne aflod ikke Ira hun kom ind, at kysse mine Fødder. Du salvede ikke mit Hoved med Olie; men hun salvede mine Fødder med Salve.“ Efter at have læst disse Vers, gjentog Martin ved sig selv: „Han gav hverken Vand til Fødderne eller Kys ved Modtagelsen eller salvede Hovedet med Olie,“ og paany tog han Brillerne at og lagde dem paa Bogen, paany faldt han i 1anker over det læste. „Efter hvad man ser,“ tænkte han ved sig selv, „var

Pharisæeren nok ganske som en af mine lige. Før har jeg heller aldrig tænkt paa andet end paa mig selv, kan jeg tro. Blot jeg kunde gjøre mig til Gode med en Kop le, sidde lunt og godt inden Døre, saa kunde det være det samme med Gjæsten. Jeg skulde nok huske mig selv, men Gjæsten havde jeg ingen Tanke tor. Og hvem117 er saa Gjæsten? Herren selv. Vilde jeg maaske have baaret mig ad paa den Maade, hvis han var kommen til mig?“ spurgte Martin sig selv. Han støttede Hovedet i begge Hænder, og inden han vidste af det, begyndte han saa smaat at blunde. — Martin! lød det pludselig, som om nogen kunde have hvisket ham lige ind i Øret. Han for op; — Hvem der? raabte han, idet han vendte sig om imod Døren; men der var ingen. Han skulde igjen til at nikke med Hovedet, da han pludselig hører en Stemme sige ganske tydelig: — Martin, Martin! Se ud paa Gaden imorgen, jeg kommer ... Martin vaagnede, rejste sig op fra Stolen og gav sig til at gnide Øjnene. Han vidste ikke selv, hvad han skulde tænke: om det var en Drøm han havde havt eller han virkelig havde hørt disse Ord. Han stod lidt, saa slukkede han Lampen og gik i Seng. Næste Morgen før det endnu var bleven lyst var Martin allerede paa Benene. Efter at have holdt sin Morgenbøn, gjorde han Ild paa i Ovnen. Da Ovnen var godt ophedet, satte han to Potter derind med Kaal og Grød. hvorpaa han sørgede for at faa Temaskinen i Kog. Saa tog han sit Skjødskind paa, satte sig ved Vinduet og begyndte at arbejde. Under Arbejdet tænkte han stadig over hvad der var hændt ham Aftenen i Forvejen. Snart mener han, at det blot er noget han har118 drømt, snart, at han virkelig har hørt Stemmen. „Det er dog hændt før,“ tænkte han. Medens han sad saaledes ved Vinduet, var han just ikke saa meget beskjæftiget med sit Ar- bejde, som med at kigge ud paa Gaden, og saa- snart der blot kom en forbigaaende i et Par ube- kjendte Støvler, strakte han Halsen helt op imod Vinduet, for ikke blot at faa Benene at se, men ogsaa Ansigtet paa Vedkommende. Først kom Gaardskarlen i et Par ny Filtstøvler, dernæst Man- den, som kjørte Vand til Huset. Senere kom en gammel afskediget Soldat fra Kejser Nikolaj’s Tider, hen for Vinduet med en Skovl i Haanden. Martin kjendte ham paa Filtstøvlerne, som han selv havde syt Bagkapper paa. Stepånitsch, som man kaldte den gamle Soldat, boede af Naade og Barmhjær- tighed inde hos Kjøbmanden ved Siden af, hvor han havde det Hverv, at gaa Gaardskarlen til Haande. Han var just i Færd med at skovle Sneen bort udenfor Martins Vindu. Martin sad og saa’ lidt paa ham, hvorpaa han igjen gav sig i Lag med sit Arbejde. — Jeg gaar nok hen og bliver smaatosset paa mine gamle Dage, sagde han, idet han lo saasmaat: — Stepånitsch gaar og skovler Sne paa Gaden, og jeg tror at det er Kristus, som kommer til mig. Jeg er dog en rigtig gammel Nar! Han tog nu igjen fat paa sit Arbejde; men det varede ikke længe før han dog paany skulde til at se ud af Vinduet. Stepånitsch havde imidler-119 tid stillet Skovlen op ad Muren og lod til at varme sig eller hvile sig lidt. Gammel og svag som han var kunde man se, at han ikke en Gang havde Kræfter til at skovle Sne. Martin sad og saa’ paa ham, medens han tænkte ved sig selv: „Man kunde give ham lidt varmt at drikke inden Temaskinen gaar ud.“ Hermed lagde han Sylen fra sig, fik Te- maskinen hen paa Bordet og bankede med Finge- ren paa Ruden. Stepånitsch vendte sig om og kom hen til Vinduet. Martin vinkede ham ned til sig og gik hen for at lukke Døren op. — Kom ned og varm Dig lidt, sagde han: — Du er nok dygtig forfrossen, kan jeg tænke. — Gud lønne Dig for det! sagde Stepånitsch: — Man bliver gammel og det værker i Benene paa én ude i Kulden. Stepånitsch rystede Sneen af sig ude i Gangen og traadte ind i Stuen. Han vaklede stærkt paa Benene, men tørte dog omhyggelig Fødderne af for ikke at smuske Gulvet. — Bryd Dig aldrig om det, sagde Martin: — Jeg skal nok tørre op. Vi har det ikke saa fint her. Kom Du nu hen og sæt Dig ned og faa Dig lidt Te. Martin skænkede i to Kopper, hvorat han rakte Gjæsten den ene og hældte sit ud i l nder- koppen. Teen var varm og han sad og blæste paa den, mens han drak. Da Stepånitsch havde tømt sin Kop, stillede han den med Bunden i Vejret og lagde Hesten af120 Sukkeret, som han havde bidt af ovenpaa. Skjønt han takkede for Skænken, kunde man se, at han nok havde Lyst til at faa mere. — Drik lidt endnu, sagde Martin, idet han paany skænkede i for sig og Gjæsten. Martin sidder og nyder sin Te, men kan dog stadig ikke dy sig for af og til at skotte ud paa Gaden. — Venter Du maaske nogen? spørger Gjæsten. — Om jeg venter nogen? Ja, jeg skammer mig ordentlig ved at sige, hvem det er jeg venter. Egentlig talt venter jeg heller ikke nogen; men det er saadan et Ord, som jeg ikke kan faa ud af mine Tanker. Om det var et Syn jeg havde eller hvad det var, det véd jeg ikke selv. Ser Du, min Ven, jeg sad i Aftes og læste i Testamentet om vor Herre Jesus Kristus, og om hvorledes han led mens han vandrede her paa Jorden ... Du har vel hørt det, kan jeg tænke. — Jo, jeg har nok hørt det, svarede Ste- pånitsch: — men Folk af mine Lige har ikke lært at læse. . — Naa, det var altsaa det jeg sad og læste om, hvorledes Herren vandrede her paa Jorden

og hvordan Han kom til Pharisæeren og hvordan den rige Pharisæer ikke forstod at give Ham den rig- tige Modtagelse. Ser Du, min Ven, det var just det jeg sad og tænkte over i Aftes; hvordan det kunde gaa til, at man ikke viste vor Herre og Frelser, den Ære man skulde. Hvis det nu havde121 hændet mig eller en anden, saa mener jeg man havde ikke vidst, alt det gode man vilde gjøre. Men han modtog ham ikke en Gang paa den rig- tige Maade. Ser Du, min Ven, mens jeg sad saadan og tænkte herover, saa faldt jeg i Blund, og mens jeg sidder der og blunder, saa hører jeg, hvorledes der er nogen, der kalder mig ved Navn. Jeg rejser mig op og det var ligesom nogen kunde have hvisket mig i Øret; „Vent mig imorgen!“ Og det gjentog sig to Gange. Vil Du nu betænke, jeg kan slet ikke faa det ud af mine Tanker. Saa dumt det ogsaa er, sidder jeg dog stadig og venter paa, at vor Herre og Frelser skal komme. Stepånitsch rystede blot paa Hovedet, men sagde ikke noget, hvorpaa han drak sin Kop ud, og lagde den paa Siden i Underkoppen. Skjønt han hermed antydede, at han ikke ønskede mere, rejste Martin dog alligevel Koppen op og fyldte den igjen. — Drik Du kun, min Ven, det er Dig vel undt! sagde han, og vedblev: — Saa tænker jeg ogsaa paa, hvorledes vor Herre og Frelser den Gang han vandrede her paa Jorden, ikke holdt sig for god til at have Omgang med nogen. Han gav sig mest af med Folk af den simple Klasse, og om det saa var sine Disciple, saa valgte han de fleste af dem blandt Folk af vore lige, blandt Arbejdere, syndige Sjæle, som Du og jeg. Hvo sig selv op- højer, siger han, skal fornedres, og hvo sig selv fornedrer skal ophøjes. I kalder mig Herre, siger122 han, men jeg vasker jeres Fødder. Den, som vil være den første, siger han, skal blive den sidste af alle. Salige ere de fattige, de sagtmodige, de fred- sommelige, de barmhjærtige. Stepånitsch havde rent glemt sin Te. Gammel som han var og blød om Hjertet, løb Taarerne ham ned over Kinderne,, medens han sad og hørte paa Martin. — Drik lidt endnu, sagde Martin til ham. Stepånitsch korsede sig gudsfrygtig og takkede, men skjød Koppen fra sig, og sagde idet han rejste sig: — Du skal ret have Tak, Martin Avdéjitsch, for god Beværtning. Du har mættet mig baade paa Sjæl og Legem. — Selv Tak. Se ind en anden Gang. Du skal være velkommen, sagde Martin. Stepånitsch gik. Martin skænkede Resten af Teen op i sin Kop, og efter at have drukket ud og sat Tetøjet tilside, satte han sig igjen hen ved Vinduet til sit Arbejde. Men det gik som før: saa syr han lidt, saa ser han igjen ud paa Gaden og venter stadig paa, at Kristus skal komme. Han har ikke Tanke for andet. Frelserens Liv og Ord løber ham idelig om i Hovedet. Først kom der to Soldater forbi, saa Værten fra Nabohuset og en Bagerdreng med en Kurv. Saa kom der en fattig Kone og stillede sig op ad Muren lige ved Vinduet. Hun var i Bomulds- strømper og med et Par hullede Sko paa Fødderne,123 der skrev sig fra en eller anden Landsby-Skomager, — noget Martins øvede Øje straks opdagede. Han lagde sig helt op til Ruden for at tage Konen nærmere i Øjesyn. Hendes Ansigt var nyt for ham; hun var yderst fattig klædt og stod med et lille Barn paa Armen. Hun havde stillet sig med Ryggen mod Vinden, og gjorde hvad hun kunde for at hylle Barnet til; men der var ikke noget at hylle det ind i. Klæderne hun havde paa var ikke til Vinter-, men til Sommerbrug og desuden i en meget daariig Tilstand. Martin hørte igjennem Ruden, hvorledes Barnet skreg og hvorledes Konen tyssede paa det uden at være i Stand til at bero- lige det. Han rejste sig fra Stolen og et Øjeblik efter var han oppe ad Trappen. — Du lille Kone der! Hej Du lille Kone! raabte han efter hende. Konen hørte det og vendte sig om. — Hvad staar Du der efter i Kulden med Barnet? Kom her ned i Stuen; Du har da bedre af at være med det i Varmen, véd jeg. Denne ej. Konen blev forundret. Der stod en gammel Mand med Skjødskind for og Briller paa Næsen og bad hende ind til sig. Hun fulgte efter ham. Da de vare komne ned ad Trappen og ind i Stuen, sagde Martin: — Sæt Du Dig her paa Sengen, lille Kone, nærmere ved Ovnen. Her kan Du varme Dig og give den lille Bryst. — Der er ingen Mælk i Brystet; jeg har selv124 ikke nydt noget hele Dagen, sagde Konen, idet hun dog lagde den lille til. Martin rystede paa Hovedet. Han gik hen til Skabet og tog en Skaal, som han stillede paa Bordet. Saa kiggede han ind i Ovnen for at se, hvorledes det gik med Maden. Jo, Suppen var færdig, men Grøden havde ikke kogt nok endnu. Saa tog han og hældte Skaalen fuld af Suppe og satte den paa Bordet tilligemed noget Brød, som han ligeledes hentede i Skabet. Tilsidst tog han et Viskestykke, som han havde hængende paa en Krog, og lagde det paa Bordet, hvorpaa han sagde: — Sæt Du Dig nu hen og spis, min lille Kone, saa skal jeg imens sidde med Barnet. Jeg har selv haft Børn og Du skal se jeg forstaar at være Barnepige. Konen satte sig tilbords, idet hun gjorde Kor- sets Tegn og begyndte at spise, medens Martin tog Plads paa Sengen hos den lille. Han forsøgte først at gjøre allehaande Kunster for den med Mun- den; men det vilde ikke rigtig gaa for ham, da han ingen Tænder havde. Saa fandt han paa at narre den lille med Fingeren. Først snurrede

han rundt mod den i en Kreds, for Øjnene af Barnet, saa løftede han den i Vejret og jog den med ét lige ned til Munden paa det, hvorefter han straks trak den tilbage igjen. Dette gjentog han saa tit, at den lille, der snart havde faaet Kig paa Fingren, allerede skulde til at have den i Munden; men det tik den dog ikke Lov til, da Fingren var saa fæl125 sort af Beg. Paa denne Maade var den lille efter- haanden ikke blot bleven beroliget, men havde end- ogsaa begyndt at le, saa Martin selv blev helt glad ved det. Imens sad Moderen stadig og spiste, medens hun fortalte, hvem hun var og hvor hun kom fra. — Min Mand er Soldat, sagde hun: — Han blev jaget afsted med Regimentet for otte Maaneder siden, og jeg har ikke hørt noget fra ham hele Tiden. Jeg tjente som Kokkepige; men da jeg nedkom med den lille, vilde man ikke have mig længer. Det er nu paa tredje Maaned at jeg gaar og søger om noget, uden at jeg kan finde en Plads. Imens er alting gaaet med hvad jeg havde. Jeg tænkte at jeg skulde faa en Plads som Amme; men man kunde ikke bruge mig; jeg var for mager, sagde man. Jeg har nu været henne hos en Kjøbmauds- kone; der bor vores Bedstemoder og man havde lovet at tage mig der. Jeg tænkte jeg kunde være bleven der med det samme; men Konen sagde, jeg skulde komme igjen om en Uge. Og der er saa langt ud til dem. Jeg havde nær aldrig naat tilbage, saa træt var jeg, og den lille var og- saa rent forkommen. Gud ske Lov for Værtinden, at hun lader os bo hos sig af Naade og Barm- hjærtighed. Jeg véd ellers ikke, hvorledes jeg skulde holde Livet oppe. Martin sukkede og spurgte: — Har Du da ikke noget varmt Tøj at tage paa? — Det var vel paa Tiden at man skulde be-126 gynde at klæde sig lidt varmere; men hvad skal man gjøre, min gode Mand? Igaar pantsatte jeg mit Tørklæde for tyve Kopek. Konen gik nu hen til Sengen og tog Barnet paa Armen, medens Martin gav sig til at rode mellem sine Klæder paa Væggen, hvor han fik fat i en gammel Uldtrøje, som han rakte Konen. — Tag den, sagde han: — Den er vel ikke meget værd, men Du kan altid hylle Barnet lidt ind i den. Konen saa' paa Trøjen, paa den gamle Mand, der stod for hende, og idet hun tog imod Trøjen, som han rakte hende, brast hun i Graad. Martin vendte sig hurtig om og lagde sig ned paa Knæ ved Sengen, hvor han trak en gammel Kasse frem, som han rodede lidt i, hvorpaa han igjen satte sig hen foran Konen. — Gud velsigne Dig, gamle Bedstefa'r! sagde hun: — Det er Vorherre selv, der har sendt mig hen under dit Vindu. Barnet var ellers frosset ihjel for mig. Det var helt mildt i Vejret, da jeg gik ud i Morges, og saa skulde det paa en Gang blive saadan en Kulde. Jeg maa takke Gud for at Du just skulde se ud ad Vinduet, mens jeg stod der og for at Du forbarmede Dig over mig arme Stakkel. Martin smilede. — Det maa Du nok sige, sagde han: — Det er ikke for ingen Ting at jeg sidder og ser ud ad Vinduet.127 Herpaa fortalte han ogsaa Konen sin Drøm og- hvorledes han havde hørt en Stemme, der havde givet ham Løfte om, at vor Herre og Frelser idag vilde komme og besøge ham. — Det kan saamænd gjerne være, sagde Konen, der nu havde rejst sig og givet sig til at hylle den lille ind i Trøjen, hvorpaa hun paany begyndte at bukke for Martin og takke ham for al hans Godhed. — Tag det i Jesu Navn, sagde Martin, idet han gav hende et tyve Kopek-Stykke: — det er til at løskjøbe Tørklædet med. Konen tog Sølvmønten, idet hun gjorde Kor- sets Tegn for sig, hvorpaa Martin, efter ligeledes at have korset sig, fulgte Konen ud. Da han var kommen tilbage og havde faaet spist lidt Kaalsuppe, satte han sig igjen hen ved Vin- duet til sit Arbejde. Han glemte dog stadigvæk ikke at se ud, og hver Gang det mørknede for Ruden, kiggede han straks op for at se, hvem det var, der gik forbi. Iblandt de forbigaaende saa" han baade bekjendte og ubekjendte Ansigter, men ingen, der havde noget særlig mærkelig ved sig. Pludselig fik han Øje paa en gammel Sælge- kone, der var bleven staaende lige udenfor hans Vindu. Hun havde en Sæk Spaaner paa Nakken og et Trug under Armen, hvori der laa nogle Æbler, som hun ikke havde faaet solgt. Spaanerne havde hun formodentlig sanket sammen paa en eller anden Byggeplads og paa Hjemvejen var hun128 bleven træt i den ene Skulder og var stanset tor lægge Sækken over paa den anden. Hun satte Truget fra sig paa en lille Pæl, som stod der, og lod Sækken glide ned paa Fortovet. Inden hun lagde den op paa Skulderen igjen, vilde hun først ryste Spaanerne bedre sammen i Sækken; men bedst som hun var i Færd hermed, kom der en lille Dreng og snappede et Æble at Truget. Fyren skulde just til at smøre Haser, da den gamle Kone, som meget godt havde set ham, pludselig vendte sig om og nappede ham i Ærmet. Drengen an- strængte sig at alle Kræfter for af komme løs, men Konen, der holdt fast, slog Kaskjetten af ham og tog ham i Haartoppen. Drengen skreg og Konen skældte. Martin kastede Sylen og skyndte sig saadan med at komme ud ad Døren og op ad Trappen, at han snublede undervejs og tabte Bril- lerne. Da han kom ud paa Gaden, stod Konen endnu bestandig og halede Drengen i Haaret, medens hun brugte Mund og svor paa, at hun vilde aflevere ham til Politibetjenten. Drengen gjorde stadig Modstand, idet han

forsikrede om sin Uskyldighed og skreg; „Jeg har ikke taget noget. Hvad slaar Du mig for.-' Lad mig være! Mai tin begyndte nu at lægge sig imellem, og tog Drengen ved Haanden, idet han sagde: — Naa, Bedstemo'r, slip ham saa. Tilgiv ham nu i Jesu Navn! — Tilgive ham? Jo, jeg skal tilgive ham! Han skal faa saadan en Portion Ris, af han ikke glemmei129 mig saasnart igjen. Du lille Gavtyv! Kom Du nu med mig paa Politistationen! Slip ham, Bedstemo'r! vedblev Martin at bede den gamle: — Han vil aldrig gjøre det mer. Slip ham, i Jesu Navn! Den gamle Kone slap Drengen, der aldrig saa- snart følte sig fri, før han straks vilde til at smøre Haser; men nu var det Martin, der holdt paa ham. — Bed først Bedstemo'r om Forladelse, sagde han: — og gjør ikke saadan noget en anden Gang. Jeg saa' selv, hvordan Du tog Æblet. Drengen gav sig til at græde og bad om For- ladelse. — Det var Ret. Se nu kan Du faa et Æble, sagde Martin, idet han tog et af Truget og gav Drengen. — Jeg skal nok betale for det Bedstemo'r tilføjede han til den gamle. — Det er at forkæle de Kanaljer, saadan som Du bærer Dig ad, sagde hun: — Han skulde have saadan en Overhaling, at han kunde huske det en hel Uge. — Naa, naa, gamle Bedstemo'r! sagde Martin: Saadan tænker vi Mennesker, men Gud tænker anderledes. Hvis han har fortjent Ris for det Æble, hvad har vi saa fortjent for vore Synder. Den gamle tav. Martin fortalte hende nu Lignelsen om Herren, der eftergav Tjeneren al hans Gjæld, medens Tje- neren gik hen og vilde kvæle en af sine Skyldnere.130 Konen stod og hørte paa ham; Drengen hørte ogsaa efter. — Gud vil at vi skal tilgive, sagde Martin til- gi^st: _ og gjør vi det ikke, saa vil han heller ikke tilgive os. Den gamle Kone rystede paa Hovedet og sukkede. — Det er meget sandt, sagde hun: — men de Drenge ere blevne saa uvorne, at det er en Gru. •— Saa maa vi gamle se at vise dem paa rette Veje, sagde Martin. — Det er ogsaa hvad jeg siger, sagde Konen: _ Jeg har selv haft syv Børn. Nu har jeg kun én Datter tilbage. Herpaa fortalte hun, hvor hun og Datteren boede, hvor mange Børnebørn hun havde, og sagde: — Det er kun smaat med Kræfterne, men jeg hænger dog i endnu saa godt jeg kan. Det gjør én ondt for de smaa, og det er saadan rare Børnebørn jeg har. Ingen kan være meie kjærlig og venlig imod mig end de. Den lille Aksjutka hænger nu bestandig efter mig: „BedstemoT, min egen lille Bedstemo'r,“ siger hun ... Den gamle var nu bleven helt blød om Hjærtet. — Naturligvis var det ikke andet end Boine- streger, sagde hun med et Blik paa Drengen. — Vorherre være med ham! Hun skulde lige til at have Sækken med131 Spaanerne op paa Ryggen igjen, da Drengen sprang til og sagde: — Lad mig bære den for Dig, Bedstemo'r; jeg skal samme Vej. Den gamle saa' paa Drengen, medens hun rystede paa Hovedet og hjalp ham Sækken op paa Ryggen. Derpaa fulgtes de ned ad Gaden, hvorved Konen rent glemte, at hun skulde have Penge for Æblet af Martin. Denne stod endnu en Stund og saa' efter dem, medens han hørte, hvorledes de gik og talte ivrigt sammen. Henne ved Hjørnet drejede de om ad en anden Gade, og han tabte dem snart af Syne. Martin gik nu ned i sin Kjælder og satte sig til sit Arbejde. Brillerne, som han havde fundet igjen paa Trappen, vare heldigvis ikke gaaede itu; men han kunde alligevel ikke rigtig se med dem. I det samme kom Lygtetænderen forbi udenfor med sin Stige og tændte Gaslygten. „Det er nok paa Tiden at tænde Lys,“ tænkte han, hvorpaa han gjorde Lampen i Stand, hængte den op paa Krogen og paany gav sig til at arbejde. Da Støvlen var færdig, som han havde under Arbejde og Eftersynet af den var endt til hans fuldkomne Tilfredshed, ryddede han op, satte Lampen paa Bordet, fik Testamentet frem og gav sig til at læse. Han vilde have aabnet Bogen paa det samme Sted, som han var kommet til Aftenen i Forvejen og hvor han havde lagt en Skindlap imellem Bladene; men Bogen gik op paa et andet Sted. 9*132 I det samme Martin aabnede Testamentet, minde- des han sin Drøm og det forekom ham, som om han hørte nogen gaa bag ved sig. Han vendte sig om og saa', hvorledes der virkelig stod nogen henne i Krogen ved Døren, uden at han dog kunde blive klog paa, hvem det var. Paany hørte han det hviske i Øret paa sig; — Martin, Martin! Kjender Du mig da ikke igjen? — Hvem skulde jeg kende igjen? sagde Martin. — Mig, sagde Stemmen: — Det er jo mig. I det samme traadte Stepånitsch ud af den mørke Krog med et Smil om Munden, opløste sig som en Sky og forsvandt. — Og det er mig, sagde en anden Stemme. Her kom Konen med Barnet ud af Krogen, og Konen smilede og Barnet lo, og de forsvandt ligeledes. — Og det er mig, sagde en tredje Stemme. Det var Konen og Drengen med Æblet. Begge smilede og forsvandt ligesom de andre. Martin blev saa inderlig glad til Mode. Han korsede sig, satte Brillerne paa og begyndte at læse i Testamentet paa det Sted, hvor Bogen var gaaet op. Øverst oppe paa Siden læste han: „Thi jeg var hungrig, og I gav mig at æde; jeg var tørstig, og I gav mig at drikke; jeg var fremmed, og I toge mig til Eder.“ Længere nede læste han: „Hvad I have gjort mod en af disse mine133 mindste Brødre, have I gjort mod mig.“ (St. Matthæi Evang. 25 Gap. 35—40.) Og Martin forstod, at hans Drøm

ikke havde bedraget ham, at Frelseren virkelig havde været der den Dag, og at han virkelig havde taget Ham til sig. 134 En Bladartikel, Betragtninger fremkaldte ved Folketællingen i Moskov. (1882.) Folketællingen har for saa vidt et videnskabe- ligt Formaal, som den bestaar i en Undersøgelse af Samfunds-Forholdene, medens selve Samfunds- læren, der væsentlig har Menneskenes Velfærd tor Øje, saavel i og for sig, som i Følge hele sin Frem- gangsmaade skarpt adskiller sig fra alle andre Videnskaber. Adskillelsen viser sig først og fremmest deri, at de sociologiske Undersøgelser, som her er Tale om, ikke foretages af enkelte Lærde i deres respektive Studereværelser, Observatorier eller Laboratorier, men af to tusind Mænd af Samfundet. I Modsæt- ning til andre videnskabelige LTndersøgelser. have de sociologiske levende Mennesker til Gjenstand, og medens alleandreVidenskaber udelukkende har Kund- skab til Formaal, er det Menneskenes Velfærd, som beskæftiger Samfundslæren. Man kan være ene om at undersøge Taagepletter; men der skal to tusind135 Mennesker til for at undersøgeFattigdommen i Moskov. Medens Undersøgelsen af Taagepletter kun stræber hen til, at erfare saa meget som mulig om disse Pletter, har Undersøgelsen af Indbyggernes Kaar til Maal. at udfinde Lovene for Samfundslæren og i Følge heraf forbedre Menneskenes Kaar. Det kan være Taagepletterne ligegyldigt, om de blive under- søgte eller ikke. og hvis Undersøgelsen har ladet længe vente paa sig, ere de villige til at vente endnu længer; men det er ikke Moskovs Ind- byggere ligegyldigt, om deres Kaar bliver undersøgte eller ikke. navnlig ikke de Ulykkelige, hvis Stilling i Samfundet udgjør Hoved-Interessen for Sam- fundslæren. En af os kommer ind i et Logihus. I Kælde- ren finder han et Menneske, som er lige ved at dø af Sult og Svækkelse. Han gaar hen til ham og spørger ham høfligt om hans Navn og Stilling, om han er gift og har Børn osv. Efter at have betænkt sig lidt, om han ogsaa skal betragte ham som levende og optage ham paa Listen, noterer han ham og gaar videre. Saaledes vil nu to tusind unge Mennesker gaa Byen rundt. Det duer ikke. Videnskaben gjør sit, og Samfundet, i hvis Navn disse to tusind Mennesker nu ere kaldede til at tjene Videnskaben, bør ligeledes gjøre sit. En Statistiker, der har at gjøre med Talstørrelser, kan forholde sig ligegyldig overfor de Mennesker, hvem disse Talstørrelser repræsenterer; men vi, som nu136 ved Folketællingen selv have at gjøre med disse Mennesker og for største Delen vel ikke kjende noget til videnskabelige Passioner, kunne umulig undlade at betragte vore Medmennesker fra et menneskeligt Standpunkt. Videnskaben gjør sit, og i sine Bestræbelser henimod de forskjellige Øjemed, som den tjener, fuldbyrder den et. Arbejde, der i Fremtiden vil blive ligesaa frugtbringende, som nødvendigt for os. Videnskabsmanden kan roligt sige: i 1882 fandtes der saa og saa mange Tiggere, saa og saa mange prostituerede, saa og saa mange uforsørgede Børn. Han kan roligt sige det, ja end- ogsaa gjøre sig til heraf, idet han véd, at Stad- fæstelsen af en saadan Kjendsgjerning fører til en Opklaring af Lovene for Samfundslæren, noget, der igjen har en Forbedring af Samfunds-Forholdene til Følge. Men hvorledes skal det gaa, dersom vi, som ikke ere Videnskabsmænd, ville sige: I gaar til Grunde af Løsagtighed, I døer af Sult, I hen- tæres og tager Livet af hinanden, men det skal 1 slet ikke tage jer saa nær. Naar I først allesammen ere gaaede til Grunde, og adskillige hundrede tusin- der af jeres Lige ere gaaede samme Vej, saa er der Udsigt til, at Videnskabsmanden vil indrette alting paa det bedste. — Videnskabsmanden interesserer sig for Folketællingen paa sin Maade; i vore Øjne har den derimod en ganske anden og særegen Be- tydning. I Folketællingen gives der Samfundet et Spejl, hvori saavel hele Samfundet, som hver137 enkeit af os er nødsaget til at spejle sig enten han vil eller ikke. Talstørrelserne og Resultaterne — det er Spej- let. Man kan lade være at læse dem. ligesom man kan vende Ryggen til et Spejl. Man kan overfare Tallene og Spejlet med et flygtigt Rlik, men man kan ogsaa se nærmere til. Hvor tusinder af Mennesker, som nu for Tiden, virke med ved Folketællingen, dér maa man nødvendigvis komme i nær Berøring med Spejlet. Hvorledes forholde nu vi Moskovere, som ikke ere Videnskabsmænd, os til den forestaaende Folke- tælling? For det første ville vi rimeligvis ved denne erfare, hvorledes der midt iblandt os, mellem en halv Snes tusind Mennesker, som hver for sig for- bruger en halv Snes tusind Rubler om Aaret, lever en halv Snes tusind andre Mennesker, som hverken har Føde eller Klæder eller Tag over Hovedet. For det andet vil ens Brødre og Sønner gaa om og se paa alt dette og roligt notere i de betræf- fende Rubriker: saa og saa mange er nær ved at sulte og fryse ihjel. Hverken det ene eller det andet duer noget. Der raabes bestandig paa at Samfundet vakler i sin Grund, paa abnorme Tilstande og revolu- tionære Tendenser. Hvorfra skriver alt dette sig? Efter de revolutionæres Mening er det Armoden,, en ulige Fordeling af Rigdommen, der er Skyld heri. De konservative paastaa derimod, at Grunden maa søges i Moralitetens Forfald.

Hvis de revolu-138 tionære have Ret i deres Paastand, hvad er der saa at gjøre? Saa er der ikke andet at gjøre end at se at afhjælpe Armoden og sørge for at tilveje- bringe en ligeligere Fordeling af Rigdommen ? Hvor- ledes skal man bære sig ad hermed? De rige maa dele med de fattige. Hvis de konservative der- imod have Ret i deres Paastand, at hele Ondet ligger i Moralitetens Forfald, hvad kan da være mere umoralsk og demoraliserende end en lige- gyldig Betragtning af Menneskenes Lidelser med Bevidstheden om, at Hensigten hermed kun er at notere vedkommende? Hvad skal man da gjøre? Man skal indrette Folketællingen saaledes, at der gjennem denne kan opstaa en kjærlig Tilnærmelse mellem Samfundets rige, uafhængige og oplyste Mænd, og dets fattige, fortrykte og uvidende Med- lemmer. Videnskaben gjør sit, lad nu ogsaa os gjøre vort. Det første, som vi Deltagere i Folketællingen har at gjøre, er at stille os det rigtig klart, hvad det er vi foretage os, i hvilken Hensigt vi anstille vore Undersøgelser, og hvem der er Gjenstand for dem: at det er vore Medmennesker vi har med at gjøre. og at Hensigten er, om muligt, at gjøre dem lykkelige. Hvilken Livsanskuelse man end kan have, saa er der dog kun én Mening om. at Men- neskelivet er det vigtigste af alt, at der ikke gives nogen vigtigere Opgave end at bortrydde de Hin- dringer, som stiller sig i Vejen for dets naturlige139 Udvikling, og at man bør arbejde herpaa tidlig og silde. Den Tanke, at det er Samfundets Stilling til Armoden og de menneskelige Lidelser, der ligger til Grund for alt, er udtrykt i det Ny Testamente, paa en ligesaa nærgaaende, som indlysende Maade: .Hvo, som klæder den nøgne, mætter den hungrige, besøger den fangne, han klæder Mig, mætter Mig, besøger Mig ...“ d. v. s. bekymrer sig om det, som er vigtigere end alt andet i Verden. Hvilke Anskuelser man end forøvrigt har, saa véd dog enhver med sig selv. at dette er vigtigere end alt andet i Verden. Lad os ikke glemme dette, lad os ikke tillade nogle som helst andre Betragtninger, at trænge denne vort Livs vigtigste Opgave i Baggrunden. Lad os kun tælle og notere; men lad os ikke glemme, at saa snart vi møde en, som er nøgen og hungrer, har vi at hjælpe ham og, at dette er uendelig vigtigere end alle mulige Unriersøgelser, alle mulige videnskabelige Opfindelser. Hvad om nu Spørgs- maalet stiller sig saaledes, om man skal tage siu at en gammel Kone, der i to Dage ikke har hatt noge t at spise, eller lade hele Arbejdet med Folketællin- gen gaa til Spilde? Lad saa heller hele tolketæl- lingen gaa til Spilde, btot vi faar hjulpet den gamle Kone! Sligt vil forsinke og vanskeliggjøre Arbejdet, men vi kan umulig indskrænke os til blot at noteie de fattige, som vi komme i Berøring med, uden at bekymre os om dem eller forsøge at hjælpe dem.140 saa vidt det staar i vor Magt. Det er, hvad vi først og fremmest have at gjøre. Dernæst bør vi, som medvirke ved Folketællingen ikke tage det ilde op, at man ulejliger os hermed. Foruden al den Nytte, som dette Arbejde bringer os, bør vi ikke glemme, at selv om Folketællingen ikke i og for sig er Lægemidlet for Samfundets Onder, saa er den i hvert Fald et Forsøg paa at undersøge Syg- dommen, en Undersøgelse vi allerede bør være taknemlige for, ligesom det var ønskeligt, om vi benyttede Lejligheden til ogsaa at virke lidt for vor egen Sundheds Skyld. En saadan Lejlig- hed bydes os kun én Gang i ti Aar, saa lad os da benytte den til i Fællesskab at virke for, at der kan blive renset lidt op i Forholdene. Lad os da ikke træde hindrende i Vejen for Folketællingen, men tværtimod paa alle Maader støtte Foretagen- det, at det ikke skal komme til at ligne en grusom Undersøgelse af en haabløs syg, men bære Præget af en virkelig Bestræbelse for at læge og helbrede. Det er jo noget aldeles enestaaende i sin Art: 80 energiske og oplyste Mænd, med 2000 lignende unge Mennesker til Hjælpere, ville paa én Dag gaa Moskov rundt, og der vil næppe tindes et Menneske i hele Byen, med hvem de ikke komme i personlig Berøring. Alle Samfundets Pestbylder: Elendigheden, Løsagtigheden og Uvidenheden ville her komme for Dagen. Men skulle vi da slaa os til Taals hermed? Eller er det maaske nok, at Assistenterne ved Folketællingen gaa om i Byen,141 og ligegyldige notere rige og fattige, lykkelige og ulykkelige imellem hverandre, hvorpaa Tæppet saa gaar ned? Lad os ikke glemme, at disse Assisten- ter ere vore Brødre og Sønner, for største Delen unge Mennesker, som nu faa al denne Elendighed at se. Maaske vil de sige: „Hvor Livet dog er hæsligt! Men det. som fordærver det hele, er des- værre et uhelbredeligt Onde, som vi alle lide under!“ Og med denne Bevidsthed vil de saa ved- blive at leve sammen med os i Forventning om, at en eller anden ydre Magt skal afhjælpe Ondet, medens de fattige og ulykkelige vedblive at gaa til Grunde og dø i deres Elendighed. Nej, lad os først forstaa, at ligesom Videnskaben gjør sit, saa bør nu ogsaa vi i Anledning af Folketællingen gjøre vort, og hvis Tæppet én Gang er gaaet op for os, saa bør vi ikke lade det gaa ned igjen, uden at vi jo benytte Lejligheden til at fjerne Ondet for alle Onder: den Kløft, som adskiller os og Armoden fra hinanden. Ja, lad os virke for en inderlig Tilnærmelse, for Udryddelsen af alle de Onder, som Armod, Usædelighed og Uvidenhed føre med sig,

ikke at forglemme det Onde, som vi selv til vor Ulykke er befængt med, idet vi lige- gyldige for andre, leve et Liv uden Maal og Med. Jeg hører allerede den sædvanlige Bemærkning: „Det kan altsammen være meget godt: men det er dog ikke andet end store Ord. De skulde heller sige. hvad der skal gjøres og hvorledes man skal bære sig ad.“ Inden jeg foreslaar, hvad der skal gjøres.142 anser jeg det for nødvendigt først at anføre, hvad der ikke skal gjøres. For at der overhovedet skal komme noget ud af Samfundets Medvirken i denne Sag, anser jeg det for absolut nødvendigt, at der ikke i denne Anledning stiftes noget som helst Selskab, at Sagen ikke faar noget som helst offent- ligt Præg, at der ikke samles Bidrag ved Hjælp af Baller, Bazarer eller Teaterforestillinger; at der ikke annonceres i Bladene: Fyrst A har skjænket 1000 Rubler og Æresborger B 3000; at der ingen Møder finder Sted, intet Regnskab offentliggjøres, ikke skrives, navnlig ikke skrives, og at der ikke maa være Spor af noget, som kan ligne en Institution, hverken af en regjeringsmæssig eller filantro- pisk Art. * Med Hensyn til hvad der skal gjøres og gjøres straks, foreslaar jeg for det første: Alle, som ere af min Mening, skulle indfinde sig hos Lederne tor Folketællingen og lade sig anvise de allerfattigste af deres Kvarterer. I Løbet af de tre Dage, hvori Folketællingen finder Sted, skulle de saa i Følge med Assistenterne besøge disse Kvarterer og træde i Forbindelse med Beboerne, en Forbindelse, som for deres Vedkommende, der maatte vise sig at være nødlidende, fremdeles holdes gaaende, idet man efter Evne arbejder for dem. Dernæst anbefaler jeg saavel Lederne, som Assistenterne, at skjænke de nødlidende Indbyggere deres særlige Opmærksomhed, og ikke blot selv arbejde for dem, men tillige anbefale dem til deres143 Opmærksomhed, som blot er gaaet med i dette Øjemed? „Men hvad vil det sige, at arbejde for Folk?“ spørger man mig. Herpaa svarer jeg: at gjøre godt imod Folk. Man skal ikke give Penge, men gjøre godt imod Folk. Ved „at gjøre godt“ forstaas i Reglen — at give Penge. Efter min Mening er det imidlertid saa langt fra, at man kan forene disse to Begreber, at jeg tværtimod anser det for to højst forskjellige Ting, hvoraf den ene som oftest staar i ligefrem Modstrid til den anden. Penge er i og for sig et Onde. Overensstemmende hermed, giver den, som giver Penge, et Onde. At det at give Penge skulde være det samme som at gjøre godt, er en Vilfarelse, der skriver sig fra, at man i Reglen naar man gjør godt, bliver af med noget ondt. Penge iberegnet. At give Penge er derfor kun et Tegn paa, at et Menneske er i Færd med at frigjøre sig for et Onde. At gjøre godt vil sige at gjøre det, som er tjenligt for et Menneske. Men for at kunne vide, hvad der er et Menneske tjen- ligt, maa man sørge for at stille sig i et menneske- ligt d. v. s. venskabeligt Forhold til ham. For at kunne gjøre godt, er det derfor ikke Penge man behøver, men først og fremmest Evne til, om end kun for en Stund, at kunne fornægte alle de Hen- syn, som Livet er saa fuldt af. Man maa ikke være bange for at smuske Støvlerne eller Klæderne, man maa ikke være bange hverken for Væggetøj eller Lus, hverken for Diphterithis eller Kopper; man maa være i Stand til at kunne sætte sig hen144 paa Lejet hos den første den bedste Lazaron, og tale fra Hjertet til ham, saa at han føler, at den han taler med nærer Agtelse og Kjærlighed .for ham og ikke spiller Komedie for blot at behage sig selv. Men for at kunne det, maa man være i Stand til at finde Mening i Livet udenfor en selv. Det er hvad der fordres for virkelig at kunne gjøre godt, men det er desværre en Betingelse, som ikke er saa let at opfylde. Kort efter at Tanken om at yde Hjælp ved Folketællingen var opstaaet hos mig, meddelte jeg den til forskjellige rige Folk af mit Bekjendtskab og saa’, hvor glade de var over at finde en saa passende Lejlighed til at blive af med nogle af deres Penge, disse fremmede Synder, som de huse i deres Hjerte. »Jeg vil med Fornøjelse give tre, fem hundrede Rubler,“ sagde man, „men selv kan jeg ikke indlade mig paa, at besøge disse Huler.“ Det er ikke Penge, som det skorter paa. Man behøver blot at mindes Zachæus i Evangeliet. Tol- dernes Øverste, mindes, hvorledes han. der paa Grund af sin ringe Vækst var krøben op i et Træ for at se paa Jesus, ligesaa snart Herren’ erklæ- rede, at han var paa Vejen til hans Hus, skyndte sig ned af Traget igjen og med den ene Tanke, at Herren ikke priser Rigdom, løb hjem for at mod- tage Ham, og indrette et Gjæstebud til hans Ære. Aldrig saasnart var Herren traadt over hans Dør- tærskel før Zachæus erklærede, at han vilde give Halvdelen af sit Gods til de fattige, og hvis han145 havde forfordelt nogen vilde han give det firefold igjen. Lad os mindes, hvilken ringe Værd vi alle tillægge denne Zachæns, naar vi læse om ham i Evangeliet, hvorledes vi uvilkaarlig føle Ringeagt for dette halve Gods, denne firdobbelte Erstatning, som han er villig til at give. Og denne Følelse er berettiget. For Tanken kan det synes som om Zachæus gjorde noget ganske overordentligt; men vor Følelse er ikke tilfredsstillet hermed, og denne Følelse er berettiget. Han var endnu ikke begyndt at gjøre godt. Han var blot begyndt at rense sig en lille Smule for det Onde. Det sagde ogsaa Jesus til ham. Han sagde

blot: Idag er dette Hus vederfaret Frelse. Hvad om de gode Zachæus'er i Moskov vilde følge hans Eksempel? Der vilde komme mer end én Milliard sammen. Og hvad havde saa det at sige? Ingenting. Hvis man nu oven i Kjøbet skulde falde paa, at fordele disse Penge mellem de fattige, vilde man kun gjøre ondt værre. Det er ikke Penge, der behøves. Det der behøves er Selv- fornægtelse, Folk, som villige til at gjøre godt, ikke ofre fremmede Synder — Penge — men deres eget Arbejde, sig selv, deres Liv. Men hvor findes disse Mennesker? Her, rundt om i Moskovs Gader; Assi- stenterne ved Folketællingen, Studenterne. Jeg har selv set, hvorledes de gaa om og samle Oplysnin- ger. Det var i et Natteherberge for Fattige. Studenten sad paa Kanten af Sengestedet hos en syg og udspurgte ham. „Hvad fejler De?“ 10146 „Kopper.“ Studenten noterer det uden at forandre en Mine. Og det er han i Stand til i en Viden- skabs Navn, hvorom han ikke en Gang véd med Vished, om den ogsaa virkelig har Værd eller ikke. Hvad vilde han da ikke være i Stand til, hvis det han gjorde, ubestridelig var til hans eget personlige bedste, til alle Menneskers bedste. Som glade Børn, der har Trang til at le, uden at kunne finde paa hvad de le af, saa de blot le fordi de ere glade, saaledes ofre disse elskvær- dige unge Mennesker dem selv. De have endnu ikke naat til at bestemme sig med Hensyn til, hvad de ville ofre sig for i Livet og ofre imens deres Flid, Kræfter, Liv, paa at udfylde nogle Lister, hvorom det endnu er uvist, hvor vidt de ville føre til et Resultat eller ikke. Hvor ganske anderledes vilde det ikke være, hvis Sagen, hvorom det drejer sig var af en saadan Art, at det virkelig lønnede sig at ofre sig for den! En saadan Sag gives der, gaves der og vil der altid gives saa længe Verden staar, en Sag, hvorfor det vel lønner sig for et Menneske at ofre hele sit Liv. Denne Sag bestaar i, at tilvejebringe et kjærligt Samkvem mellem Menneske og Menneske og i Til- intetgjøreisen af de Skranker, som Menneskene selv have lagt hverandre imellem, for at den riges Glæ- der ikke skal forstyrres af de vilde Hyl, der lyde fra Samfundets Bærme, eller af Klageraabene, som Hunger, Kulde og Sygdom afnøde Armoden og Elendigheden.147 Folketællingen giver os velhavende og saa- kaldte dannede Mennesker Lejlighed til at se al den Armod og Elendighed, der skjuler sig i Moskovs Hjørner og Kroge. To tusind Mennesker af vore Lige, der befinde sig paa Samfundets højeste Trin, ville her komme til at staa Ansigt til Ansigt med tusinder af Mennesker, der befinde sig paa Sam- fundets allerlaveste Trin. Lad os ikke lade den Lejlighed gaa ubenyttet hen, som tilbyder sig ved det Samkvem, som her kommer i Stand. Lad os igjennem disse to tusind Mennesker fremdeles holde dette Samkvem gaaende, og benytte det til, saavel at rense os selv for de Pletter, som klæbe ved vort Liv, der herved faar et Maal at stræbe hen imod, som til at befri de forurettede for de Ulykker og Kvaler, der ikke kunne andet end forbitre en- hver af os, som har Hjertet paa rette Sted, selv de mest uskyldige Glæder i Livet. Det jeg foreslaar er altsaa: 1) At alle vi Ledere og Assistenter ved Folketællingen foruden det Ar- bejde, som Folketællingen i og for sig kræver at os endnu paatage os en hjælpende Virksomhed, hvorved vi ville bestræbe os for at gjøre godt imod dem af vore Medmennesker, som vi komme i Berøring med, og maatte vise sig at have Hjælp Behov. 2) At alle vi Ledere og Assistenter ikke i Følge Magistratens Anordning, men af vort eget Hjertes Tilskyndelse forblive paa vore Poster, d. v. s. frem- deles holde Samkvemmet gaaende med dem af Byens Indbyggere, som have Hjælp nødig, og at 10“148 vi fortsætte Hjælpen ogsaa efter at Folketællingen er forbi. Hvis det blot tilnærmelsesvis er lykkedes mig at udtrykke det, som jeg føler, er jeg over- bevist om, at der ikke vil være en af Deltagerne, som opgiver Sagen uden paa Grund af en bydende Nødvendighed, ligesom at der straks vil melde sig andre til at besætte de udtrædendes Pladser, 3) At alle de af Moskovs Indbyggere, som føle sig i Stand til at arbejde for de nødlidende, melde sig i de forskjellige By-Afdelinger for at indhente de be- hørige Oplysninger, hvorpaa de straks skulle be- gynde deres Virksomhed og siden fortsætte den. 4) At alle de, som paa Grund af Alderdom, Svag- hed eller af andre Grunde ere forhindrede fra selv at virke mellem de nødlidende, overgive dette Ar- bejde til dem af deres nærmeste, som maatte have Kræfter og Lyst til at paatage sig det, (Det gode bestaar ikke i at give Penge, men i at stille sig i et kjærligt Forhold til sine Medmennesker, Det er det eneste, som er fornødent,) Hvorledes end Resultatet heraf bliver, saa vil det dog altid blive bedre end det, som vi nu se. Lad os sætte det allerværste, at der til syvende og sidst ikke kommer andet ud af det hele end at vi Assistenter og Ledere ved denne Lejlighed for- dele Hundrede og tyve Kopekstykker mellem Folk, der sidde hen uden Føde, saa vil selv det ikke have saa lidt at sige, ikke saa meget for den Smule Hunger, der herved bliver stillet, som for den menneskelige Adfærd Assistenterne og Lederne149 ved denne Lejlighed lægge for Dagen overfor hundreder af fattige. Hvem er i Stand til at be- regne de Svingninger, som den offentlige moralske

Bevidsthed er i Stand til at undergaa, som en Følge af, at man i Stedet for at vække Mistor- nøjeise, Forbitrelse og Misundelse ved blot at gaa om og notere Folk der sulte, hundrede Gange vækker en venlig Følelse, der, idet den meddeler sig fra den ene til den anden og tredje, som en uendelig Bølge ruller videre og videre mellem Men- neskenes Mængde? Det vil ikke sige saa lidt endda. Selv om der ikke opnaas andet, end at de af de to tusind Assistenter, som ikke før have for- staaet det, nu ville forstaa, at man ikke kan gaa om mellem al denne Nød og Elendighed og finde det „yderst interessant“ eller at det ikke er nok, „at interessere sig“ for andres Ulykke, saa vil ogsaa det være godt. Lad os sige, at de Ar- bejdere, som ere komne til Moskov for at søge Er- hverv, men har haft Uheld med sig og nu sidde hen uden Klæder og Midler til at vende tilbage, blive sendt hjem til deres Fødeby; at de iorældie- løse finde Omsorg, at gamle Tiggere og Tiggersker, som kun have holdt Livet oppe ved andre iiggtjies Barmhjertighed, blive forskaanede for denne lang- somme Hungersdød (det lader sig meget godt gjøre; der er ikke saa overdrevent mange af dem), saa har det heller ikke saa lidt at betyde. Men hvor- for skulde man ikke kunde tænke sig og vente at der vil blive gjort endnu langt mere? Hvorfor150 skulde man ikke haabe, at selve Hovedsagen, der ikke støttes med Penge, men med éns personlige Arbejde, vil have Fremgang eller i hvert Fald maa komme i Gang, at det vil lykkes at hjælpe Dran- kere, som i Aarenes Løb have mistet Herredømmet over dem selv. Tyve, som endnu ikke have siddet i Arresten, prostituerede, som endnu staa til at redde? Selv om det Onde ikke bliver helt udryddet saa vil dog Bevidstheden være vakt og Kampen begyndt, kun ikke ved Politiets Hjælp, men ved indre Forholdsregler — et broderligt Samkvem mellem Folk, der se det onde, og Folk, der ikke se det fordi de leve i det. Hvorledes det end gaar, vil der i hvert Fald blive gjort meget. Men hvorfor ikke haabe, at det maa lykkes at faa gjort alt? Hvorfor ikke haabe, at det maa ende med, at der i hele Moskov ikke vil findes en iblandt alle de tusinder af menneske- lige Skabninger, som hungre, fryse eller sælge sig for Penge, ikke en iblandt alle de tusinder af ulykkelige, hvem Skjæbnen har bragt til den yderste Grændse af Elendighed, uden at han jo véd, at han har en Broder, som vil hjælpe ham? At der ikke skulde findes et saadant Menneske, vil ikke være saa mærkeligt, som at al denne Elendighed findes Dør om Dør med den Overflod, hvori vi leve og at vi er i Stand til at leve roligt uagtet vi have Be- visdtheden herom. Lad os glemme, at der i Lon- don og andre store Byer gives et stort Proletariat og lad os ikke sige, at det nu en Gang skal være151 saaledes. Det hverken skal eller bør være saa- ledes, det strider baade imod Fornuft og Følelse og det vil heller ikke finde Sted, saafremt vi ere levende Mennesker. Hvorfor ikke haabe, at vi maa kunne indse, at vi ikke har nogen som helst For- pligtelse, hverken mod os selv eller Familien eller Samfundet eller Staten eller Videnskaben, som i Betydning kan lignes ved denne? Hvorfor ikke tænke sig, at det dog tilsidst en Gang maa gaa op for os? Eller man vilde maaske ikke kunde bære en saadan Lykke? Men hvorfor ikke vente, at Folk dog en Gang med Tiden maa vaagne op af Dvalen og forstaa, hvorledes alt andet er An- fægtelse, medens kun dette er en Opgave for Livet? Og hvorfor skulde ikke dette „en Gang med Tiden“ kunde finde Sted nu og her i Moskov? Hvorfor ikke haabe, at det kan gaa med Sam- fundet og Menneskeheden, som det gaar med en syg Organisme i det Øjeblik, da der pludselig ind- træder en Bedring? Organismen er syg, d. v. s., der er indtraadt en Standsning i de indre Kars forborgne Virksomhed, nogle dø, andre smittes, andre forholde sig igjen ligegyldig til det hele og arbejde kun for sig selv; saa indtræder der pludselig et Øjeblik, da hvert enkelt sundt Kar be- gynder sit selvstændige livsvækkende Arbejde der fortrænger de døde Kar, lægger en levende Mur om de smittede, giver de hensygnede nyt Liv og det gjenfødte Legeme er paany vundet for Livet. Hvorfor ikke haabe, at Samfundets indre Kar152 ligeledets skulle leve op og give Organismen nyt Liv? Karrenes Liv staar ikke i vor Magt og vi véd ikke, hvem der er Herre over det, men vort eget Liv véd vi, at vi er Herre over. Det staar til os, at lade det Lys, som er i os, komme til Frembrud eller lade det gaa ud. Lad et Menneske en Gang i Skumringen gaa hen til Ljåpins Logihus, naar tusind halvnøgne og forsultne Mennesker staa udenfor i Kulden og vente paa at komme ind, og lad dette ene Menneske forsøge paa, at hjælpe dem: hans Hjerte vil bløde og han vil styrte bort derfra med Fortvivlelse i Hjertet og Forbandelse paa Læben. Men lad tusind andre Mennesker indfinde sig her med Ønsket om at hjælpe disse andre tusind Mennesker, og Sagen vil vise sig baade let og glædelig. Lad kun In- geniørerne spekulere paa at lave en Maskine, som vil være i Stand til at løfte den Byrde, som tynger paa os, — det er en god Gjerning; men saalænge de endnu ikke har udspekuleret den, saa lad imens os, paa vor dumme, bondeagtige, enfoldige kristne Vis tage fat af al Magt og se om vi ikke skulde kunde lette den. Tag fat, Kammerater, alle Mand! 153 „Hvad skulle vi da gjore?“ (1884 —85).

Og Folket adspurgte ham, sigende: hvad skulle vi da gjøre? Men han svarede og sagde til dem: hvo, som haver to Kjortler, dele med den, som ingen haver; og hvo, som haver Mad, gjøre ligesaa. (Lucas 3 Cap. 10—11.) Samler Eder ikke Liggendefæ paa Jorden, hvor Møl og Rust fordærve, og hvor Tyve igjennemhryde og stjæle. Men samler Eder Liggendefæ i Himlen, hvor hverken Møl, ej heller Rust fordærver, og hvor Tyve ikke gjennembryde, ej heller stjæle. Thi hvor Eders Liggendefæ er, der vil og Eders Hjerte være. Øjet er Legemets Lys; dertor, dersom dit Øje er sundt, bliver dit ganske Legeme lyst. Men dersom dit Øje er ondt, bliver dit ganske Legeme mørkt. Dersom derlor det Lys, der er i Dig, er Mørke, hvor stort bliver da Mørket? Ingen kan tjene to Herrer; thi han maa enten hade den ene og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte den anden. I kunne ikke tjene Gud og Mammon. Derfor siger jeg Eder: bekymrer Eder ikke for Eders Liv, hvad I skulle æde og hvad I skulle drikke; ikke heller for Eders Legeme,154 hvad I skulle iføres. Er ikke Livet mere end Maden, og Legemet mere end Klæderne. Derfor skulle I ikke bekymre Eder og sige: hvad skulle vi æde? eller: hvad skulle vi drikke? eller: hvormed skulle vi klæde os? Efter alt saadant søge Hedningerne; thi Eders himmelske Fader véd, at I have alle disse Ting behov. Men søger først Guds Rige og hans Ret- færdighed, saa skulle og alle disse Ting tillægges Eder. Bekymrer Eder derfor ikke for den anden Morgen; thi den Dag i Morgen skal bekymre sig for sit Eget. Hver Dag haver nok i sin Plage. L Da- jeg i 18S1 efter at have tilbragt den meste Del af mit Liv paa Landet, flyttede til Moskov, blev jeg i høj Grad overrasket ved Synet af den Fattigdom, som mødte mig i Hovedstaden. Fattig- dommen paa Landet kjendte jeg allerede, men Hovedstadens Fattigdom var mig ligesaa ny, som uforklarlig. Man kan ikke gaa en Gade ned i Moskov uden at støde paa Tiggere, og navnlig saadanne Tiggere, der ikke have Spor af Lighed med dem. som man træffer ude paa Landet. Disse Tiggere gaa ikke om med Pose paa Ryggen og Jesu Navn paa Læben, som er Særkjendet for Landbostandens Tiggere; det er Tiggere uden Pose paa Ryggen og uden Jesu Navn paa Læben. Tiggerne i Moskov bede i Almindelighed ikke de forbigaaende om Almisse;155 idet man møder dem eller gaar forbi dem, søge de først at opfange éns Blik. hvorpaa de saa over- ensstemmende med det Indtryk de herved faar af én beder én om noget eller ikke. Jeg kjender en saadan gammel Tigger af adelig Herkomst. Han har en langsom dukkende Gang, og idet man kommer forbi ham, synker han lidt i det ene Knæ og lader som han hilser paa én. Hvis man bliver staaende tager han til Kaskjetten med Kokarden, hilser og beder om et Par Kopek: i modsat Fald gaar han videre, idet han synker i det andet Knæ og giver det Udseende af, at det nu en Gang er hans Maade at gaa paa. Dette er en ægte Moskov’er Tigger af Faget. I Begyndelsen vidste jeg ikke, hvoraf det kom sig, at Tiggerne i Moskovs Gader ikke ligefrem bede om Almisse; men skjøndt jeg snart blev oplyst herom, varede det dog en rum Tid inden jeg rigtig kunde sætte mig ind i deres Stilling. En Dag, da jeg gik paa Gaden, blev jeg Vidne til, hvorledes en Betjent anholdt en Bonde, som led af Vattersot og knap havde Klæder paa Krop- pen. „Hvorfor anholder De ham?“ spurgte jeg Betjenten. — „Fordi han gaar og tigger,“ lød Svaret. — „Er det da forbudt?“ — „Naturligvis er det forbudt.“ Den syge Bonde blev kjørt afsted til Politi- stationen. Jeg tog en Vogn og fulgte bag efter for at erfare, om det ogsaa virkelig skulde være forbudt at bede om Almisse. Det er mig rent156 umuligt at forstaa, hvorledes man kan forbyde det ene Menneske at bede det andet om noget, lige- som det ogsaa forekommer mig utroligt, at det netop skulde være forbudt at bede om Almisse i Moskov, som vrimler af Tiggere. Jeg ankom til Politistationen, hvortil man havde bragt Tiggeren. I Værelset, hvor jeg kom ind, sad der en Mand ved et Bord med Sabel ved Siden og Pistol i Bæltet. „Hvorfor har man an- holdt Bonden?“ spurgte jeg. Manden med Sablen og Pistolen saa’ strængt paa mig. „Hvad angaar det Dem?“ sagde han i en kort Tone. Under Følelsen af, at jeg dog alligevel skulde have en Slags Forklaring tilføjede han imidlertid. „Efter Øvrighedens Befaling skal den Slags anholdes og følgelig maa det være saaledes.“ Hermed gik jeg. I Forstuen, som jeg kom igjennem, saa’ jeg Be- tjenten, der havde bragt Tiggeren, sidde med et yderst melankolsk Udtryk i Vindueskarmen og stirre i en Lommebog, som han holdt foran sig i Haan- den. „Er det sandt?“ spurgte jeg ham, „at det er forbudt Tiggerne, at bede om Almisse i Jesu Navn?“ Mine Ord vakte ham af hans Dvale og idet han rejste sig op, saa’ han et Øjeblik tavs paa mig. Derpaa antog hans Ansigt et Udtryk, der ikke saa- meget vidnede om Misfornøjelse, som om at han paany faldt i Tanker, og idet han satte sig ned igjen, sagde han: „Øvrigheden befaler det og saa maa det være,“ hvorpaa han som før, gav sig til at157 stirre i sin Lommebog. Jeg gik ned paa Gaden og satte mig op i Drosken. Naa, tog man ham saa? spurgte Hyre- kusken, der øjensynlig ligeledes havde faaet Interesse for Sagen. Jeg bekræftede det. Hyrekusken

rystede paa Hovedet. — Hvorledes gaar det til hos jer her i Moskov, tog jeg nu til Orde: — at man forbyder Folk at bede om lidt i Jesu Navn? — Vorherre maa vide det? sagde Hyrekusken — Men hvordan skal man forstaa det, vedblev jeg: — Tiggeren beder i Jesu Navn og saa trækker man ham paa Politistationen? — Ja, det er nu forbi med det; det er ikke tilladt, sagde Hyrekusken. Efter dette Tilfælde havde jeg oftere Lejlighed til at se Politiet trække af med Tiggere saavel til Politistationen som til Arbejdshuset. En Dag mødte jeg en hel Flok paa mindst tredive Mand med Politi baade for og bag. Jeg spurgte, hvorfor man havde anholdt dem. „For at bede om Almisse.“ Det er altsaa Loven, som forbyder Tiggerne i Moskov at bede om Almisse, og ikke blot de Tig- gere, som man idelig møder i Gaderne, men ogsaa dem, som under Gudstjeneste og navnlig ved Be- gravelser staa opstillede i hele Rækker udenfor Kirkerne. Men hvorledes gaar det da til, at nogle blive nappede og sat fast, medens andre faa Lov at gaa158 fri? Se det kunde jeg stadig ikke forstaa. Eller gives der maaske lovmæsssige og ikke lovmæssige Tiggere? eller er der saa mange af dem, at man ikke kan faa fat i dem allesammen? eller man sætter nogle af dem fast, medens andre af dem faa Lov at vokse i Antal? Mellem Moskovs mangfoldige Tiggere er der fuldt op af alle Sorter; men ligesom nogle af dem simpelt hen lever af at tigge, gives der ogsaa andre, hvem Omstændighederne have bragt til Hovedstaden og som virkelig ere nødlidende. Mellem de sidste møder man ofte fattige Folk fra Landet i deres Bønderklæder. Nogle af dem, som ere blevne syge under Opholdet i Byen, ere lige komne ud af Hospitalet og staa nu blottede for alt, saa de hverken ere i Stand til at ernære sig eller vende tilbage paa Landet. Enkelte af dem have desuden slaaet sig til Drik, som Tilfældet rimeligvis har været med den vattersottige Bonde; andre vise sig igjen at være brandlidte Stakler, gamle svage Folk, Mødre med uforsørgede Børn. Undtagelsesvis kan man ogsaa møde sunde, kraf- tige og arbejdsdygtige Folk imellem dem, og det var navnlig saadanne, som interesserede mig. Kort efter Ankomsten til Moskov havde jeg tor Motions Skyld, gjort mig til Vane at gaa ud paa Spurve- bjergene og save Brænde sammen med to Brænde- skjærere, der i et og alt afgave et Sidestykke til de Tiggere af Bondestanden, som det var hændt mig at møde i Gaderne. Den ene hed Peter, den anden159 Semjon. Begge vare de fra det indre af Landet. De havde ikke andet end hvad de gik og stod i og et Par kraftige Arme til at fortjene deres Føde med. Det svære Arbejde, som de forrettede, indbragte hver af dem fra 40 til 45 Kopek om Dagen, hvoraf begge lagde noget til Side: Peter til en Pels og Semjon til at rejse hjem for. Ved at møde Folk af deres Lige, der gik om og tiggede i Gaderne, spurgte jeg uvilkaarlig mig selv: hvoraf det kom sig, at hine arbejdede, medens andre gik om og tiggede. En Dag møder jeg saaledes en ældre, kraftig bygget Bonde, som beder mig om Almisse. Jeg spørger ham om hans Navn og hvor han er fra. Han siger, at han er kommen hertil fra Kaluga for at søge Arbejde. Han og hans Kammerat havde i Begyndelsen haft lidt at bestille med at save Brænde for en Kjøbmand; men da saa det Arbejde var sluppet op, havde de i flere Dage for- gjæves søgt om noget andet; imens var Kamme- raten forsvunden, og han selv havde nu paa anden Uge slaaet sig igjennem ved at tigge: alt hvad han havde havt med sig, var gaaet med lige til Øksen og Saven, og han havde nu ikke noget at kjøbe Red- skaber for. Jeg gav ham Penge til en Sav og an- viste ham, hvor han skulde indfinde sig for at faa Arbejde, Jeg havde i Forvejen aftalt med Peter og Semjon, hvorledes de skulde forholde sig i Til- fælde af at nogen skulde komme og melde sig i mit Navn.160 — Lad mig nu se at Du kommer, siger jeg: — Der er Arbejde nok. — Vist kommer jeg; hvorfor skulde jeg ikke komme? siger han: — Hvem har vel Lyst til at gaa om og tigge, naar man ikke ligefrem er nødt til det? Jeg kan godt arbejde. Inden vi skiltes lovede han mig endnu en Gang højt og helligt at komme, og jeg var saa temmelig sikker paa, at han ikke vilde bedrage mig, men nok vilde indfinde sig, som han havde lovet. Dagen efter kommer jeg ud til mine to be- kjendte paa Spurvebjergene og spørger dem, om Bonden saa havde indfundet sig. Men der havde ingen været og saaledes vare der flere, som be- droge mig. Der var ogsaa andre, som narrede mig ved at forsikre, at de blot vare i Forlegenhed for Penge til en Jernbanebillet for at kunne rejse hjem igjen, og som jeg en Uge efter paany stødte sammen med paa Gaden. Mange af dem havde jeg allerede taget kjende paa, ligesom de ogsaa havde taget kjende paa mig, og jeg saa’ tit, hvor- ledes de blot ved at faa Øje paa mig i Frastand omhyggelig undgik at træffe sammen med mig; men det kunde dog ogsaa undertiden hænde sig, at en og anden ved en Forseelse paany kom hen til mig og gjentog den samme Historie med Billet- ten. Jeg opdagede herved, at der ogsaa imellem denne Klasse af Tiggere findes mange Bedragere; men selv af Bedragere at være vare de dog yderst161 ynkværdige. Det var alle nogle halvnøgne, ud- magrede og syge Stakler, af den Slags, der ende med at fryse ihjel paa Gaden, eller hænge sig i en

eller anden Baggaard, som man kan læse omi Bladene. IL Hver Gang det traf sig, at jeg kom til at tale med Folk fra Byen om den store Armod, som man ser i Hovedstaden, hed det sig altid: „Aa, det er endda ikke saa farligt, alt hvad De dér har set. Nej, gaa De en Gang hen paa Hitrov-Pladsen, og besøg Logihusene, som ligger der omkring; der skal De se det rigtige „gyldne Kompagni.En Spøgefugl tilføjede ved en saadan Lejlighed, at det ikke mere var noget Kompagni, men et helt Re- giment, saa mandstærkt var det blevet. Spøge- fuglen havde Ret; men han vilde have havt endnu mere Ret, hvis han havde sagt, at der for Tiden er saa fuldt op af disse Mennesker i Moskov, at man ikke længer kan kalde dem hverken for et Kompagni eller et Regiment, men en hel Armé. I mine Tanker udgjøre de mindst 50,000 Individer. Jeg følte uvilkaarligt Trang til at se al den Armod, som jeg havde hørt saa meget tale om; men hver Gang jeg var paa Vejen hen til Hitrov- Pladsen overfaldt der mig en ængstelig og skam- fuld Følelse, som hindrede mig i at udføre mit Forsæt. „Hvorfor vil Du nu gaa hen og se paa de Menneskers Lidelser, som Du dog ikke er i Stand 11162 til at afhjælpe?“ sagde en indre Stemme til mig. „Nej, naar Du bo’r her og ser alle de Herligheder, som Hovedstadslivet frembyder, er Du saa ikke saa god, at gaa hen og se det med,“ — sagde en anden Stemme. En kold og stormfuld Decemberdag for tre Aar siden, besluttede jeg mig da endelig til at gaa hen paa Hitrov-Pladsen, dette Centrum for Hoved- stadens Armod og Elendighed. Det var paa en Hverdag mellem tre og fire. I en af Sidegaderne, som fører op til Pladsen, bemærkede jeg stadig flere og flere Folk iførte de mest besynderlige Klædningsstykker og Fodtøj, Folk med en ganske ejendommelig Ansigtsfarve og navnlig med et ganske særegent Udtryk af Ringeagt for alt, hvad der omgav dem. Folk i de mest umulige Kostumer bevægede sig her fuldkommen frit og ugenert, uden at det aabenbart i mindste Maade beskæftigede dem, hvad Indtryk de herved kunde gjøre paa andre. De gik allesammen i én Retning og uden at spørge mig for om Vejen, som den Gang var mig ubekjendt, fulgte jeg blot bag efter, hvorved jeg ogsaa ganske rigtig naaede mit Bestemmelses- sted: Hitrov-Pladsen. Her sadde en hel Del Sælge- koner, unge og gamle imellem hverandre og hand- lede. Saavel i Klæderne som i Manererne lignede de fuldkomment Mændene, som jeg lige havde set. Overalt lød Raab og Skjældsord. Den egentlige Torvetid var øjensynligt forbi, og de fleste af de Forbigaaende lagde blot Vejen herover, hvorved de163 fulgte en og den samme Retning henimod en stejlt opadgaaende Gade, der laa lige ud for Pladsen. Jeg fulgte stadig bag efter. Antallet af de gaaende, som alle lignede hverandre, voksede bestandig. Et Stykke op ad Gaden indhentede jeg to Koner, som gik foran og talte sammen. Skjøndt den ene af dem endnu var ung, medens den anden var til Aars, var de begge lige lurvet klædt, saa man bagfra gjerne kunde antage dem for jævnaldrende. For hvert nødvendigt Ord, som de brugte i Samtalens Løb, fulgte der et Par helt unødvendige af den mest uanstændige Art. De vare ikke be- rusede, men øjensynligt stærkt optaget af noget. Ingen af Mændene, som kom forbi dem, gav i mindste Maade Agt paa den, for mig, saa besynder- Samtale, som De førte med hinanden. Det maatte formodentlig være et Sprog, som var gængse paa disse Steder. Flere af Husene i Gaden havde Skilte med Paaskrift: „Nattely for fattige“; men det var dog kun faa, som gik her ind. Største Delen af dem, som jeg var i Følge med, vedblev at gaa videre indtil de naaede Enden af Gaden, hvor der laa et stort Hus, udenfor hvilket de fleste blev staaende. Hele Fortovet langs med Huset var optaget af Folk af den ovenfor omtalte Slags,- hvoraf nogle stode, medens andre ligefrem havde sat sig ned i Sneen. Kvinderne havde taget Plads til venstre for Indgangen, Mændene til højre. Der var flere hundrede af begge Kjøn. Huset, udenfor hvilket alle disse Mennesker stode og ventede paa 11*164 at blive indladte, var Ljåpins Logihus for fattige. Fra Klokken fem om Eftermiddagen var Adgangen fri for alle og enhver. Efter at have gaaet hele Rækken igjennem, stansede jeg bag ved hvor Mændene stode. De nærmeststaaende begyndte at se paa mig, og der var noget i deres Blik, der uvilkaarligt vakte min Opmærksomhed. De Pjalter, som bedækkede deres Legeme vare forskjellige nok; men Udtrykket i Øjet, det Blik, hvormed alle disse Mennesker saa’ paa mig, var ét og det samme. I hvert af dem læste jeg det Spørgsmaal: „Hvorledes kommer Du — et Menneske af en hel anden Verden — til at stille Dig op her ved Siden af os? Hvem er Du? Formodentlig en eller anden Rigmand, der har sit paa det tørrre, og nu kommer her for at adsprede Dig lidt og glæde Dig over vor Nød, mens Du oven i Kjøbet piner os: thi Du vil da vel ikke bilde os ind, at Du skulde være et Menneske, som har Med- lidenhed med os? Den Slags findes der ikke i Verden!“ I hvert Blik, som var rettet paa mig, læste jeg det samme Spørgsmaal, den samme Be- brejdelse. Man ser paa mig, vore Øjne mødes og man vender Hovedet til en anden Side. Jeg havde stor Lyst til at tale med en og anden af dem, uden at jeg dog længe kunde overvinde mig til at begynde;

men imedens vi saaledes stode tavse overfor hinanden, havde de Blikke, som vi udveks- lede allerede bragt en Tilnærmelse i Stand imellem os. Første Gang én saa' paa mig og vore Øjne165 mødtes, vendte han sig bort; men anden og tredje Gang toge vi hinanden nærmere i Øjesyn, idet vi følte, at vi dog begge vare Mennesker og vi op- hørte nu med at nære Afsky for hinanden. Nærmest ved mig stod en Bonde med et ophovnet Ansigt og rødt Skæg. Han var iført en gammel forreven Kappe med de bare Fødder i et Par ned- traadte Galosker, skjøndt det mindst var otte Graders Kulde. Det var nu tredje eller fjerde Gang at vore Øjne mødtes, og han tiltrak mig i den Grad, at jeg, langt fra at genere mig for at tale til ham, snarere vilde have generet mig for ikke at gjøre det. Jeg spurgte ham, hvor han var fra. Han var meget villig til at svare mig og fortalte mig en hel Del, medens de omkringstaaende traadte nærmere hen til os. Han var fra Smolénsk, og var kommen til Byen for at søge Arbejde. „Jeg havde tænkt at tjene lidt til Brød og Afgifter," sagde han, „men hvor man kommer, er der ikke noget for os at gjøre. Soldaterne har taget alt Arbejdet*). Saadan gaar jeg nu og driver om. Gud er mit Vidne, jeg har ikke havt Mad i min Mund i to Dage," sagde han med usikker Stemme, idet han gjorde et Forsøg paa at smile. En gammel, forhenværende Soldat, som handlede med Sbi'ten **), *) De russiske Soldater, have i deres Fritid Lov til at arbejde udenfor Tjenesten. **) Sbiten: en Drik. som tillaves af Vand og Honning i Forbindelse med Citronskiver, Kanel og Nelliker, der koges sammen og ligesom Te udskænkes tor Menigmand paa Gaden. O-166 stod just i Nærheden. Jeg vinkede ad ham og lod ham skænke et Glas til Bonden. Bonden tog det hede Glas; men for at Varmen ikke skulde gaa til Spilde, ventede han med at drikke, og stod først og varmede Hænderne paa Glasset, medens han fortalte mig, hvorledes det var gaaet ham. Det var den gamle Historie. Først havde der været lidt Arbejde, saa var det sluppet op og tilsidst havde man stjaalet Pengepungen og Passet fra ham i Logihuset. Det var nu ikke at tænke paa at slippe ud af Byen. Han fortalte, hvorledes han holdt sig varm om Dagen ved at gaa om i Brænde- vinsboderne, medens han stillede sin Hunger paa de smaa Brødstumper, der laa i en Kop paa Skæn- ken for Gjæsterne til at bide af, naar de fik sig en Snaps; undertiden saa' man igjennem Fingre med det; men det kunde ogsaa træffe sig, at man jog ham ud; for Resten havde han gratis Nattely der i Huset. Nu ventede han blot paa at Politiet skulde foretage det sædvanlige ugentlige Eftersyn i Huset, hvorved han som en, der intet Pas havde, vilde blive sat i Fængsel og sendt hjem med en Fangetransport. „Politiet skal komme paa Tors- dag," sagde han, „og saa bliver jeg taget. Det gjælder nu bare at holde ud til Torsdag." Politiet og Fangetransporten stode for ham som det for- jættede Land. Tre eller fire af de omkringstaaende, der lige- som jeg, havde hørt paa hans Fortælling, medens de idelig bekræftede Sandheden deraf, tilføjede,167 at de selv befandt sig i en ganske lignende Stilling. En høj, bleg og langnæset ung Mand, hvis Overkrop kun var bedækket af en Skjorte med Huller paa Skuldrene og som havde en Kaskjet uden Skygge paa Hovedet, skubbede sig paa Siden frem igjennem Mængden hen til mig. Skjøndt han rystede som et Æspeløv over hele Kroppen, be- stræbte han sig dog for at smile saa foragteligt som han kunde ad Bøndernes Tale, idet han der- ved formodede at anslaa den Tone, som jeg kunde bruge, medens han stadig stod og saa" paa mig. Jeg tilbød ogsaa ham at drikke et Glas Sbi'ten, som han med Begjærlighed greb efter, idet han han, ligesom Bonden, først gav sig til at varme Hænderne paa det. Han skulde lige til at begynde at fortælle noget, da en svær, sorthaaret Mand med en stor Ørnenæse, i Vest og Sirtsesskjorte uden noget paa Hovedet, kom og skubbede ham til Side. Manden med Ørnenæsen bad ogsaa om at faa et Glas Sbi'ten. Efter ham kom en høj, gammel Mand med spidst Skæg, i Overfrakke, som var bunden fast om Livet med et Reb og med Sivsko paa Fødderne. Han var fuld. Saa kom der en lille Fyr med ophovnet Ansigt og rindende Øjne, i en Nankins Jakke og Sommerbenklæder med Huller paa Knæerne, som rystede under ham af Kulde. Han var i den Grad forfrossen, at han ikke en Gang kunde holde paa Glasset, saa han spildte Indholdet ned over sig. De andre gave sig168 til at skælde ham ud; men Staklen svarede blot med et ynkeligt Smil, medens han vedblev at staa og ryste. Saa kom der en vanskabt Figur paa bare Ben; saa kom der noget af et militært, noget af et præsteligt Udseende, noget uden Næse — al denne Masse af hungrige og forfrosne, bedende og yd- myge Stakler, trængte sig om mig for at opnaa at faa et Glas af den varme Drik. Men der var kke mere. En bad mig om et Par Kopek, og da jeg havde givet ham dem, kom der bestandigt flere og flere, indtil tilsidst hele Massen stimlede sammen om mig. Der opstod en frygtelig Trængsel. Gaardskarlen fra Nabohuset kom og raabte, at man skulde gjøre Vejen ryddelig paa Fortovet og hele Massen efterkom lydigt hans Ordre. Flere af Mængden selv, der vilde sørge for Ordenens Op- retholdelse, toge mig under deres Beskyttelse og forsøgte paa at hjælpe mig ud

af Trængslen; men hele Massen, der hidtil havde staaet i Rækker langs med Fortovet, var nu kommen i Uorden og trængte sig op ad mig. Alle saa' de paa mig, medens de bade om lidt, og den ene havde et mere ynkværdigt, forpint og forkuet Udtryk end den anden. Jeg havde kun en Snes Rubler hos mig, som jeg fordelte imellem dem, hvorpaa jeg sammen med hele Sværmen begav mig ind i Logihuset. Det umaadelig store Rum var delt i fire Af- delinger, hvoraf de øverste Etager vare for Mænd, medens den nederste var for Kvinder. Den kvinde-169 lige Afdeling, hvori jeg først gik ind, bestod af et Værelse inddelt i lutter smaa Rum med to Rækker Sovekøjer foroven og forneden og med Gjennem- gange, som i en af de tredie Klasses Jernbane- kupéer. Unge og gamle Kvinder af et besynder- ligt lurvet Udseende, uden Spor af Overtøj, gik her imellem hverandre og udsøgte sig Pladser, nogle forneden, andre foroven. Enkelte af de gamle Koner korsede sig og bad til Gud for Manden, som havde bygget Asylet; andre lo, skældte og bandede. Herfra gik jeg op i Afdelingen for Mænd, hvor jeg tik Øje paa en af dem jeg havde givet Penge III. Da jeg kom hjem om Aftenen fra Logihuset, traf jeg en Ven, hvem jeg meddelte det Indtryk, som Besøget her havde efterladt hos mig. Min Ven, der var bosiddende i Byen, begyndte at for- klare mig, hvorledes alt, hvad jeg havde set var den naturligste Sag af Verden, en af de Frem- toninger, som Bylivet altid fører med sig, og som jeg kun i Følge mine provindsielle Anskuelser kunde falde paa, at tillægge en særlig Betydning. Det havde aldrig været anderledes, paastod han, og man kunde umuligt vente at det skulde forandre sig, da det var en nødvendig Betingelse for Civilisa- tionen. I London var det endnu værre . . . følgelig170 kunde der ikke være noget ondt i det. ligesom man heller ikke havde Grund til at være misfor- nøjet med det. Jeg begyndte at gjøre Indvendinger, hvorved jeg tog saaledes paa Vej, at min Hustru kom løbende ind fra Sideværelset og spurgte: hvad der var paa Færde? Jeg var rent ude af mig selv, jeg raabte og skreg, medens jeg slog om mig med Armene og idelig gjentog med en Stemme, der var nær ved at kvæles af Graad: „Det gaar ikke an at leve paa den Maade! Det gaar ikke! Det gaar ikke!“ Man skammede mig ud for min utidige Heftighed, idet man lod mig høre, at jeg aldrig kunde tale om noget paa en rolig Maade, men altid blev saa ubehageligt opfarende, ligesom man ogsaa godt- gjorde for mig, at det, at der eksisterede saadan nogle ulykkelige Væsner, dog umuligt kunde være en Grund til at forbitre éns nærmeste Livet. Jeg var nødsaget til at indrømme Rigtigheden heraf og tav; men jeg følte i mit Indre, at jeg dog ogsaa havde Ret paa min Maade og at det var mig umuligt at slaa mig til Ro. Livet i Byen, som allerede før den Tid altid har virket fremmed og frastødende paa mig, blev mig nu i den Grad modbydeligt, at alle de Glæder jeg tidligere havde fundet ved et luksuriøst Liv, forvandlede sig til en Kval for mig. Hvor omhyggeligt jeg end ransagede min Sjæl for blot at finde noget, der kunde tjene til Undskyldning for det Liv, som jeg og mine Lige føre, saa var det mig dog umuligt at betræde hverken min egen171 eller en fremmed Salon, at se et fint dækket Bord, en herskabelig Karet med et Par velnærede Heste- for og en dito Kusk paa Bukken eller at passere en af Byens mangfoldige Butikker, Theatre eller Klubber, uden at der straks paakom mig en bitter Følelse. Jeg maatte uvilkaarligt herved tænke paa de forsultne, forfrosne og elendige Stakler fra Ljåpins Logihus, og jeg kunde ikke blive den Tanke kvit, at de to forfærdelige Modsætninger, som her forelaa, ikke blot stod i nær Forbindelse med hinanden, men at den ene al dem ligefrem var en Følge af den anden. Jeg husker godt, hvorledes den Følelse af personlig Uret, som det første Indtryk havde efterladt hos mig, ogsaa senere gjorde sig gjældende; men det forhindrede dog ikke, at en anden Følelse snart trængte sig for- styrrende ind og for en Tid tog Overvægten over den første. Naar jeg i Samtale med mine næi meste Venner og Bekjendte, berørte de Indtryk jeg havde medbragt fra Ljåpins Logihus, udtalfe man si^ vel i ganske samme Aand, som den Ven, jeg ha\de overfuset straks efter Hjemkomsten derfra, men be- vidnede mig dog tillige deres Anerkjendelse for det gode og følsomme Hjerte, jeg herved lagde for Dagen, idet man lod mig forstaa, at jeg kun var bleven saa stærkt berørt af dette Skuespil, fordi jeg, Léo Nikolåpévitsch, nu en Gang var saadan en inderlig rar og god Mand. Jeg var kun altfoi villig, til at fæste Lid hertil, og inden jeg saa mig172 om, havde allerede den Følelse af Bebrejdelse og Anger, som var opstaaet hos mig i Begyndelsen, veget Pladsen for en selvbehagelig Bevidsthed om min egen Fortræffelighed i Forbindelse med Ønsket om at finde Lejlighed til at lade den komme for Dagen. „Det kan saamænd gjerne være,“ sagde jeg til mig selv, „at det ikke egentlig talt er mig og mit overdaadige Levnet, som her bærer Skylden, men at man maa søge den i de Forhold, som Livet nu en Gang i Kraft af Nødvendigheden fører med sig. Selv om jeg ogsaa skiftede Levevis, vilde det dog ikke kunde afhjælpe det Onde, som her foreligger; det eneste jeg herved opnaaede vilde være, at gjøre mig

selv og mine nærmeste ulykkelige, medens hine sørgelige Forhold uforandret vilde vedblive at eksistere. Som en Følge heraf bestaar Opgaven derfor ikke, som jeg først havde tænkt mig, i at foretage en Forandring i min Levemaade; men i af al Magt at medvirke til at forbedre de ulykke- liges Kaar, som have vakt min Medlidenhed. Hovedsagen er at, jeg som et godt og retskaffent Menneske, føler Trang til at gjøre godt imod Næsten.“ Jeg gav mig nu til at udkaste Planer til en veldædig Virksomhed, hvorved jeg ret kunde lægge alle mine fortræffelige Egenskaber for Dagen. Saa meget er dog vist, at jeg herunder hele Tiden i min Sjæls Inderste havde en Følelse af, at det jeg foretog mig, ikke var rigtigt; men som det ofteasmmm.-m*:.*’ 173 gaar i Livet, saaledes gik det mig ogsaa her ved denne Lejlighed: Forstanden og Indbildningskraften løb af med mig og overdøvede Samvittighedens Stemme. Paa samme Tid indtrat Folketællingen, og jeg saa’ just i denne Midlet til at grundlægge den veldædige Virksomhed, der skulde give mig Lejlighed til at vise mine gode Egenskaber. Jeg kjendte de fleste velgjørende Anstalter og Selskaber i Moskov; men foruden at jeg fandt den Retning, hvori de virkede, at være falsk anlagt, forekom de Resultater, som de havde opnaaet, mig i høj Grad ubetydelige i Sammenligning med hvad jeg vilde udrette. Min r Plan gik ud paa: at vække Medfølelse hos de Rige for Armoden i Byen, samle Penge og hverve Folk, der maatte have Lyst til at virke i denne Sag, hvorved man, samtidigt med at Folketællingen gik for sig, skulde besøge alle Armodens Tilflugts- steder, træde i Forbindelse med de ulykkelige, ud- spørge dem om deres Nød og forsyne dem med Midler til at rejse hjem for, medens man sørgede for, at Børnene kunde blive anbragte i Skoler og de gamle og affældige i Asyler. Ikke nok hermed, tænkte jeg mig desuden, at Deltagerne i Sagen skulde danne et Selskab, hvis Medlemmer, efter at have delt Byens forskjellige Kvarterer imellem sig, vilde sætte sig til Opgave at vaage over, at Ar- moden og Elendigheden ikke greb om sig, men om muligt blev dræbt i Spiren, idet Bestræbelserne saaledes ikke saa meget skulde gaa ud paa at helbrede selve Armoden, som paa at forbedre de174 Forhold, hvorunder den lever. Jeg forestillede mig allerede, hvorledes der, ikke at tale om Tiggere, snart ikke en Gang mere vilde findes trængende i Byen, hvorledes alt dette var mit Værk, og hvor- ledes vi rige Folk herefter roligt vilde kunne sidde i vore Saloner, og spise fem Retter Mad til Middag og siden kjøre hen i Teatret eller i Klubben uden mere at forstyrres af den Art Skuespil, som det jeg nylig havde været Vidne til udenfor Ljåpins Logihus. Efter at have lagt denne Plan, skrev jeg en Artikel herom; men inden jeg lod denne trykke, gik jeg først en Dag om til nogle af mine Be- kjendte, hvis Medvirkning jeg gjorde Regning paa i denne Sag. Jeg henvendte mig fornemmelig til rige Folk, ligesom mit Forslag væsentlig gik ud paa det samme, som jeg senere offentliggjorde i min Artikel: at man skulde benytte Folketællingen til at lære Nøden i Moskov at kjende og hjælpe den med Raad og Daad, at det maatte ende med, at der ikke mere vilde findes nødlidende i Moskov og vi rige Folk med rolig Samvittighed maatte kunne nyde Livets vante Goder. Til Trods for at alle mine bekjendte hørte paa mig med den mest udelte Alvor og Opmærksomhed, bemærkede jeg dog et Træk, som var gjennemgaaende for alle, hvem jeg talte med om denne Sag; lige saa snart det gik op for dem, hvad der var Tale om, be- gyndte de at blive forlegne og ligesom skamme sig en lille Smule. Hvis de skammede sig, var det175 igjen væsentlig paa mine Vegne fordi jeg kom med Dumheder og tillige saadanne Dumheder, som det ikke gik an ligefrem at kalde for Dumheder. Det var som om en eller anden udvortes Grund kunde have forpligtet mine Tilhørere til at opmuntre denne min Dumhed. Ah! saaledes at forstaa. Det følger af sig selv; det vilde være ganske udmærket! sagde man til mig: — Det er en saa smuk Tanke, at man absolut maa sympathisere med den. Jeg har selv af og til tænkt derpaa; men . . . Folk er i det Hele taget saa ligegyldige, at man næppe kan gjøre Regning paa et betydeligt Resultat . . . Jeg for mit Vedkommende er naturligvis parat til at virke for Sagen. I Lighed hermed svarede man mig overalt, hvor jeg kom; men skjøndt alle vare af min Me- ning, syntes jeg dog at mærke, at man herved ikke saa meget lod sig lede af det overbevisende i mine Ord eller af sit eget Ønske, som af en vis udvortes Grund, der nu en Gang ikke tillod én at være af en anden Mening. Jeg mærkede det allerede af den Omstændighed, at ligesom ikke én af dem, der havde lovet mig at yde Pengehjælp, selv angav den Sum, som han eller hun agtede at give, saa jeg selv var nødsaget til at bestemme den og spørge: om jeg saa kunde gjøre Regning paa Vedkommende for en Sum af indtil 300, 200 100 eller 25 Rubler? — saaledes var der heller ikke én, der benyttede Lejligheden til straks at give mig176 Pengene, som man tegnede sig for. Jeg lægger saa meget mere Vægt herpaa, som Folk, naar de ellers give Penge ud til noget,- som de have Lyst til, sædvanligvis skynde sig med at betale. Naar der er Tale om at

sikre sig en Loge for at se Sarah Bernhard, har Folk altid travlt med at komme af med Pengene. Af alle dem, der her havde ud- trykt mig deres Medfølelse for Sagen og lovet Pengebidrag, var der derimod ikke en, der straks tilbød at betale, idet man blot stiltiende indvilligede i den Sum, som jeg foreslog. I den sidste Familie, som jeg paa den Dag besøgte, forefandt jeg uventet et stort Selskab. Værtinden i Huset havde allerede i flere Aar helliget sig til den Art filantropisk Virksomhed, som jeg just var i Færd med at sætte i Gang. Udenfor Huset holdt en Hække Kareter, ligesom der i Forværelset sade adskillige Lakajer i kost- bare Livréer. Ved to Borde i Salen sade Damer og unge Piger i rige Dragter og med kostbare Smykker, i Færd med at pynte Dukker, medens nogle unge Herrer sørgede for Underholdningen. Dukkerne, som Damerne forfærdigede, vare bestemte til at bortloddes i et Lotteri, til Fordel for fattige. Synet af den elegante Sal, ligesom af de til- stedeværende, slog mig paa en højst ubehagelig Maade. Ikke at tale om, at de tilstedeværendes Midler repræsenterede en Kapital paa adskillige Millioner, ikke at tale om, at Renten blot af den Kapital, som her var gaaet med til Kjoler, Kniplinger,177 Smykker, Kareter, Heste, Livreer og Lakajer, ud- gjorde en Sum, der var hundrede Gange større end den, som alle disse Damer kunde tilvejebringe ved deres Arbejde, — ikke at tale herom: alene Udgifterne, som alle disse Damer og Herrer havde liavt for at komme her, til Hansker, Lintøj og Kjørsel, ligesom Værtindens Udgifter til Lys, Te, Sukker, Tebrød og Konfekt, beløb sig til hundrede Gange mere end det Arbejde vilde indbringe, som man lier havde paataget sig. Alt dette var mig saa ind- lysende, at jeg ikke et Øjeblik gjorde mig Haab om at finde Medfølelse for min Sag; men jeg var nu en Gang kommen herhen, og hvor tungt det end faldt mig, rykkede jeg dog ud med mit Forslag, hvorved jeg væsentlig sagde det samme, som jeg senere nedskrev i min Artikel. En af de tilstedeværende Damer ytrede sig be- redvillig til at bidrage, med det Tilføjende, at hun ikke følte sig stærk nok til selv at gaa om og be- søge de fattige, men at hun gjerne vilde ofre nogle Penge paa dem, uden at hun dog kom frem med. hvormeget hun vilde ofre eller naar hun vilde sende mig sit Bidrag. En anden Dame tilligemed en ung Herre vare villige nok lil at gaa om og be- søge de fattige; men jeg fandt mig dog ikke be- føjet til at benytte mig af deres Tilbud. Hoved- personen, som jeg henvendte mig til, svarede, at man umuligt vilde kunne udrette noget betydeligt af Mangel paa tilstrækkelige Midler. Manglen paa Midler skrev sig igjen fra, at der ikke var en eneste rig 12178 Mand i Moskov. som man ikke i Forvejen kjendte og allerede havde henvendt sig til i alle mulige veldædige Øjemed, ligesom ogsaa alle disse Velgjørere allerede havde faaet baade Titler, Medaljer og andre Æresbe- visninger; for at sikkre Sagen et heldigt Udfald i pe- kuniær Henseende, vilde det være nødvendigt at ud- virke nye Æresbevisninger fra Autoriteternes Side; men skjøndt dette Middel unægtelig vilde være probat, havde det dog sine store Vanskeligheder at sætte det igjennem. Da jeg lagde mig til Sengs om Aftenen, tølte jeg ikke blot, at der ikke vilde komme noget som helst ud af hele min Plan; men at jeg oven i Kjøbet maatte skamme mig over, hvad jeg havde foretaget mig i Løbet af Dagen. Ikke desto mindre kunde jeg dog ikke bekvemme mig til at lade Sagen falde. Jeg havde nu en Gang begyndt, og hvis jeg pludselig brød af, kunde det let se ud som om jeg lod mig lede af falsk Undseelse. Haabet om et heldigt Udfald, ligesom selve mine Bestræbelser for Sagens Fremme, gave mig desuden Mulighed for at kunne vedblive at leve som hidtil, medens et ugunstigt Resultat vilde nødsage mig til, saavel at give Afkald paa det Liv jeg førte, som til at slaa ind paa en ny Bane, noget jeg ubevidst i høj Grad skyede, hvorfor jeg heller ikke lyttede til den indre Stemme, men vedblev, som jeg nu en Gang havde begyndt. Da jeg havde ladet min Artikel trykke, lore- læste jeg den i Korrektur ior Byraadet. Jeg179 følte mig i den Grad forlegen herved, at jeg idelig gik i Staa under Oplæsningen, medens Blodet for mig til Hovedet, og jeg kunde se, at mine Til- hørere ikke vare mindre forlegne end jeg. Paa min Forespørgsel efter Oplæsningen, om Lederne for Folketællingen gik ind paa mit Forslag om at forblive paa deres Poster for at tjene som Mellem- mænd mellem Samfundet og de nødlidende, opstod der en pinlig Tavshed. Senere var der to af de tilstedeværende, som hver holdt en Tale, hvori de ligesom søgte at bøde paa det uheldige i mit For- slag. Man udtrykte mig sin fuldkomne Sympathi; men godtgjorde paa samme Tid det umulige i at realisere min forøvrigt af alle billigede Tanke. Den Vending man herved gav Sagen, bidrog betydelig til at lette Stemningen; men da jeg kort efter med Ønsket om alligevel at sætte min Krig igjennem, gav mig til at gaa om og spørge hver af Lederne for sig: om han ikke vilde være villig til ved Folke- tællingen at undersøge de fattiges Kaar og siden forblive paa sin Post for at kunne tjene som Mellemmand mellem de fattige og de rige, — blev vedkommende igjen forlegen. Det var som om det Blik, hvormed han herved saa’paa mig, sagde: „Der har man

nu af Agtelse for Dig søgt at slaa en Streg over de Dumheder, som Du kom med, og nu begynder Du igjen!“ Samtidig hermed for- sikrede man mig ikke desto mindre, at man var fuldkommen enig med mig, og to af dem, som jeg henvendte mig til, svarede mig endogsaa ligesom 12*180 efter forudgaaet Aftale i fuldstændig enslydende Udtryk: at de følte sig „moralsk forpligtede“ til at handle i Overensstemmelse med mit Forslag. I en Samtale med Studenterne, der havde meldt sig til at medvirke ved Folketællingen, bemærkede jeg et ganske lignende Indtryk, hver Gang jeg berørte det ønskelige i, at man ved denne Lejlighed ogsaa vilde virke i et velgjørende Øjemed. Det var som om man undsaa sig for at se paa mig, naar Talen var herom, ligesom man undser sig ved at se paa et ellers godt og fornuftigt Menneske, der pludselig siger en Dumhed. Det samme Indtryk gjorde min Artikel saavel paa Redaktøren af det Blad, hvori jeg lod den indrykke, som paa min Søn, min Hustru og de mest forskjellige Mennesker, hvem jeg gjorde bekjendt med dens Indhold. Alle lølte sig saa underligt forlegne, medens man dog an- saa’ det for nødvendigt at skjænke selve Tanken sit fulde Bifald, et Bifald, man imidlertid aldrig saasnart havde tilkjendegivet, før man straks gav sig til at ytre den Tvivl man nærede med Hensyn til Sagens heldige Udfald, hvorpaa man sluttelig enstemmig fordømte den Kulde og Ligegyldighed, der gjør sig gjældende i Samfundet og hos de en- kelte Mennesker, én selv, naturligvis, fraregnet. I min Sjæls Inderste havde -jeg uafbrudt en Følelse af at jeg havde taget galt fat paa Sagen, og at der ikke vilde komme noget ud af det hele; men Artiklen var nu trykt, ligesom jeg havde paa-181 taget mig at medvirke ved Folketællingen, og Sagen, som jeg selv havde sat i Gang, rev mig nu med sig. IV. I det Kvarter, som man efter min Anmodning havde anvist mig i Egenskab af en al Lederne ved Folketællingen, befandt sig en Række Huse, som efter en tidligere Ejers Navn stadig endnu gaa under Benævnelsen „Rschånov’s Hus“ eller „Rschå- nov’s Fæstning“, medens de for Tiden tilhøre Zimin. Stedet havde længe været mig bekjendt, som et af de allergræsseligste Tilflugtssteder for Hovedstadens Armod og Løsagtighed, hvorfor jeg ogsaa særlig havde anmodet Bestyrelsen for tolke- tællingen om at anvise mig dette Kvarter fremfor noget andet. Man opfyldte mit Ønske og etter at jeg havde modtaget de nødvendige Oplysninger tra Byraadet, besluttede jeg en Dag først at gaa hele mit Kvar- ter igjennem alene, inden selve Folketællingen fandt Sted. Ved Hjælp af den Plan, som man havde givet mig, fandt jeg meget snart Huset, som jeg søgte. Jeg havde lagt Vejen igjennem Nikolskis Tværgade, som til venstre Side ender i en Række skummelt udseende Huse, uden Porte ud til Gaden. \ ed Synet af disse Huse, anede det mig straks, at jeg her maatte betinde mig udenfor den berygtede „Rschånov’s Fæstning.“ En hel Flok Smaadrenge fra ti til fjorten Aar182 gamle løb her og rutsjede ned ad nogle Glidebaner, som de havde lavet sig i Rendestenen langs med Fortovet. De vare yderst lurvet klædte, men kvikke og raske paa det som alle Gadedrenge, Jeg blev staaende for at se paa dem. I det samme bøjede en gammel Kone, med gule slappe Træk og nogle elendige Pjalter paa Kroppen, om Hjørnet af Huset. Hun skulde op ad Gaden, som her er meget stejl, og for hvert Skridt hun gjorde trak hun Vejret med en frygtelig hvæsende Lyd som en trang- brystet Hest, Da hun var kommen lidt forbi mig, stansede hun for at faa Vejret. Paa ethvert andet Sted vilde denne gamle Kone have bedt mig om en Almisse; her gav hun sig blot i Snak med mig. „Vil man nu se til delinger!“ sagde hun, idet hun pegede paa Drengene, „de har da heller ikke andet end Dumheder og Galskaber i Hovedet. Fædrene op ad Dage! Nogle rene Tugthus-Kandidater!“ En af Drengene i en kort stumpet Overfrakke og med en Kaskjet uden Skygge, der havde hørt hvad hun sagde, blev staaende og raabte efter hende: „Hvad bruger Du Mund for. Du gamle Øgle? Tugthus-Kandidat? Du kan selv være en Tugt- hus-Kjælling!“ Jeg spurgte Drengen, om han og hans Kammerater maaske boede her, „Jo, vi gjør, og hun ogsaa. Hun har neglet et Par Støvle- skafter!“ raabte han, idet han stillede sig paa ét Ben og rutsjede ned ad Glidebanen, Den gamle Kone gav sig til at bande og skjælde paa det mest uanstændige, medens hun var nær ved at kvæles183 af Hoste. Lige i det samme kom der en gammel Mand i bare Pjalter og med snehvidt Haar ned ad Gaden, svingende med et lille Knippe Faste- kringler, som han holdt i den ene Haand. Den gamle, der saa’ ud som én, der lige har styrket sig med en halv Pægl, naaede os just som Konen stod og brugte Mund. „Jeg skal give jer, 1 Djævle- unger!“ raabte han, idet han truede ad Drengene og skraaede forbi mig ind paa Fortovet. \ ed Abbat-Porten, hvor han til daglig Brug har sit Sæde, gjør denne gamle Mand Indtryk af den personi- ficerede Alderdoms Svaghed og Forarmelse; her var han en rørig og kraftig Arbejder, som i en lystig Stemning vender hjem fra sit Dagværk. Jeg fulgte efter ham. Ved Enden at Gaden drejede han om Hjørnet og gik langs med Huset til han var kommen forbi Porten, hvor han for- svandt i Døren, som førte ind til

en Beværtning. Jeg stod udenfor Indgangen til „Fæstningen“. Foruden to Porte, som førte ud til Tværgaden, fandtes her en Beværtning og nogle Smaaboder med Madvarer. Alt, hvad man saa’ her, lige tra Husene til Beboerne, havde et trist og smudsigt Udseende, og hvor man kom, stank der at alskens Uhumskheder. Efter at have gaaet et Par Gange op og ned ad Fortovet langs med Huset, blev jeg staaende udenfor Porten. Jeg havde stor Lyst til at se, hvad der gik for sig indenfor; men en ængstelig Følelse holdt mig stadig tilbage. Hvad skulde jeg vel sige, hvis nogen pludselig184 faldt paa at spørge mig om, hvad jeg vilde her? Endelig tog jeg dog Mod til mig og gik ind. Jeg var aldrig saasnart kommen ind i Gaarden, før jeg mærkede en afskyelig Stank. Gaarden var ube- skrivelig snavset. Til venstre var en høj Trappe, der førte ned fra et Galleri, som løb langs med hele den ene Væg af Huset. Ligesom jeg skulde til at dreje om forbi Trappen, hørte jeg nogen komme løbende ned ad den oppe fra Galleriet. Først viste der sig et spinkelt bygget Fruentimmer med opsmøgede Ærmer i en falmet rosenrød Kjole og med Halvstøvler paa de bare Ben. Lige i Hælene paa hende kom en Karl med et stort pjusket Haar, i rød Skjorte og vide Benklæder, der hang om ham som et Par Skjørter og med de bare Fødder i et Par Kalosker. „Nu har vi Dig!“4 sagde han leende, idet han indhentede Fruentim- meret og tog et kraftigt Tag i hende. „Vil man bare se til den skeløjede Djævel!“ skreg hun, øjen- synlig smigret ved den Forfølgelse, som hun var Gjenstand for; men ved Synet af mig slog hun pludselig om i en anden Tone og raabte barsk: „Hvem leder De efter?“ Da jeg ikke ledte efter nogen, blev jeg forbløffet og gik min Vej. Der var egentlig slet ikke noget mærkeligt ved det hele; men idet jeg sammenholdt, hvad der lige var pas- seret mig, med hvad jeg havde set og hørt for et Par Minuter siden ude paa Gaden: Konen, som skændtes med Drengene, der løb og rutsjede paa Glidebanen, og den lystige gamle Tigger, —185 faldt der pludselig et helt nyt Lys over den Sag, som jeg havde for. Jeg indsaa’ nu tor første Gang, hvorledes alle disse L lykkelige, som jeg vilde gjøre godt imod, foruden den Tid, som de tilbragte med at staa og vente paa at blive indladte i Huset, endnu havde megen anden Tid, hvori de maatte foretage dem noget, ja et helt Liv, som jeg tidligere slet ikke havde tænkt paa. Jeg indsaa’ her for første Gang, hvor- ledes alle disse Mennesker, foruden Ønsket om at finde Ly for Kulden og kunne stille deres Hunger, endnu maatte se paa en eller anden Maade at til- bringe Resten af de 24 Timer, som Døgnet inde- holder saavel for dem som for alle andre. Jeg indsaa’ hvorledes Følelser som Vrede og Overmod, Tungsind og Lystighed ogsaa nødvendigvis maatte gjøre sig gjældende hos dem. Hvor besynderligt det end lyder, var det dog første Gang at jeg klart og tydeligt indsaa’, hvorledes den Sag jeg havde for, dog umulig kunde bestaa i blot at føde og klæde tusind Mennesker, ligesom man affodrer tusind Faar, man har jaget sammen i et Skur; men at den ogsaa burde bestaa i at gjøre godt imod Folk. Da jeg tilsidst maatte indrømme, at hver især af disse Mennesker, saavel med Hensyn til deres Fortid, som til de Lidenskaber, Fristelser, Vildfarelser, Tanker og Spørgsmaal, der rørte sig i dem, i et og alt vare Mennesker som jeg selv, stillede Sagen, som jeg havde paataget mig, sig i den Grad vanskelig for mig, at jeg følte186 hele min Afmagt; men jeg havde nu engang be- gyndt at virke i den, og der var ikke andet for at gjøre end at blive ved. V. Paa den Dag, da Folketællingen tog sin Begyn- delse, havde Studenterne, som assisterede ved den, allerede været i Virksomhed lige fra Morgenstunden af, medens jeg, Velgjøreren, først indfandt mig henad Klokken tolv. Jeg kunde ikke komme før, da jeg først stod op Klokken ti, hvorpaa jeg drak Kaffe, røg og besørgede mine andre Fornødenheder. Klokken tolv indfandt jeg mig, som sagt, udenfor Porten til „Pischånov’s Fæstning“, hvor jeg erfarede af en Politibetjent, at Assistenterne havde bedt enhver, som maatte komme og spørge efter dem, at forhøre sig i Beværtningen ved Siden af Porten. Jeg gik selvfølgelig ind i Beværtningen, som viste sig at være yderst mørk og snavset. Lige for Døren stod Skjænken; til venstre kom et mindre Gjæsteværelse besat med Stole og Borde, som hvert var belagt med en snavset Dug; til højre laa et større Værelse med Piller samt lignende Borde og Stole langs med Vinduerne og Væggene. Skjønt de fleste af Gjæsterne, som sade her ved Bordene og drak Te, vare nogle rene Lazaroner, fandtes der dog ogsaa enkelte temmelig velklædte Personer imellem dem, ligesom adskillige Fruentimmer. Be- værtningen var yderst snavset, Luften ligefrem187 dræbende; men saavel Udtrykket i Mandens Ansigt, der stod hag Skjænken, som Opvarternes raske og flinke Væsen vidnede om, at her maatte være god Søgning. Jeg var aldrig saasnart kommen ind ad Døren, før en af Opvarterne kom springende hen imod mig for at hjælpe mig af med min Over- frakke og spørge, hvad jeg ønskede. Jeg spurgte efter Assistenterne. „Vånja!“ raabte Manden bag ved Skjænken, som i dette Øjeblik var i Færd med at ordne noget i et Skab. Det var Værten selv, Ivan Fedotitsch, en Bonde fra Kaluga,

som foruden Beværtnings-Lokalet ogsaa havde lejet Halvdelen af Lejlighederne i Huset, som han saa igjen lejede ud til Logerende. En spinkel Fyr af Opvarter paa henved atten Aar med en gul og usund Ansigts- farve kom springende hen til Skjænken. „Vis Herren Vejen til Assistenterne, De er henne i Fløjen ved Brønden," sagde Ivan Fedotitsch. Fyren lagde i en Fart Servietten fra sig og efter at have kastet en Vinterfrakke over sin hvide Bluse og trykket en stor Kaskjet ned over Ørene paa sig, viste ban mig skyndsomt Vejen ud igjennem en Bagdør, medens Benene i de hvide Bukser gik paa ham som et Par Trommestikker. Efter at have passeret et fedtet og ildelugtende Kjøkken. kom vi ud i en Gang, hvor vi mødte en gammel Kone med noget stinkende Kallun, som hun yderst for- sigtig gik og bar paa i en Klud. Fra Gangen kom vi ud i Gaarden, hvor der herskede en græsselig Stank, der, som jeg senere bemærkede, skrev sig188 fra Retiraden . . . Her begyndte min Fører, af Hensyn til sine hvide Benklæder at gaa langsommere, medens vi passerede det farefulde Sted for at naa over til Fløjen. Alle, hvem vi kom forbi, blev staaende for at se efter mig. Et velklædt Menneske maatte aabenbart være et Særsyn paa disse Steder. Min unge Fyr spurgte flere, som vi mødte, om ingen af dem havde set Assistenterne. En sagde, at de var oppe i Fløjen henne ved Brønden, en anden, at de havde været der, men var gaaet igjen, en tredje, at de var gaaet op til Nikita Ivånovitsch. En gammel Mand i bare Skjorteærmer, som stod og bragte sine Klæder i Orden i Nærheden af Reti- raden, sagde, at de var gaaet ned i Nr. 30. Da den sidste Meddelelse efter min Ledsagers Mening havde mest Sandsynlighed for sig, fulgte vi den givne Anvisning og begav os afsted til Nr. 30 igjennem en mørk og stinkende Kjældergang. Stan- ken, som her slog os i Møde, var igjen af en anden Art end den, jeg havde bemærket oppe i Gaarden. Idet vi passerede Gangen, blev en Dør pludselig slaaet op og en ældre Mand, der tilsyne- ladende næppe hørte til Bondestanden, stod for os. Han var kun halvt paaklædt og saa beruset, at han med Nød og næppe kunde støtte paa Benene. Bag ved ham viste der sig en Vaskerkone med opsmø- gede Ærmer og Hænderne fulde af Sæbeskum, som skrigende af fuld Hals med skingrende Stemme puffede og stødte til Manden for at faa ham ud ad Døren. Min Ledsager Vånja skubbede ham til189 Side, idet han gav ham en Irettesættelse for hans Opførsel: „Hvad er det for en Skandale!" sagde han, „er det noget for en Officer?" Derpaa gik vi videre til vi naaede Nr. 30. Vånja tog fat i Haand- taget paa Døren og trak til. Døren, som var klæbet fast til Karmen, gik op med et Smæld, hvorved en blandet Dunst af Sæbeskum, daarlig Mad og Tobaksrøg slog os i Møde. Vi traadte indenfor og befandt os pludselig i et fuldstændig Mørke, idet Vinduerne, som jeg senere bemau-kede, vendte ud til den modsatte Side af Lejligheden. Til højre og venstre for Indgangen løb en hel Række af Gange, som førte ind til forskjellige smaa Aflukker, der vare skilte tra hverandre ved Hjælp af slet sammenføjede kalkmalede Brædevægge. I et mørkt Kammer til venstre stod en Kone og vaskede Tøj i et Trug. Til højre tittede en gammel Kone ud ad Døren. Igjennem en anden Dør fik man Øje paa en rødfjæset Bonde med pjusket Haar og Skjæg, der sad paa en Fjæl med Hæn- derne foldede over Knæerne og, dinglende med Fødderne, som stak i et Par Sivsko, tilkastede os et mørkt og skulende Blik. For Enden af Hovedgangen var der en lille Dør, som førte ind til det Værelse, hvori Assistenterne befandt sig. Det var et yderst lille Rum, hvori Værtinden boede, som havde lejet hele Nr. 30 af Ivan Fedotitsch og nu selv afgav de lorskjellige Smaakamre til Logerende eller Folk, som blot søgte Nattely. Under et tarveligt Helgenbillede, som190 hang i det ene Hjørne af Værelset, sad en Student med nogle Lister foran sig paa et Bord, medens han i Lighed med en Forhørsdommer gjorde Fore- spørgsler og nedskrev de Svar, som en Mand i Vest og Skjorteærmer afgav herpaa. Det viste sig at være en Ven af Værtinden, som i hendes Navn forsynede Studenten med de nødvendige Op- lysninger angaaende Lejlighedens Beboere. For- uden Værtinden selv, en gammel Kone, befandt her sig ogsaa to af hendes Logerende, der nysgjerrigt stode og hørte til. Da jeg traadte ind blev Stuen saa fuld, at man næppe kunde røre sig. Jeg tryk- kede mig saa godt jeg kunde op ad Væggen, til jeg naaede hen til Studenten og fik hilst paa ham, hvorpaa han fortsatte sine Forespørgsler, medens jeg gav mig til at se mig om og indhente de Op- lysninger, som jeg havde nødig. Efter alt hvad jeg erfarede, viste det sig, at der her, i denne første Lejlighed, som jeg besøgte, ikke befandt sig et eneste Menneske, hvem jeg kunde lyksaliggjøre i Egenskab af Velgjører. Til Trods for at Værelset, hvori jeg befandt mig, efter de pragtfulde Rum, som jeg selv beboer, ikke kunde andet end gjøre et højst fattigt, indskrænket og ubehageligt Indtryk paa mig, fandt jeg dog, at Værtinden, selv i Sammenligning med Hovedstadens fattige, maatte siges at sidde i gode Omstændig- heder; i Sammenligning derimod med Armoden paa Landet, som jeg kjender paa mine Fingre, var det Liv hun førte ligefrem overdaadigt. Hun havde191 en god

Seng med Fjederdyner og vatteret Tæppe, Temaskine, Pels, et Skab med Kopper og Taller- kener. Et lignende velhavende Udseende havde ogsaa hendesVen, der var forsynet baade med Uhr og Kjæde. Skjøndt de logerende havde et betyde- lig fattigere Udseende, var der dog ikke én af dem, hvis Stilling var af en saadan Art, at den krævede øjeblikkelig Hjælp. Enkelte af dem hen- vendte sig dog til mig om Understøttelse, nemlig: Konen, der stod og vaskede ved Truget, en anden Kone med smaa Børn, som Manden var løben fra, en Enke, der sad uden Midler til Livets Ophold, som hun udtrykte sig, og Bonden med Sivskoene, der sagde mig, at han hverken havde faaet vaadt eller tørt hele Dagen. Efter de Forespørgsler, som jeg gjorde, viste det sig imidlertid, at ingen af alle disse Personer var særlig trængende, ligesom at man for at kunne hjælpe dem, først maatte lære dem nærmere at kjende. Da jeg foreslog Konen, som Manden var løben fra, at anbringe Børnene i et Asyl, gav hun sig til at stirre helt forlegen hen for sig, og skjøndt hun takkede mig overmaade meget, ønskede hun dog øjensynlig ikke at be- nytte sig af mit Tilbud, idet hun hellere vilde fore- trække en Penge-Understøttelse. Den ældste at Døtrene hjalp hende med at vaske, medens den næstældste var Barnepige for Broderen. Enken bad meget om at komme ind i en Stiftelse, men ved at bese den Krog, hvori hun boede, saa“ jeg, at hun ingenlunde led Nød. Foruden en Kiste tuld at192 Klæder, havde hun en Tepotte med Bliktud, et Par Kopper og to Konfektæsker med rl e og Sukker. Hun beskjæftigede sig baade med at strikke Strømper og Hansker og erholdt desuden en maanedlig Understøttelse fra en velgjørende Dame. Hvad endelig Bondemanden angik, saa var han øjensynlig ikke saa meget i rl rang lor 1(øde, som for at faa noget at drikke, for at blive af med den Katzenjarnmer, som han led af, og alt hvad man havde givet ham, vilde straks være gaaet til Brændevin. 1 denne Lejlighed var der lølgelig ingen af dem, som jeg havde tænkt mig hele Huset at være fuldt af, og som jeg kunde have lyksalig- gjort ved at give dem Penge. Derimod fandt jeg flere, hvis Fattigdom forekom mig at være af en tvivlsom Art. Jeg noterede mig imidlertid saavel Enken, som Konen med Børnene og Bonden i den Hensigt at interessere mig for dem senere, effer først at have gjort Bekjendtskab med de virke- lig ulykkelige, som jeg stadig ventede at finde der i Huset. Med Hensyn til den Hjælp, der skulde ydes, ansaa’ jeg det for nødvendigt af iagttage en vis bestemt Orden, i Følge hvilken man tørst tog sig af de virkelig ulykkelige, hvorpaa Touren saa kunde komme til de andre. I de næste to Lejlig- heder, som jeg besøgte, gik det mig imidlerid ganske som i den første: overalt vare de fattige, som jeg traf sammen med, af en saadan Art, at man først maatte lære dem nærmere at kjende inden der kunde være Tale om at yde dem virksom Hjælp.193 Saadanne fattige og ulykkelige, hvem en Pengehjælp pludselig kunde gjøre til lykkelige Mennesker, fand- tes der ligefrem ikke. Hvor meget jeg end skammer mig ved at sige det: jeg følte mig ordentlig skuffet ved slet ikke at finde noget i disse Huse, der i mindste Maade lignede det, som jeg havde ventet at finde der. Jeg havde ventet at finde Mennesker af en ganske særlig Art; men efter at have besøgt alle Lejlighederne, kom jeg uvilkaarligt til den Overbevisning, at Menneskene her ingenlunde kunde siges at have noget særligt ved sig, tværtimod: det var fuldkommen saadanne Mennesker, som dem, i hvis Kreds jeg til daglig Brug bevægede mig. Dér, som her, fandtes der mer eller mindre gode, mer eller mindre lykkelige og ulykkelige Mennesker. Dér, som her, fandtes der Mennesker, hvis Ulykke ikke ligger i de ydre Betingelser, men i dem selv, en Ulykke, som følgelig ikke staar til at redde ved Hjælp af en Papirslap, den være stor eller lille. VI. Beboerne af disse Huse tilhøre den laveste Del af Byens Befolkning, og udgjøre for Moskovs Ved- kommende et Antal af mindst hundrede tusind Individer. Man finder her de mest forskjelligartede Repræsentanter, saasom: Skomagere, Skræddere, Snedkere, Drejere, Børstenbindere, Klejnsmede, Hyrekuske, Kludesamlere, Skakkerjøder, Aagerkarle, 13194 Daglejere og Løsgængere, Sælge- og Vaskekoner, Tiggere og løsagtige Fruentimmer. Jeg traf ogsaa mange af den Slags Folk, som jeg havde set udenfor Ljåpins Logihus; men her var de spredte imellem Folk af den arbejdende Klasse. Jeg havde dengang set dem lige i deres allerværste Tid, da de, efter at have spist og drukket op alt hvad de havde, fordrevne fra Be- værtningerne, sultne og forfrosne, stode og ventede paa hvad der for dem var som en himmelsk Manna, at Porten til det fri Natteherberge endelig skulde aabnes for dem og derfra Porten til det forjættede Fængsel, hvorfra de igjen vilde blive befordrede videre til deres Hjemstavn. Her saa’ jeg dem der- imod paa en Tid, da det paa en eller anden Maade var lykkedes dem at erhverve tre eller fem Kopek til Nattely, undertiden maaske endogsaa et Par Rubler til Mad og Drikke. Hvor besynderligt det ogsaa lyder: det var saa langt fra, at jeg her fornam noget i Lighed med de Følelser, som havde opfyldt mig i Ljåpins Logihas, at tværtimod ikke blot jeg, men ogsaa Studenterne, under vort første Besøg her i Huset stadig var opfyldt af en jeg

kunde næsten sige behagelig Følelse . . . nej, ikke „næsten“, det af ikke sandt, hvad jeg dér siger . . . Den Følelse, som Samkvemmet med disse Mennesker vakte hos os, var, saa besynderligt det end lyder, ligefrem behagelig. Det første Indtryk man fik her var, at største195 Delen af Beboerne alle vare Folk af den arbejdende Klasse og tilmed rigtig gode Mennesker. Over Halvdelen af dem traf vi ved deres Ar- bejde : Vaskerkonerne ved deres Baljer, Snedkerne ved deres Høvlebænke, Skomagerne paa deres Stole. De snevre Rum vare fulde af Mennesker og man saa’ at Arbejdet gik rask og lystigt fra Haan- den. En Lugt af Sved, som er fremkaldt ved Ar- bejde, blandede sig med Lugten af Læder hos Skomageren og af Høvlspaaner hos Snedkeren. Ofte blev der sunget en Sang til Arbejdet, medens kraftige Arme, med Skjorteærmerne smøgede op over Albuerne, let og hurtigt foretoge de vante Be- vægelser. Venlige og fornøjede Miner modtoge os overalt, hvor vi kom. Det var saa langt fra, at det Brud paa det daglige Livs Gang, som vor Ind- trængen her medførte, foranledigede noget, der i mindste Maade havde Lighed med den Fordrings- fuldhed eller Ønsket om at vise sig og affærdige Folk paa en kort Maade, som Studenternes An- komst vakte i største Delen af de velhavende Huse; det var saa langt fra, at man tværtimod overalt besvarede vore Spørgsmaal som man skulde, uden at tillægge dem nogensomhelst særlig Betydning, medens det kun af og til traf sig, at enkelte kunde benytte Lejligheden til at have hinanden lidt til bedste. Flere Steder, hvor vi kom, var man i Færd med at spise til Middag eller drikke Te, og hver Gang vi sagde: „Brød og Salt!“ eller: „Te og 13*196 Sukker!“*) svarede man os altid: „Hjertelig Vel- kommen !“ idet man endogsaa rejste sig op og gjorde Plads for os. I Stedet for et berygtet Til- flugtssted for en idelig vekslende tilfældig sammen- løben Hob af alskens Udskud, som vi havde tænkt at finde her, viste det sig tværtimod, at ikke blot mange af Lejerne selv, men ogsaa mange af deres logerende havde boet her i meget lang Tid. En Skomager og en Skrædder, der begge to holdt Værksteder, havde saaledes boet her i over ti Aar. Der var meget smudsigt og indskrænket hos Sko- mageren; men Humøret var godt, og alle baade Svendene og Drengene arbejdede, saa det var en Lyst at se paa. Jeg forsøgte at faa en Samtale i Gang med én af Svendene, i det Haab at udfritte ham om det sørgelige i hans Stilling, om den evige Gjæld, som han og hans Lige altid maatte være i til Mesteren, ved idelig at være nødsaget til at tage Forskud paa Lønnen; men Svenden forstod mig aabenbart slet ikke, og af alt hvad han sagde, kunde jeg ikke slutte andet end at han var meget tilfreds med sin Stilling, ligesom han kun omtalte Mesteren paa det allerfordelagtigste. I et lille Værelse boede der et Par gamle Folk, som levede af at handle med Æbler. \ ærelset *) Af Hensyn til Omgivelserne benytter Fori. sig her af de Talemaader for „Velbekomme“, som ellers kun er gængse mellem Bønder og de lavere Klasser i .Rusland. O. A.197 var baade rent og varmt, ligesom der var fuldt op af alle Haande gode Sager. Gulvet var belagt med flettede Straamaatter, som man havde fra Æble- Oplaget. Saa var der to store Træ-Kufferter, et Skab med en Temaskine og Porcellæn. I Hjørnet af Værelset hang der en hel Del Helgenbilleder med to smaa tændte Oljelamper foran; paa Væggen to Pelse med et Lærredsbetræk over mod Støv. Den gamle Kone, som var alene hjemme, havde et rigtig rart Ansigt fuldt af smaa stjerneformede Rynker; hun var yderst forekommende og snaksom, og man kunde tydelig se, hvor glad hun var over det stille og ordentlige Liv, som hun og hendes Ægtefælle var i Stand til at føre paa deres gamle Dage. Værten Ivan Fedotitsch, der havde forladt sin Plads bag ved Skjænken i Beværtningen for at følge om med os i Lejlighederne, gjorde os nær- mere bekjendt med Beboerne. Selv om han ogsaa af og til tillod sig at spøge lidt med flere at dem, viste han dem dog paa samme Tid al mulig Ag- telse, saa man fuldkommen fik Indtryk ai, at alle disse forskjellige Martin Semjonovitsch, Peter Petro- vitsch, Marie Ivånovna o. s. v., langt fra at anse sig for at være ulykkelige, i det væsentligste ganske lignede alle andre Mennesker. I Stedet for alt det rædsomme og gyselige, som vi udelukkende havde ventet at finde her, mødte der os pludselig noget helt andet, noget, der langt fra at være gyseligt, tværtimod var den198 Grad godt og tiltrækkende, at det uvilkaarligt maatte vække éns fulde Agtelse. Antallet af de fortræffelige og dygtige Mennesker, som vi her traf sammen med, var saa stort, at de faa lurvede, for- tabte og ørkesløse Skabninger, som af og til fore- kom iblandt dem, ikke var i Stand til at fordærve Hoved-Indtrykket. Hvis alt hvad vi havde set ikke virkede saa overraskende paa Studenterne, som paa mig, saa laa det ganske simpelt deri, at de blot var gaaet med i den Hensigt at støtte en Sag, der i deres Tanker havde videnskabelig Betydning, hvorved de samtidig benyttede Lejligheden til at anstille for- skjellige Iagttagelser, medens jeg derimod var gaaet med i Egenskab af Velgjører for at hjælpe de ulykkelige fortabte og demoraliserede Mennesker, som jeg ventede at træffe her i Huset, og i Stedet for hvilke jeg nu

pludselig- forefandt et overvejende Antal af brave, flinke, i høj Grad fortræffelige Men- nesker, der vare glade og tilfredse ved deres Ar- bejde. Hvor stor den Vildfarelse var, hvori jeg havde svævet, blev mig især klar, hver Gang jeg paa denne Vandring kom til at staa Ansigt til Ansigt med den virkelig himmelraabende Nød, som jeg just havde tænkt mig at skulle afhjælpe. Hver Gang viste det sig, at Nøden allerede var afhjulpen, og hvem var det saa, der havde ydet den nødven- dige Hjælp? De selv samme ulykkelige og demora- liserede Skabninger, som jeg havde tænkt mig at199 skulle hjælpe. Og Maaden, hvorpaa de havde ydet Hjælpen, var igjen af en saadan Art, at jeg selv ikke vilde have været i Stand til at gjøre noget lignende. I en af de Kjældere, som vi besøgte, traf vi en gammel Mand, der laa syg af Typhus. Han stod ganske ene i Verden. En Enke, som med sin lille Datter beboede et Hjørne i det samme Rum og ikke havde andet Bekjendskab til Manden end det som Naboskabet førte med sig, plejede ham og forsynede ham med Te og Medicin, som hun kjøbte for sine egne Penge. I et andet Rum laa en Kone i Barselfeber. Et ungt Fruentimmer, som levede af Utugt, sad og vuggede Barnet. Hun havde lavet en Sut til det, som hun madede det med, og havde i to Dage ikke været ude i sin Forretning. En Skrædder, som selv sad med tre Børn, havde taget en lille Pige til sig, hvis Forældre vare døde. Forøvrig fandtes her kun saadanne ulykkelige, ørkesløse Mennesker af Embedsstanden, Skrivere, Lakajer uden Tjeneste, Tiggere, Drukkenbolte, løs- agtige Kvinder og Børn, som man umulig straks kunde hjælpe og bringe paa Fode med Penge, men først maatte lære nærmere at kjende. Jeg søgte slet og ret stakkels fattige Mennesker, hvis hele Ulykke skrev sig fra Armod, og som man kunde have hjulpet ved blot at dele lidt af sin Overflod med dem; men ved et ganske besynderligt Uheld, som det forekom mig, traf jeg slet ingen at den Slags, medens jeg derimod idelig traf fuldt op af200 saadanne ulykkelige, hvem man for at kunne yde virksom Hjælp, først maatte ofre megen Tid og Omsorg. VIL De ulykkelige, som jeg saaledes efterhaanden var kommen i Berøring med og havde noteret mig, delte sig som ganske af sig selv i følgende tre Klasser: I Folk, som tidligere havde siddet i en god Stilling og nu gik og haabede paa at Omstæn- dighederne igjen skulde hjælpe dem ind i noget lignende (den Slags var der mange af her, saavel af de lavere som af de højere Stænder); dernæst i løsagtige Fruentimmer, hvoraf der ligeledes var fuldt op i disse Huse, og endelig: i Børn. Den første Klasse, som var stærkest repræsenteret, havde navnlig mange Medlemmer af Embedsstanden og selv af den fine Verden at opvise. Hver Gang vi derfor i Følge med Værten kom ind i en Lejlighed, der talte et af de sidstnævnte Medlemmer af Sam- fundet mellem sine Beboere, sagde altid Ivan Fedo- titsch til Assistenten, at denne ikke behøvede at ulejlige sig med at udfylde Listerne, da her var en logerende, som nok skulde være Mand for det, at sige, hvis han blot ikke var fuld idag. Vedkommende, som Ivan Fedotitsch med be- hørig Hensynsfuldhed kaldte ved hans Døbenavn og Faderens Navn — Ivan Petrovitsch eller Pjort Ivåno- vitsch ligesom det kunde træffe sig — viste sig201 altid at være et forfaldent Subjekt, der tidligere havde tilhørt en af de højere Klasser i Samfundet. Det var i Reglen en forhenværende rig Adelsmand eller Embedsmand, som nu paa Ivan Fedotitsch'es Kalden kom krybende frem af en eller anden mørk Krog, for største Delen i beruset Tilstand og stadig kun halv paaklædt. Hvis vedkommende i det givne Tilfælde ikke var mere fuld end at han jo nok kunde føre Pennen, overtog han altid med stor Bered- villighed at udfylde Listerne, hvorved han idelig med en betydningsfuld Hovedrysten og rynkede Bryn, indflettede sine egne Bemærkninger spækkede med allehaande lærde Udtryk. Der var en næsten moderlig Ømhed i den Maade, hvorpaa han med rystende Hænder tog paa de smukt trykte Lister, bange for at komme til at plette dem med sine snavsede Fingre, medens det Blik fuldt af Stolthed og Ringeagt, som han afvekslende tilkastede sine medlogerende, vidnede om den Triumf, han i dette Øjeblik, ved Hjælp af sin overlegne Dannelse fejrede over dem, der saa tit og ofte havde nedværdiget og forhaanet ham. Det glædede ham aabenbart her at komme i Berøring med den Verden, hvor man trykker saadanne elegant udstyrede Lister, den Verden, som han selv engang havde tilhørt. Hver Gang jeg ved saadanne Lejligheder udspurgte ved- kommende nærmere om hans foregaaende Liv, be- gyndte han i Reglen straks med stor Iver at for- tælle mig en vidtløftig Historie, som han øjensyn- ligt kunde udenad paa sine Fingre, om alle de202 Ulykker han havde undergaaet og navnlig om den Stilling han tidligere havde været i, og som han efter sin Opdragelse var berettiget til at indtage. I alle „Fæstningen"s Hjørner og Kroge findes der fuldt op af disse Mennesker. En af Lejlig- hederne er endogsaa udelukkende optaget af dem, og paa Vejen derhen sagde Ivan Fedotitsch til os: „Nu kommer vi til den adelige Rede." Hver en Krog i Lejligheden var besat og næsten alle Be- boerne, henved firti Personer af Mand- og

Kvinde- kjønnet, var hjemme. Unge Mennesker med blege fortabte Miner, gamle Folk med oppustede for- drukne Træk vare blandede her imellem hverandre og afgave et saadant Billede paa Usselhed og Elen- dighed, som jeg endnu ikke havde set Mage til i hele Huset. Jeg gav mig i Samtale med flere af dem. Det var stadig en og den samme Historie, kun paa et mere eller mindre fremrykket Udviklings- trin. Hver af dem havde i sin Tid været rig eller havde en Fader, Broder eller Onkel, som havde været rig eller endnu var rige Folk; han selv eller- Faderen havde beklædt en udmærket Stilling; men hans Misundere, hans eget gode Hjerte, eller sær- lige Omstændigheder havde bragt ham i Ulykke, og blottet for alt var han nu henvist til at gaa til Grunde i disse modbydelige Omgivelser, der var hans Sjæl fremmede og forhadte, mellem alskens fordrukkent og liderligt Kram, hvor man næppe havde nogle Pjalter til at skjule sin Nøgenhed med, hvor man blev fortæret af Utøj, hvor éns Føde203 kun bestod i stegt Lever og Brød, saa man lige- frem var nødsaget til at betle. Alle disse Men- nesker levede og aandede kun i Fortiden. Det nærværende eksisterede slet ikke for dem eller viste sig kun som noget højst unaturligt og mod- bydeligt, som det ikke var Umagen værd at ofre en Tanke. Det eneste man havde tilbage var Erindringerne om Fortiden og et levende Haab til Fremtiden, som hvert Øjeblik kunde gaa i Opfyl- delse; dette Haab fordrede saa uendelig lidt for at kunne blive til Virkelighed. men hvor lidt det ogsaa var, saa manglede det dog alligevel stadig, ligesom man heller ikke vidste, hvor man skulde tage det fra, og paa denne Maade spildte man nu her sit Liv det ene Aar efter det andet, en paa første, en anden paa femte, en tredje paa tredivte Aar, til ingen Verdens Nytte. En behøvede saa- ledes kun nogle anstændige Klæder for at kunne indfinde sig hos en indflydelsesrig Mand, der havde Godhed for ham; en anden var ogsaa blot i For- legenhed for Klæder, samt for at faa klaret sin Gjæld og komme til Petersborg; en tredje be- høvede kun nogle faa Midler til at indløse nogle Sager og fortsætte en Proces, som han absolut maatte vinde, hvorpaa alting igjen vilde blive godt. For paany at kunne komme i en Stilling, der laa for dem og hvori de efter deres Mening vilde kunne føle sig lykkelige, beraabte alle disse Mennesker sig med én Mund paa noget vist udvortes, som ikke var afhængigt af dem selv.204 Hvis den stolte Følelse af egen Fortræffe- lighed, som opfyldte mig, ikke havde omtaaget mine Begreber, vilde jeg blot have behøvet at tage disse forskjellige unge og gamle Menneskers for største Delen svage og sandselige, men ikke desto mindre godmodige Træk lidt nærmere i Øjesyn, for at overtyde mig om, at deres Ulykke ikke paa nogen Maade stod til at redde ved Hjælp af noget udvortes, at de umulig vilde kunne føle sig lykke- lige i nogensomhelst Stilling, saafremt deres Livs- anskuelse ikke blev forandret, at de aldeles ikke kunde siges at udgjøre en særlig Menneskeklasse for dem selv, men at de kun var som Folk er flest. Idet jeg mindes, hvorledes jeg navnlig følte mig trykket ved Samkvemmet med denne Art ulyk- kelige, forstaar jeg nu, hvoraf det kom: disse ulyk- kelige var som et Spejl, hvori jeg saa' mig selv. Hvis jeg dengang havde kunnet sætte mig nærmere ind i det Liv, som jeg og mine Lige fører, vilde jeg have indset, at der ikke er nogensomhelst væsentlig Forskjel mellem os og dem. Selv om Folk af mine Lige, som nu bebo de store Lejligheder i Byens Hovedgader, ikke ere henviste til at tage Ophold i „Fæstningen", eller hver Dag have en Mulighed for at kunne sætte sig til et rigt dækket Bord i Stedet for at maatte lade sig nøje med Sild og Brød eller stegt Lever til Morgen, Middag og Aften, saa forhindrer det os dog ingenlunde fra at være fuldkommen lige saa ulykkelige, som disse vore Lidelses-Fæller i „Fæst-205 ningen". Ligesom de ere vi ogsaa misfornøjede med vor Stilling, idet vi sukke over, hvor godt vi have havt det før og ønske os et bedre Liv i Frem- tiden, hvorved vi ganske i Lighed med „Fæstnin- gen"s Beboere forstaa et Liv med saa lidt Arbejde som muligt for ens eget Vedkommende, medens man, saavidt muligt, lader andre arbejde for sig. Forskjellen ligger blot i Gradations- og Tidsbestem- melsen. Hvis jeg dengang havde tænkt nærmere herover, vilde jeg ogsaa have forstaaet, hvorledes det forholdt sig; men i Stedet herfor lod jeg mig nøje med at gaa om og udspørge de ulykkelige og notere mig dem for senere, naar jeg var bleven nærmere bekjendt med deres Livsforhold ogFornøden- heder, at yde dem den nødvendige Hjælp. Jeg lod her- ved rent ude af Betragtning, at man for overhovedet at kunne hjælpe et saadant Menneske først og fremmest maa bibringe ham en hel ny Livsanskuelse. Hertil udfordres der imidlertid ikke blot, at den Livsanskuelse man selv bekjender sig til er bedre end hans, men ogsaa at man lever i Overensstem- melse med de Principer, som ligge til Grund for den. Jeg havde derimod Livsanskuelse tilfælles med disse Mennesker, en Livsanskuelse, som jeg levede efter, og som følgelig først maatte forandres, hvis disse Mennesker skulde ophøre med at være ulykkelige. Jeg havde ikke Indsigt nok til at forstaa, at disse Menneskers Ulykke ikke saameget

bestod i at maatte undvære sund og nærende Føde, som i at206 deres Maver vare fordærvede og krævede pirrende Midler til at vække Appetiten; jeg havde ikke Ind- sigt nok til at forstaa, at det man først maatte være betænkt paa for at kunne hjælpe dem, ikke var at skaffe dem Føde, men at bringe deres for- dærvede Maver i Orden. Skjøndt jeg herved løber lidt forud i min Fremstilling, vil jeg dog anføre med det samme, at det i Virkeligheden ikke lykkedes mig at hjælpe et eneste af alle de Mennesker, som jeg noterede mig, til Trods for at flere af dem ikke blot opnaaede hvad de ønskede, men hvad man skulde have troet ogsaa virkelig maatte have kunne bringe dem paa Fode. Jeg husker navnlig tre, som efter gjentagne Forbedrelses-Forsøg og Tilbagefald nu for Tiden akkurat befinde sig i den samme Tilstand som for tre Aar siden. VIII. Den anden Klasse ulykkelige, som jeg ligeledes haabede at skulle hjælpe senere, bestod af løs- agtige Fruentimmer. Man træffer dem overalt i „Fæstningen“ i de mest forskjellige Fremtoninger, lige fra ganske unge, som endnu have Lighed med Kvinder, til helt forældede af et saa græsseligt gru- opvækkende Udseende, at man ved Synet af dem næsten betvivler at have et menneskeligt Væsen for sig. Det Haab jeg nærede om at kunne hjælpe disse Kvinder, som jeg fra første Færd at ikke207 havde tænkt at beskæftige mig med, opstod hos mig ved følgende Anledning. Vi havde dengang allerede beset over Halv- delen af Lejlighederne i Huset og saaledes er- hvervet en vis mekanisk Færdighed i Henseende til at indhente de nødvendige Oplysninger. Saasnart vi kom ind i en ny Lejlighed, spurgte vi allerførst efter Værten. En af os indrettede sig en Plads, hvor han kunde sidde og skrive, medens en anden gik om i Lejlighedens forskjellige Kroge og udspurgte hver især af Beboerne, hvorpaa han meddelte de indhentede Oplysninger til ham, der sad og skrev. I en af Lejlighederne i Kjælder-Etagen var Værten ikke til Stede, da vi kom, og medens Stu- denten, som var med mig, gik ud for at søge ham op, benyttede jeg Tiden til at udspørge Beboerne. Lejligheden, hvori jeg hefandt mig, bestod af et Værelse paa 6—7 Alen i Kvadrat med en stenlagt Ovn i Midten, hvorfra fire Skillevægge delte Væ- relset i fire smaa Kamre. 1 det første Kammer, som tjente til Gjennemgang og havde fire Senge- steder, befandt sig to logerende: en gammel Mand og en Kone. Lige ved Siden heraf laa et lang- agtigt Kammer, som optoges af Værten selv, en ung Mand af Middelklassen med blege Træk og et højst respektabelt Ydre. I det tredje Kammer til venstre for Indgangen, laa der en fuld Bonde, som det lod, og sov ved Siden af et Fruentimmer i en rosenrød Bluse, der stod aaben i Brystet. Det208 fjerde Kammer, der laa bag ved Skillerummet, stødte op til Værtens Kammer, som man først maatte passere for at komme derind. Medens Studenten gik ind til Værten, blev jeg staaende i det første Kammer, hvor jeg gav mig til at udspørge den gamle Mand og Konen. Den gamle, som i sin Tid havde været Typograf, var nu uden Midler til Livets Ophold. Konen var gift med en Kok. Herfra gik jeg ind i det tredje Kammer, hvor jeg spurgte Fruentimmeret i Blusen, hvem han var, der laa og sov paa Sengen. „En Gjæst“ lød Svaret. Jeg spurgte hende, hvem hun selv var. Hun svarede mig, at hun var en Bonde- kone fra Moskovs Omegn. „Hvad beskjæftiger De Dem med?“ spurgte jeg videre. Hun gav sig til at le, uden at svare paa mit Spørgsmaal. „H\ad ernærer De Dem ved?“ vedblev jeg, i den 1 anke, at hun ikke havde forstaaet mig. „Jeg gaar om paa Beværtningerne,“ svarede hun. Jeg forstod hende ikke og gjentog paany: „Men hvad lever De af?“ Hun gav sig igjen til at le uden at svare. Inde i det fjerde Kammer, hvor vi endnu ikke havde været, opstod der pludselig en lydelig Fnisen og Latter, der efter hvad man kunde høre ogsaa skrev sig fra Fruentimmer. Idetsamme kom \ æiten, som efter det strænge Blik han tilkastede Bonde- konen, øjensynlig maatte have hørt min Samfale med hende. „Det er et prostitueret Fruentimmer!“ henvendte han til mig i en Tone, der \idnede om den Tilfredshed han følte saavel ved sit Kjend-209 skab til dette officielle Udtryk, som ved sin kor- rekte Udtale deraf. Efter med et halvt ærbødigt, halvt selvtilfreds Smil at have givet mig denne Op- lysning, vendte han sig til Konen, og idet hans Ansigt pludselig skiftede Udtryk sagde han i den hurtige og foragtelige Tone, hvori man sædvanlig tiltaler en Hund, som man er vred paa: „Hvad skal den Snak til: jeg gaar om paa Beværtninger? Hvis Du gaar om paa Beværtninger, saa sig bare som det forholder sig, at Du er en prostitueret,“ ved- blev han, idet han for anden Gang benyttede sig at dette Ord. — „Ligesom hun ikke vidste, hvad man kalder den Slags for, som hun hører til; saadan é n skal ogsaa vise sig . . . “ Den Tone, hvori han talte, stødte mig. — Det passer sig ikke for os at forhaane hende, sagde jeg: — Hvis vi alle levede som gode Kristne, vilde hun og hendes lige nu heller ikke være i den Tilstand. — Ja, det er jo rigtignok en egen Sag med det . . . sagde Værten, uden at tale til Ende, idet han smilede paa en tvungen Maade. — Derfor skal man heller ikke gjøre dem Be- brejdelser, men have Medlidenhed med dem. Er det maaske dem, som har Skylden? Jeg var dybt oprørt

over den foragtelige Tone, hvori denne unge Vært omtalte Fruentimmerne, som Lejligheden var fuld af, ligesom den Medliden- hed jeg følte med Konen, som jeg lige havde talt med, uvHkaarlig afnødte mig en Protest. Aldrig saa- 14210 snart havde jeg udtalt den, tør man hørte en Seng knirke inde i Kammeret ved Siden af, hvorfra Latteren var kommen, og i Rummet mellem Brædde- væggen og Loftet viste der sig et kvindeligt Hoved med forpjusket Haar, smaa ophovnede Øjne og et rødligt skinnende Ansigt, ved Siden af hvilket kort efter endnu to andre kom til Syne. Naboerskerne, som aabenbart vare krøbne op paa deres Senge, støde og rakte Hovederne frem over Skillerummet, medens de med tilbagetrængt Aandedræt og spændt Opmærksomhed tavse saa’ paa os. Der opstod en pinlig Stilhed i Værelset. Stu- denten, som lige i Forvejen havde siddet og smilet, blev paa én Gang alvorlig, medens Værten for- legen slog Øjnene ned. Fruentimmerne stode sta- dig med tilbagetrængt Aandedræt og saa’ paa mig i Forventning om hvad der nu vilde komme. Jeg havde aldrig anet, at en løst henkastet Ytiing kunde have frembragt en saadan Virkning. Det var som om Dødens Valplads, helt besat med Dødningeben, kunde have skjælvet under Aandens Berøring, og de døde Knokler kunde have begyndt at bevæge sig. Jeg havde ladet et uoverlagt Ord takle om Kjærlighed og Medynk og det var, som om alle blot kun havde ventet paa at dette Ord skulde siges, for straks at ophøre med at være døde Lig og blive til levende Mennesker. Alle saa paa mig og ventede, hvad der skulde komme. Alle ventede, at jeg skulde sige noget og gjøre noget, som vilde faa disse døde Ben til at forene sig, iføre “sig Kjød211 og Blod og staa op til Liv. Men jeg følte, at jeg hverken var i Besiddelse af saadanne Ord eller i Stand til at udføre saadanne Gjerninger, hvormed jeg kunde have fortsat hvad jeg havde begyndt; jeg følte i min Sjæls Inderste, at jeg løj, at der slet ikke var noget mere tilbage for mig at sige, og jeg gav mig til at optegne Navnene paa Be- boerne i Lejligheden. Dette Tilfælde bragte mig paa Tanke om, at man ogsaa maatte kunne hjælpe disse ulykkelige Medlemmer af Samfundet. Med de store Tanker, som jeg dengang havde om mig selv, indbildte jeg mig, at det maatte være en meget let Sag. „Vi notere os nu ogsaa disse Fruentimmer,“ sagde jeg til mig selv, „og siden, naar vi (hvad det egentlig var for „vi“ gjorde jeg mig ikke Regnskab for) har faaet alle de nødvendige Oplysninger samlede, tager vi fat paa Sagen.“ Jeg indbildte mig, at vi, som i Løbet af et Par Slægtled har medvirket og endnu stadig medvirke til, at disse Kvinder indtage en saadan Stilling i Samfundet, blot en skjøn Dag be- høvede at ønske at afhjælpe Ondet, for at Sagen straks skulde være klappet- og klar. Imidlertid havde jeg blot behøvet at mindes hin Samtale, som jeg havde med den løsagtige Kvinde, der sad og vuggede den syge Kones Barn for straks at indse det afsindige i en saadan Formodning. Dengang vi saa’ hende sidde og vugge Barnet, troede vi, at det var hendes. Vort Spørgsmaal om hvem hun var, besvarede hun ligefremt med at hun 14*212 var en Tøs. Hun kaldte sig ikke for en prosti- tueret; det var bare Værten i den anden Lejlighed, som benyttede sig af dette besynderlige Ord. Min Formodning at Barnet var hendes, bragte mig paa Tanken om at hjælpe hende ud af den Stilling, hvori hun befandt sig. — Er det Deres Barn? spurgte jeg. — Nej, det er den syge Kones dér. — Hvorledes kommer det sig da, at De sidder og vugger det? — Hun bad mig om det; hun ligger for Døden. Endskjøndt det viste sig, at jeg havde taget fejl i min Formodning, betræffende denne Kvinde, opgav jeg dog ikke den Plan jeg havde lagt til at hjælpe hende og fortsatte Samtalen i Overensstem- melse hermed. Jeg spurgte hende hvem hun var og hvorledes hun var kommen i en saadan Stilling. Hun var meget villig til at svare mig og fortalte mig uden Omsvøb hele sin Historie. Hun var født her i Moskov, hvor hendes Fader havde arbejdet paa en Fabrik. Da hun mistede Forældrene havde en Tante af hende taget hende til sig. Her var hun saa begyndt at gaa om paa Beværtninger. Nu var Tanten død og hun stod ganske ene i Verden. Da jeg spurgte hende, om hun ikke kunde have Lyst til at forandre det Liv, som hun førte, kunde man se, at dette Spørgsmaal ikke engang interesserede hende. Hvorledes skulde ogsaa et Menneske kunne interessere sig for noget, som213 viser sig at være ligefrem ugjørligt? Hun fortrak kun Munden til et Smil, idet hun sagde: — Hvem er der vel, som tager én af mine lige? — Men hvis De nu kunde faa en Plads som Kokkepige eller noget i den Art? spurgte jeg, da hun ved sit kraftige Ydre, sit runde godmodige og lidt dumladne Ansigt, forekom mig just at maatte passe til en saadan Stilling. Hun fandt aabenbart ikke Behag i mit Forslag. — Kokkepige? %jentog hun: — Jeg forstaar hverken at lave Mad eller bage Brød, tilføjede hun, idet hun gav sig til at le. Hun sagde vel at hun ikke forstod disse Ting; men hendes Udtryk vidnede om, at hun aldeles ikke havde Lyst til at være Kokkepige, idet hun ansaa det for en lav Beskjæftigelse, som man ikke kunde være bekjendt at give sig af med. Denne Kvinde, der i Lighed med Enken i Evangeliet, paa den naturligste Maade af Verden

ofrede alt hvad hun havde for den syge Kones Skyld, ansaa' ikke desto mindre paa samme Tid, i Overensstemmelse med andre af sine lige, en Arbejders Stilling for at være baade lav og for- agtelig. Hendes Ulykke bestod i at være opdragen til at føre et ørkesløst Liv, hvis Berettigelse hendes Omgivelser stadig bestyrkede hende i. Paa denne Maade var hun begyndt at gaa om paa Bevært- ningssteder, hvorved hun var kommen i denne Stilling, som hun nu ikke mere havde nogen Mulig-WSKt'i* 214 hed for at slippe ud af. Hvem af os Mænd eller Kvinder af det „højere“ Samfund, vil vel være i Stand til at forandre det falske Blik paa Livet, som er bleven nedlagt i denne Kvinde fra Barnsben af? Hvor findes vel den iblandt os, som i fuld Over- bevisning om, at et arbejdsomt Liv, ligegyldigt af hvad Art, ubetinget har større Krav paa Agtelse end et Liv i Lediggang, selv lever i Overensstem- melse hermed og i Overenstemmelse hermed agter og skatter sine Medmennesker? Hvis jeg havde tænkt herpaa, vilde jeg have forstaaet, at hverken jeg eller nogen af dem, som jeg kjender er i Stand til at kurere for denne Sygdom. Jeg vilde have forstaaet, at hine forundrede og rørte Ansigter, som dengang stak frem over Skillevæggen, kun vare prægede af Forundring over den Medfølelse, som blev ytret for deres \ ed- kommende, men ingenlunde af Haab om en mulig Forbedring af det umoralske Liv, som de tørte. Selv se de ikke noget umoralsk deri. De se vel at de ere Gjenstand for Foragt og daarlig Omtale, men det er dem ligefrem umuligt at forstaa, hvor- for man egentlig foragter dem' saa dybt. Deres Liv er hengaaet saaledes lige fra Barndommen af mellem ganske lignende Kvinder, hvorat der, hvad de meget godt véd, altid har været fuldt op baade før og nu, og som er Samfundet i den Grad nød- vendige, at Regjeringen endogsaa for deres Skyld har ansat særlige Embedsmænd, hvis Omsorg deres Tilværelse er betroet. Hertil kommer, at de fuldt215 vel ere sig den Magt bevidst, som de udøve over Mændene, en Magt, der ofte langt overgaar den, som andre Kvinder ere i Besiddelse af. Da de yderligere se, hvorledes deres Nødvendighed for Samfundet, til Trods for at de idelig udskældes, ikke desto mindre anerkjendes, saavel af Mænd og Kvinder, som af Øvrigheden selv, er det dem end- ogsaa ligefrem umuligt at forstaa, hvad de egentlig have forbrudt eller i hvilken Henseende de skulle forbedre sig. Under et af vore Besøg fortalte Studenten, der ledsagede mig, at der i en af Lejlighederne boede en Kone, som levede af sin trettenaarige Datters Utugt. Med Ønsket om at redde Barnet gjorde jeg mig et Ærinde derhen, hvorved jeg traf saavel Moderen som Datteren hjemme. De levede i den allerstørste Armod. Moderen, der vel kunde være henved firti, var lille af Vækst og yderst sort i Huden; hendes Ydre virkede ikke blot frastødende, men ligefrem ubehageligt ved sin Hæslighed. Dat- teren gjorde et lignende ubehageligt Indtryk. Uden straks at ville gaa lige til Sagen prøvede jeg tørst at udfritte Moderen lidt om deres Forhold; men den korte Tone hvori hun besvarede alle mine Spørgsmaal, var saa fuld af Mistillid og Uvilje, at hun aabenbart tog mig for en Fjende, der kom i onde Hensigter og som man maatte se at tage sig i Agt for. Datteren sagde ikke noget uden tørst at have set hen paa Moderen, der øjensynlig nød hendes fuldkomne Tillid. Det var saa langt fra at216 jeg følte nogen særlig Deltagelse for dem, at de snarere vakte min Modbydelighed; men jeg havde nu engang sat mig for at Datteren skulde reddes, hvad jeg tænkte at iværksætte ved at anbefale hende til nogle Damer, hvem disse Kvinders be- klagelsesværdige Stilling særlig ligge paa Hjertet. Hvis jeg imidlertid havde betænkt, hvilken lang, og indviklet Fortid en saadan Moder har gjennemlevet, betænkt, under hvilke Forhold hun har født og opfostret denne Datter, sikkert uden Spor af Hjælp fra andre Menneskers Side og med tunge Ofre for sit eget Vedkommende; hvis jeg havde betænkt, hvilken Livsanskuelse hun herunder maatte være kommen til, vilde jeg have indset, at hendes Handle- maade umuligt kunde stemples hverken som slet eller umoralsk, idet hun stadig kun havde gjort alt hvad hun kunde for sin Datter, d. v. s. alt hvad hun selv for sit Vedkommende ansaa for det bedste. Man kan tage denne Datter fra Moderen med Magt; men hvis man tror at kunne overbevise Moderen om det slette i at falbyde sin Datter, er det spildt Ulejlighed. Naar der endelig skulde være Tale om at redde nogen, var det Moderen man skulde have reddet, noget, som da maatte have været gjort for længe siden. IX. Min Optræden ligeoverfor Børnene var endnu besynderligere. Som Velgjører havde jeg nemlig217 ogsaa min Opmærksomhed henvendt paa dem. idet jeg ønskede at redde de uskyldige Væsner fra at gaa til Grunde i disse Lastens Huler, og jeg no- terede mig dem overalt, hvor jeg traf dem, i den Hensigt a t tage m i g af d e m s e n e r e . Iblandt Børnene var der en tolvaarig Dreng Seroscha, som navnlig havde tiltrukket sig min Opmærksomhed. Det gjorde mig inderlig ondt for denne kloge og kvikke Dreng, der stod ene og for- ladt efter at hans Mester, hos hvem han havde været i Skomagerlære, var bleven sat i Fængsel, og jeg besluttede at hjælpe ham saa godt jeg

kunde. Historien om denne Dreng, som jeg nu skal fortælle, tjener allerbedst til at vise den falske Stilling, hvori jeg var kommen ved min Beslutning at ville agere Velgjører. Jeg tog ham med mig Jijem, hvor jeg gav ham en Plads i Kjøkkenet, da det naturligvis ikke gik an at lade saadan en skurvet Unge, som man lige havde taget ud af Lastens Hule, være sammen med ens egne Børn. Men til Trods for, at hele min Godgjørenhed imod ham saaledes indskrænkede sig til at give ham nogle gamle aflagte Klæder at gaa med og anvise ham en Plads i Kjøkkenet, hvor det alligevel ikke var mig, men Kokkepigen han generede, ligesom det heller ikke var mig, men hende der sørgede for ham og gav ham Mad, saa mente jeg dog, at have vist mig som et rigtig godt og rart Menneske ved denne Lejlighed. Der gik en Uge, i Løbet at218 hvilken jeg to Gange i Forbigaaende havde sagt et Par Ord til ham og paa en Spadseretur været inde hos en Skomager, som jeg kjendte, for at bede ham tage Drengen i Lære, En Bonde, som paa den Tid var i Besøg hos mig, opfordrede ham til tage ud med sig paa Landet og bo hos ham som et Lem af Familien; men Drengen afslog det og en skjøn Dag forsvandt han etter ialt kun at have opholdt sig hos mig en Uge. Jeg gik nu hen i „Fæstningen" for at forhøre mig om ham. Man sagde mig, at han ganske rigtig havde været der; men for Øjeblikket var han ikke hjemme, da han paa den Tid beskjæftigede sig i den zoologiske Have. hvor han tjente 30 Kopek om Dagen ved at medvirke i et Optog med en Elefant, som han, tilligemed nogle andre Drenge trak om med i Indianer-Kostumer. En anden Gang, da jeg kom for at spørge efter ham, traf jeg ham heller ikke. Det var øjensynligt, at han undgik mig. Hvis jeg dengang havde sat mig nærmere ind i denne Drengs Liv og i mit eget, vilde jeg have indset, at han var bleven fordærvet ved at have gjort Bekjendskab med et fornøjeligt Liv frit for Anstrengelse, at han simpelt hen var afvænt med at arbejde. I min Iver for at redde ham og gjøre godt imod ham havde jeg taget ham hjem til mig, og hvad havde han saa set derhjemme hos mig? Mine egne Børn, som ikke blot aldrig havde vidst hvad det var at gjøre noget for sig selv, men kun af yderste Evne forstode at give andre noget at bestille, idet de219 fordærvede og ødelagde alt, hvad de kom nær, forspiste sig i fede Sager og Slikkerier, medens de spildte paa Dugen, rev Glas og Tallerkener paa Gulvet og kastede saadan Føde for Hunde, som maatte forekomme denne J)reng at være en ren Lækkerbidsken. Jeg tænkte imidlertid, at da jeg lige fra en „Røverkule" havde bragt ham hen imellem ordentlige Folk, kunde det jo ikke være andet, end at han her maatte tilegne sig det Blik paa Livet, der hersker mellem ordentlige Folk og forstaa, at det mellem saadanne væsentlig gjælder om at bestille saa lidt som muligt, medens man helst morer sig og lever godt. Sandt nok, han vidste ikke, at mine Børn havde et svært Arbejde med at lære alle de mange Undtagelser i latinsk og græsk Grammatik udenad, og selv om han havde vidst det, vilde han dog ikke engang have været i Stand til at forstaa Hensigten med dette Arbejde; men hvis han havde kunnet torstaa det, vilde mine Børns Eksempel sikkert have virket endnu stærkere paa ham. Han vilde da have set, at mine Børn opdroges paa en Maade, hvorefter de, uden nu at bestille noget, ligeledes i Fremtiden ved Hjælp af deres Forbindelser kunde blive i Stand til at bestille saa lidt som mulig og saa vidt det lod sig gjøre drage Fordel af Livets Goder. Det sidste indsaa han da for Resten ogsaa, hvorfor han heller ikke skulde have noget af at tage med Bonden ud paa Landet for at passe Kvæget og spise Kartofler; men gik hen i den zoologiske Have, hvor han220 kunde tjene 30 Kopek om Dagen ved at gaa om i Indianerkostume og forevise Elefanten. Det laa nær nok for mig at indse, hvor urime- ligt det var af mig, der selv opdrog mine Børn til at føre et luksuriøst og ørkesløst Liv, at \rille for- bedre andre Folk og deres Børn, der gik til Grunde i „Røverhulen", som jeg kaldte den, hvor ikke desto mindre hele tre fjerde Dele af Beboerne enten selv- stændigt eller i andres Brød, ærligt ernærede sig ved deres Arbejde. Men hvor nær det ogsaa laa for mig at indse dette, saa forstod jeg dog ikke noget af det altsammen. En stor Del af Børnene, som jeg traf i „Fæst- ningen" befandt sig i den allersørgeligste Forfatning. Her vare Børn af offentlige Fruentimmer, forældre- løse og saadanne, som Tiggerne gaa om med i Gaderne. De vare alle sammen i høj Grad be- klagelsesværdige; men mit Forsøg med Seroscha havde lært mig, at jeg med det Liv som jeg førte, umulig vilde være i Stand til at hjælpe dem. Medens Seroscha boede hos os, mærkede jeg oftere en Bestræbelse hos mig til at skjule vort huslige Liv for ham og i Særdeleshed det Liv, som vore Børn førte. Jeg følte, hvorledes alle mine Bestræ- belser for at lede ham ind paa at tøre et retskat- tent, arbejdsomt Liv, strandede paa det Exempel, som vort eget og vore Børns Liv afgave tor ham. Det er let nok at sige til et offentligt Fruentimmer eller en Tiggerske, at man vil tage hendes Barn til sig. Det er let nok, naar man blot har Penge,221 at lade Barnet vaske og pudse, forsyne det med rene Klæder, opfostre det, endogsaa lade det op- lære i alskens Kundskaber; men at lære det at fortjene sit Brød er ikke blot

vanskeligt for os, der ikke selv fortjene ^vort Brød, men tværtimod gjør lige det modsatte, det er ligefrem umuligt, idet vi saavel ved vort Eksempel som ved den rent intetsigende materielle Hjælp, hvorved vi forbedre Barnets Stilling, oplære det til lige det modsatte. Man kan pleje og opfostre en Hundehvalp, lære den at apportere og have sin Glæde heraf; men det er ikke nok at pleje og opfostre et Menneske og lære ham græsk; man maa ogsaa lære ham at leve d. v. s. saa vidt muligt at se at hjælpe sig uden andres Bistand, saa han altid tager mindre end han giver. Alt hvad vi kan lære ham, gaar imidlertid ud paa lige det modsatte, hvad enten vi optage ham i vort Hus eller anbringe ham i et dertil oprettet Asyl. X. I Modsætning til den blandede Følelse af Med- lidenhed med andre og Modbydelighed for mig selv, hvoraf jeg havde været opfyldt i Ljåpins Logihus, var jeg under mine gjentagne Besøg i „Fæstningen", udelukkende gjennemtrængt af Ønsket om at iværksætte den Plan jeg havde fattet til at gjøre godt imod de Mennesker, som jeg her vilde træffe sammen med. Men, besynderligt nok, end-
222 skjøndt det vel skulde synes som at det at gjøre godt imod Folk, give Penge til dem, som er i Nød, var en god Gjerning, der burde stemme én til Kjærlighed for sine Medmennesker, erfarede jeg dog her lige det modsatte, idet jeg under Ud- førelsen af denne Gjerning kun følte Uvilje mod disse mine Medmennesker og Tilbøjelighed til at dømme ilde om dem. Den første Aften jeg var her forefaldt der en Scene, som til rl rods tor at den fuldkomment svarede til det Optrin jeg havde været Vidne til i Ljåpins Logihus, ikke desto mindre gjorde et helt andet Indtryk paa mig. Anledningen hertil var, at jeg i en at Lejlig- hederne just fandt en saadan ulykkelig, som havde øjeblikkelig Hjælp nødig. Jeg fandt her en Kvinde, som i to Dage ikke havde havt noget at spise. Det gik til som følger. I en stor Lejlighed for Nattelogerende, som i det givne Øjeblik stod næsten tom, spurgte jeg en gammel Kone, om der ikke imellem de fattige her skulde findes nogle rent forarmede, som slet ikke havde noget at leve af. Efter at Konen havde tænkt sig lidt om sagde hun med et Blik paa en af de optagne Køjer: „Jo, her ligger nok én. Saavidt jeg véd, har hun hverken faaet vaadt eller tørt i to Dage." — „Er det mu- ligt?" spurgte jeg: „hvem er hun?" — „Før drev hun om paa Gaden i Skumringen; men nu er der ingen, som tager hende mere, og saa har hun ikke noget at leve af. Værtinden havde stadigt ondt af hende; men nu vil han jage hende ud af Lejlig-
223 heden . . . Agåtja, Du Agåfja!" raabte den gamle Kone, idet hun gik hen til Køjen. Jeg nærmede mig og skimtede i Halvmørket et menneskeligt Væsen, der møjsommeligt rejste sig op paa Lejet. Det viste sig at være en midaldrende Kvinde med et forpjusket, graasprængt Haar, i en hullet og snavset Særk; hun var saa afpillet som en Benrad og Øjnene, der lyste med en særlig Glands, støde stive i Hovedet paa hende. Hun saa' hen forbi os med sit stive Blik, medens den af- kræftede Haand famlede efter Trøjen for at skjule det udmagrede Bryst, der kom til Syne i Aabningen paa den snavsede iturevne Særk, og hun frem- stammede med Møje: „Hvad er det? Hvad er det?" Jeg spurgte hende, hvorledes hun havde det. Hun forstod først længe ikke, hvad jeg spurgte om; til- sidst sagde hun i en hurtig febrilsk Tone: „Jeg véd ikke selv . . . man vil jage mig ud . . ." Jeg spurgte hende, — Haanden vægrer sig ved at ned- skrive det,—jeg spurgte hende, om det var sandt, at hun ikke havde spist noget i to Dage. Hun svarede mig stadig i den samme febrilske Tone: „Igaar fik jeg ikke noget at spise, idag heller ikke." Synet af denne Kvinde rørte mig; men den Bevægelse, jeg fornam, var helt forskjellig fra den, der havde bemægtiget sig mig i Ljåpins Logihus, hvor Medlidenheden, som jeg følte med Beboerne gjorde, at jeg samtidig skammede mig for mit eget Vedkommende. Her glædede dét mig endelig at224 have fundet, hvad jeg saa længe havde søgt: et Menneske, der hungrede. Jeg gav hende en Rubel, og jeg husker godt, hvor meget det glædede mig at der havde været nogen til Stede, som havde set det. Ved Synet af Rublen bad den gamle Kone mig ogsaa om at give hende lidt. Følelsen af at kunne give var saa be- hagelig, at jeg, uden nærmere at overveje, hvorvidt det var nødvendigt eller ikke, ogsaa stak den gamle Kone nogle Penge i Haanden. Da jeg gik, fulgte hun mig under hjertelige Taksigelser helt ud i Gangen, hvor der allerede havde samlet sig flere af Husets Beboere, hvem mine Forespørgsler om fattige rimeligvis havde gjort opmærksomme og som nu, ved at høre Konen takke mig ligeledes anmodede mig om Penge. Skjøndl flere af dem, der bade mig, øjensynligt vare forfaldne til Drik og kun vakte en ubehagelig Følelse hos mig, gav jeg dem dog alligevel, idet jeg fandt, at jeg ingen Ret havde til at sige nej til dem, naar jeg engang havde givet Konen noget. Medens jeg saaledes gav til højre og venstre, kom der stadigt flere og flere til. Meddelelsen om min Gavmildhed gik som en Løbeild fra den ene Lejlighed til den anden, og der opstod en saadan Trængsel om mig i Gangen, at jeg nær aldrig var sluppen ud igjen. Da jeg endelig var kommen vel ned i Gaarden fik jeg Øje paa en Dreng, der puffende om sig til højre og venstre kom

springende ned ad Trappen oppe fra Galleriet. Han saa' mig aabenbart ikke og225 raabte ligesaa højt han kunde: „Agåschka fik en Rubel af ham!“ Nede i Gaarden sluttede han sig til Mængden, der fulgte mig i Hælene. Jeg gik ud paa Gaden stadig med hele Sværmen efter mig. Her var Folk af det mest forskjelligartede Udseende og alle bade de mig om Penge. Jeg havde ikke flere Smaapenge hos mig og gik ind i en lille aabentstaaende Bod for at bytte en Tirubelseddel. Der opstod et frygteligt Virvar, ganske som den- gang jeg havde uddelt Penge til de fattige udenfor Ljåpins Logihus. Gamle Mænd og Koner, Bønder og adeligt fødte. Krøblinge og Børn, trængte sig om Boden med fremrakte Hænder. Jeg gav saalænge jeg havde noget, medens jeg udspurgte enkelte af de nærmest staaende og optegnede deres Navne i min Notebog. Kjøbmanden. der havde slaaet Pels- kraven tæt op om Ørerne, sad saa ubevægelig som en Billedstøtte paa sin Stol, medens han saa' sig ligegyldigt om til Siderne og kun af og til kastede et flygtigt Blik paa Hoben foran ham. Under mit Besøg i. Ljåpins Logihus havde Synet af den menneskelige Armod og Fornedrelse, som her traadte mig i Møde, virket torfærdende paa mig, idet jeg følte den Skyld jeg selv havde heri og Nødvendigheden af at forbedre mig for at kunne raade Bod herpaa. Tiltrods for, at det nær- værende Optrin i et og alt svarede til det førom- talte i Ljåpins Logihus, var Indtrykket som det gjorde paa mig ikke desto mindre af en hel anden Natur, idet jeg væsentlig kun følte Uvilje mod de 15226 fleste af dem, som bestormede mig med deres Bønner, ligesom jeg ikke var saa lidt foruroliget ved Tanken om, hvad de omkringstaaende Smaa- handlende og Gaardskarle vel egentlig maatte dømme om mig. Da jeg kom hjem om Aftenen var jeg tem- melig ilde til Mode. Jeg indsaa', at jeg havde baaret mig dumt ad; men som det altid gaar, naar man er i Uklarhed sig selv betræffende, vedblev jeg dog stadig at tale i høje Toner om den Sag jeg havde for, ligesom jeg ikke i mindste Maade nærede Tvivl om, at den jo nok vilde faa et heldigt Udfald. Dagen efter begav jeg mig alene hen i „Fæst- ningen“ for at opsøge dem jeg havde noteret mig som de mest nødlidende og som det efter min Mening vilde være lettest at hjælpe. Som jeg allerede har anført, lykkedes det mig ikke at hjælpe en eneste, medens jeg kun gjorde den Erfaring, at. det var betydelig vanskeligere at gjøre godt imod Folk, end jeg havde tænkt mig. Enten det nu laa i at jeg ikke forstod, hvorledes man skulde bære sig ad hermed, eller det i og for sig var noget, der overhovedet ikke lod sig gjøre. nok er det, jeg op- naaede kun at pirre disse Menneskers Appetit, uden at bringe dem nogensomhelst væsentlig Nytte. Inden den egentlige Folketælling skulde finde Sted, indfandt jeg mig endnu et Par Gange i „Fæst- ningen“ , og hver Gang opstod der en saadan Trængsel om mig af Folk, der alle bade om Penge, at jeg hverken vidste ud eller ind. Foruden at227 jeg indsaa det umulige i at gjøre noget for disse Mennesker, idet der var altfor mange af dem, følte jeg ligefrem Uvilje imod dem af denne Grund, lige- som de ogsaa hver især, enkeltvis taget, langt fra vakte Medfølelse for sig. Jeg saa' tydelig, at man stadig løj for mig eller at ingen i hvert Fald sagde mig den fulde Sandhed, idet man kun betragtede mig som en Pung, hvoraf man paa en let Maade kunde forsyne sig med Penge. Desuden forekom det mig ofte, som om de Penge jeg gav ved- kommende, i Stedet for at forbedre hans Stilling, tværtimod kun forværrede den. Jo tiere jeg kom her og jo mere Lejlighed jeg havde til at komme i Berøring med Stedets Beboere, desto klarere ind- saa' jeg det umulige i at gjøre noget som helst for dem; men jeg holdt ikke desto mindre haardnakket fast ved mit Forsæt, lige til den endelige Inspektion af Huset og dets Beboere, som fandt Sted i Løbet af en dertil fastsat Nat. Jeg skammer mig navnlig ved at mindes denne sidste Inspektion, som jeg foretog i Følge med tyve andre, medens jeg ellers sædvanlig havde været alene. Klokken syv om Aftenen samledes alle Del- tagerne hos mig. Største Delen af dem vare Stu- denter, forøvrigt var der en Officer og to af mine bekjendte fra den fornemme Verden, som med den sædvanlige Indlednings-Frase: „c'est trés intéres- sant!“ havde bedt mig tage dem med som Assi- stenter. Mine fornemme bekjendte mødte i nogle højst IS*228 aparte Kostumer: korte Jakker og lange Støvler, som de ellers kun iføre sig naar de tage paa Jagt eller paa Rejse, et Kostume, som efter deres Mening særligt svarede til et natligt Besøg i et Logihus, Begge havde forsynet sig med særegne Notebøger og nogle ualmindelige Blyanter og befandt sig i den ejendommelige ophidsede Stemning, som man i Reglen bemærker hos Folk, der skal paa Jagt, til en Duel eller i Krigen. Der var noget højst dumt og usandt over Situationen, som navnlig kom til Syne i disse to Herrers Adfærd, uden at dog vi andre gave dem stort efter i denne Henseende. Før vi toge afsted blev der holdt Raadslagning, en Art Krigsraad angaaende, hvormed der skulde begyndes, hvorledes man skulde dele sig i Grupper o. s. v, Raadslagningen var af samme Slags som det sædvanlig er Tilfældet i Forsamlinger og Komitéer, hvor ingen egentlig siger noget, lordi han væsentlig har noget at meddele eller ønsker noget oplyst, men hvor

enhver kun er betænkt paa blot at sige et Par Ord for ikke at staa tilbage tor de andre. Under al den megen Talen var der dog ingen, som blot med et Ord berørte den velgjørende Side af Sagen, som jeg saa tidt og mange Gange havde lagt hver især af Deltagerne paa Hjerte. Hvor meget jeg end generede mig herfor, ansaa' jeg det dog for nødvendigt paany at minde om det jeg vilde have sat i Forbindelse med Folke- tællingen, idet man samtidig med at inspicere de fattige skulde notere sig dem, som maatte be-229 finde sig i en særlig nødlidende Stilling. Det havde altid generet mig at tale heroin, og den store Iver, hvormed vi traf vore Forberedelser til den forestaaende Udfart, gjorde nu, at jeg knap kunde faa Ordene over mine Læber. Man hørte paa mig med et vist vemodigt Udtryk, som det lod, og jeg havde aldrig saasnart talt til Ende, før alle øjeblikkelig tilsagde mig deres Bistand: men jeg saa' dog alligevel, at hver især for sit Vedkom- mende var overbevist om, at der ikke vilde komme noget ud af det hele, ligesom ogsaa alle straks søgte at give Samtalen en anden Vending. Da det var bleven Tid at tage afsted, kjørte vi hen til „Fæstningen“, hvor vi lod holde udenfor Beværtningen i Stedet, som jeg har omtalt ved en tidligere Lejlighed. Her var baade lukket og slukket, men vi kom snart ind efter at have vækket Fol- kene og gave os til at ordne vore Lister. Da man sagde os, at de logerende havde faaet nys om In- spektionen og vare i Færd med at rømme Lejlig- hederne, bade vi Værten om at lade Porten lukke, medens vi selv begave os ned i Gaarden tor at overtale de flygtende til at blive med Forsikringen om, at ingen vilde affordre dem deres Pas. Jeg glemmer aldrig det sælsomme, uhyggelige Indtryk, som Synet af disse angstslagne Natte-Logerende gjorde paa mig: halvnøgne med nogle elendige Pjalter paa Kroppen, forekom de mig ved Skjæret af Lygten, som Opvarteren gik med, meget højere end de i Virkeligheden vare; opskræmte og tor-230 færdelige i deres Angst trængte de sig i en tæt Klynge op ad hverandre, medens de tavse hørte paa vore Forsikringer uden at skænke dem Tiltro og øjensynlig som jagede Dyr vare parate til hvad det skulde være for blot ikke at falde i vore Klør. Hele Livet igjennem jages de af deres Overmænd, det være sig nu i Form af Politi, af Folk paa Landet eller i Byen, i Form af Forhørsdommere eller Ed- svorne; hele Livet igjennem jages de af disse deres Overmænd saavel i Landsbyerne som i Stæderne, paa alfarVej som i Gaderne, i Beværtningerne som i Logihusene, og nu havde disse Herrer pludselig indfundet sig og havde lukket Porten bare for at tælle dem! Hvorledes skulde de vel forstaa detV Det var dem ligesaa umuligt at tro herpaa, som for Harerne at tro, at Hundene havde indfundet sig, ikke for at gjøre Ende paa dem, men bare for at tælle dem. — Porten var imidlertid lukket og de forskrækkede Nattelogerende vendte tilbage i Lejlighederne, medens vi andre delte i Grupper fulgte efter. Opvarteren Vånja, der ligesom sidst han havde fulgt mig, var i Overfrakke og hvide Bukser, gik i Forvejen og lyste op for os i Mørket. Lejlighederne, som vi kom ind i, vare mig alle be- kjendte, ligesom ogsaa flere af Beboerne, men største Delen af de sidste saa' jeg dog nu for første Gang ligesom det Skuespil, der her frembød sig, var baade nyt og forfærdeligt, endnu forfærdeligere end det jeg havde set i Ljåpins Logihus. Overalt hvor man kom var der propfuldt af Mennesker, og231 man saa' ikke en Køje, som jo ikke var optagen, undertiden af to ad Gangen. Det var græsseligt at se den Masse Mennesker, som var sammenstuvet her i disse smaa Rum, hvor Mænd og Kvinder (enkelte af de sidste endogsaa med smaa Børn hos sig) laa blandede mellem hverandre i chaotisk Forvirring. Saaledes saa' der ud i det første Værelse, hvor vi kom ind, ligeledes i det næste, tredje, tjerde o. s. v. i en Uendelighed, overalt smaa overfyldte Rum, overalt den samme trykkende kvælende Luft, den samme Blanding af Kjøn, over- alt døddrukne Mænd og Kvinder, Smuds og Ar- mod ; tra alle Sider stirrede der én forskrækkede Ansigter i Møde, overalt mødte man dette under- danige, bekymrede, bønfaldende Blik . . . Jeg følte mig paany greben at den Skamfuldhed, der havde berørt mig saa smerteligt under mit Besøg i Ljå- pins Logihus, og det stod klart for mig, at mit Forehavende ikke blot i og for sig var baade dumt og afskyeligt, men ligefrem umuligt at realisere, hvorfor jeg ogsaa rent opgav saavel at gjøre Fore- spørgsler, som at notere, fuldkommen overbevist om, at det altsammen ikke vilde føre til noget. Jeg var yderst nedslaaet. I Ljåpins Logihus havde jeg følt mig som én, der tilfældig opdager et frygteligt Saar paa et andet Menneskes Legeme; det gjør ham ondt for dette Menneske, han skammer sig over ikke tidligere at have vist ham den for- nødne Deltagelse; men han tør endnu gjøre sig Haab om at kunne hjælpe den syge. Her derimod232 følte jeg mig som en Læge, der har indfundet sig hos den syge med sit Lægemiddel, har kradset op i Saaret med Sonden og nu maa tilstaa for sig selv, at det altsammen har været til ingen Nytte, at hans Lægemiddel ikke duer. XI. Dette sidste Besøg havde givet den Indbildning, hvori jeg befandt mig, Naadestødet. Jeg havde indset, at mit Forehavende ikke blot var dumt, men endogsaa afskyeligt. Til

Trods herfor syntes det mig dog som om jeg alligevel ikke straks kunde opgive Sagen, ja at jeg ligefrem var forpligtet til at gaa videre i den, idet jeg saavel ved min Artikel som ved mine Besøg og Løfter havde givet de fattige Grund til at gjøre sig Forhaabninger, ligesom ogsaa Artiklen og de Samtaler jeg i den Anledning havde havt med forskjellige Velgjørere, havde vakt en saa almen Interesse for Sagen, at flere endogsaa havde tilsagt mig baade deres personlige Medvirkning og Penge- bidrag. Jeg ventede derfor, at saavel de første som de sidste skulde henvende sig til mig for at ind- hente de nærmere Oplysninger, som jeg vilde være i Stand til at give. Med Hensyn til de nødlidende stillede For- holdet sig saaledes, at jeg modtog over hundrede Anmodninger, som alle skreve sig fra velhavende fattige, om det maa være mig tilladt at udtrykke mig233 saaledes. Enkelte af dem besøgte jeg; de øvriges Henvendelser lod jeg ubesvarede. Ingen Steder lykkedes det mig at gjøre noget. Stprste Delen af dem, der henvendte sig til mig, havde tidligere tilhørt de priviligerede Klasser, hvorved jeg forstaar Folk, for hvem der gjøres mere end de selv ud- rette. En var saaledes i Forlegenhed for to Hun- drede Rubler for at kunne bringe en Forretning i Orden og fuldende sine Børns Opdragelse; en anden ønskede at nedsætte sig som Fotograf; en tredje havde en Gjæld, som trykkede ham; en fjerde be- høvede et Instrument for at perfektionere sig i Klaverspil og ernære sin Familie ved at give Under- visning heri. De fleste bade simpelthen om Under- støttelse, uden at angive, hvormeget de behøvede. Ved nærmere Overvejelse viste det sig imidlertid, at Fornødenhederne voksede i samme Forhold som de bleve afhjulpne, saa der egentlig ikke kunde være Tale om nogen endelig Tilfredsstillelse af vedkommendes Fordringer. Jeg siger endnu en Gang, det er meget mulig, at Grunden hertil laa i at jeg ikke forstod at gribe Sagen rigtig an; kun saameget er vist, at jeg ikke hjalp en eneste, til Trods for at jeg undertiden bestræbte mig for det. Med Hensyn til den Medvirkning, som mine velgjørende Venner og Bekjendte havde lovet at yde i Sagen, indtraf der noget i høj Grad uventet og besynderligt. Af alle de Personer, der havde lovet mig Pengebidrag, selv med Angivelse af den Sum man vilde skjænke, var der ikke én, der sendte234 mig saa meget som en Paibel til at fordele mellem de fattige. Efter de Løfter jeg havde faaet, kunde jeg have gjort Regning paa at faa mindst tre tusind Rubler at raade over; men der var ikke én. som erindrede sit Løfte, og jeg fik ikke saa meget som en Kopek. De eneste, som gave noget, var Stu- denterne, idet de overlode mig de tolv Rubler, som de skulde have for deres Ulejlighed. Hele mit Fore- havende, der var beregnet paa ved Hjælp af Gaver fra rige Velgjørere at tilvejebringe en Sum paa mange tusind Rubler, hvorved tusinder af ulykke- lige kunde være blevne reddere fra at gaa til Grunde i Armod og Last, indskrænkede sig saaledes til at jeg fordelte en Snes Rubler hen i Vejret mellem Folk, som bad mig derom, og sad tilbage med 12 Rubler, som Studenterne havde skænket, tilligemed 25 Rubler, der var bleven sendt mig i Egenskab af Leder fra Ryraadet, ialt 37 Rubler, om hvilke jeg bogstavelig ikke vidste hvem jeg skulde give dem til. Hermed var nu Sagen til Ende; men før jeg tog paa Landet, vilde jeg dog se at blive af med de 37 Rubler, hvorfor jeg en Søndag Formiddag- begav mig hen i „Fæstningen". Jeg gik om i de fleste af Lejlighederne, hvor jeg havde bekjendte fra tidligere Besøg; men af alle dem jeg traf her, som der kunde være Tale om at give noget, var der kun en syg. hvem jeg gav fem Rubler. Der var naturligvis mange, som bad mig om at give dem noget; men idet jeg mindedes mit første Fejl-235 greb og hvorledes jeg heller ikke nu kunde siges at kjende disse Mennesker tilstrækkeligl for at kunne afgjøre, hvem af dem, der var værdigst til at mod- tage Understøttelse, besluttede jeg først at raad- føre mig herom med Værtshusholderen Ivån Fedo- titsch. Det var just i Fastelavns-Ugen, saa Gaderne vrimlede af Folk. der havde faaet Stadsklæderne paa og hvis Udseende vidnede om, at de ikke blot vare mætte, men ogsaa havde havt Raad til at faa sig en Taar over Tørsten. En gammel Klude- kræmmer i en forreven Bondekittel med Sivsko paa Fødderne stod i en Krog i Gaarden og rodede op i sin Kurv, hvis Indhold han sorterede i smaa Bunker rundt om sig, medens han med en kraftig og behagelig Stemme sang en lystig Vise. Jeg gav mig i Snak med ham. Han var syvti Aar gammel og stod ganske ene i Verden; men skjøndt han er- nærede sig ved at samle Klude og andet gammelt Kram, var det saa langt fra at han beklagede sig over sin Skjæbne, at han tværtimod med særlig Tilfredshed erklærede, at han baade kunde spise sig mæt og drikke sig fuld og hvad kunde man saa ønske mere? Jeg spurgte ham, om han ikke kjendte nogen, som led Nød, hvortil han i en meget vred Tone svarede, at det kun var Drukkenbold te og Dagdrivere, som led Nød; men da jeg forklarede ham Hensigten med mit Komme, bad han mig om fem Kopek, som han aldrig saasnart havde faaet, før han pilede hen i Værtshuset. Jeg fulgte bag efter for at bede Ivån Fedotitsch om at overtageir Fordelingen af de Penge, som jeg havde i Behold. Inde i

Beværtningen vrimlede der af Gjæster, hvoraf mange allerede vare fulde. Ældre og yngre Fruen- timmer, for største Delen berusede, vimsede om fra det ene Værelse til det andet. I det lille Kammer til venstre blev der spillet paa Harmonika, medens to af Gjæsterne dansede Trepåk*). Ligesaa snart Ivan Fedotitsch fik Øje paa mig, traf han straks Anstalter til at Dansen hørte op og satte sig hen til Bordet, hvor jeg havde taget Plads. Jeg meddelte ham mit Ærinde, og skjøndt han var meget op- taget, var han dog straks villig til at følge med og være mig behjælpelig. Kun var han øjensynlig i Forlegenhed med Hensyn til hvem han skulde an- befale mig. En ældre Opvarter, som havde hørt, hvorom Sagen drejede sig, traadte nærmere og blandede sig i Samtalen. Han og Værten gav sig nu til at opregne Navnene paa en hol Del af Beboerne, hvoraf en- kelte ogsaa vare mig bekjendte: men de kunde stadig ikke blive enige om, hvem de egentlig skulde anbefale. „Der er nu Paromonovna," fore- slog Opvarteren. — „Ja vist," ?agde Ivan Fedo- titsch, „hun sidder tit uden Brød i Huset; men hun drikker ogsaa." — „Naa, hvad saa? Allige- vel ..." — „Nej. saa vilde jeg snarere sige Spiri- don Ivånovitsch, han har Børn," foreslog nu Ivan Fedotitsch; men ved nærmere Overvejelse fandt *) En almen yndet russisk Folkedans. O. A.237 han dog, at man heller ikke rigtig kunde anbefale ham. „Akulina . . . nej hun faar jo Hjælp . . . Maaske den blinde," sagde nu Opvarteren; men her var det mig, som gjorde Indvendinger. Jeg havde lige set den omtalte. Det var en blind Olding paa 80 Aar, som hverken havde Slægt eller paarørende. Man skulde have ondt ved at tænke sig nogen i en mere ulykkelig Stilling; men ikke desto mindre havde jeg kort i Forvejen paa min Omgang i Lejlighederne set ham ligge drukken i Sengen og hørt, hvorledes han med sin dybeBasstemme overøste sin forholdsvis unge Veninde med de alleruanstæn- digste Skjældsord. Man nævnte mig endnu en Dreng uden Arme, som boede hos sin Moder dér i Huset; men Ivan Fedotitsch havde stadig ondt ved at bestemme sig for nogen, idet han som en retskaffen Mand ikke kunde skjule for sig selv, hvad han meget godt vidste, at Pengene, soin man nu agtede at fordele, straks vilde blive forødte hos ham i Beværtningen. Da jeg imidlertid maatte se at blive af med de 32 Rubler, vedblev jeg at trænge paa og skjøndt det holdt haardt nok, fik vi dog saa nogenlunde arrangeret Sagen og afleveret Pengene. De, som fik dem, var for største Delen alle godt klædte, og man havde ikke nødig at gaa langt efter dem, da de allesammen befandt sig paa Værtshuset. Drengen uden Arme var mødt i rød Skjorte og Vest med lange Støvler paa uden over Benklæderne. Saaledes endte min Virksomhed i Egenskab af238 Velgjører, og jeg rejste tilbage paa Landet yderst misfornøjet med Verden, som man altid er det, naar man selv har baaret sig dumt ad. Hele min velgjørende Virksomhed var endt uden at have ført til noget, og jeg gjentog den ikke mere; men den Række af Tanker og Følelser, som den havde vakt hos mig, var meget langt fra at være endt, og det indre Arbejde gik nu videre med fordoblet Kraft. XII. Hvad var der egentlig foregaaet? Da jeg havde tilbragt min meste Tid i Pro- vindserne, var jeg hidtil kun kommen i Berøring med Armoden som den viser sig paa Landet. Uden at ville gjøre mig skyldig i en Beskedenhed, som er langt mere at dadle end Stolthed, men for at tilstaa Sandheden, som er nødvendig for ret at kunne følge Gangen i mine Tanker og Følelser, skal det være sagt, at jeg saa længe jeg har levet paa Landet, kun har gjort yderst lidt for de fattige; til Gjengjæld vare rigtignok ogsaa de Fordringer, som stilledes til mig, i den Grad beskedne, at selv det lidt jeg gjorde bragte Mennesker Nytte og til- vejebragte den Kjærlighedens og Samdrægtighedens Atmosfære, som gjorde én det muligt, at berolige den nagende Følelse, som Bevidstheden om det ulovlige i éns Liv fører med sig. Efter at jeg var flyttet til Byen, havde jeg tænkt at leve paa den gamle Maade; men den Armod jeg her stødte paa239 viste sig at være af en hel anden Art end denT jeg havde set paa Landet. Armoden i Hovedstaden var ikke blot mindre sand og mere fordringsfuld, men ulige frygteligere, og det var navnlig den kolossale Maalestok, hvorefter den paa enkelte Steder var koncentreret, som forfærdede mig. Det mægtige Indtryk jeg fik i Ljåpins Logihus, fyldte mig i første Øjeblik med en levende Følelse af det uforsvarlige og hæslige i det Liv, som jeg førte; men til Trods for at denne Følelse var baade dyb og sand, var jeg dog i Begyndelsen svag nok til at lade mig forskrække ved Tanken om det Om- slag, der nødvendigvis maatte foregaa i mit Liv, hvis jeg lod denne Følelse raade, og som en Følge heraf, søgte jeg at klare mig paa en anden Maade. Man sagde mig bestandig, hvad man har gjentaget saalænge Verden har staaet, at Rigdom og Luksus paa ingen Maade er et Onde, men en Gave fra Gud, og at man meget godt kan hjælpe nødlidende ved Siden af at man selv fører et rigt Liv. Jeg troede det og forsøgte at handle derefter. Til en Begyndelse skrev jeg en Artikel, hvori jeg opfordrede alle Byens Rigmænd til at komme de fattige og nødlidende til Hjælp. Skjøndt de rige alle ansaa sig for moralsk forpligtede til at være af min Mening, var det dog

øjensynligt, at de enten ikke vilde eller ikke kunde ofre eller gjøre noget for de fattige. Jeg gav mig nu til selv at gaa om og besøge disse og fik ved denne Lejlighed noget at se, som jeg mindst af alt havde gjort Regning240 paa. Paa den ene Side traf jeg her i disse Huler, som jeg kaldte dem, sammen med Folk, hvem det ligefrem var utænkelig at jeg skulde kunne have hjulpet, da det var Folk af den arbejdende Klasse, Folk, som baade vare fortrolige med Besvær og Savn og saaledes havde en ganske anderledes fast Grund at staa paa end jeg. Paa den anden Side traf jeg ulykkelige, som jeg heller ikke kunde hjælpe, fordi de i et og alt lignede mig selv. Deres Ulykke bestod for de flestes Vedkommende i, at have mistet saavel Evnen, som Lysten og Vanen til at erhverve deres Brød, eller med andre Ord, i at være fuldkommen saadanne Mennesker som jeg og mine lige. Med Hensyn til saadanne ulykkelige, der havde øjeblikkelig Hjælp nødig, som syge, hungrige og forkomne, var den stakkels Agåfja den eneste, jeg fandt, ligesom jeg ogsaa overbeviste mig om, at den store Afstand, som Livet lagde imellem mig og disse Mennesker, gjorde det næsten umuligt tor mig overhovedet at finde saadanne ulykkelige, idet den Haandsrækning, der virkelig behøvedes, altid var ydet naar jeg kom og ydet af de selv samme Mennesker, i hvis Kreds disse ulykkelige befandt sig. Navnlig blev jeg overbevist om, at jeg umulig vilde være i Stand til at forbedre disse stakkels Menneskers Stilling ved Hjælp af Penge. Til Trods for denne min Overbevisning afholdt dog en falsk Undseelse mig fra at opgive det éngang paabe- gyndte Værk, ligesom ogsaa min blinde Selvkjærlig-241 hed fik mig til at fremture i mit Forehavende saa længe til det gik i Stykker af sig selv og det kun med Nød og næppe lykkedes mig ved Ivan Fedo- titschs Hjælp at slippe af med de 37 Rubler, som jeg ikke turde anse for mine, men følte mig for- pligtet til at fordele mellem fattige. Jeg kunde naturligvis have fortsat Værket og opnaaet at faa noget i Gang, som havde havt en vis Lighed med en velgjørende Virksomhed, ligesom jeg ogsaa ved at trænge paa hos dem, der havde lovet mig Bidrag, nok vilde have faaet dem til at rykke ud med Pengene; jeg vilde endnu have kunnet samle Bidrag og fordelt alle disse Penge mellem fattige, medens jeg trøstede mig ved Tanken om, hvad jeg dog var for et godt og kjærligt Menneske; men ved Siden heraf kunde jeg heller ikke skjule for mig selv, at vi rige Folk hverken ønske at afsé eller kunne afsé en • Del af vor Overflod til de fattige (dertil har vi selv altfor .mange Fornødenheder), ligesom der heller ikke egenlig talt var nogen at give til, hvis man da virkelig var besjælet af Ønsket om at gjøre godt og ikke blot var betænkt paa at give Pengene til hvem det kunde træffe sig, som Tilfældet havde været med mig i Værtshuset i „Fæstningen“. Som en Følge heraf lod jeg nu ogsaa hele Sagen fare og forlod Byen med Fortvivlelsen i Hjærtet. Da jeg var kommen ud paa Landet, besluttede jeg at skrive en større Artikel, hvori jeg vilde med- dele de Erfaringer jeg havde gjort og forklare 16242 Grunden til at mit Foretagende ikke var lykkedes. Jeg følte Trang til at retfærdiggjøre mig overfor de Beskyldninger, som man havde rettet imod mig i Anledning af min Artikel om Folketællingen, Trang til at overbevise Samfundet om dets Lige- gyldighed. til at tage Bladet fra Munden og vise, hvad der ligger til Grund for denne Hovedstadens Armod, ligesom Nødvendigheden af at modarbejde den og de Midler, som efter min Mening frembyde sig hertil. Jeg tog straks fat paa Artiklen, idet jeg fore- stillede mig alle de mange vigtige Ting, som jeg her vilde faa Lejlighed til at komme frem med. Til Trods for al den Umage jeg gjorde mig og det rige Materiale, der stod til min Raadighed, vilde Arbejdet dog alligevel ikke gaa fra Haanden. Den irriterede Sindsstemning, hvorunder jeg skrev, i Forbindelse med den Omstændighed, at jeg ikke tilstrækkelig havde frigjort mig for alt, hvad der endnu forhindrede mig fra at se upartisk i Sagen, og navnlig, at jeg ikke simpelthen kunde indse, at Hoved-Grunden hertil laa hos mig selv, havde til Følge, at jeg slet ingen Vej kunde komme med Artiklen, som det først nu iaar er lykkedes mig at faa bragt til Ende. Paa det moralske Omraade forekommer der et yderst mærkeligt Fænomen, som man i det Hele taget skjænker altfor lidt Opmærksomhed. Dersom jeg vilde give mig til at meddele én, der var uvidende herom, hvad der er mig bekjendt243 paa Geologiens, Arithmetikens, Historiens, Fysikens og Mathematikens Omraader, saa vilde han ube- tinget faa Indtrykket af at høre noget nyt og aldrig falde paa at sige: „Ja, hvad er der vel saa nyt i det? Det er jo noget, som enhver véd Og jeg selv har vidst for længe siden.“ Men forsøg engang at meddele en dyb moralsk Sandhed i den klareste, mest sammentrængte Form, som den nogensinde har fundet, og Du skal se, at de fleste Mennesker, især, hvis den paagjældende hører til dem, som ikke interessere sig for moralske Sandheder eller i hvis Kram den anførte moralske Sandhed ikke passer, ufejlbarligt vil sige: „Ja, hvem véd vel ikke det? Det er jo noget, som man har hørt for længe siden.“ Og det forekommer ham virkelig, at det han hører er sagt for længe

siden og sagt just paa samme Maade, som i det givne Øjeblik. Kun den, for hvem moralske Sandheder virkelig have Værd og Betydning, er vidende om, hvilken lang- varig Møje der udfordres til at klare og anskuelig- gjøre dem, hvor uendelig besværligt det er at til- vejebringe Overgangen, hvorved Sandheden, fra kun at have foresvævet én som et taaget Begreb, et ubevidst Ønske, tilsidst finder sit sikre og bestemte Udtryk, der igjen ufravigeligt indeholder Fordringen paa en dertil svarende Handling. Vi Mennesker har nu engang vænnet os til at betragte Morallære som noget yderst kjedsommeligt, noget man forgjæves vilde forsøge paa at afvinde nogensomhelst Nyheds Interesse, idet man glemmer, 16*244 at hele Menneskelivet med alle dets mangfoldige og forskjelligartede Bestræbelser, det være sig i Statens, Videnskabens, Kunstens eller Handelens Tjeneste, til syvende og sidst dog ikke har noget andet Maal, end just at gjøre den moralske Sandhed mere og mere indlysende, uomstødelig og almen til- gængelig. Jeg mindes her et Tilfælde, som hændte mig en Dag paa en Spadseretour i Moskov. Jeg var just kommen ind i en af Tværgaderne, og bedst som jeg gik, saa' jeg et Stykke nede i Gaden en Mand komme ud af et Hus og blive staaende paa Fortovet, hvor han med stor Opmærksomhed gav sig til at se ned i Fliserne; efter at have udvalgt sig en, satte han sig ned paa Hug og begyndte nu, som det forekom mig, at gnide eller skrabe den med en ganske overordentlig Iver. „Hvad mon han dog bestiller dér paa Fortovet?“ tænkte jeg ved mig selv. Da jeg kom nærmere, saa' jeg, hvad det var han bestilte: det var en ung Fyr inde fra Slagterbutiken ved Siden af, der var gaaet ud paa Fortovet for at slibe sin Kniv paa en af Fliserne. Han havde ikke Tanke for Fliserne, da han stod og saa' ned paa dem, og endnu mindre medens han besørgede det Arbejde han havde for; han sleb sin Kniv. Han maatte have sleben den skarp, for at kunne skære Kjød med den, det var Sagen, medens jeg troede, at han havde noget for med Fliserne. Aldeles paa samme Maade er det kun tilsyne- ladende at Menneskeheden beskæftiger sig med245 Handel og Vandel, med at føre Krig og slutte Overenskomster, dyrke Kunster og Videnskaber, idet den eneste Sag, der i Sandhed beskjæftiger den og hvorpaa den i Sandhed arbejder, bestaar i at komme til Klarhed over de Love, som ligge til Grund for dens aandelige og moralske Liv. Disse Love foreligge allerede og Menneskeheden er kun be- skjæftiget med at komme til Klarhed over dem; en Opgave, som kun den kan undervurdere og lade ude af Betragtning, der selv ingen Trang har til den Slags Love eller ligefrem ikke ønsker at under- kaste sig dem. Menneskeheden har imidlertid ingen større eller vigtigere Opgave end denne, der i strængeste Forstand er dens eneste. Men det gaar med Klarheden der tilsigtes, som med Forskjellen paa om en Kniv er stump eller skarp: den be- mærkes ikke at alle og enhver. Flygtigt set er den ene Kniv ligesaa god som den anden, og hvem der ikke har nødig at skjære med Kniven, vil heller ikke lægge Mærke til om den er stump eller skarp. Saafremt man derimod indser, at éns Liv er afhængigt af Knivens større eller mindre Evne til at skjære, saa vil ogsaa ethvert Spørgs- maal med Hensyn til dens Skærpning blive af Vigtighed, ligesom man vil være vidende om, at denne Skærpning aldrig faar Ende, og at Kniven først da er en rigtig -Kniv, naar den er skarp og kan skære det, som man har nødig at skære. Jeg befandt mig just i dette Tilfælde, da jeg begyndte at skrive paa den nærværende Artikel,246 Det forekom mig, som om jeg baade vidste og forstod alt betræffende det Spørgsmaal, som Ind- trykket af Ljåpins Logihus og Folketællingen havde vakt hos mig; men ligesaa snart jeg forsøgte at gaa til Bunds i det og bringe det paa Papiret, viste det sig, at Kniven ikke skar, at den trængte til at slibes. Først nu efter tre Aars Forløb mærker jeg, at min Kniv er bleven skarp nok til at kunne skære det, som jeg agter at skære med den. Med Hensyn til de Erfaringer, som jeg gjorde i Mellem- tiden, indeholdt de just ikke synderlig meget nyt. Det er de samme Tanker, kun med den Forskjel, at de tidligere vare ufuldbaarne og stumpe, ikke gik i én Retning, men adsplittede sig i flere; de manglede deres Braad, ligesom den hele Stræben ikke gik ud paa at finde den simpleste og klareste Løsning paa Spørgsmaalet, saaledes som Til- fældet har været nu. XIII. Under mit uheldige Forsøg paa at hjælpe Hovedstadens ulykkelige Befolkning forekom jeg mig stadig som et Menneske, der vil hjælpe en anden op af en Mose, medens han selv befinder sig i et lignende Hængedynd. Enhver Anstræn- gelse fra min Side lod mig kun løle det usikre i Grunden, som jeg stod paa. Jeg følte, at jeg stod i en Mose, uden at dog Bevidstheden herom foran- ledigede mig til nærmere at undersøge Grunden247 under mine Fødder, idet jeg kun var optaget af at søge et udvortes Middel mod et udvortes Onde. Jeg følte, at det Liv jeg førte var slet og at det ikke gik an at leve paa den Maade. Men i Stedet for heraf at drage den simple og naturlige Slutning, at jeg i saa Fald maatte se at forbedre mig og føre et andet Liv, kom jeg til det frygte- lig bagvendte Resultat, at man for selv at kunne have det godt, maatte se at forbedre andre,

hvad je^ da ogsaa forsøgte paa at gjøre. Jeg overbe- viste mig imidlertid snart om det umulige heri, saa meget mere umuligt for mig, der havde tilbragt min meste Tid paa Landet, medens Talen her var om at forbedre den fattige Befolknings Vilkaar i Hovedstaden, og som en Følge heraf gav jeg mig nu til at underkaste selve Hovedstadslivet og Hoved- stadens Armod en nærmere Overvejelse. Hvad forstaar man ved Hovedstadslivet og Hovedstadens Armod? „Hvoraf kom det, at jeg under mit Ophold i Hovedstaden ikke var i Stand til at hjælpe dens fattige?“ spurgte jeg mig selv. Svaret herpaa lød, at jeg ikke var i Stand til at gjøre noget som helst for dem af to Grunde: for det første var der altfor mange af dem samlede paa ét Sted og for det andet var de fattige her af en ganske anden Art end de fattige ude paa Landet. „Hvorfor er der da saa mange af dem her og hvori adskiller de sig fra deres Lidelses- fæller ude paa Landet?“ spurgte jeg igjen. Paa begge disse Spørgsmaal var der kun ét Svar: der248 er saa mange af dem fordi alle, som ikke kunne tinde deres Erhverv ude paa Landet, samle sig om Rigmændene i Byerne, hvorved der opstaar det besynderlige, at Folk tager ind fra Landet for at ernære sig i Byen. Hvad vil det sige: ernære sig i Byen? Dette Udtryk „ernære sig i Byen“ har noget ganske besynderligt ved sig, saa man næsten er tilbøjelig til at tage det for en Spøg, naar man tænker nærmere over Meningen. Hvorledes gaar det til, at Folk kan komme fra Landet, d. v. s. fra et Sted, hvor der findes baade Skov og Mark og Eng og Korn, kort al Jordens Rigdom, hvorledes gaar det til, at Folk kan komme derfra for at er- nære sig paa et Sted, hvor der hverken tindes Træer- eller Græs eller saa meget som Jord engang, men ikke andet end Sten og Støv? Hvad er Meningen af dette Udtryk „ernære sig i Byen“, der idelig bruges baade af dem der ernære sig og af dem der ernære, ligesom det i alle Maader var fuld- kommen klart og forstaaeligt ? Jeg mindes hundreder og tusinder af Mennesker, velhavende som nødlidende, med hvem jeg har havt Lejlighed til at tale om, hvad der har bevæget dem til at tage til Byen, og alle uden Undtagelse har svaret, at de ere komne her for at ernære sig, at Moskov hverken saar eller høster, men lever et rigt Liv, at der er fuldt op af alt i Moskov, og at man derfor kun i Moskov kan erhverve de Penge, som man ude paa Landet behøver til Korn, til et Hus, en Hest og andre Livets Fornødenheder. Men249 det er jo dog paa Landet, at man skal søge Kilden til alskens Rigdom, det er jo dog kun dér, at den virkelige Rigdom findes, som Korn og Skov og Kvæg og alt. Hvorfor saa gaa til Byen for at er- hverve det, som findes paa Landet? Og navnlig: hvorfor slæbe til Byen, hvad man selv har Brug for ude paa Landet: Mel, Havre, Heste og Kør? Hundrede og atter hundrede Gange har jeg talt herom med Bønder, som ere bosiddende i Hovedstaden og saavel af Samtalerne som af mine egne personlige Iagttagelser har jeg forstaaet, at den store Tilstrømning af Landboerne i Byerne for en Del er nødvendig, idet de ikke kunne ernære sig paa anden Maade, for en Del vilkaarlig, idet de tillige lade sig friste af Bylivets Tillokkelser. Det er vel sandt, at Bondens Stilling fører det med sig, at han for at kunne opfylde de Fordringer, som stilles til ham i Landsbyen, umuligt kan klare sig paa anden Maade end ved al sælge det samme Korn og Kvæg, som — hvad han meget godt véd — han selv bagefter vil faa Brug for, og han er saaledes tvungen til at begive sig til Byen for her at fortjene saa meget, at han siden igjen har noget at kjøbe sig Korn for. Men det er ikke mindre sandt, at den forholdsvis lettere Maade, hvorpaa Pengene fortjenes i Byen, ligesom den Luksus, der hersker her, forlokker Bonden, saa han under Skin af at søge sit Erhverv kun gaar til Byen for at finde lettere Arbejde og bedre Føde, for at kunne drikke Te tre Gange om Dagen, gaa250 i fine Klæder og svire og sværme. I det første som i det andet Tilfælde er Grunden en og den samme: Rigdommens Overgang fra producerende til ikke producerende Hænder og dens Ophobning i Byerne. Det er jo ogsaa hvad vi se i Virkelig- heden: i Efteraaret findes alle Rigdommene samlede paa Landet, men samtidig hermed komme ogsaa For- dringerne i Form af Skatter, Værnepligt og Atgitter, tilligemed Fristelserne, som Brændevin, Bryllups- fester og Højtidsdage, for ikke at tale om Smaa- handlere, som flakke om i Landsbyerne og ligeledes sætte Bønderne Fluer i Hovedet. Hvorledes det saa gaar, ender det dog altid med at Rigdommen, som findes her af den mest forskjellige Art, som: Faar, Kalve, Kør, Heste, Svin, Høns, Æg, Smør, Hamp, Hør, Rug, Havre, Boghvede, Ærter, Hamp- og Hørfrø — altsammen gaar over i fremmede Hænder, føres til Byerne og derfra til Hovedstæ- derne. Landboeren er nødsaget til at skille sig herved for at kunne opfylde de Fordringer, som stilles til ham og føje de Fristelser, som komme ham for Øje; men har han først skilt sig tra sin Rigdom, kan han umulig slaa sig igjennem og den eneste Udvej han har, er nu at søge hen til de Steder, hvortil man har ført hans Rigdom; følge- ligt forlader han Landsbyen og gaar til Byen, dels for at tjene hvad han behøver for at kunne til- fredsstille sine mest trængende Fornødenheder i Hjemmet, dels fordi han er svag nok til

at give efter for Bylivets Tillokkelser, hvorved han, i samme251 Grad som han lader sig henrive heraf, tilligemed de andre nyder godt af de ophobede Rigdomme. Overalt i hele Rusland, ja maaske ikke blot i Rusland, men i hele Verden, finder vi det samme Forhold, i Følge hvilket Landboernes Rigdom af Produkter gaar over i Hænderne paa Kjøbmænd, Fabrikanter og Embedsmænd, kort sagt Folk, som efter at have erhvervet denne Rigdom ogsaa ønske at nyde godt af den. 1 fuldt Maal lader dette sig imidlertid kun gjøre i Byen. Ude paa Landet, hvor Befolkningen i Reglen er spredt paa store Af- stande, er det for det første vanskeligt at tilfreds- stille alle de mangfoldige Fornødenheder, som rige Folk besidde, idet her hverken tindes Værksteder, Butiker, Banker, Restaurationer, Teatre eller andre offentlige Forlystelser. En af de største For- nøjelser, som Rigdom fører med sig: forfængelig Lyst til at glimre og overstraale andie, lader sig dernæst, ligeledes paa Grund af de store Atstande og det ringe Samkvem, vanskelig tilfredsstille paa Landet, hvor Folk desuden ikke har megen For- stand paa Luksus og hvor der følgelig heller ikke er nogen at vise sig for. Ude paa Landet kan man indrette sin Bolig saa pragtfuld som man vil, udsmykke den med de kostbareste Billeder og Bronzesager, anskaffe sig de eleganteste Kjøretøjer og Toiletter, og saa forstaar Bønderne dog allige- vel ikke noget af det altsammen. Som en Følge heraf søge rige Folk som oltest at indrette sig massevis, hvorved de særlig be-252 stræbe sig for at indgaa Forbindelser med andre rige Folk af en lignende Retning og med lignende Fornødenheder, hvad der igjen udelukkende lader sig gjøre i Byerne, hvor en alsidig fortinet Smag kan finde Tilfredsstillelse under et talrigt Politis beskyttende Vinger. Byernes oprindelige Beboere bestode af Embedsmænd, hvorom der i Tidens Løb grupperede sig allehaande Handlende og Industri- drivende, indtil ogsaa Rigmændene sluttede sig til deres Tal. Her er den rige Mand i sit Element, og han behøver blot at ønske for straks at opnaa alt hvad han vil. Opholdet her er desuden saa meget desto behageligere for ham, som det giver ham Lejlighed til at tilfredsstille sin Forfængelighed: her er nogen at maale sig med i Overdaadighed, nogen at vise sig for. nogen at fordunkle. Navn- lig befinder den rige Mand sig allerede af den Grund bedre ved at bo i Byen, idet han tidligere, medens han levede ude paa Landet, uvilkaarlig følte sig trykket og generet ved det overdaadige Liv, som han førte. Her er lige det omvendte Til- fældet, saa han tværtimod vilde føle sig generet ved ikke at føre et overdaadigt Liv, ved ikke at holde Trop med sine Ligemænd. Hvad der ude paa Landet forekom ham stødende og generende, stiller sig her for ham som noget, der følger af sig selv og ikke kan være anderledes. Men fordi Folk er fattige, derfor miste de alligevel ikke Evnen til at dømme ligesom andre Mennesker, og de dømme fuldstændig paa samme253 Maade som vi andre. Ligesom vi ved at høre fortælle om, hvorledes én paa en tankeløs Maade har forødt eller spillet ti, tyve tusind Rubler bort, først og fremmest tænke ved os selv: „Hvad det dog maa være for en dum og snavs Karl, der kan øde saadan en Masse Penge bort til ingen Verdens Nytte! hvilken udmærket Brug skulde jeg ikke have gjort af disse Penge! Jeg kunde have sat dem i Huset, som jeg længe har tænkt paa at bygge eller brugt dem til en Udvidelse af min Forretning o. s. v.,“ — saaledes ræsonnere ogsaa fattige Folk ved at se den vanvittige Maade, hvor- paa der ofte forødes hele Formuer, og deres Be- tragtningsmaade er saa meget mere berettiget, som de virkelig behøve disse Penge og ikke blot til en eller anden Narrestreg, men til de alleruundvær- ligste Livsfornødenheder, som de ofte ikke ere i Stand til at tilfredsstille. Det er en stor Vildfarelse, naar man tror, at fattige Folk ikke kunne ræson- nere saaledes, men at de med ligegyldige Øjne se paa al den Overdaadighed, som omgiver dem. For et Par Aar siden havde vi taget en ung Karl ind fra Landet for at gaa til Haande i Huset; men han kunde ikke komme ud af det med Tje- neren og fik som en Følge deraf sin Afsked. Fra os kom han i Tjeneste hos en Kjøbmand, som tandt Behag i ham, og han gaar nu med Uhr og Kjæde. 1 hans Sted tog vi en anden, som var gift; men han forfaldt til Drik og tabte nogle Penge, som man havde betroet ham. Saa tog vi en tredje, der254 drak fra Morgen til Aften og efter at have drukket op alt hvad han havde, længe førte en sørgelig Tilværelse i et Logihus. Om det var vor gamle Kok, forfaldt han ogsaa til Drik efter at være kommen til Byen og drak saalænge, til han blev syg af det. Ifjor havde vi en Tjener, som sidst han var med os i Moskov nær havde faaet Delirium tremens; ude paa Landet, hvor Konen holdt igjen paa ham, havde han i hele fem Aar ikke saa meget som smagt Brændevin; men da han igjen kom til Byen uden Kone, forfaldt han paany til Drik og gik helt til Grunde. Hos min Broder tjener der en ung Knøs, som har hjemme i den Egn. hvor jeg bor. En Dag kommer hans Bedste- fader til mig og beder mig om at formane Knøsen til at sende ti Rubler til Skatter, da man ellers var nødsaget til at sælge Koen. „Han siger stadigt: man maa gaa ordentlig klædt; men han har jo nylig faaet sig et Par Støvler, hvad

vil han saa have mere? Han skulde da vel aldrig tænke paa at ville anskaffe sig et Uhr?“ sagde den gamle, for hvem denne Formodning stillede sig som noget af det mest vanvittige under Solen. Formodningen var virkelig ogsaa vanvittig nok, naar man betænker, at den gamle i hele Fasten ikke har faaet Smør til sin Mad, og at det Brænde han har hugget til Vinterbehold maa gaa tabt, fordi han ikke kan ud- rede 1 Rubel og 20 Kopek i Afgift for Skovhugst; men hvad den gamle saaledes havde udtrykt i Form af en vanvittig Spøg, viste sig ikke desto255 mindre at være den rene Virkelighed. Da Knøsen indfandt sig hos mig, var han iført en fin sort Overfrakke og et Par lange Støvler, hvorfor han havde betalt otte Rubler, som han havde taget op af sin Løn. Mine Børn, som har kjendt ham fra Dreng af, fortalte mig, at han virkelig ansaa det for nødvendigt at anskaffe sig et Uhr. Han er en rigtig god og flink Fyr; men han mener nu engang, at man vil le ad ham saalænge han ikke har faaet sig et Uhr. Og saa maa han naturligvis have det. 1 Vinter havde vi en Stuepige paa atten Aar, som fik Afsked fordi der var opstaaet et intimt Forhold imellem hende og Kusken. Vor gamle Amme. med hvem jeg en Dag talte om denne ulykkelige unge Pige, erindrede mig ved samme Lejlighed om en anden af vore Stuepiger, som jeg dengang rent havde glemt. Hun var ogsaa under et kort Op- hold i Moskov for ti Aar siden kommen i et in- timt Forhold til Tjeneren og havde ligeledes faaet sin Afsked ; siden kom hun paa et Bordel og døde paa Hospitalet af Syfilis, inden hun endnu var bleven tyve Aar gammel. Man behøver blot at se sig lidt om for at forfærdes over den Smitte, som ikke blot Fabrikerne, der forsyne os med Luksus- gjenstande, men vi selv, ved vort overdaadige Liv i Byerne, umiddelbart udbrede mellem de samme Mennesker, som vi senere ville hjælpe.256 XIV. Fra en helt anden Side kom jeg pludselig til et ganske lignende Resultat. Idet jeg mindedes det Forhold, hvori jeg havde staaet til de fattige i Byen, indsaa jeg, at en af Grundene hvorfor jeg ikke havde kunnet hjælpe dem, bestod i, at de ikke havde været oprigtige imod mig. Det var ikke Mennesket, men Midlet, som de allesammen havde set i mig, og det var mig ikke muligt at faa en Tilnærmelse i Stand imellem dem og mig. Jeg troede først, at Fejlen laa hos mig, idet jeg maaske ikke havde forstaaet, hvorledes jeg skulde bære mig ad; men uden at Vedkommende viser én Op- rigtighed, er det forgjæves at ville hjælpe. Hvor- ledes skal man vel kunne hjælpe et Menneske, der ikke vil “sætte én helt ind i sin Stilling? Det var ogsaa noget, jeg i Begyndelsen bebrejdede de fattige (det falder saa naturligt at gjøre andre Bebrejdelser), indtil en Ytring af en højst mærkelig Mand, Sjutå- jev, som dengang var i Besøg hos mig, forklarede mig Sagen og viste mig, hvori Grunden til dens uheldige Udfald egentlig laa. Jeg husker, hvorledes Sjutåjevs Ytring allerede dengang gjorde et dybt Indtryk paa mig; men det var dog først senere, at jeg indsaa dens Betydning. Det var just paa en Tid, da det Selvbedrag, hvori jeg var hildet, havde naaet sit højeste. Jeg sad en Dag henne hos min Søster tilligemed Sjutåjev, og i Samtalens Løb spurgte min Søster mig, hvorledes det gik med mit Forehavende. Jeg gav mig straks til at for-257 tælle og som det altid gaar, naar man ikke selv tror paa sin Sag, udbredte jeg mig med stor Varme og Begejstring i et vidtløftigt Foredrag om alt, hvad jeg gjorde og hvad der skulde komme ud deraf, fortalte om, hvorledes vi skulde vaage over hele den nødlidende Befolkning i Moskov, hvorledes vi skulde tage os af forældreløse, forsørge gamle og affældige Mænd og Koner, hvorledes vi skulde understøtte Bønderfolk, som vare blevne forarmede i Byen. og hjælpe dem med at komme tilbage paa Landet, hvorledes vi skulde lette faldne Mænd og Kvinder Vejen til deres Frelse, hvorledes der, hvis Sagen blot maatte have Fremgang, snart ikke mere skulde findes et eneste nødlidende Menneske i Moskov, som ikke vilde kunne finde den Hjælp han behøvede. Min Søster sympatiserede med mit Forehavende og der udspandt sig en livlig Samtale imellem os. 1 Løbet af denne saa’ jeg af og til hen paa Sjutåjev. Da hans retskafne kristne Vandel var mig bekjendt, ligesom den Betydning han tillagde Medlidenhed og Kjærlighed til Næsten, ventede jeg mig navnlig Tilslutning fra hans Side, og skjøndt jeg sad og underholdt mig med min Søster, var min Tale dog væsentlig rettet til ham. Han sad imidlertid helt ubevægelig i sin sorte Faareskindspels, som han, i Lighed med alle andre Bønder, gik i baade ude og inde, og det lod, som han slet ikke hørte paa os, men kun var beskjæf- tiget med sine egne Tanker. Hans smaa kvikke Øjne lyste ikke med deres sædvanlige Glans; det 17258 var som om Blikket kunde have været vendt indad. Efter at have talt mig mæt, spurgte jeg ham, hvad han nu mente om Sagen. — Det har altsammen ikke noget at siger sagde han. — Hvorledes det? — Det har ikke noget at sige alt aet I dér har for, og I skal se, det fører heller ikke til noget, gjentog han i en bestemt Tone. — Hvorfor skulde det ikke føre til noget? Har det ikke noget at sige, at hjælpe tusinder eller dog hundreder af ulykkelige Mennesker? Er det maaske ikke rigtigt, at klæde den nøgne og mætte den hungrige, som det hedder i Evangeliet?

— Det kan altsammen være godt nok; men det er ikke det, som I gjør. Er det maaske paa den Maade, at man skal hjælpe? Der kommer én til Dig paa Gaden og beder Dig om tyve Kopek. Du giver ham de tyve Kopek. Er det maaske en Almisse? Nej, giv ham en aandelig Almisse, lær ham, hvad han skal foretage sig, det er noget ganske andet. Hvad siger det, at Du giver ham de tyve Kopek? „Lad mig være i Ro!“ ikke andet. — Nej, men ser Du, det var slet ikke det, der var Tale om. Det vi gaar ud paa er, at lære Nøden at kjende og siden hjælpe hvor vi kan med Raad og Daad. Vi vil ogsaa sørge for at skaffe Arbejde. — I kommer slet ingen Vej med de Mennesker paa den Maade.259 — Men hvad skal man da gjøre ? Skal man da lade dem skjøtle sig selv til de dør af Sult? - Hvorfor just dør? Ja, er her da saa mange af dem? — Saa mange? sagde jeg i den Tro, at han kun tog sig Sagen saa let, fordi han ikke vidste, hvilket umaadeligt Antal af den Slags Mennesker der fandtes iMoskov: — Ja, véd Du da ikke, ved- blev jeg: — at der er mindst tyve tusind af disse ulykkelige alene her i Moskov, og hvormange er der ikke i St. Petersborg og i alle de andre store Byer ? — Sjutåjev smilede. — Tyve tusind! Men hvor mange Gaarde er der vel her i Rusland? De kan vel løbe op til en Miljon ? — Nu, hvad saa? — Hvad saa? gjentog han, idet han begyndte at tale sig varm og hans smaa Øjne lyste: — Lad os fordele dem imellem os. Jeg er vel ikke rig, men jeg er straks villig til at tage to for min Part. Der er nu Drengen, som du tog til Dig i Kjøkkenet. Jeg opfordrede ham til at tage ud til mig paa Landet; men han havde slet ikke Lyst. Lad der være ti Gange saamange af dem, saa skal vi dog nok faa Plads til dem alligevel. Du tager en, og jeg tager en anden. Vi vil baade arbejde sammen og spise sammen. Under Arbejdet vil han faa at se, hvorledes jeg selv tager fat, og lære hvorledes man skal bære sig ad for at kunne leve, 17*260 Jeg der misr og ved Bordet kan han af og til høre et fornuftigt Ord, som han kan lægge sig paa Hjærte. Se det er hvad jeg kalder at give en virkelig Al- misse; men hele dette Selskab, som I taler saa- meget om, er ikke til nogen Verdens Nytte. Disse simple Ord slog mig i høj Grad. kunde ikke andet end føle alt det sande, laa heri; men paa samme Tid forekom det dog, som om det jeg havde begyndt ogsad maatte kunne bringe Nytte. Jo længer jeg imidlertid be- skjæftigede mig med Sagen og jo mere jeg derved kom i Berøring med de fattige, desto oftere maatte jeg mindes Sjutåjevs Ord og desto større Betydning fik de for mig. I Sandhed! Der kommer jeg anstigende i en kost- bar Pels eller kjørende i min egen Vogn, eller jeg sætter, at én, der er i Forlegenhed tor et Par Støvler, ser den Lejlighed, som jeg beboer og hvorfor jeg betaler 2000 Rubler om Aaret, eller ser, hvorledes jeg, uden at det generer mig, blot for et Indfalds Skyld giver fem Rubler bort . , . han véd jo dog, at hvis Pengene sidde saa løse hos mig, saa er det kun tordi jeg har samlet saa mange til Bunke, at jeg endnu har en hel Mængde tilbage, som jeg, langt fra at have været villig til at dele med andre, tværtimod har und- draget andre.f) i*'" " -jjipfpr; "i 261 XV. Jeg gav mig nu til at overveje Sagen fra et tredje rent personligt Standpunkt. Iblandt de mange besynderlige Kjendsgjerninger, som jeg var stødt paa i Løbet af min velgjørende Virksomhed, var der navnlig én, som jeg længe havde ondt ved at forklare mig. Sagen er: hver Gang det traf sig, at jeg hjemme eller paa Gaden, gav en fattig en eller anden Smaamynt, uden at vi dog talte sammen, bemærkede jeg altid, eller troede i det mindste at bemærke, et Udtryk af Tilfredshed og Taknemlig- hed i den fattiges Ansigt, ligesom jeg selv følte mig behagelig til Mode ved at øve denne Art God- gjørenhed. Jeg saa', at jeg havde gjort, hvad den fattige ønskede og ventede af mig. Ligesaa snart jeg derimod indlod mig nærmere med ham, del- tagende udspurgte ham om hans Livsforhold, havde jeg straks en Følelse af, at det her ikke gik an at give hverken tre eller tyve Kopek, hvorfor jeg gav mig til at lede i Pungen uvis om, hvormeget jeg skulde give; men skjøndt det altid endte med at jeg gav mer end sædvanligt, saa' jeg dog stadig ved disse Lejligheder, at den fattige gik misfor- nøjet bort. Hvis det traf sig, at der opstod en større Tilnærmelse mellem mig og den fattige, tor- øgede det blot min Forlegenhed med Hensyn til, hvad jeg skulde give ham; men hvormeget jeg end gav ham, blev han derfor ikke mere tilfreds, men forlod mig kun om muligt endnu mere mørk og misfornøjet. Selv om jeg ogsaa efter at have gjort262 nærmere Bekjendskab med en fattig, undertiden kunde give ham baade tre Rubler og mere, be- mærkede jeg dog som oftest kun et utilfreds, mørkt ja endogsaa fjendsk Udtryk i hans Ansigt, og der var Tilfælde, hvor den fattige efter at have faaet ti Rubler af mig, gik uden at sige saa meget som Tak for det, ligesom om jeg kunde have fornærmet ham. Jeg selv følte mig altid ved saadanne Lejlig- heder i høj Grad generet og ligesom jeg kunde have forset mig i noget. Hvis det traf sig, at jeg i Uger, Maaneder og Aar holdt Øje med den fattige, medens jeg hjalp ham og søgte at gjøre ham bekjendt med mine Anskuelser for at bringe en Tilnærmelse i Stand imellem os, endte det altid med, at Forholdet blev til en Kval for os begge; jeg saa', at den fattige i sit

Inderste foragtede mig, og jeg følte, at han havde Ret. Hvis jeg gaar paa Gaden og møder en fattig, der beder mig, i Lighed med andre forbigaaende, om tre Kopek, som jeg giver ham, da ser han i mig kun en forbigaaende, der vel viser sig at være en god og venlig Mand, men dog altid kun er en forbigaaende, som giver den Traad, hvoraf den fattige faar sig en Skjorte*); mere end denne Traad venter han ikke, og hvis jeg giver ham den, velsigner han mig i sit Hjerte. Ifald jeg derimod stanser og indlader mig i en Samtale med ham, *) Hentydning til det russiske Ordsprog: „Naar hver giver en Traad, faar den fattige en Skjorte.“ O. A.263 hvorved jeg viser, at jeg vil være mere end en blot forbigaaende; hvis han da, hvad der ofte er hændt, kan komme til at græde idet han fortæller mig om al sin Sorg og Nød, er det ikke mere en forbi- gaaende han ser i mig, men det, som jeg vil have at han skal se: et godt Menneske. Hvis jeg nu virkelig er et godt Menneske, kan min Godhed umulig indskrænke sig til at give enten ti Kopek eller ti eller hundrede Rubler. Lad os sætte, at jeg havde ofret meget paa ham, havde klædt ham og bragt ham paa Fode, saa han ikke mere be- høvede at ty til andres Bistand; men inden ret lang Tid, det være sig nu som en Følge af ulykke- lige Omstændigheder eller af egen Svaghed og For- dærvethed, er han paany i Nød for de samme Klæder og Penge, hvormed jeg allerede en Gang har forsynet ham, og han henvender sig atter til mig, — hvorledes skal jeg da kunne afvise ham ? Om han saa tyve Gange havde drukket op, hvad man har givet ham, og han igjen kommer forsulten og forfrossen og beder om Hjælp, saa kan man dog, hvis man er et godt Menneske, ikke nægte ham denne Hjælp, ikke ophøre med at yde den, saalænge man selv har mere end han. Hvis man derimod trækker sig tilbage, saa viser man just herved, at det man har gjort ikke har sin Grund i at man virkelig er et godt Menneske, men i at man blot har villet synes saaledes for andre. Hver Gang jeg havde at gjøre med saadanne fattige, hvor det hændte sig at jeg trak mig tilbage,264 ophørte med at hjælpe og saaledes gav Afkald paa at gjøre godt, overfaldt der mig en pinlig bestandig Følelse af Skam. Hvad var det for en Følelse? Den havde be- mægtiget sig mig, saavel under mine Besøg i Ljå- pins Logihus og i „Fæstningen“, som før og senere under mit Ophold paa Landet, naar det dér var hændt mig at hjælpe fattige med Penge eller paa anden Maade. Ved et Tilfælde, som passerede mig under mit Ophold i Byen, gik det op for mig, hvorfra denne Følelse skrev sig. I det foregaaende har jeg allerede havt Lejlig- hed til at omtale to Bønder, som jeg for et Par Aar siden arbejdede sammen med paa Spurve- bjergene, hvor jeg gik og skar Brænde. En Lørdag Aften, da de skulde ind og hente deres Ugeløn hos Kjøbmanden som de arbejdede for, fulgtes vi ad til Byen. Undervejs mødte vi en gammel Mand, som bad om Almisse. Jeg gav ham tyve Kopek, idet jeg forestillede mig det gode Indtryk, som min Gave maatte gjøre paa Semjon, med hvem jeg just gik i en religiøs Samtale. Semjon stansede og fik ligeledes sin Pung frem, hvorpaa han tog et tre Kopeksstykke, som han gav den gamle, idet han bad ham om at faa to Kopek igjen. Den gamle viste ham alle de Penge han havde i Haanden: to Trekopekstykker og en Kopek. Semjon saa’ lidt paa Pengene og vilde først have taget Kopeken, men saa betænkte han sig, tog265 Huen af og korsede sig, hvorpaa han gik videre, idet han lod den gamle beholde de tre Kopek. Jeg kjendte Semjons Formues-Omstændigheder paa det allernøjagtigste. Han havde hverken Hus eller Jord, saa han havde maattet tage Konen og Børnene med til Moskov, hvor han ernærede sig og sin Familie ved sine Hænders Arbejde. Alt hvad han havde fortjent indtil den Dag, da han gav de tre Kopek i Almisse, beløb sig til seks Rubler og femti Kopek, der saaledes udgjorde hele hans Kapital. Min Kapital udgjorde henimod seks hundrede tusind Rubler. Begge havde vi Kone og Børn; men Sem- jons Børn vare endnu kun smaa, medens mine allerede vare i den Alder at de kunde arbejde, saa vor Stilling var saa temmelig ens, naar man lod Kapitalen ude af Betragtning. I hvert Tilfælde var jeg dog nok den, som var bedst stillet. Han gav tre Kopek, og jeg tyve. Hvormeget gav han nu egentlig, og hvormeget gav jeg? Hvormeget skulde jeg have givet, for at kunne siges at have handlet i Lighed med Semjon? Han besad seks hundrede Kopek, hvoraf han gav en bort og siden endnu to. Jeg besad seks hundrede tusind Rubler. For at give lige saameget som Semjon, havde jeg saaledes maattet give tre tusind Rubler, idet jeg bad om to tusind igjen, og hvis der ikke havde været noget at give igjen af, skulde jeg have ladet den gamle beholde de to tusind med, idet jeg slog Kors tor mig og fortsatte min Gang, som om intet var pas- seret, samtalende om, hvorledes Arbejderne levede266 paa Fabrikerne og hvad Leveren kostede paa Torvet. Disse Tanker foresvævede mig allerede dengang; men det var dog tørst længe efter at jeg var i Stand til at drage den Slutning, som de nvilkaarligt maa føre én til. Denne Slutning synes i første Øjeblik saa besynderlig, at man til Trods for dens fuldkommen mathematiske Tilforladelighed behøver Tid til at gjøre sig fortrolig med den. Man

synes stadig, at der maa være en eller anden Fejl i Regnskabet; men Regnskabet er rigtig nok, og den Tvivl man nærer, er kun en af de mang- foldige Vildfarelser, hvori Samfundet er hildet som i et ufremkommeligt Mørke. Før jeg vil gjøre godt, maa jeg sørge tor at komme udover det onde, sørge for at blive saa- ledes stillet, at jeg kan ophøre at gjøre ondt. Som det nu er, er hele mit Liv et Onde. Selv om jeg ogsaa giver hundrede tusind bort, kommer jeg dog ikke i en Stilling, som tillader mig at gjøre godt, idet jeg beholder fem hundrede tusind tilbage. Først naar jeg ikke mere har noget tilbage, kan der blive Tale om, at jeg overhovedet vil være i Stand til at kunne gjøre lidt godt, i Lighed med hvad det offentlige Fruentimmer gjorde, da hun blev hjemme i tre Dage for at pleje den syge Kone og hendes Barn. Det forekom mig dengang kun at være saa lidt! Og jeg vovede at tænke paa at jeg skulde være i Stand til at kunne gjøre godt! Nej, som jeg første Gang ved Synet af de forsultne og forfrosne Stakler udenfor Ljåpins Logihus tik267 Indtrykket af den personlige Skyld jeg havde i den Elendighed jeg her saa' for mig og at det ikke paa nogen Maade gik an at leve saaledes som jeg levede, — det var det eneste sande af det hele! XVI. Jeg havde meget vanskeligt ved at naa til denne Erkjendelse; men da jeg først engang var naat saavidt, forfærdedes jeg over den rædsomme \ ild- farelse, hvori jeg var hildet. Selv stod jeg i Snavs til op over Ørerne og vilde hjælpe andre med at komme op af det samme Snavs. Hvad er det i Virkeligheden at jeg vil gjøreV Jeg vil gjøre godt imod andre, virke til, at Folk ikke skulle hungre og fryse, men leve saaledes som det nu engang er naturligt for Mennesket. Hvem er da jeg, jeg, som paatager mig at ville hjælpe andre? En svag forkjælet Skabning, der staar op Klokken tolv om Formiddagen etter at have tilbragt Aftenen ved Spillebordet, en, der selv ikke kan undvære hundrede andre Menneskers Hjælp og Tjenester. Og hvem er det saa jeg vil hjælpe i Folk, der staar op Klokken fem, hvis Leje bestaar af nogle nøgne Brædder og som ernære sig al Kaal og Brød, Folk, som forstaar at pløje, meje, gjøre en Økse i Stand og bruge den, spænde Heste for, sy, — Folk, der baade med Hensyn til Kræfter og Udholdenhed som i Dygtighed og Maadehold langt overgaar mig ... og dem kommer jeg for268 at hjælpe! Hvad skulde jeg.vel kunne føle uden Skam ved at komme i Berøring med disse Men- nesker? Den svageste af dem alle, en Drukken- boldt, der har hjemme i „Fæstningen" og mellem de andre gjælder for en Dagdriver, er hundrede Gange arbejdsommere end jeg. Og disse Folk er det al jeg vil hjælpe. Jeg vil hjælpe fattige. Men hvem er den egentlig fattige? Der tindes ikke en, som er fattigere end jeg. Jeg er et grundsvækket, helt unyttigt Snylte- dyr, som kun er i Stand til at eksistere under ganske særlige Betingelser, naar tusinder at Men- nesker ville arbejde paa at vedligeholde denne al- deles overflødige Eksistens. Og jeg, denne Lus, som fortærer Træets Blad, tænker endnu paa at befordre Træets Vækst, tænker endnu paa at ville helbrede det og sørge for dets Sundhed! At jeg ikke hjalp nogen og at jeg skammede mig derover var endnu ikke saa mærkeligt, som at jeg overhovedet havde kunnet faa den menings- løse Ide at ville hjælpe' andre. Konen, der gik den syge gamle Mand til Haande, hun hjalp ham. Bondekonen, der skar et Stykke af Brødet, som hun selv havde udvundet af Jordens Grøde, hun hjalp Tiggeren. Semjon, der gav tre surt erhvervede Kopek i Almisse, hjalp Tiggeren, eftersom disse tre Kopek virkelig vare Frugten af hans Arbejde. Jeg derimod har hverken tjent andre eller arbejdet for andre, ligesom jeg ogsaa er mig tuldkommen269 bevidst, at de Penge jeg besidder ikke ere Frugten af mit Arbejde. Jeg følte nu, at der i selve Penge og deres Besiddelse er noget umoralsk, og jeg spurgte mig selv; hvad er Penge?*) Jeg hører ofte til min store Forundring, hvor- ledes man siger: „Theoretisk set kan det være meget rigtigt; men Spørgsmaalet er, hvorledes det vil vise sig i det praktiske." Ligesom om dette med Theorien kun er nogle kjønne Ord, som man behøver for Underholdningens Skyld, men ikke for at det praktiske, d. v. s. éns hele Virksomhed, skal grunde sig herpaa. Der maa formodentlig have eksisteret en gyselig Mængde dumme Theorier i Verden, siden en saa besynderlig Betragtnings- maade har havt Mulighed for at gjøre sig gjældende. I Theorien forestiller man sig jo en Sag, som man i det praktiske bringer til Udførelse. Hvorledes skal da et Menneske kunne forestille sig at han bør gjøre noget „saaledes", medens han gjør lige det modsatte? Hvis Theorien for Brødbagning lyder paa, at man først maa ælte Dejen og siden lade den henstaa for at gjæres, saa vil dog ingen. *) Forf. har besvaret dette Spørgsmaal i en større At- handling, der imidlertid hverken foreligger særligt trvkt eller har funden Plads i hans samlede Skrifter. O. A.270 der kjender Theorien, uden at han ligefrem er gal, kunne falde paa at gjøre det modsatte. Ikke desto mindre er det hos os bleven Mode at sige: „Saa- ledes er det i Theorien; men hvorledes viser det sig i det praktiske" ? Med Hensyn til Gjenstanden, hvormed jeg var beskæftiget, fandt jeg den Anskuelse bekræftet, som jeg altid har næret: at det praktiske nødvendigvis fremgaar

af Theorien, uden blot at tjene til at ret- færdiggjøre den, ligesom at Meningen hermed kun kan være, at naar jeg har forstaaet en Sag, som jeg har tænkt over, kan jeg heller ikke udtøre den anderledes, end jeg har tænkt mig den. Naar jeg vilde hjælpe de ulykkelige, saa var det kun fordi jeg havde Penge, og fordi jeg delte den almene Overtro paa, at Penge repræsentere Arbejde eller overhovedet noget godt. Jeg var imidlertid aldrig saasnart begyndt at uddele disse Penge, før jeg saa', at Penge i og for sig langt fra at være et Gode, er et ligefremt Onde, der be- røver Menneskene det væsentligste gode, som ligger i Arbejdet og i at nyde Frugten al sit Ar- bejde, et Gode jeg umulig kunde skænke nogen, da jeg selv var det berøvet, idet jeg hverken har et Arbejde eller er saa lykkelig at kunne nyde Frugten af mit Arbejde. Det kunde synes som en saadan abstrakt Over- vejelse af hvad Penge har at sige, ikke er i Stand til at frembyde synderlig Interesse. Hvis jeg har beskjæftiget mig med denne Overvejelse, har det271 heller ikke været for dens egen Skyld, men for at klare et Spørgsmaal, der for mig var et Livs- Spørgsmaal, en Kilde til mine Lidelser, og idet jeg beskæftigede mig hermed, fandt jeg Løsningen paa Spørgsmaalet: hvad jeg skulde gjøre. Saasnart jeg havde forstaaet, hvad Rigdom og Penge har at sige, stod det ikke blot klart og ind- lysende for mig, hvad alle andre havde at gjøre, men jeg fandt tillige, at de ikke havde nogen Mulighed for at handle anderledes. Egentlig talt havde jeg kun forstaaet, hvad der længe havde været mig bekjendt: hin Sandhed nemlig, der er bleven overleveret til Menneskene lige fra de aller ældste Tider, saavel ved Budha og Isais, som ved Laodsi og Sokrates, men som dog ingen har for- kyndt klarere og mere overtydende end Jesus Kristus og hans Forgænger Johannes den Døber. Da man forelagde Johannes det Spørgsmaal: „Hvad skulle vi gjøre?“ gav han det simple, korte og tydelige Svar: „Hvo, som haver to Kjortler, dele med den, som ingen haver; og hvo, som haver Mad, gjøre ligesaa.“ (Lukas III, 10. 11.) Den samme Tanke har ogsaa Kristus ofte udtrykt og med endnu større Klarhed, som naar han siger: „Salige ere de fattige, men ve de rige“ eller „Man kan ikke tjene Gud og Mammon.“ Han forbød sine Disciple ikke blot at tage imod Penge, men at eje to Klæd- ninger. Han sagde til den rige Yngling, at han ikke kunde komme i Guds Rige, fordi han var rig, og at det er lettere for en Kamel at komme igjennem272 et Naaleøje, end for en rig at komme i Guds Rige. Han sagde, at den, som ikke forlader alt, baade Hus og Hjem og Børn for at følge Ham, er ikke Hans Discipel. Han fortalte Lig- nelsen om den rige iMand, der ikke havde begaaet andet Ondt end rige Folk i vor Tid ogsaa begaa, men blot holdt af at klæde sig godt, spise og drikke godt, hvorved han tog Skade paa sin Sjæl, fortalte om Tiggeren Lazarus, der slet intet godt havde gjort, men kun blev frelst, fordi han var en Tigger. Denne Sandhed havde forlængst været mig kjendt, men Verdens falske Lære havde tilsløret den og forvandlet den til Theori for mig i den Forstand, hvori man just nutildags ynder at bruge dette Udtryk d. v. s. lomme Ord. Ligesaa snart det imidlertid var lykkedes mig at tilintetgjøi e de Sofismer, hvormed denne Verdens Lære hidtil havde besnæret min Bevidsthed, varede det heller ikke længe, før ogsaa Theorien og det praktiske gik Haand i Haand for mig og mit eget, som alle andre Menneskers Liv, viste sig at staa i et uundgaaeligt Afhængigheds Forhold til hin Sandhed. Jeg forstod, at et Menneske, foruden at leve for sit eget personlige Vel, absolut er forpligtet til ogsaa at leve og virke for andres Vel, ligesom, at naar man endelig vil benytte en Sammenligning fra Dyreverdenen, som visse Folk have for Skik, idet de forsvare Vold og Kamp med Nødvendig- heden af at kæmpe for Tilværelsen, at denne273 Sammenligning da bør hentes fra saadanne Sam- fundsdyr som Bierne, da Mennesket, ikke at tale om den Kjærlighed til Næsten, som allerede er nedlagt i det ved Fødslen, saavel ved sin Forstand som hele sin aandelige og fysiske Natur ligefrem er kaldet til at tjene, andre Mennnesker og derved almenmenneskelige Formaal. Jeg forstod, at Men- nesket kun ved at underkaste sig denne Lov, som Naturen selv har foreskrevet det, er i Stand til at udfylde sin Bestemmelse og opnaa at blive lykkeligt. Jeg forstod, at der var gjort Brud paa denne Lov og at dette Brud bestod i at Folk, samtidig med at fritage sig selv for Arbejde benytte sig af andres, uden dog at lade dette Arbejde tjene al- mene Formaal, men kun Tilfredsstillelsen af deres egne ideligt voksende Lyster, hvad da ogsaa har til Følge at de dø paa samme Maade som Bøverne iblandt Bierne. Efter at jeg i Egenskab af Trællehersker, mens jeg havde Livegne, var kommen til Erkjendelse af det umoralske i en saadan Stilling, bestræbte jeg mig i Lighed med andre, der vare komne til den samme Erkjendelse, for at komme ud heraf. Da det ikke straks lod sig gjøre, gik mine Bestræbelser foreløbig ud paa saa lidt som mulig at gjøre mine Bettigheder som Trællehersker gjældende, idet jeg levede og lod mine undergivne leve saaledes, som om disse Bettigheder slet ikke eksisterede og sam- tidig paa alle Maader søgte at indskærpe andre Trælleherkere det ulovlige og umenneskelige i deres 18274

indbildte Rettigheder. Det er mig umuligt ikke nu at gjøre det samme ligeoverfor den Trældom, der gjør sig gjældende i vor Tid. Trælleherskerens Andel i Trældommen bestaar i at nyde Frugten af andres Arbejde, ligemeget, om Trældommen støtter sig paa hans Rettigheder over Trællen, eller paa at han er i Besiddelse af Jordegods eller Penge. Saafremt et Menneske der- for virkelig ikke har Forkjærlighed for Trældom eller ønsker at have Andel heri, maa han først og fremmest sørge for ikke at komme til at nyde Frugten af andres Arbejde, hverken ved Hjælp at Jordegods eller Penge. Idet han giver Atkald paa de sædvanlige Midler dertil, vil et saadant Menneske uvilkaarlig blive nødsaget til saavel at indskrænke sine Fordringer, som til selv at besørge saadanne Ting, som andre hidtil have udrettet for ham. Denne simple Slutning tilintetgjorde paa én Gang alle de tre Hindringer for at hjælpe de fattige, som jeg havde fundet, idet jeg søgte at forklare mig Grunden til mit Uheld. Den første Hindring havde jeg set i den store Tilstrømning, der tinder Sted at Mennesker i Byerne, ligesom i at disse opslugte Landbefolk- ningens Rigdomme. Hvis et Menneske imidlertid blot kan beslutte sig til ikke at ville nyde Frugten af andres Arbejde, det være sig nu enten ved Hjælp af Jordegods eller Penge, men selv efter Evne sørge for at tilfredsstille sine Fornødenheder, vil det heller aldrig falde ham ind at opgive Landlivet, hvor man275 allerlettest kan tilfredsstille sine Fornødenheder, for at rejse til Byen, hvor alt udgjør Frugten af andres Arbejde, og hvor man maa kjøbe alt, hvad man skal bruge. Et saadant Menneske vil ogsaa være i Stand til at hjælpe de nødlidende paa Landet, uden at være udsat for at komme i den hjælpe- løse Stilling, hvori jeg befandt mig. da jeg vilde hjælpe de fattige i Byen, idet jeg gjorde Regning paa andres og ikke paa mit eget Arbejde. Den anden Hindring bestod i den store Ad- skillelse, der gjør sig gjældende imellem de rige og de fattige. Saasnart man imidlertid beslutter sig til ikke at ville eje hverken Jordegods eller Penge, vil man ogsaa blive nødsaget til selv at tilfreds- stille sine Fornødenheder, samtidig med at den Mur forsvinder, som hidtil har adskilt os fra den arbejdende Klasse og forhindret os fra at hjælpe den. Den tredje Hindring var den Følelse af Skam, som bemægtigede sig mig ved Bevidstheden om det umoralske, der laa i Besiddelsen af de Penge, hvormed jeg vilde hjælpe de fattige. Saasnart man imidlertid beslutter sig til ikke at ville nyde Frugten af andres Arbejde, vil man heller aldrig blive be- lemret med saadanne dumme overflødige Penge, der, idet jeg var i Besiddelse af dem, foranledigede andre til at stille Fordringer, som jeg ikke var i Stand til at opfylde, og mig selv til at anerkjende det uberettigede i min Stilling. 18*276 XVII. Jeg kom til den ganske simple Slutning, at jeg saa lidt som mulig burde nyde Frugten af andres Arbejde, men selv arbejde saa meget desto mere. Ad en lang Omvej naaede jeg omsider hen til den umstødelige Slutning, som Kineserne allerede for et Aartusiude siden have udtrykt i den Sæt- ning: „For hvert ledigt Menneske, der findes i Verden, findes der et andet, som dør af Sult.“ Jeg kom til den simple og naturlige Slutning, at saafremt jeg virkelig beklager den udmattede Hest, hvorpaa jeg rider, saa er det første jeg har at gjøre, at staa af og gaa videre tilfods. Denne Forklaring, der i saa fuldt Maal til- fredsstiller den moralske Bevidsthed i et Menneske, ligger saa nær, at den ligefrem tilbyder sig at sig selv; men vi Mennesker have ikke Mod til at se Sandheden lige i Øjnene og vi lade Blikket fare om i alle mulige andre Retninger undtagen just i den, hvori vi skulde se. I vor Forskning efter at finde Lægemidlet for Samfundets Onder, udstrække vi vore Undersøgelser til alle mulige Sfærer, hvori det overtroiske har en Haand med i Spillet, lige fra Regjeringens til Mod- partiets, fra Videnskabens til Filantropiens, uden at vi ville se, hvad der ligger lige for Næsen af os, saa vi kunne tage og føle paa det med Hænderne. For den, der virkelig har Medfølelse med sine Medmenneskers Lidelser, gives der et saare let og simpelt Middel, det eneste, der kan helbrede for277 de Onder, som omgive ham og forvisse ham med Hensyn til det berettigede i hans Liv, — det samme, som Johannes den Døber anviste i Svaret paa Spørgs- maalet: „Hvad skulle vi gjøreV“ og som Kristus senere bekræftede: „Ikke besidde mere end én Klædning og ikke besidde Penge“, d. v. s. ikke nyde Frugten af andres Arbejde, men for ikke at nyde Frugten af andres Arbejde, maa man selv bruge sine Hænder til at gjøre alt, hvad man er i Stand til. Dette er saa simpelt og naturligt som vel muligt, at sige forsaavidt éns Fornødenheder ogsaa ere simple og naturlige, og man endnu er frisk og ufordærvet af Dovenskab o^ Lediggang. Jeg vil sige, at jeg bor paa Landet, hvor jeg ligger og driver paa Ovnen, mens min Nabo som er i Gjæld til mig, maa hugge Ved og gjøre Ild paa for mig. Det er klart, at jeg river Naboen fra sit Arbejde for selv at kunne ligge og dovne. Det begynder efterhaanden at genere én, ligesom man tilsidst bliver kjed af at ligge og drive, naar man endnu er ved Kræfter og ellers er vant til at tage fat, og det ender med at man selv gaar ud og besørger Arbejdet. De Fristelser, som Trældommen

medfører i alle dens Former, ere imidlertid af en saa gammel Dato og have affødt saa mange kunstige Fornødenheder, at de Mennesker, hos hvem Vanen til disse Fornødenheder i mer eller mindre Grad gjør sig gældende, ere saa mangfoldige, saa gjensidigt278 afhængige af hinanden, saa fordærvede og forkjælede igjennem Slægter; og de Forsøg, som disse Mennesker have gjort paa at forsvare deres Overdaadighed og Lediggang, ere saa talrige, at den, der befinder sig øverst i Hækken af de uvirksommes Tal, langt fra har saa let ved at indse sin Brøde som Bonden, der ligger paa Ovnen og lader Naboen gjøre Ild paa for sig. Foruden den Omstændighed, at de fleste i Reglen befinde sig saa langt fra Sandheden, at de slet ikke se den, gives der endnu en anden Grund, som forhindrer Menneskene i at indse den For- pligtelse, som enhver af os har til at udføre den Art fysisk Arbejde, som det er Mennesket naturligt at besørge for sit eget personlige Vedkommende, en Grund, som maa søges i det indviklede A æv af allehaande Betingelser og Fordele, som binder Menneskene i et gjensidigt Afhængigheds-Forhold, og som en rig Mand navnlig er underkastet. „Det luksuriøse Liv, som jeg fører,“ siger han, „skaffer mange Mennesker Brødet. Hvad skal der blive af min gamle Kammertjener, hvis jeg nu giver ham Afsked ? Skal vi da virkelig allesammen selv besørge alt det nødvendige, selv sy vore Klæder, selv hugge Brænde? . . . Men Arbejdets Fordeling?“ Og Industrien, de offentlige Foretagender, og hvad jeg gruer ved at udtale: Civilisationen, \ iden- skaben. Kunsten? . . .

Livet i Byen.

Under et Ophold i Moskov ifjor var jeg en Aften kommen sent hjem fra Selskab. Det var i Marts Maaned og der laa endnu Sne overalt. Ved at dreje om ad en Tværgade, der stødte op til „Jomfru-Marken“, saa’ jeg ud over den og fik Øje paa nogle sorte Pletter, som bevægede sig langt borte i Sneen. Jeg vilde ikke have givet Agt paa det, hvis ikke Politibetjenten, som var posteret i Tværgaden, pludselig havde givet sig til at raabe i Retning af de sorte Pletter: „Vasïli! Hvor bliver Du af med hende?“ — „Hun vil ikke gaa!“ lød en Stemme ude fra Marken, og kort efter begyndte Pletterne at komme nærmere. Jeg blev staaende og spurgte Betjenten, hvad der var paa Færde.

— Man har været henne i „Fæstningen“, svarede han, og samlet nogle Tøse op, som er bleven bragt paa Politistationen. Denne her er bleven tilbage og man kan ingen Vej komme med hende.

Pletterne, der imidlertid vare komne nærmere,viste sig at være nogle menneskelige Figurer, som bevægede sig hen imod os. Først kom der et Fruentimmer og bag efter en Gaardskarl, som gik og puffede hende i Ryggen for at faa hende til at gaa. Alle vi andre, baade Betjenten, Gaardskarlen og jeg vare i Vinterklæder, medens hun ikke havde andet over sig end en Kjole og et Tørklæde om Hovedet. Hun var lille af Vækt, som forsømte Børn i Reglen er under Opvæksten, med korte Ben og en forholdsvis bred og kantet Figur.

— Her skal man staa og vente for din Skyld... Vil Du nu se, Du kommer afsted! Jeg skal gi’ Dig! raabte Betjenten, som aabenbart var baade træt og kjed af at vente. Hun gjorde et Par Skridt og blev paany staaende.

Gaardskarlen, en skikkelig gammel Mand, som jeg kjender, trak hende i Armen, idet han sagde: — Jeg skal lære Dig at blive staaende! Afsted med Dig! raabte han i en paatagen vred Tone.

Fruentimmeret vaklede og tog til Orde med en hæs Stemme, hvori der ikke fandtes en Lyd, uden at den jo var falsk; lutter Hvin og hæse Skrig.

— Sikken én! Han puffer ordentlig til Folk! Jeg skal nok gaa selv!

— Du fryser jo ihjel tilsidst, sagde Gaardskarlen.

— Det har ingen Nød. Jeg er hed nok, kan Du tro!

Hun troede at sige noget morsomt, medensdet lød, som om hun skældte ud. Lige ud for Gadelygten, der staar ikke langt fra Porten til det Hus, hvori jeg boede, standsede hun igjen. Her lænede hun sig eller rettere kastede sig op ad Plankeværket, der gaar langs med Fortovet, medens hun med rystende, forfrosne Hænder, gav sig til at pusle ved Nederdelen af Kjolen. Betjenten og Gaardskarlen begyndte igjen at tage paa Vej, men hun pludrede

bare noget mellem Tænderne og blev ved at pusle. Omsider fik hun fat i en Cigaret, der var bøjet helt krum, og i en Æske Svovlstikker. Jeg havde hidtil holdt mig lidt tilbage, idet jeg generede mig for at gaa forbi hende og heller ikke fandt det passende at stille mig hen og se paa hende; men her kunde jeg ikke dy mig for at gaa nærmere. Hun laa med Skuldren op ad Plankeværket, medens hun forgjæves søgte at stryge den ene Svovlstik op ad det efter den anden. Hendes Ansigt, som jeg nu havde Lejlighed til at tage nærmere i Betragtning, vidnede om, at jeg her havde et af disse stakkels forsømte Væsner for mig, som Nød og Elendighed har hæmmet i Opvæksten; forøvrigt saa' hun ud til at være betydelig ældre end jeg først havde formodet, saa jeg antog, hun maatte være henved tredive Aar gammel. Hun var mørk og smudsig i Huden, havde et Par smaa døsige og fordrukne Øjne, en Næse, der saa' ud som en lille rund Knop, en skæv og savlende Mund. En tør og pjusket Haartot stak frem under Tørklædet, som hun havde over Hovedet. Jeg varbleven staaende lige foran hende. Hun saa' lidt paa mig, hvorpaa hun gav sig til at fnise, ligesom hun kunde have gjættet sig til mine Tanker.

Jeg følte, at jeg maatte sige noget og ønskede med det samme at vise, at det gjorde mig ondt for hende.

— Har De ingen Forældre? spurgte jeg.

Hun stak i at le med en hæs Latter. Pludselig brød hun af og idet hun trak Øjenbrynene i Vejret, gav hun sig til at se stivt paa mig.

— Har De ingen Forældre? gjentog jeg.

— Jeg har nok en Mo'r sagde hun: men hvorfor vil Du vide det?

— Hvor gammel er De? spurgte jeg.

— Jeg gaar i mit syttende Aar, svarede hun uden et Øjebliks Betænkning, idet hun aabenbart kun gav et staaende Svar paa dette tor hende saa sædvanlige Spørgsmaal.

— Naa, Marsch! Man fryser jo ihjel for Din Skyld, gid Du faa en Ulykke! raabte Betjenten, som nu rent havde tabt Taalmodigheden. Hun gik med vaklende Skridt bort fra Plankeværket og slingrede ned ad Gaden til Politistationen med Gaardskarlen og Betjenten efter sig, medens jeg drejede ind ad Laagen til Huset, hvori jeg boede og gik op og forhørte mig om mine Døtre vare komne hjem. Man svarede mig, at de havde været i Selskab, hvor de havde moret sig udmærket og nu allerede laa og sov.

Næste Morgen vilde jeg have været paaPolitistationen, for at erfare, hvad der var bleven af dette ulykkelige Fruentimmer; men ligesom jeg skulde til at gaa ud, fik jeg Besøg af en af disse ulykkelige adeligt fødte, der paa Grund af forskjellige Svagheder ere komne ud af det rige og fornemme Liv, som de have været vante til at føre fra Barnsben af og for hvem det senere, idelig vekslende, snart er gaaet op og snart ned igjen. Han, som jeg nu fik Besøg af, havde jeg kjendt i tre Aar. I Løbet af dette Tidsrum havde han ikke en men flere Gange ødelagt alt hvad han havde lige til Klæderne, og da han just for Øjeblikket befandt sig i dette Tilfælde, havde han midlertidig indrettet sig saaledes, at han om Natten gik hen og sov i „Fæstningen", medens han om Dagen kom og besøgte mig. Han mødte mig lige i Døren og uden at høre paa hvad jeg sagde, gav han sig straks til at fortælle om noget, som var hændt i „Fæstningen" i Løbet af Natten. Han var endnu ikke kommen halvvejs i sin Fortælling, da han med ét — han, dette gamle erfarne Menneske, som dog havde set adskilligt i sit Liv — brast i Graad og under en frygtelig Hulken vendte sig om imod Væggen. Alt, hvad han fortalte mig, var den rene Sandhed. Jeg overbeviste mig selv derom kort efter paa Stedet, ved hvilken Lejlighed jeg erfarede nogle nye Enkeltheder, som jeg skal fortælle med det samme.

I Nr. 32 i det samme Logihus, hvori ogsaa min Ven overnattede, havde der imellem forskjelligestadig vekslende logerende af Mand- og Kvindekjønnet, der her for fem Kopek komme sammen med hinanden, ogsaa befundet sig en Vaskerkone paa henved tredive Aar, stille og net af Væsen, men sygelig. Værtinden i Lejligheden levede sammen med en Færgemand, der om Sommeren tjente lidt ved sin Baad; om Vinteren ernærede de sig ved at give Nattely for tre Kopek uden og fem Kopek med Hovedpude. Vaskerkonen havde allerede boet der i flere Maaneder uden at give nogen Anledning til Klage, da hun var saa stille og fredsommelig som muligt; men i den senere Tid var man begyndt at blive kjed af hende, fordi hun stadig laa og hostede om Natten og forhindrede de

andre i at sove. Navnlig var der en gammel halvgal ottiaarig Kone, der ligeledes havde stadigt Ophold i Lejligheden, og som af sin Sjæls Inderste hadede Vaskerkonen og forfulgte hende tidlig og sildig fordi hun „ikke kunde lade Folk sove i Ro med sin forbandede Hosten og Spytten hele Natten igjennem“. Vaskerkonen tav. Hun var i Gjæld for Huslejen og følte sin Uret, saa der var ikke andet for hende at gjøre end at finde sig i Taalmod. Dag for Dag havde hun vanskeligere ved at gaa paa Arbejde, da Kræfterne ikke vilde slaa til, hvad der ogsaa var Grunden til at hun ikke kunde betale Værtinden. Den sidste Uge havde hun slet ikke kunnet gaa paa Arbejde, hvorved hun rent forgiftede de andre Livet med sin Hoste og navnlig den gamle Kone, som heller ikke gik ud. For fire Dage siden havdeVærtinden sagt Vaskerkonen op. Hun var allerede kommen i Gjæld for seksti Kopek, som hun hverken betalte eller der var Udsigt til at hun kunde betale, og paa samme Tid vare alle Køjerne besatte, ligesom de logerende stadig klagede over at de ikke kunde sove om Natten for Vaskerkonens Hoste.

Dengang Værtinden havde sagt Vaskerkonen op med det Tilføjende, at hun øjeblikkelig skulde forlade Lejligheden, hvis hun ikke betalte, blev den gamle Kone umaadelig glad og gav sig straks til at puffe Vaskerkonen ud i Gaarden. Denne gik, men en Time efter kom hun tilbage, og Værtinden havde ikke Hjerte til at jage hende ud igjen. Næste Dag og Dagen efter var hun endnu ikke bleven jaget ud. „Hvor skal jeg gaa hen?“ sagde hun stadig. Men den tredje Dag tog Værtindens Ven, der var en født Moskover og erfaren i de Dele, sig af Sagen og gik hen og hentede Politiet. Kort efter kom Politibetjenten med Sabel ved Siden og Pistol i Bæltet og efter paa en høflig Maade at have betjent sig af de ved saadanne Lejligheder mest passende Udtryk, førte han Vaskerkonen ud paa Gaden.

Det var en solklar, men yderst kold Martsdag. Gaardskarlene gik og huggede Is op, medens Vandet løb i Strømme langs ad Gaderne. Hyrekuskenes Smaakaner hoppede paa den frosne Sne, medens Kjelkerne peb hver Gang de kom hen over Stenbroen. Vaskerkonen gik paa Solsiden op af Højen til en Kirke, som laa der i Nærheden, hvor hunsatte sig paa et af Trinene ved Indgangen. Her sad hun saa længe Solen skinnede; men da den skulde til at sænke sig bag Husene og Frosten begyndte at lægge sit Glar over Vejens Pytter, tølte hun sig forfrossen og ængstelig til Mode. Hun stod op og slæbte sig afsted... Hvorhen? Hjem, til det eneste Hus hun havde at gaa til, hvor hun havde boet i al den sidste Tid. Hun maatte ofte stanse for at hvile sig undervejs, saa det allerede var begyndt at blive mørkt inden hun naaede Huset. Ligesom hun drejede ind ad Porten, gled hun ud med Foden, udstødte et let Skrig og faldt.

Der kom en forbi og lidt efter en anden; men de tænkte bare: „Hun har nok drukket sig fuld,“ og gik videre. Lidt efter kom der en til, som snublede over Vaskerkonen i Mørket. Da han havde faaet fat i Gaardskarlen, sagde han til ham:

— Der ligger et fuldt Kvindemenneske og flyder her i Porten. Jeg havde nær slaaet Hovedet itu ved at falde over hende. I skulde dog se at faa hende væk.

Gaardskarlen gik: men da han kom ud i Porten til Vaskerkonen, var hun død.

Her endte min Bekjendt sin Fortælling. Det ligger nær nok at formode, at det er mig selv, der i min Skildring blot har lagt Kjendsgjerningerne til Rette — Mødet med en femtenaarig prostitueret og Historien om Vaskerkonen; men man skal dog alligevel ikke formode det, da det kun er noget, som virkelig er hændt i en og samme Nat i MartsMaaned (jeg husker blot ikke længer hvilken Datum) 1884. Efter at have hørt min Bekjendts Fortælling til Ende, gik jeg hen paa Politistationen, for siden herfra at begive mig hen i „Fæstningen“ og erholde nærmere Oplysninger om Vaskerkonen. Det var et rigtig smukt Solskinsvejr. Igjennem de smaa Isstjerner, som Nattefrosten havde efterladt paa Pytterne i Skyggen, øjnede man paa ny rindende Vand, medens det tøede overalt ude i Solen. Der lød en Brusen nede fra Floden, medens Træerne ovre paa den modsatte Bred laa i et blaaligt Skjær. Graaspurvene, som man ellers ikke ser meget til om Vintren, vimsede saa muntert omkring i deres rødlige afslidte Vinterdragt, at man ikke kunde lade være at lægge Mærke til dem. Menneskene syntes ogsaa oplagte til at vise deres Glæde; men de havde alt for meget at tage Vare til at det rigtig vilde lykkes for dem. Kirkeklokkerne ringede og i dette Lydhav, der var saa fuldt af harmonisk Samklang, hørte man Lyden af Geværskydning inde fra Kasernerne, hørte hvorledes Kuglerne hvinede og smældede imod Skiven.

Jeg havde imidlertid naaet Politistationen, hvor nogle bevæbnede Politimænd førte mig til deres Overhoved, der ligeledes var bevæbnet baade med Sabel og Pistol og for Øjeblikket var optaget af at træffe en eller anden Foranstaltning med Hensyn til en gammel Mand i bare Pjalter, der rystende over hele Kroppen stod op foran ham og knap kunde tale af lutter Svækkelse. Efter at haveekspederet den gamle, vendte det bevæbnede Overhoved sig til mig. Jeg forklarede ham, at jeg var kommen for at erholde Oplysninger om et ungt Fruentimmer, som jeg Aftenen i Forvejen havde set blive ført paa Stationen. I Førstningen hørte han meget opmærksomt paa mig, men senere kunde han ikke bare sig for at smile over at jeg ikke engang vidste, hvorfor den Slags Fruentimmer blive bragt paa Stationen og navnlig morede det ham, at jeg var bleven saa forundret over den paagældendes Ungdom.

— Ih bevares! Der findes saamænd dem, der ikke er mere end tolv Aar gamle; tretten og fjorten Aar er noget rent almindeligt, sagde han helt oprømt.

Med Hensyn til hende fra igaar forklarede han mig, at hun rimeligvis var bleven sendt til Komiteen (saaledes forstod jeg det da i det mindste). Paa mit Spørgsmaal om, hvor disse Fruentimmer havde overnattet, gav han et ubestemt Svar. Hende jeg havde set kunde han ikke huske. Her kom saa mange af dem hver Dag.

Da jeg kom hen i Nr. 32 i „Fæstningen“, traf jeg Degnen i Færd med at læse over den døde. Efter at man tidligere først havde lagt hende ind i den Køje, som hun havde optaget medens hun boede der i Huset, havde de logerende, nogle fattige Stakler, der knap selv havde Skjorten paa Kroppen, skillinget sammen til Sjælemesse, Kiste og Ligklæder, hvorpaa nogle gamle Koner havdevasket og pyntet den døde og lagt hende i Kisten. Degnen stod og læste noget i Mørket, medens en Kone i Kaabe havde taget Plads ved Kisten med et tændt Vokslys i Haanden. Ved Siden af hende stod en Mand (en Herre kunde man have sagt) i ny Overfrakke med Pelskrave, i blanke Kalosker og Mansketskjorte. Han holdt ogsaa et tændt Vokslys i Haaanden. Det var Vaskerkonens Broder, som man nu tilsidst havde faaet opspurgt.

Da jeg ønskede at faa nærmere Oplysninger i Sagen gik jeg forbi Liget hen i den Krog, som Værtinden selv optog i Lejligheden. Hun blev ikke saa lidt forskrækket over mine Spørgsmaal, idet hun øjensynlig frygtede for, at man skulde anklage hende for et og andet; men da vi havde talt lidt sammen fik hun Munden paa Gled og fortalte mig aabenhjertigt det hele. Idet jeg gik tilbage kastede jeg et Blik paa den afdøde. Afdøde ere altid smukke, men denne var dog særlig smuk og rørende som hun laa der i Kisten med de rene, blege Træk, de lukkede stærkt hvælvede Øjenlaag, de indfaldne Kinder og det bløde kastanjebrune Haar om den høje Pande. Udtrykket var træt og godmodigt, uden Spor af Vemod, men forundret. Og i Sandhed! Hvis de levende ikke have Øjne i Hovedet, saa maa vel de døde undre sig!

*

Om Aftenen samme Dag, som jeg havde nedskrevet dette, blev der givet et stort Bal i Moskov.Klokken var henad ni, da jeg gik hjemme fra, det havde nylig pebet fra Fabrikerne, som ligge i Nærheden af den Gade, hvori jeg bôr, og da det var Lørdag Aften skulde Folkene nu have sig en Hviledag efter en hel Uges Arbejde.

Hele Gaden vrimlede af Fakrikarbejdere, som havde travlt med at komme hen i en eller anden Brændevinsbod eller Beværtning. Mange af dem jeg mødte vare allerede berusede, medens andre havde faaet et Fruentimmer at gaa med.

Huset, hvori jeg bór, er som sagt omgivet af Fabriker. Hver Morgen Kl. 5 begynder de at pibe, hvad der betyder, at nu begive unge Kvinder, Børn og gamle Folk sig til deres Arbejde. Kl. 8 piber det igjen, det betyder en halv Times Hvile. Kl. 12 pibes der for tredje Gang, det vil sige, at nu gives der en Time til at spise Middag i. Kl. 8 pibes der endelig for fjerde Gang og saa er det Fyraften.

Det træffer sig saa besynderligt, at med Undtagelse af et Ølbryggeri, er alle de andre tre Fabriker i Nabolavet udelukkende beskæftigede med at forfærdige Luksussager. En af dem forfærdiger saaledes kun Strømper, den anden, som ligger lige overfor, Silkestoffer og den tredje Parfumer og Pomader.

Man kan høre disse Signaler uden at forbinde nogen anden Forestilling hermed, end at de tjene til at angive Tiden for én: t. Eks. „Ah, nu piber det allerede; saa er det paa Tiden at man kommer ud at spadsere“; men man kan

ogsaa lade demvække Forestillingen om, hvad der i Virkeligheden hyppigst er Tilfældet: at det første Signal Kl. 5 om Morgenen betyder, hvorledes Mænd og Kvinder efter tit at have tilbragt Natten i en Række paa Gulvet i en eller anden fugtig Kjælder, staa op i Mørket for at skynde sig hen paa Fabriken, hvor Maskinerne allerede ere i fuld Gang naar de komme og sætte sig til deres Arbejde, et Arbejde, som de hverken se Ende paa eller Nytten af for deres eget Vedkommende, medens de ofte i den stærkeste Hede, i støvet og kvalm Luft, omgivet af Smuds, med ganske smaa Mellemrum maa arbejde baade tolv og flere Timer i Træk. Herefter gaa de hjem og sove, for næste Morgen igjen at staa op og fortsætte dette for dem rent meningsløse Arbejde, som de kun af Nød ere tvungne til at paatage sig.

Saaledes gaar det den ene Uge efter den anden, medens kun Helligdagene gjøre en Afbrydelse paa denne Ensformighed. Det er just om Aftenen før en af disse Helligdage, at jeg ser disse Arbejdere, som nu ere ude at spadsere paa egen Haand. Overalt, hvor de komme paa Gaden, forefinde de Beværtningssteder, Brændevinsboder og Tøse. Berusede slentre de om Arm i Arm, idet de slæbe saadanne Tøse med sig som hende, der i mit Paasyn blev ført paa Politistationen, indtil det pludselig stikker dem at leje en Vogn for at lade sig kjøre hen i en eller anden Beværtning, hvorfra de igjen stavre hen i en anden, medens de idelig snakke i Munden paa hinanden, skrige ogskraale, synge og skjælde og snakke noget hen i Vejret, som hverken de selv eller andre kan blive klog paa. Tidligere, naar jeg saa' disse Fabrikarbejdere drive saadan om i Gaderne, vakte det altid en Følelse af Væmmelse hos mig, medens jeg omhyggelig undgik at støde sammen med dem og ikke var langt fra oven i Kjøbet at gjøre dem Bebrejdelser; men lige siden jeg nu hver Dag hører disse Signaler fra Fabrikerne og forstaar deres Betydning, undrer jeg mig kun over, at disse Mennesker ikke komme i en endnu værre Forfatning end den, hvori de allerede befinde sig.

Jeg vedblev at gaa og se paa dette Røre, til Klokken var bleven elleve. Heretter tog Bevægelsen af, og man saa' kun hist og her nogle berusede, hvoriblandt baade Mandfolk og Fruentimmer, der bleve førte paa Stationen.

Der kan undertiden være meget lystigt paa et Bal, men hvorledes forholder det sig egentlig med denne Lystighed? Naar man ser et Menneske, der ikke længe har spist eller er forkommen af Kulde, saa generer man sig dog for at vise sin Lystighed, ligesom man heller ikke rigtig kan hengive sig til den, saa længe dette Menneske endnu ikke er bleven mættet eller varmet, ikke at tale om, at man umulig kan forestille sig Folk, som kunne lade sig henrive at en saadan Lystighed, der tidt er en Kilde til andres Lidelser. Man finder det at være en lige saa modbydelig som ubegribelig Spøg, naar ondskabsfulde Drenge sætte en Hund en Klemmepaa Halen og have deres Morskab deraf, men hvorledes gaar det da til, at man med Hensyn til den Lystighed, der hersker paa Baller, er ligesom slagen med Blindhed, saa man ikke ser den Klemme, som man her har givet alle de Mennesker at løbe med, der maa lide for éns Fornøjelses Skyld?

Ingen Kvinde, som er taget paa Bal i en Kjole til 150 Rubler, er hverken født dér paa Ballet eller hos Modehandlerinden Mme Minangoy; men hun har endogsaa levet paa Landet, har havt Lejlighed til at se og kjende Bønder, har en Amme, en Stuepige, hvis Forældre og Brødre ere fattige Folk, for hvem det, at kunne spare 150 Rubler sammen til en Hytte, er Maalet for et langt og møjsommeligt Liv. Det véd hun altsammen meget godt; men naar hun véd det, hvorledes er hun da i Stand til at more sig paa et Bal, hvor hun i sin stærkt nedringede Kjole jo spadserer om med Værdien af den Hytte, som udgjør hendes gode Stuepiges Broders stadige Tanke? Lad være, at hun ikke falder paa atgjøre en saadan Slutning; men med Hensyn til, at Fløjl, Silke, kunstige Blomster, Kniplinger og Kjoler ikke er noget, som vokser af sig selv, men forfærdiges af Menneskehænder, saa skulde man dog synes, at det var noget, som hun umuligt kunde lade være at tænke over. Eller: hvad det er for Mennesker, som besørge alt dette lavet, under hvilke Betingelser de maa arbejde, og hvorfor de overhovedet indlade sig herpaa. Hun kan dog umulig være uvidende om, at Sypigen, som hun var saa misfornøjet med forKjolens Skyld, ingenlunde har syt den af Kjærlighed til hende, men kun paa Grund af trange Kaar, ligesom at Kniplingerne, Blomsterne og Fløjlet ere blevne til, ganske i Følge de samme Betingelser som Kjolen. Maaske er en saadan ung Piges Hoved i den Grad omtaaget, at hun heller ikke tager sligt med i Betragtning. Men at fem, seks agtværdige, ofte svagelige gamle Tjenere og Stuepiger have maattet undvære deres Søvn for hendes Fornøjelses Skyld, det maa hun dog vide, hun saa' jo dog deres trætte og mørke Miner, da hun kom hjem fra

Ballet. Hun har heller ikke kunnet være uvidende om, at det den Nat havde været en skingrende Frost paa 28 Grader og at hendes gamle Kusk hele Tiden havde maattet sidde og vente paa Bukken i denne Kulde. I Virkeligheden har dog alligevel ingen af dem Øje herfor. Saafremt imidlertid disse unge Piger og Kvinder i Følge den hypnotiserende Indflydelse, som Ballet udøver over dem, ikke have Øje for sligt, kan man dog alligevel ikke dømme dem herfor. De Stakler foretage sig ikke andet end hvad der af deres ældre paarørende anses for baade rigtigt og tilladeligt; men hvorledes forklare de ældre den Haardhjertethed imod andre Mennesker, som de herved lægge for Dagen?

De ældres Forklaring gaar altid ud paa ét og det samme: „Jeg nøder ingen. Har jeg Brug for en Ting, saa kjøber jeg den, behøver jeg Tjenestefolk eller en Kusk, saa fæster jeg dem. At kjøbeog fæste er en ærlig Sag. Jeg nøder ingen, men jeg fæster, og det kan der da ikke være noget ondt i.“

For et Par Dage siden gik jeg paa Vejen ind til en bekjendt. Da jeg vidste, at han var ugift, blev jeg meget forundret over at se to kvindelige Væsner i det første Værelse, som jeg kom igjennem. En mager og gulladen Kvinde, som vel kunde være treti Aar gammel, skjøndt hun saa’ meget ældre ud, sad ved et Bord med et Tørklæde kastet over Skuldrene, medens hun med feberagtig Hast foretog sig noget med Hænderne. Skraas overfor hende sad der en ung Pige, der var beskjæftiget paa lignende Maade, og begge saa’ de ud som om de havde et Anfald af St. Veits Dans. Jeg traadte nærmere for at se, hvad det var de foretog sig, men de saa’ kun flygtigt op paa mig, uden at lade sig forstyrre i deres Arbejde, som aabenbart optog hele deres Opmærksomhed. Det viste sig at de vare i Færd med at lave Cigaretter. Den ældre Kvinde fyldte Hylstrene med Tobak, ved Hjælp at en lille Maskine, hvorpaa hun kastede dem over til den unge Pige, som forsynede dem med Mundspidser. Det hele gik for sig i en saa rivende Fart og med en saa nervøs Iver, at det ikke er til at beskrive. Jeg kunde ikke undlade at ytre min Forundring over den Hurtighed, hvormed de arbejdede.

— Jeg har i fjorten Aar ikke foretaget mig andet, svarede den ældre.— Det maa vist være meget anstrengende? spurgte jeg.

— Ja, det gjør ondt i Brystet og den stærke Lugt af Tobakken virker ogsaa paa Hovedet.

Hun havde forøvrigt ikke havt nødig at sige mig det. Man behøvede blot at kaste et Blik paa hende og paa den unge Pige for selv at se det. Pigen havde kun beskjæftiget sig hermed i noget over to Aar; men enhver, der saa’ hende udenfor denne Beskjæftigelse, vilde sige, at det var en kraftig Konstitution, der allerede havde faaet et alvorligt Knæk. Min bekjendt, en god og frisindet Mand, havde antaget disse Kvinder til at rulle Cigaretter for sig imod en Betaling af 2 Rubler 50 Kopek pr. Tusind. Han er en Mand med Formue, han giver Folk Arbejde, som han betaler dem for — hvad ondt er der da i det? Han staar i Reglen op hen ad tolv. Aftenen tilbringer han fra Kl. seks til to om Morgenen ved Spillebordet eller ved Klaveret. Han er en stor Ven af et godt Bord, og det falder ham aldrig ind selv at udrette noget, som han kan lade besørge af andre. Tidligere røg han ikke; det er en Adspredelse, som han for nylig har funden paa.

Der er nu denne Kvinde og denne unge Pige, som til Nød kunne fortjene til det daglige Brød ved at forvandle sig til en Maskine, og Dag ud og Dag ind sidde og indaande Tobaksstøv, hvorved de ødelægge deres Helbred og forkorte sig Livet. Min bekjendt er en Mand med Penge, som hanikke fortjener ved eget Arbejde, og som foretrækker at spille Kort fremfor selv at rulle sine Cigaretter. Naar han betaler disse Kvinder, er det kun paa den Betingelse, at de vedblive at føre det ulykkelige Liv, som de føre, idet de rulle Cigaretter for ham.

„Jeg er en Ven af Renlighed,“ siger en anden, „og naar jeg betaler herfor, er det kun paa den Betingelse, at Vaskerkonen skal vaske og stryge mig den Skjorte, som jeg skifter to Gange om Dagen“; men just denne Skjorte nedbrød de faa Kræfter hun havde tilbage, og Vaskerkonen døde.

„Hvad ondt er der saa heri? Selv om jeg ogsaa vilde afholde mig herfra, er der dog nok, som alligevel ville vedblive at kjøbe Sager og fæste Folk, og som fremdeles ville lade andre lave Fløjl og Konfekt, som de saa kjøbe, ligesom der ogsaa foruden mig er nok, som fremdeles ville lade Folk rulle Cigaretter og vaske Skjorter for sig. Hvorfor skal man da nægte sig Fløjl, Konfekt og Cigaretter eller Fornøjelsen af at gaa med rene Skjorter,

naar det nu én Gang er noget, som hører til?" Ofte, ja saa godt som bestandig, hører jeg denne Anskuelse udtale. I Grunden er det kun den samme Anskuelse, der gjør sig gjældende hos en afsindig Hob, der er i Færd med at ødelægge noget, eller hos en Flok Hunde, naar en af dem har overfaldet og kastet en anden til Jorden, hvorpaa hele Resten ligeledes kaster sig over den og søger at rive den i Stykker. „Man har jo allerede begyndt atfordærve: hvorfor skulde saa ikke ogsaa jeg benytte mig af Lejligheden? Hvad skulde det føre til, om jeg nu ogsaa virkelig vilde give mig til at gaa med snavsede Skjorter eller selv rulle mine Cigaretter? Vilde det maaske forbedre nogen hans Stilling?" spørger man, idet man ønsker at retfærdiggjøre sig. Dersom vi nulevende ikke befandt os saa langt fra Sandheden, som det i Virkeligheden er Tilfældet, maatte man undse sig ved at svare paa et saadant Spørgsmaal; men vore Begreber ere tilsidst blevne i den Grad forvirrede, at et Spørgsmaal som dette endogsaa forekommer os aldeles naturligt, og selv om man ogsaa maa genere sig ved at besvare det, er der dog ikke andet for at gjøre.

Spørgsmaalet lyder altsaa saaledes: hvad Forskjel vil det gjøre, dersom jeg i Stedet for at skifte Skjorte hver Dag vil gaa med den samme i en Uge, og hvis jeg selv vil give mig til at rulle mine Cigaretter eller maaske rent ophøre med at ryge?

Med Hensyn til Vaskerkonen ogCigaretrullersken vil Forskjellen være, at de ville blive satte i Stand til at arbejde mindre anstrengt, medens jeg vil kunne bruge de Penge, jeg tidligere har anvendt paa Vask og Cigaretter, til at understøtte saadan en Vaskerkone eller helt andre Vaskerkoner og Arbejdere med, som ere nær ved at bukke under for deres Anstrengelser, og som nu i Stedet for at maatte arbejde over deres Kræfter, ville blive i Stand til at kunne hvile sig ud og faa Tid til at drikke siget Glas Te i Ro. Jeg véd nok, hvad man vil indvende herimod: men jeg véd ogsaa, i hvilken Grad rige og luksuselskende Mennesker genere sig for at forstaa deres Stilling. Man indvender: „Hvis jeg vil give mig til at gaa med snavset Linned eller ophøre med at ryge for at give de Penge jeg før har anvendt paa Vask og Tobak til fattige, saa vil man dog alligevel berøve den fattige alt, og det Offer, som Du kan bringe, bliver kun som en Draabe i Havet."

Skjøndt man maa undse sig endnu mere ved at besvare denne Indvending end det foregaaende Spørgsmaal, saa maa det dog besvares, idet det er en af de Indvendinger, som man stadig har Lejlighed til at høre. Svaret herpaa er yderst simpelt.

Det hedder sig, at et enkelt Menneskes Virksomhed er som en Draabe i Havet. En Draabe i Havet!

Der gives et indisk Sagn, hvori der fortælles om en Mand, der havde tabt en Perle i Havet og som for at faa den tilbage, tog en Spand, hvormed han gav sig til at øse Vandet op af Havet og hælde det ud paa Bredden. Han arbejdede saaledes uden Ophør i flere Dage og paa den syvende Dag forfærdedes Havets Aand saaledes ved Tanken om at Manden skulde udtørre Havet, at den bragte ham Perlen. Dersom vort Samfunds Onde — Menneskets Undertrykkelse — var et Hav, saa vilde selv i dette Tilfælde hin Perle, som der var tabt, vel være værd, at man for dens Skyld ofredeLivet for at udtørre dette Hav af ondt. Denne Verdens Fyrste vil meget snarere blive bange og falde til Føje end Havets Aand. Men Samfundets Onde er ikke noget Hav, men en stinkende Skarndynge, som enhver af os selv paa det omhyggeligste bestræber sig for at forøge med sine egne Uhumskheder. Det gjælder kun om at komme til Besindelse, saa vi indse, hvad det er vi foretage os og kaste Kjærligheden til vore Uhumskheder over Bord, for at det indbildte Hav i samme Øjeblik skal udtørres og vi vil komme i Besiddelse af hin uvurderlige Perle: et Liv i broderlig Samdrægtighed, som det bør sig Menneskene at leve. 301 Livet paa Landet. Men hvad er der at gjøre ? Det er jo dog ikke os, som er Skyld heri. Men naar det ikke er os, hvem har da Skylden? Man siger i Almindelighed: „Det er ikke os, som har indrettet det saaledes; det er altsammen kommen af sig selv," ligesom Børn, der har slaaet noget itu har for Skik at sige: „Det er gaaet itu af sig selv." Man mener, at man ved at bo i de Byer, som nu engang eksisterer, ernærer de Folk i disse, der imod Betaling yde deres Tjeneste og hvis Arbejde man paa denne Maade erhverver sig Ret til at benytte. Men denne Slutning er falsk. For at overtyde sig herom, behøver man blot at kaste et Blik paa sine Omgivelser og se hvorledes vi, der tale saaledes, leve ude paa Landet og hvor- ledes vi dér bære os ad med at ernære de Folk, der yde os Tjenester. Ved Paaskens Indtrædelse lakker det i Reglen ad Enden med Vinteren inde i Byen:

Bulevarderne, de offentlige Haver og Parkanlæg, Floden ikke at302 forglemme, gjenlyde af Musik, overalt arrangeres der Lysttoure tillands som tilvands, Illuminationer, Fyrværkerier o. s. v. o. s. v. Men hvor godt her ogsaa er, saa er der dog endnu bedre paa Landet: Der er baade Luften bedre, ligesom Træerne, Engene og Blomsterne der ude ere friskere; man maa ud til disse Steder, hvor alt dette har ud- foldet sig og blomstrer. I Følge heraf rejser ogsaa største Delen af Byens mere velhavende Betolkning ud paa Landet for at indaande denne endnu bedre Luft og betragte disse endnu bedre Skove og Enge, hvor de saa opslaa deres Boliger mellem simple Bønder, som knap har Klæderne paa Kroppen og som maa arbejde indtil atten Timer i Døgnet, medens deres Føde kun bestaar af Brød og Løg og de ikke engang har Tid til at faa udsovet efter Dagens Møje. Tidligere var her ingen til at sætte disse Mennesker Fluer i Hovedet: der fandtes hverken Fabriker eller Folk, som spadserede, hvoraf der er saa fuldt op i Byen. Der er ikke én af Bønderne, som i Løbet af Sommeren er i Stand til at taa gjort alt, hvad der skal gjøres, og det er saa langt fra, at der imellem disse Mennesker findes Folk, som spadsere, at der aarligt gaar Masser af Korn og Hø og andet godt til Spilde af Mangel paa Arbejdskraft, samtidig med at Masser af Mennesker lige fra Børn til gamle Folk gaa til Grunde ved at anstrænge sig over deres Kræfter. Hvorledes bære nu de rige Folk sig ad med303 at indrette sig her? Jo, det gaar til paa følgende Maade. Hvis der i Forvejen findes et herskabeligt Hus fra Livegenskabets Tider, saa bliver det gjort i Stand og pudset op; i modsat Fald bygges der et nyt paa to eller tre Etager, som indeholde fra tolv til tyve Værelser, alle mindst syv Alen høje, der saa forsynes med Parketgulve, store Spejlglasruder, kostbare Tæpper og Møbler. — Jorden omkring Huset planeres, der anlægges en Have med Plæner saavel til Kroketspil som til Gymnastik; hist og her opstilles store Glaskugler af forskjellig Farve, hvori Omgivelserne afspejle sig; der indrettes Mist- bænke og Drivhuse med allehaande kunstigt Snit- værk paa Gavlen; der bygges høje og rummelige Stalde til Heste og Kvæg o. s. v. o. s. v. Ude paa Landet lever saaledes en dannet og hæderlig Familie af adelig Herkomst eller hen- hørende til Embedsstanden. Alle Familiens Med- lemmer tillige med deres Gjæster give Møde i Midten af Juni,*) — da Ungdommen indtil den Tid, d. v. s. naar Høhøsten begynder, har gaaet i Skole og været til Eksamen, — for at opholde sig her til September, d. v. s. til Høsten er forbi og Saa- ningen begynder. Familiens Sommerophold paa Landet falder saaledes sammen med det travle Ar- bejdes Begyndelse, uden dog at vare helt til dets *) Efter gammel Stil, altsaa i Slutningen af Juni etter ny Stil, idet Forskjellen paa Tidsregningen udgiør tolv Dage. O. A.304 Afslutning, idet der i September baade graves Kar- tofler og saas, men kun saa længe til det aller- værste Slid er overstaaet. Ved Siden af det Liv, som denne Familie i Lighed med andre i lignende Forhold fører ude paa Landet, gaar imidlertid Bon- dens Sommerarbejde sin vante Gang, dette Arbejde, om hvis uendelige Møjsommelighed og Besvær man, til Trods for alt, hvad man har hørt og læst derom eller set deraf, ikke er i Stand til at gjøre sig den allerringeste Forestilling, naar man ikke selv har prøvet det. Under alt dette leve Medlemmerne af denne Familie, en halv Snes i Tallet, her ude paa Landet ganske som i Byen; samtidig med en at de strængeste Faster i Aaret, hvor Folket suite- føder sig med Kvass, Brød og Løg, begynder Hø- høsten. Det Arbejde, som nu gaar for sig, er i Bondens Øjne et af de aller betydningsfuldeste i Verden. Der gaar næsten ikke et Aar, hvori det jo ikke hænder, at man af Mangel paa Arbejdskraft og lid langt fra kan faa alt Høet slaaet eller bjerget, ligesom der ogsaa kan indtræffe Regn, som hindrer Ar- bejdet. Den Anstrængelse, hvormed der arbejdes, skal saaledes afgjøre Spørgsmaalet: om Bonden har Udsigt til at blive beriget med en halv Snes Procent Hø mere eller mindre eller denne Kigdom skal blive liggende og raadne op unde aaben Himmel. Jo mere Hø der indhøstes, desto større Udsigt er der til, at der vil kunne blive Kjød til- overs til de gamle og Mælk til Børnene. Saaledes305 stiller Spørgsmaalet sig i al Almindelighed for Bonden; men ogsaa for enhver af Arbejderne drejer Spørgsmaalet sig om det Brød og Mælke- Forraad, som han kan gjøre Regning paa for sig og sine til Vintren. Og det er ikke blot de voksne, som indse dette, men selv Børnene vide udmærket Besked hermed, vide, hvor vigtig Sagen er, og at det gjælder om at holde ud til det yderste. Saa- dan en lille Purk, som har faaet det Hverv at bringe en Dunk med Kvass ud i Marken til Faderen, pisker af paa de bare Ben ofte hele to Verst bort fra Landsbyen, medens han skiftevis slæber af med Dunken snart i den ene Haand og snart i den anden og opbyder alle sine Kræfter for at komme til rette Tid, naarFa’r skal holde Maaltid, at denne ikke skal skjænde paa ham. — Enhver af Arbejderne véd, at fra Høet bliver slaaet, til det skal kjøres ind, maa Arbejdet gaa sin Gang uden Ophør og uden at der kan være Tale om Hvile. Det er jo ikke Høhøsten alene det gjælder om, ogsaa uden den har enhver

nok at tage Vare. Konerne maa blege Lærred, bage Brød og vaske, ligesom Mændene snart skal til Mølle, snart til Byen. Saa kommer der en Tilsigelse til at møde for Retten, saa er der Kommunens Sager, som skulle besørges, saa skal der stilles Heste til at befordre en eller anden Øvrighedsperson, saa skal der holdes Nattevagt i Marken, og baade gammel og ung, ja selv syge og svage hænge i og slæbe saa længe de kunne røre sig. Bonden tager saaledes fat i Høstens Tid, at 20306 selv raske og rørige Mænd henad Tiden før et at Maaltiderne, med Nød kunne magte Leen, medens halvvoksne og gamle Folk knap kunne støtte paa Benene, saa de have ondt ved at rejse sig igjen efter den korte Hvile. Paa samme Maade arbejde ogsaa Konerne, og tilmed ofte frugtsommelige eller med et Barn ved Brystet. Dette ihærdige, an- strengende Arbejde, hvorfor ingen undslaar sig, men hvori tværtimod alle af yderste Evne deltage, opsluger ikke blot de Kræfter, som Bondens tarve- lige Føde er i Stand til at forsyne ham med til daglig Brug, men ogsaa den Smule Huld han tidligere kan have lagt sig til. Her er nu en lille Gruppe, som er ude at slaa Hø. Den bestaar af tre Mænd: en gammel Bonde, hans unge gifte Brodersøn og en lille spinkel Sko- mager, som tidligere har været Livegen. Hver at dem véd med sig selv, at Resultatet at Høhøsten vil afgjøre, hvorledes han tilligemed hans familie skal tilbringe Vintren, og de have nu i to Uger ar- bejdet uafbrudt uden at unde sig Spor af Hvile. Arbejdet var bleven opholdt lidt af Regnvejr; men saa havde det blæst godt en Dag, og de besluttede da at stakke Høet. Her skulde nu Kvindfolkene hjælpe til. Den gamle var mødt med sin temti- aarige Kone og trettenaarige Datter. Skjøndt Konen havde været Moder til elleve Børn og var baade udtæret og døv, kunde hun dog endnu tage godt fat, og hvad Datteren angik var hun til Trods for sin lille Vækst baade stærk og flink til sit Arbejde.307 Brodersønnen var mødt med sin Kone, der i Vækst og Kræfter ikke gav en dygtig Bondekarl noget efter, og med hendes Svigerinde, en frugtsommelig Kone, hvis Mand var Soldat. Skomageren havde foruden sin Kone, en rigtig flink Arbejderske, tillige sin gamle Moder med, der gik i de firs og sædvanligvis ernærede sig ved at gaa om og tigge. Alle have ordnet sig i Rækker og arbejdet ufortrødent ligefra den tidlige Morgenstund i den mest brændende Sol- hede. Det er lummert i Vejret og truer med Regn. Hvert Minut er kostbart. Hvor tørstig man end er, gjør det én dog ondt at rive sig løs fra Arbejdet for at gaa hen og drikke sig en Slurk Vand eller Kvass. En lille Purk, den gamle Kones Sønnesøn, slæber om med Vanddunken, medens den gamle selv, øjensynlig bange for at man skal jage hende fra Arbejdet, ikke slipper Riven ud af Hænderne, skjøndt hun har ondt ved at flytte Benene. Purken stavrer imidlertid trøstigt om paa de bare Fødder med Vanddunken, som er meget tungere end han selv og er nær ved at tynge ham til Jorden. Den lille Pige vælter sig et Fang Hø paa Nakken, der ligeledes er tungere end hun selv; men efter at have baaret det et lille Stykke, stanser hun og lader det falde igjen, ude af Stand til at bære det hen til Stakken. Den femtiaarige Kone er ufor- trøden til at rive og slæbe Hø, skjøndt hun trækker Vejret tungt og vakler i Gangen, medens Tørklædet, som hun har o,m Hovedet, er gledet helt ned i Nakken. Den ottiaarige river blot, men selv dette 20*308 Arbejde overstiger hendes Kræfter, og det er med Nød og neppe at hun slæber Fødderne, der stikker i et Par Bastsko, efter sig, medens hun ser hen for sig med et mørkt Udtryk som en, der er haab- løs syg eller døende. Den ældste af Mændene sender hende med Vilje længer bort, for at hun blot skal gaa og rive lidt i Nærheden af Stakkene og ikke anstrænge sig over Evne ved at ville følge med de andre; men hun lægger ikke Hænderne i Skjødet og vedbliver, stadig med det samme mørke og døde Udtryk i Ansigtet, at holde Skridt med de andre saa godt hun kan. Solen er allerede gaaet ned bag Skoven, men man er endnu langt fra færdig med Arbejdet. Alle tøle, at det er paa Tiden at holde Fyraften; men ingen lader sig for- lyde med noget, idet den ene stadig venter, at den anden skal sige det første Ord. Da Skomageren endelig mærker, at han ikke kan mere, foreslaar han den gamle Bonde at lade Resten være til imorgen. Denne samtykker, og i samme Nu styrte Konerne hen efter deres Klæder, Krukker, Høtyve og River, medens hun, som gaar i de firs, sætter sig ned, hvor hun stod, idet hun ser hen for sig med sit stadige døende Blik. Hun vilde gjerne have hvilt sig lidt; men de andre Koner ere allerede paa Hjemvejen og idet hun stønner svært ved det, rejser hun sig langsomt op igjen og lister bagefter. Det samme vil være Tilfældet i Juli, da Bøn- derne, uden at have faaet udsovet i Løbet af Dagen, gaa ud og slaa Havre om Natten, for at der paa309 denne Maade skal gaa mindre til Spilde, og Ko- nerne maa op før det endnu er bleven lyst for at faa besørget, hvad der skal gjøres hjemme i Huset inden de gaa i Marken; — da denne ældgamle Kone, hvis Smule Kræfter Høstarbejdet ogsaa helt har lagt Beslag paa, tilligemed yngre frugtsommelige Koner og Børn, anstrengte til det yderste, endelig faa et Knæk, som de aldrig siden forvinde . . . indtil det kommer saa vidt,

at der hverken findes Arbejdere eller Heste eller Vogne til at føre Kornet i Lade, dette Korn, som føder Miljoner af Men- nesker og hvoraf der alene i Rusland behøves Miljoner Pund om Dagen for at Folk ikke skulle dø af Mangel paa Næring . . . Vi for vort Vedkommende leve imidlertid som om der ikke gaves noget som helst Bindeled imellem os og en døende Vaskerkone, en fjorten- aarig prostitueret, forpinte Cigaretruilersker, eller det over al Maade haarde og anstrengende Arbejde, som Børn og gamle Koner, uden en Gang at faa tilstrækkelig Føde, maa udføre rundt om os; vi leve, som om alt dette ikke havde noget som helst at bestille med det Liv, som vi selv føre. Det forekommer os, som om Lidelser er noget for sig, og det Liv vi selv føre noget for sig. Vi læse Beretningerne om de gamle Romeres Liv og Levnet og' kunne ikke noksom undre os over den Umenneskelighed, som disse hjerteløse Lukullus'er lagde for Dagen, idet de fyldte sig med Mad og Drikke paa samme Tid som Folket døde310 af Sult; vi ryste paa Hovedet ad vore Forfædre fra Livegenskabets Tider, der indrettede sig Privat- Theatre, Orkestre og benyttede hele Landsbyens Befolkning til at holde deres Haver i Orden, idet vi fra vort ophøjede Standpunkt med Undren se ned paa deres ubændige Sæder og store Inhuma- nitet. Vi læse Profeten Esaias Ord, 5, 8: Ve dem, som lægge det ene Hus til det andet, føje den ene Åger til den anden, indtil der ikke er mere Rum tilbage, saa at I alene blive siddende midt i Landet. — 5, 11. — Ve dem, som staar aarle op om Morgenen og jage efter stærk Drik, som sidde langt ud paa Aftenen, og gløde af Vin! — 12. — Og Harper og Psalter, Tromme og Pibe og Vin høre til deres Gjæstebud; men de ville ikke se til Herrens Gjerning, og de have ikke Syn for hans Hænders Værk. — 18. — Ve dem. som drage Misgjerninger fremad med LøgnensSnore, og Synden med Vognreb. — 20. — Ve dem, som sige om det Onde, at det er godt, og om det Gode, at det er ondt, som gjøre Mørke til Lys, og Lys til Mørke, som giore Bittert til Sødt, og Sødt til Bittert! — 21. — Ve dem som ere vise i deres egne Øjne og forstandige i deres egne Tanker! — 22. — Ve dem, som ere vældige til at drikke Vin. og dygtige Mænd til at blande stærk Drik! Vi læse disse Ord, men det forekommer os som noget, der ikke angaar os. — Vi læse i St. Matthæi Evangelium 3, 10: \ Men Øksen ligger allerede ved Roden af Træerne; derfor hvert Træ, som ikke bærer god Frugt, skal afhugges og kastes i Ilden.311 Idet, vi læse disse Ord ere vi fuldkommen overbeviste om, at vi selv ere de gode Træer, som bære god Frugt, og at disse Ord derfor ikke ere rettede til os, men til nogle andre, slette Mennesker. Vi læse Profeten Esaias Ord, 6, 10: Gjør dette Folks Hjerte t'edt, og ^.jør deres Øren tunghørige og tilstryg deres Øjne, at det ikke ser med sine Øjne og hører med sine Øren og torstaar med sit Hjerte, saa at det omvender sig o^: vorder lægt. — 11. — Men jeg sagde: hvor længe, Herre? og han sagde: indtil Stæderne blive øde, uden Indbyggere, og Husene uden Folk og Landet aldeles ødelægges. Idet vi læse disse Ord, ere vi igjen fuldkommen overbeviste om, at det ikke er os, hvem dette vid- underlige er vederfaret, men at Talen her er om et helt andet Folk, og som en Følge heraf se vi slet ikke, at det just er os, hvem dette vidunder- lige ikke blot er vederfaret, men vederfares. Vi hverken høre eller se eller forstaa med vore Hjerter. Hvorledes er det gaaet til hermed? Hvor vidt hin Gud eller hin Naturlov, i Følge hvilken Verden og Menneskene eksistere, har havt Ret eller Uret i at skabe dem saaledes, det er et Spørgsmaal, som vi ville lade udenfor Betragtning, men hvad Menneskenes Stilling i Verden angaar, saa langt vi kunne følge den tilbage i Historien, har den altid vist sig at være saaledes, at de — nøgne, uden Haar paa Legemet, uden Huler hvori de kunde søge Skjul, uden Føde, som de kunde finde paa Marken, i Lighed med Robinson paa312 hans 0, — have været tvungne til tidlig og sildig at kæmpe med Naturen for at kunne bedække deres Legemer, gjøre sig Klæder, indhegne deres Arne, bygge sig Tag over Hovedet og erhverve deres Føde, for tre Gange om Dagen at kunne stille ikke blot deres egen, men ogsaa deres Børns og hjælpe- løse gamles Hunger og Tørst. Paa hvilket Sted, i hvilket Tidsrum og efter hvilken Maalestok man end vil iagttage Menneskenes Liv: det være sig i Evropa, Amerika, Kina eller Rusland, hvad enten man tager hele Menneskeheden eller kun en ringe Del af den, i Oldtiden da Nomade- livet endnu var fremherskende eller i vore oplyste Tider med alle de Fremskridt, som Dampkraft og Elektricitet have medført, — overalt viser der sig et og det samme: hvorledes Menneskene, til Trods for det mest anstrengende og vedholdende Arbejde, dog ikke ere i Stand til at erhverve Føde, Klæder og Tag over Hovedet til dem selv og deres nær- meste, og hvorledes en betydelig Del af Menneske- heden, nu som hidtil, stadigt gaar til Grunde saa- vel af Mangel paa de nødvendige Midler til Livets Ophold, som i Følge de overmenneskelige Anstren- gelser de gjøre for at komme i Besiddelse deraf. Dersom man, ligegyldigt hvor man end op- holder sig, vil drage en Kreds om sig paa hundrede tusind eller tusind eller blot ti, ja selv kun paa en

Verst og betragte det Liv, der leves af de Mennesker, hvem denne Kreds omfatter, saa vil man her op- dage Masser af vanføre, forsømte Børn og gamle313 Folk, syge og svage Kvinder, frugtsommelige eller med Børn ved Brystet, som arbejde over deres Evne uden dog at kunne erhverve sig det fornødne til Livets Ophold og derfor dø før Tiden, ja man vil endog opdage Folk, som i deres bedste Kraft ligefrem dræbes af et Arbejde, der i Følge sin Natur er farligt og skadeligt for Sundheden. Man ser, hvorledes Menneskene saalænge Verden har staaet, med de forfærdeligste Anstrengelser under usigelige Lidelser og Savn kjæmpe med den fælles Nød uden dog at være i Stand til at faa Bugt med den . . . 314 m Om Kunstens og Videnskabens Betydning. L Det er paa den erfaringsmæssige positive Viden- skabs Grundvold at alle Mennesker, som have (ri- gjort sig for Arbejde, støtte deres Retfærdiggjørelse. Den videnskabelige Theori lyder som tølger: „For at kunne studere de Love, som ligge til Grund for de menneskelige Samfunds Liv, gives der kun én ufejlbarlige Methode: den positive, er- faringsmæssige, kritiske Videnskabs. „Kun Samfundslæren, støttet paa Biologien, der igjen støtter sig paa alle de positive Viden- skaber, er i Stand til at give os Lovene for Men- neskehedens Liv. Menneskeheden eller de menneske- lige Samfund ere Organismer, som enten fuldstændige eller endnu i deres Vorden ere underkastede alle Lovene for Organismernes Udvikling. „En af de vigtigste af disse angiver Fordelingen af de enkelte Organers Funktioner. Hvis nogle Mennesker befale medens andre adlyde, hvis nogle leve i Overflod medens andre lide Nød, saa er detrpi vi“ 315 ikke fordi det er Guds Vilje eller fordi Staten er en Form af Personlighedens Forkyndelse, men fordi der i Samfundene som i Organismerne, foregaar en for det heles Liv nødvendig Arbejdets Fordeling, hvorefter nogle Mennesker i Samfundet besørge det fysiske, andre del aandelige Arbejde.“ Det er paa denne Troessætning at man i vor Tid hovedsagelig støtter sig, naar man ønsker at retfærdiggjøre det Liv, som man fører. I den lærde og dannede Verden herskede for ikke længe siden Aandens Filosofi, i Følge hvilken alt hvad der eksisterer, er et Produkt af Fornuft, saa der hverken gives ondt eller godt, hvorfor et Menneske heller ikke har nødig at kjæmpe med det onde, men blot skal sørge for at lægge Aand for Dagen: en i Militærtjenesten, en anden i Retten, en tredje paa Fiolin, ligesom det nu kan træffe sig. - Den menneskelige Visdom har jo ytret sig paa mange forskjellige Maader, som alle have været det nittende Aarhundredes Mænd bekjendte. Man kjendte saavel Rousseau som Lessing, Spinoza og Bruno, hele Oldtidens Visdom var én bekjendt, men ingens Visdom havde været i Stand til at bemægtige sig Mængden. Hvis Hegel gjorde saa stor Lykke, kan det ingenlunde tilskrives hans Theori’s Fuld- kommenhed, idet man baade hos Descartes, Leib- nitz, Fichte og Schoppenhauer finder Theorier, der ikke i mindste Maade staa tilbage for hans. Den eneste Grund til at Hegels Lære for en kort Tid opaaaede at blive en, Troesartikel over hele Verden316 maa søges i, at denne filosofiske Theories Syllogismer opmuntrede Menneskene i deres Svagheder. Disse Syllogismer gik jo som bekjendt ud paa, at alt hvad der sker her i Verden er fornuftigt og godt, ligesom at ingen har Skyld i noget som helst. Dengang jeg traadte ud i Livet, var Hegels Lære Grundlaget for alt: den bares om i Luften, fandt sit Udtryk i Blade og Maanedsskrifter, i historiske og juridiske Forelæsninger, i Kunsten, i Prædikener og Samtaler. Uden at kjende Hegel havde man ikke Ret til at tale med om noget; enhver, som ønskede at lære Sandheden at kjende, studerede Hegel. Alt støttede sig paa ham, og efter firti Aars Forløb er der pludselig ikke mere noget tilbage af ham, man hører ikke engang Tale om ham mere, det er som om han aldrig havde været til. Og hvad der er det alier forunderligste: naar Hegels Lære saaledes tabte al Betydning, var det ikke som en Følge af, at den blev omstødt eller forkastet, nej, den bestaar endnu uforandret; men det viste sig pludselig, at den lærde og dannede Verden ikke mere havde nogen som helst Brug for den. Der var en Tid, da de hegelianske Vismænd med stor Højtidelighed belærte Mængden, der uden at forstaa noget, blindt hen troede alt, idet den fandt Bekræftelse paa det, som passede i dens Kram og med Hensyn til hvad der i Filosofiens højere Regioner forekom den taagot og modsigende, antog, at det nok altsammen var klart som Dagen.317 Men da saa denne Theori efter Haanden var bleven forslidt, korn der en ny i dens Sled; man havde Ingen Brug for den gamle mere, og Mængden gav sig nu til at kigge indenfor i Ypperstepræsternes Allerhelligste, hvor den imidlertid ikke fandt noget, og hvor der da heller ikke var noget at finde med Undtagelse af en hel Del gaadefulde og menings- løse Ord. Dette Omslag foregik endnu i min Tid. „Det var kun Følgen af en teologisk og meta- fysisk Periodes overspændte Fantasier“, sige vor Tids Videnskabsmænd. „Nu gives der derimod en kritisk og positiv Videnskab, som umuligt kan lede vild, da den i et og alt støtter sig paa Induk- tion og Erfaring. Vore Kundskaber ere nu ikke mere af saa løs Natur

som forhen og kun ad den Vej, som vi nu ere slaaede ind paa, er det at man skal finde Løsningen paa alle de Spørgsmaal, som interessere Menneskeheden.“ Men det er jo Ord for Ord det samme, som man har hørt af tidligere Tiders Filosofer, der jo dog ikke vare saa helt dumme endda og iblandt hvilke der endogsaa fandtes Folk med en umaade- lig Begavelse. Det er jo Ord til Ord det samme, som ogsaa Hegelianerne endnu i “min Tid med ikke mindre Sikkerhed have paastaaet under ikke mindre Anerkjendelse af den talrige Mængde af saakaldte dannede Mennesker, og for blot at tage et Eksempel fra vor egen Literatur: man vil dog vel ikke be- skylde hverken Hertzen, Stankévitsch eller Be-318 linski for Dumhed, skjøndt de, som bekjendt, vare Hegelianere. Hvorledes skal man da forklare sig denne for- underlige Kjendsgjerning: at højtbegavede Mænd med en saa umaadelig Sikkerhed have kunnet for- kynde og Massen af Menneskene med en saa ube- tinget Ærefrygt, have kunnet antage en saa grund- og indholdsløs Lære som denne og andre af samme Art? Herpaa gives der kun én Forklaring, nem- lig, at denne Lære, ved at erklære Menneskene fri for al Skyld, bestyrkede dem i det daarlige Liv, som de førte. En yderst maadelig engelsk Journalist, hvis Skrifter for længe Siden ere glemte og almindelig anses for at være noget af det elendigste som nogen Sinde har eksisteret paa Tryk, skriver en Afhand- ling om Jordens Befolkning, hvori han fremlægger en af ham selv opfunden saakaldet Lov for Be- folkningens Tiltagen, der viser sig i høj Grad ufor- holdsmæssig i Sammenligning med Midlerne for Eksistensen. Denne saakaldte Lov sendes nu al Forfatteren ud i Verden forsynet med nogle mathematiske Formler, der ligesom selve Lovenere grebne rent ud af Luften. Skjøndt man skulde tro, at et saa letsindigt og aandløst Skrift som dette ikke kunde vække ringeste Opmærksomhed, men maatte blive forbigaaet i Tavshed og overgivet til Forglemmelse iLighed med samme Forfatters tidligere og senere Skrifter, sker der dog i Virkeligheden lige det modsatte: Forfatteren til denne Artikel319 bliver pludselig en lærd Avtoritet og holder sig næsten et halvt Aarhundrede paa denne Højde. Malthus! — Malthus’s Theori — Loven for Befolk- ningens Tiltagen og Midlerne for Eksistensen i til- svarende geometrisk og arithmetisk Frernskriden, samt naturlige og velbetænkte Midler til at ind- skrænke Befolkningens Udbredelse: alt dette fik nu Navn af uomstødelige videnskabelige Sandheder, som uden at blive prøvede, ligefrem antoges og benyttedes som Aksiomer, for heraf at drage nye Slutninger. Saaledes optraadte de lærde og dannede i dette Tilfælde, medens den store Hob i dybeste Ærefrygt bøjede sig for Malthus’s store videnskabe- lige Opdageise. Hvorledes kunde det nu gaa til? Man skulde dog synes, at de videnskabelige Slut- ninger, som lade sig uddrage af denne Theori, just ikke ere af den Art, at de kunne have noget som helst tilfælles med de Instinkter, der gjøre sig gjæl- dende hos Mængden. Det er imidlertid noget, som kun kan synes saaledes for den der tror paa, at Videnskaben er noget lignende oprindeligt som Kirken, noget ufejlbarligt, og ikke et slet og ret menneskeligt Paafund, hvis Ophavsmænd i deres Svaghed idelig fare vild, og som kun af Vigtighed benytte det imponerende Ord „Videnskab“ i Stedet for menneskelige „Tanker og Betragtninger.“ Man behøvede blot at uddrage nogle praktiske Slut- ninger at Malthus’s Theori for at faa Øjnene op for, at det var et yderst simpelt Menneskeværk, hvis Formaal var alt for tydeligt til at kunne mis-320 forstaaes. De Slutninger, som ligefrem lade sig uddrage af denne Theori, vare følgende: Den ar- bejdende Klasses fortvivlede Stilling beror paa en Lov, som i sin Uforanderlighed ikke er underkastet Menneskenes Indflydelse, og hvis derfor nogen her har Skylden, saa er det de forsultne Arbejdere selv: hvorfor komme disse Tossehoveder til Verden, naar de dog véd, at de ikke ville kunne faa noget at leve af? Denne for den ledige Hob saa dyrebare Slutning havde igjen til Følge, at hele den lærde Verden rent oversaa’ alt det mangelfulde, falske, lige- frem vilkaarlige, der laa til Grund for denne som for andre lignende Slutninger, medens den dannede Hob, d. v. s. Folk, som ingen Ting bestille, med Færten af, hvad disse Slutninger kunde føre til, hilste den ny Theori med Begejstring, paatrykte den Sand- hedens d. v. s. Videnskabelighens Stempel og gjorde Væsen af den i Løbet af et halvt Aarhundrede. Mon det ikke er heri, at man ligeledes skal søge Grunden saavel til den Selvtillidsfuldhed, der udmærker don positive, kritisk erfaringsmæssige Videnskabs Dyrkere, som til den Ærefrygt, hvormed Hoben lytter til deres Tale? I Begyndelsen undrer man sig vel over, hvorledes Evolutionens Theori kan være i Stand til at retfærdiggjøre Menneskene i Henseende til deres Uret, da det dog synes, som om denne videnskabelige Theori kun har at gjøre med Kjendsgjerninger og udelukkende beskjættiger sig med disses Undersøgelse.321 Døtte synes imidlertid kun saaledes, medens der i Virkeligheden viser sig noget helt andet. Hvad der i det givne Tilfælde gjælder om Malthus’s Theori har ogsaa tidligere vist sig efter en endnu større Maalestok med Hensyn til Hegels Lære.

Ligesom denne syntes at være udelukkende heskjæftiget med sine logiske Konstruktioner uden i nogen som helst Maade at berøre Menneskenes Liv, saalcdes synes ogsaa Malthus's Theori kun at give sig af med Undersøgelsen af statistiske Kjends- gjerninger. I Virkeligheden synes det dog kun saaledes. \ or 1ids \ idenskab er udelukkende beskjæftiget med at undersøge Kjendsgjerninger, og man hører idelig, hvorledes den undersøger Kjendsgjerninger. Men hvilke Kjendsgjerninger? Hvorfor er det just visse givne Kjendsgjerninger, som den undersøger, og ikke andre, helt modsatte Kjendsgjerninger? Nutidens lærde Mænd gjøre sig ofte en For- nøjelse af med stor Højtidelighed og Selvtillids- tuldhed at paastaa: „Vi undersøge kun Kjends- gjerninger", idet de indbilde sig hermed at have sagt noget, hvori der skal være Mening. Kun at ville undersøge Kjendsgjerninger er imidlertid lige- frem umuligt, eftersom de Kjendsgjerninger, der foreligge til vor Undersøgelse ere utallige, bogstave- lig utallige. Inden man overhovedet begynder paa at undersøge Kjendsgjerninger. maa man først have en Theori, i Følge hvilken det bestemmes, hvilke Kjendsgjerninger, der skulle vælges af den utallige 21322 Masse, som foreligge til Undersøgelse. Men skjøndi der nu i Virkeligheden gives en saadan Theori, der tilmed er yderst klart affattet, findes der dog iblandt vor Tids Videnskabsmænd mange, som enten slet ikke kjende den eller lade som om de ikke kjende den. Det samme har ogsaa været Til- fældet med alle andre herskende Troeslærdomme. Grundlaget for enhver af dem har altid foreligget i Theorien og de saakaldte lærdes Paafund have kun bestaaet i at drage nye Slutninger af de én Gang givn e Grundsætninger. Saaledes vælge nu ogsaa Videnskabens Dyrkere i vor Tid deres Kjendsgjer- ninger i Følge en y7derst klart affattet I heoi i, og selv om nogle af dem ikke kjende den, medens andre blot ignorere den, saa eksisterer Theorien ikke desto mindre alligevel til Trods hertor. I Følge denne Theori er hele Menneskeheden at betragte som en stadig levende Organisme, hvori Menneskene som dens Organer, hver tor sig har sin særlige Bestemmelse med Hensyn til at tjene det almene. Ligesom Karrene og Cellerne, idet der formes en Organisme, fordele Arbejdet imellem sig og i Kampen for hele Organismens Tilværelse snart lade én Evne udvikle sig, medens en anden svækkes og begge formes til ét enkelt Organ, for saaledes bedre at kunne tilfredsstille hfle Organismens Foi- nødenheder. — Ligesom hos Samfundsdyrene: My- rerne og Bierne de forskjellige Arter af Stammen fordele Arbejdet imellem sig, saa Bidronningen lægger Æg, der befrugtes af Dronen, medens den323 simple Bi arbejder for det heles Bestaaen — saa- ledes gaar det efter denne Theori ogsaa til i Menneskeheden og i de menneskelige Samfund. For derfor at finde Loven for Menneskets Liv, maa man rørst studere Loven for Organismernes Liv og Udvikling. I Organismernes Liv og Udviklings- proces finde vi følgende Love: Loven for For- skjelliggjørelse og Fuldkommengjørelse, Loven for at enhver Fremtoning ikke blot ledsages af sin lige- fremme Følge, Loven for det ensartedes Mangel paa Modstandskraft o. s. v. o. s. v. Alt dette tager sig yderst uskyldigt ud; men man har aldrig saa snart begyndt at drage de Slutninger, som man nødvendigvis maa komme til ved at underkaste disse Love en nærmere Overvejelse, før det øje- blikkelig viser sig, at alle disse Love styre i samme Retning som Malthus's Theori. Alle gaar de kun ud paa et og det samme, nemlig paa at hin Ar- bejdets Fordeling, der eksisterer i de menneskelige Samfund, skal anses for at være af en organisk d. v. s. nødvendig Natur, hvorfor hin uberettigede Stilling, som vi, der have unddraget os for Arbejde, indtage, ikke bør betragtes fra Fornuftens og Ret- færdighedens Standpunkt, men kun som en uom- stødelig Kjendsgjerning, der finder sin Bekræftelse i en almen Lov. Aandens Filosofi har nu ligeledes retfærdiggjort alskens Umenneskelighed og Gemenhed; men det var bare filosofisk og følgelig urigtigt. I Viden-324 skaben gjøres sligl derimod videnskabeligt og saa maa det naturligvis være rigtigt. Hvorfor skulde man ikke lægge sig efter en saa prægtig Theori? Saasnart man blot vil be- tragte det menneskelige Samlund som en Gjenstand for sin Iagttagelse, kan man rolig trøste sig ved Tanken om, at ens Virksomhed, at hvad Art den end monne være, er en at Menneskehedens Organ- ismers funktionære Virksomheder, hvorfor der natur- ligvis ikke engang kan være Tale om, hvorvidt det ogsaa er retfærdigt, at jeg, idet jeg nyder Frugten af andres Møje, ikke foretager mig andet end hvad der er mig behageligt, ligesom der heller ikke kan være Tale om, hvorvidt Arbejdets Fordeling mellem Hjernens og Musklernes Geller ogsaa er retfærdig. Hvorfor skuMe man ikke lade en saa prægtig Theori faa Indpas, naar man derved for bestandig kunde stikke Samvittigheden i Lommen og leve et fuldkommen tøjlesløst, dyrisk Liv, idet man stadig følte en efter vor Tids Mening uomstødelig viden- skabelig Grundvold under sine Fødder? Støttet paa denne nye Troslære er det nu at man vil forsvare den Lediggang og Haardhjertethed, hvori Menneskene gjøre sig skyldige. II. Denne Lære

er ikke saa gammel endda, ialt henved et halvhundrede Aar. Dens fornemste Stifter og Hovedmand var Gomte, en transk325 Lærd. Under Paavirkning af de nye fysiologiske Undersøgelser, som han dengang havde foretaget, faldt denne, der foruden at være Systematiker, tillige var af en religiøs Natur, paa en gammel Ide, som allerede findes udtrykt nos Menenius Agrippa, nemlig at de menneskelige Samfund, ja hele Menneskeheden, kan betragtes som et hele, en Organisme, og Men- neskene som levende Bestanddele af særskilte Or- ganer, der hver for sig er anvist sin bestemte Op- gave med Hensyn til at tjene hele Organismen. Gomte syntes saa godt om denne Tanke, at han gav sig til at konstruere en hel filosofisk Theori paa den, hvorved han i den Grad lod sig henrive, at han rent oversaa', hvorledes Udgangspunktet for hans Theori i det højeste kunde passe som en træffende Sammenligning i en Fabel, uden paa nogen Maade at gjøre Fyldest som videnskabeligt Grundlag. Det gik ham, som det saa ofte gaar, at han antog en Yndlings-Hypothese for et Aksiom og som Følge heraf indbildte sig, at hele hans Theori hvilede paa det allersolideste Grundlag. Overensstemmende med denne hans Theori viste det sig, at da Menneskeheden er en Organisme, er det kun muligt at komme til Erkjendelse al Men- neskets Betydning og dets Forhold til Verden igjennem Kundskaben til denne Organismes Egen- skaber. For at komme til Kundskab om disse Egenskaber, har Mennesket Muligheden af at an- stille Iagttagelser betræffende andre, lavere Organ- ismer, hvis Liv saa tjener ham til at drage de326 nødvendige Slutninger. Efter Comte's Mening er den eneste sande videnskabelige Methode ude- lukkende grundet paa Induktion, ligesom der til Grund for Videnskaben i dens Helhed ligger Er- faring; Maalet og Toppunktet for al \ idenskabelig- hed viser sig at være en ny Videnskab om en indbildt Menneskehedens Organisme eller om et overorganisk Væsen — Menneskeheden — og denne ny indbildte Videnskab er Samfundslære. I Følge denne Anskuelse af Videnskaben i det Hele taget fremgik det, at alle tidligere Tiders Begreber og Lærdomme vare ugrundede og falske, samt at hele Menneskehedens Historie i Henseende til den Selv- bevidsthed, der gjør sig gjældende i den, delte sig i tre eller rettere i to Perioder: en teologisk og methafysisk, der havde været fortsat ligefra Verdens Begyndelse til Gomte og den nærværende — den eneste sande positive Videnskabs — der havde taget sin Begyndelse med Gomte. Alt det kunde nu have været meget godt, hvis det bare ikke havde lidt af én væsentlig Mangel: at hele dette skjønne Værk var bygget paa Sand. paa en vil- kaarlig og fejlagtig Paastand om at Menneskeheden er en Organisme. Det vilkaarlige i Paastanden laa i, at man ved at anerkjende Tilværelsen af en Menneskehedens Organisme, der ikke er tilgængelig for Iagttagelse, med fuldt saa megen Ret kan aner- kjende et hvilket som helst andet usynligt fantastisk Væsens Tilværelse. Det fejlagtige i Paastanden laa i. at Begrebet Menneskehed eller Mennesker,327 paa en urigtig Maade var bleven sat i Forbindelse med Bestemmelsen Organisme, da Organismens væsentligste Kjendetegn: et Centrum for Følelsen eller Bevidstheden slet ikke findes hos Menneske- heden. Til Trods for alt det vilkaarlige og fejl- agtige, der gjør sig gjældende i selve den positive Filosofis Hovedsætning, blev den ikke desto mindre modtaget med aabne Anne af hele den saakaldte dannede Verden. Det er i denne Henseende i høj Grad betegnende, hvorledes det af de to Dele, som Comte's Værk udgjorde, kun var den første, der vandt den lærde Verdens Ancrkjendelse, den nemlig, hvori de menneskelige Samfunds Onder retfærdig- gjøres i Følge helt nye Erfarings-Grundsætninger, medens derimod- anden Del, der omhandlede de moralske Forpligtelser, som maatte følge af at Menneskeheden betragtedes som en Organisme, ikke blot blev anset for højst ubetydelig, men ligefrem intetsigende og blottet for ethvert videnskabeligt Grundlag. Der gjentog sig her den samme Historie som med Kants Lære, der ligeledes bestod af to Dele. Den rene Fornufts Kritik fandt den lærde Hobs Bifald, medens den praktiske Fornufts Kritik, den Del, som just indeholder den moralske Læres Væsen, blev forkastet. Alt, hvad der i Kants Lære tog det herskende Onde for gode Varer, blev stemplet som ægte videnskabeligt. Men til Trods for at den positive Filosofi saaledes havde vundet Mængdens Bifald, var den dog i og for sig altfor vilkaarlig og altfor svagt anlagt til at kunne holde sig i328 Længden. Som el af de mange Fostre af en ørkes- løs Tankeleg, hvorfor Videnskabens saakaldteDyrkere altid have udvist en ganske særlig Forkjærlighed, fremkom der da ogsaa en skjøn Dag en alt andet end ny, men fuldkommen saa vilknarlig og fejlagtig Paastand som den, hvormed den positive Filosofi havde givet Møde. Denne Paastand gik ud paa, at alle levende Væsner d. v. s. Organismer, opstaa ved hinanden indbyrdes, saaledes at ikke blot én be- stemt Organisme frembringer andre af sin Art, men flere kunne danne en, hvad med andre Ord vil sige, at der i et meget langt Tidsrum, i Løbet af en Miljon Aar t. Eks., ikke blot kan opstaa baade en And og en Fisk af én og samme Forgænger, men et Dyr af en Bisværm.

Denne * sidste Paastand, der var ligesaa vilkaarlig og falsk som den første, fandt en endnu mere begejstret Modtagelse i den lærde Verden. Det vilkaarlige i denne Paastand laa saavel i, at endnu ingen nogen Sinde har set, hvorledes én Organisme oprinder af en anden, ligesom i. at en Formodning med Hensyn til Ar- ternes Oprindelse altid er og bliver en Formodning, men ingen erfaringsmæssig Kjendsgjerning. Det falske i Paastanden laa i, at Besvarelsen af Spørgs- maalet om Arternes Oprindelse skulde være given derved, at de i Løbet af et uendeligt Tidsrum vare opstaaede i Følge Loven for det nedarvede og op- tagne, noget, der er saa langt fra at være en Be- svarelse, at det kun er en Gjentagelse af Spørgs- maalet i en ny Form. Efter Moses Besvarelse af det329 samme Spørgsmaal (hvormed denne Theori just polemiserer, idet den herved angiver, i hvilken Ret- ning man skal søge dens Betydning) er de levende Væsners Forskjelligartethed bleven til paa Guds Bud og som en Følge af Hans uendelige Almagt; etter Evolutionens Theori er denne Forskjelligartet- hed opstaaet aldeles tilfældigt i Overensstemmelse med de forskjellige Betingelser for det nedarvede og Omgivelser i Løbet af et uendeligt Tidsrum. For at udtrykke mig saa simpelt som muligt: hele Evolu- tionens Theori gaar kun ud paa at bevise, hvor- ledes der i Løbet af et uendeligt Tidsrum, i Følge rent tilfældige Omstændigheder, kan opstaa hvad det skal være af hvad som helst. Selve Spørgs- maalet finder ingen Besvarelse. Det stilles kun anderledes, idet Viljen erstattes af Tilfældet og det uendelige Coefficient omflyttes fra Almagten i Tiden. Den nye Faastand bestyrkede Gomtes' Udsagn og ikke nok hermed: i Følge selve Theoriens Optinder, Darwin's, egen naive Tilstaaelse, var det Malthus' Lov, der havde forsynet ham med Ideen, hvorfor han ogsaa fremstillede Theorien for Menneskenes og Dyrenes Kamp for Tilværelsen som Hovedloven for alt, hvad der lever. Det var imidlertid just alt hvad den ørkesløse Hob havde nødig til sin Retfærdiggjørelse. To vaklende Theorier, der hver for sig ikke var i Stand til at staa paa egne Fødder, støttede sig nu op ad hinanden, hvorved de opnaaede et Skin af Holdbarhed. Begge indeholdt den for330 Hoben saa dyrebare Tanke, at det herskende Onde i de menneskelige Samfund ikke kan regnes Men- neskene til Last, ligesom, at den givne Tingenes Orden hverken kan eller bør være anderledes, og Hoben skænkede ikke blot den nye Theori sin fuldeste Tillid, men modtog den med en uhørt Be- gejstring. Støttet paa disse to vilkaarlige og falske Grundsætninger, der havde vundet Hævd som Troesartikler, fremstod der nu en ny videnskabelig Troeslære. I et af sine første Skrifter udlægger f. Eks. Spencer denne Troeslære saaledes: „Samfundene og Organismerne," siger han, „vise sig at være overensstemmende i følgende Henseender: 1) Idet de tage deres Begyndelse i Form af smaa Agregater (Indbegreb, Totaliteter) vokse de efterhaanden ubemærket saaledes i Antal og Om- fang, at nogle af dem endogsaa opnaa en Størrelse, som ti Tusind Gange overgaar den oprindelige. 2) Idet deres Form, der fra Begyndelsen af er saa simpel, at man kan betragte dem som næsten blottede for enhver som helst Form, efterhaanden som de vokse, stadig bliver mere og mere indviklet. 3) Idet deres enkelte Dele, der i en tidlig og uudviklet Periode saa godt som slet ikke have noget med hinanden at gjøre, efterhaanden komme i et større og større gjensidigt Athængigheds-For- hold, der tilsidst bliver saa indgribende, at hver331 enkelt Del kun har Mulighed for at leve og virke ved Hjælp af alle de andre. 4) Idet Samfundets Liv og Udvikling er af en ulige uafhængigere og varigere Art end hvilken som helst af de Enheders Liv og Udvikling, som til- sammen danne Samfundet, og hvoraf hver enkelt fødes, vokser, virker, formerer sig og dør, medens det politiske Hele, som er opstaaet af disse enkelte, vedbliver at leve Slægt efter Slægt, tiltagende i Størrelse, Fuldkommenhed og Virksomhed." Herefter følge nu de Punkter, hvori Organ- ismerne og Samfundene vise sig at være forskjellige fra hverandre, hvorved dog godtgjøres, at denne Forskjel kun er tilsyneladende, idet Organismerne og Samfundene egentlig ere fuldkommen ensartede. Et uhildet Menneske kan ikke undlade her at gjøre sig det Spørgsmaal: „Men hvad er det man taler om? Hvorfor er Menneskeheden en Organ- isme eller hvorfor skal de to Dele være ensartede? Man siger, at Samfundene og Organismerne ere ensartede i Følge disse fire Symptomer, medens der i Virkeligheden slet ikke foreligger noget saa- dant. Først anfører man fire Symptomer paa Ens- artethed, dernæst nogle paa Forskjellighed, som efter vedkommendes Mpning imidlertid dog kun er tilsyneladende, og slutter heraf, at man kan be- tragte de menneskelige Samfund som Organismer. Men hvad er det andet, end et ørkesløst dialektisk Spilfægteri ? Paa den Maade kan man linde Symp- tomer paa Organisme i hvad det skal være. Jeg332 tager det tørste det bedste Eksempel, som falder mig ind, f. Eks. en Skov, hvorledes den opstaar og vokser i Marken. 1) Efter at være begyndt som et lille Aggregat, vokser den etterhaanden umærkeligt i Antal o. s. v. Lige det samme se vi i

Markerne, der elterhaanden som de beplantes, blive bevoksede med Skov. 2) Først er Tildannelsen simpel: senere bliver den mere og mere indviklet o. s. v. Aldeles det samme er Tilfældet med Skoven: først kommer der lutter Birketræer, senere Hasselbuske og andet Krat; først vokse alle Træerne lige, senere begynde de at slynge Grenene i hverandre. 3) De forskjellige Deles gjensidige Afhængigheds- Forhold tillåger i den Grad. at hver enkelt Dels Liv og Virksomhed afhænger af alle de øvriges. Aldeles ligesom med Skoven : Hasselkrattet opvarmer Stammerne (hvis man udhugger det, ville de andre Træer ikke kunne taale Frosten), Smaakrattet ude i Skovranden dække for Vinden, de frøbærende Trær forplante Arten, de høje og løvfulde give Skygge og det ene Træs Liv afhænger af det andet. 4) Enkelte Dele kunne dø, medens det hele vedbliver at leve. Ligesaa med Skoven. Den tager sig det ikke saa nær, om der ogsaa gaar et I ræ i Løbet. Efter at have vist, hvorledes man i Følge denne Theori ligeledes med fuld Ret kan betragte en Skov som en Organisme, tror man maaske at have godtgjort Tilhængerne af den organiske Troslære333 det fejlagtige i deres Definitioner • men det er meget langt fra at være Tilfældet. Den Definition, som disse Folk give af Organismen, er i den Grad ube- stemt og elastisk, at de kunne faa den til at passe paa hvad det skal være. — Ja, sige de, man kan ogsaa betragte en Skov som en Organisme. En Skov repræsenterer en gjensidig Samvirken at Kræfter, hvoraf ingen viser Hang til at udrydde den anden, et Aggregat, hvis enkelte Dele etter- haanden kunne gaa over i en snevrere Forbindelse og i Lighed med en Bisværm forvandles til en Organisme. Hvis man nu vil sige; i denne Skov findes der en hel Mængde Fugle, Insekter og Planter, der ligeledes repræsentere en gjensidig Samvirken af Kræfter, uden at nogen enkelt viser Hang til at udrydde den anden, og ?om altsaa med ligesaa fuld Ret kunne betragtes under ét med Træerne som én fælles Organisme, saa er 1 il- hængerne af Theorien ogsaa villige til at gaa ind herpaa. I Følge deres Theori er en hvilken som helst Samling af levende Væsner, der repræsentere en gjensidig Samvirken af Kræfter, der ikke ud- rydde hverandre, at betragte som en Organisme. Man behøver kun al paastaa, at der finder en For- bindelse og gjensidig Samvirken Sted ligegyldig mellem hvad, for ved Hjælp af Evolutionens Theori at være i Stand til at godtgjøre, hvorledes der i Løbet af et meget langt Tidsrum kan opstaa hvad det skal være af hvad som helst. Det allermærkeligste ved det hele er, at denne334 samme positive Videnskab anser den videnskabelige Methode for Kjendetegnet paa sand Kundskab, idet den selv angiver, hvad den forstaar ved en viden- skabelig Methode. Herved forstaar den sund Fornuft. Og det er just den sunde Fornuft, der hvert Øjeblik optræder som dens Angiver. Ligesaa snart Paverne følte, at der ikke mere var Spor af noget helligt ved dem, begyndte de at lade sig kalde for Deres Helligheder. Ligesaa snart Videnskaben følte, at der ikke mere var Spor af sund Fornuft i den, begyndte den at kalde sig sundttænkende, d. v. s. viden- skabelig Videnskab. III. Da Arbejdets Fordeling er Loven for hele Til- værelsen, bør den efter den almindelige Paastand ogsaa findes i de menneskelige Samfund. Dette kan vel i og for sig være meget rigtigt; men det bliver dog altid et Spørgsmaal: om den Arbejdets Fordeling, der finder Sted i det Samfund, man til- hører, ogsaa er den rigtige? Hvis nemlig Men- neskene finde en given Arbejdets Fordring menings- løs og uretfærdig, vil ingen som helst videnskabelig Videnskab være i Stand til at overbevise dem om det modsatte. Arbejdets Fordeling er Betingelsen for Organismernes og de menneskelige Samfunds Liv; men hvorledes skal man i disse menneskelige335 Samfund bestemme en organisk Arbejdets For- deling? Og bestemmes maa der; thi hvor meget end Videnskaben bestræber sig for at iagttage Ar- bejdets Fordeling i Indvoldsormenes Geller, saa ville alle disse Iagttagelser dog aldrig faa Mennesket til at gaa ind paa en Arbejdets Fordeling, som hans Fornuft og Samvittighed ikke kunne billige. Hvilken Vægt man end vil tillægge Beviserne for Arbejdets Fordeling hentede fra Undersøgelsen af Organismernes Celler, saa vil et Menneske, saa- længe han da endnu er ved sine fulde fem, alligevel aldrig sige andet, end at det at sidde ved en Væverstol hele Livet igjennem ikke er Menneskets Bestemmelse, ikke udtrykker Arbejdets Fordeling, men Menneskets Undertrykkelse. I Følge Spencer og andre tjener den Omstændighed, at der findes hele Byer, hvis Befolkning udelukkende bestaar af Vævere, til at godtgjøre, at denne Virksomhed maa være Følgea af en organisk Arbejdets Fordeling. Sligt lod sig nu vel sige, hvis den Art Befolkninger vare opstaaede af sig selv; men vi vide jo dog, at det tvertimod er os, som er Grunden til deres Op- rindelse. Det gjælder altsaa om at erfare, hvorvidt vi i denne Henseende handle i Følge en organisk Lov eller i Følge noget andet. Lad os tage et Folk, der ernærer sig ved Agerbrug, den Beskjæftigelse, som ligger Mennesket nærmest. En af Folket indretter sig en Smedeovn for at lave sin Plov i Stand. Naboen kommer og beder om ligeledes at faa sin Plov gjort i Stand,336

hvorfor han lover Betaling i Arbejde eller Penge. Der kommer stadig flere med samme Anmodning og i disse Menneskers Samfund foregaar der nu den Arbejdets Fordeling, at der opstaar en Smed iblandt dem. En anden har forstaaet at oplære sine Børn godt; til ham kommer saa Naboen med Anmodning om ligeledes at oplære hans Børn og der opstaar en Lærer. Men ligesom Smeden og Læreren kun ere begyndte at virke i disse Egen- skaber, fordi man bad dem om det, saaledes ved- blive de ogsaa kun med denne Virksomhed saa- længe man beder dem om at være Smed og Lærer. Hvis det træffer sig, at der opstaar altfor mange Smede og Lærere, saa der ikke mere er Brug for deres Virksomhed, opgive de øjeblikkelig deres Haandværk (hvad sund Fornuft kræver af dem og som man stadig ser overalt, hvor der ikke fore- ligge Grunde til at gjøre Brud paa Arbejdets rette Fordeling) for paany at vende tilbage til Ager- bruget. Idet de handle saaledes, handle de i Over- ensstemmelse med deres Fornuft og Samvittighed, hvorfor ogsaa vi andre, saafremt vi ere i Besid- delse af Fornuft og Samvittighed, ikke kunne andet end finde en saadan Arbejdets Fordeling at være rigtig. Hvis derimod Smedene skulde have Mulig- hed for at kunne tvinge andre til at arbejde for sig og vedblive med at lave Hestesko paa samme Tid, som der ikke mere var Brug for dem, eller Lærerne vilde vedblive at undervise, medens der ingen Elever fandtes, saa vilde ethvert uhildet337 Menneske som Menneske betragtet d. v. s. som et Væsen begavet med Fornuft og Samvittighed, klart kunne indse, at der ikke her forelaa en Arbejdets Fordeling, men et Misbrug af andres Arbejde. Ikke desto mindre er det dog just en saadan Virksomhed, der i Følge den videnskabelige Videnskab kaldes tor Arbejdets Fordeling. Idet man laver noget, som ingen Mennesker har Brug for eller tænker paa at spørge efter, forlanger man, at andre skulle føde én al den Grund og paastaar, at det er retfær- digt, fordi det støtter sig paa Loven for Arbejdets Fordeling. Grunden til vor Tids økonomiske Misere ligger i, hvad Englænderne kalde for Overprodukfion: at der laves en uendelig Mængde Ting, som man ikke véd, hvor man skal gjøre af og som ingen Men- nesker har Brug for. Det vilde dog være besynderligt, om en Sko- mager, der stadig vedblev at sy Støvler til Trods for at ingen mere havde Brug for dem, af den Grund vilde fordre at andre skulde føde ham. Men hvis en saadan Fremtoning allerede vilde være be- synderlig, hvad skal man da sige om saadanne Mennesker, der foruden at de hverken sy eller spinde, ikke foretage sig det allerringeste, som kunde være Folket til Nytte, hvis Varer ikke spørges, og som ikke desto mindre, idel de støtte sig paa Loven for Arbejdets Fordeling, ligesaa frejdigt fordre, at andre skulle forsyne dem baade med Føde og Klæder af allerførste Sort? At der findes Hekse-338 mestre, hvis Virksomhed er efterspurgt og som for deres Ulejlighed belønnes med en Flaske Brænde- vin, en Høne eller en halv Snes Æg, ligesom det kan falde sig, det er bekjendt nok og ikke noget at opholde sig særligt over; men at der skulde kunne gives saadanne Heksemestre, hvis Hekse- kunster ingen har Brug for, og som ikke desto mindre frejdigt fordre at blive forsynede med god og lækker Føde blot fordi de ville hekse, det er vanskelig at forestille sig. Det er imidlertid kun noget, som man idelig ser i vore Dage, ogGrunden her- til maa søges i den falske Opfattelse af Arbejdets Fordeling, hvorved Menneskene, i Stedet for at lade sig lede af Fornuften og Samvittigheden, udelukkende støtte sig paa Erfaringen, som Videnskabens Dyrkere i vor Tid paa en hidtil uhørt enstemmig Maade have erklæret sig for. Der er ingen Tvivl om. at Arbejdets Fordeling jo er noget, som altid har eksisteret og eksisterer endnu den Dag idag; men tor at den skal kunne være normal, er det ikke nok at den betragtes som en Erfarings-Gjenstand; man maa ogsaa tage For- nuften og Samvittigheden med paa Piaad. V ed Hjælp af disse to Faktorer vil Spørgsmaalet altid fmde sin rette Besvarelse, der paa samme Tid vil vise sig at være ligesaa simpel som indlysende. I Overensstemmelse hermed fremgaar det stadig, at Arbejdets Fordeling kun forsaavidt er normal, som det enkelte Menneskes særlige Virksomhed i den Grad viser sig at være nødvendig for andre, at de, a339 samtidig med at de anmode ham om at være dem til Nytte, selv beredvilligt tilbyde at føde ham for det Arbejde, som han herved besørger for dem. Hvis derimod et Menneske fra Barndommen til tredive Aars Alderen, er i Stand til at kunne leve for andres Regning med Løftet om, naar han faar udlært, at skulle udrette noget overordentligt nyt- tigt, som ingen beder ham om at gjøre, og hvis han fremdeles fra tredive Aars Alderen lige til sin Død kan vedblive at føre det samme Liv, idet han kun stadig lover at gjøre noget, som ingen beder ham om at gjøre, saa er dette saa langt fra at kunne kaldes en Arbejdets Fordeling, at det kun kan kaldes for, hvad det ogsaa i Virkeligheden viser sig at være: et Misbrug af andres Arbejde begrundet paa den stærkeres Ret, det samme Misbrug, som tidligere er gaaet under forskjellige Navne, i Filosofien f. Eks.: nødvendige Former for Eksistensen og i den nyere videnskabelige Viden- skab: en

organisk Arbejdets Fordeling. Heri ligger hele den videnskabelige Viden- skabs Retning og Betydning. Fra sit ophøjede Sæde uddeler den nu Diplomer for Ørkesløshed, idet den og den alene, i sine Afgudstempler undersøger og bestemmer: hvilken af Menneskets Virksom- heds-Former i Samfunds-Organismen er af en snylteagtig og hvilken af en organisk Natur. Ligesom det ikke er noget enhver meget lettere og sikrere kan afgjøre ved sig selv, naar han blot vil tage sin Fornuft og Samvittighed med paa Raad. Den340 videnskabelige Videnskabs Dyrkere staa i den For- mening, at der ikke kan være Tvivl om, at deres Virksomhed jo maa være af en organisk Art, idet de som Videnskabens og Kunstens Bærere, repræ- sentere de aller kostbareste af Organismens Geller, d. v. s. Hjernens. Saalænge der har været Mennesker eller For- nuftvæsner til i Verden, har man søgt at skille godt fra ondt, idet man benyttede hvad andre tidligere havde udrettet i denne Henseende; og medens man kjæmpede mod det onde og idelig søgte at finde Vejen, som ene førte til Sandheden, bevægede man sig om end kun langsomt saa dog uophørligt videre ad den én Gang banede Vej. Under denne Fremrykken ere Menneskene idelig stødte paa alskens Bedrag, der havde til Hensigt at spærre Vejen og godtgjøre for Menneskene, at man kunde spare sig al denne Ulejlighed, da det kun gjaldt om at leve saaledes, at man lod fem være lige. Under usigelig Kamp og Møje er det efterhaanden lykkedes Menneskene at frigjøre sig for mange af disse Bedrag, og saa skal der nu stille sig et nyt Bedrag i Vejen for dem, et Bedrag af den allerfarligste Art: det videnskabelige Bedrag. Det ny Bedrag gaar i et og alt væsentlig ud paa det samme som de gamle, idet det paa en underfundig Maade tilsigter at ombytte de indre Drivfjedre — Fornuften og Samvittigheden — der hidtil have styret vort som vore Forfædres Liv,341 med noget udvortes. I det videnskabelige Bedrag er dette udvortes Hjælpemiddel: Iagttagelse. Den Fælde, som Videnskaben herved stiller for Menneskene, bestaar i, at den ved at udpege dem nogle af de alleigroveste Eksempler paa Fornuftens og Samvittighedens Udarteiser, bestræber sig for at berøve dem selve Troen paa Fornuften og Sam- vittigheden og overtyde dem om, at alt hvad de selv have fornummet til Fornuftens og Samvittig- hedens Røst, alt hvad Menneskehedens ypperste have fornummet hertil saalænge Verden har staaet, alt det er kun betinget og subjektivt. Det er alt- sammen noget, som man maa bort fra, hedder det, da man umulig kan naa Sandheden ved Fornuftens Hjælp, idet man kan tage Fejl; derimod gives der en anden ufejlbar og saa godt som mekanisk Vej: at studere Kjendsgjerninger. Hertil bruger man saa igjen til Grundlag den videnskabelige Viden- skab d. v. s. den positive Videnskabs og Evolu- tionens to Forudsætninger, der til Trods for at de hver for sig ikke haveSpor af Grundlag, ikke desto mindre udgives for de mest ubetingede Sandheder. Med bedragerisk Højtidelighed forkynder den her- skende Videnskab, at Løsningen paa alle Livets Spørgsmaal kun er mulig igjennem Studiet af de Kjendsgjerninger, som frembyde sig i Naturen og navnlig i Organismerne. En lettroende Ungdom, hvem denne nye Avtoritet, der langt fra at være tilintetgjort af Kritiken, endnu ikke engang er be- rørt af denne, aldeles har overvældet, styrter sig342 over Studiet af disse Kjendsgjerninger i Natur- videnskaberne, idet den følger den eneste \ ej, som efter den herskende Videnskabs Paastand kan tøre til Løsningen af Livets Spørgsmaal. Jo mere de unge Mennesker imidlertid fordybe sig i disse Studier, desto mere tabe de ikke blot Udsigten til nogen Sinde at kunne løse Livets Spørgsmaal, men selve Tanken herom forlader dem efterhaanden aldeles; desto mere vænne de sig til, ikke saa meget selv at iagttage, som til at tage andres Iagttagelser for gode Varer (Troen paa Cellevæv, Protoplasmer, en tjerde Tilstand for Materien o. s. v.), desto mere skjuler Formen Indholdet for dem, desto mere miste de Følelsen for godt og ondt og Evnen til at forstaa de Udtryk og Bestemmelser herfor, som alle de forudgaaende Slægter have udarbejdet, desto mere tilegne de sig en specitik videnskabelig Mund- art med betingede Udtryk, der ere berøvede enhver som helst almenmenneskelig Betydning, desto mere fortabe de sig i et Vildnis af Iagttagelser, der savne enhver som helst Belysning, desto mere svækkes ikke alene deres Evne til at tænke selvstændigt, men endogsaa til blot at forstaa en ny og sund Tanke, som ligger udenfor deres Talmud, og hvad der er Hovedsagen: deres bedste Aar gaa hen med at blive afvænte med Livet d. v. s. med Ar- bejde. idet de vænne sig til at betragte deres Stil- ling som berettiget, og medens de i fysisk Hen- seende forvandles til elendige Snyltedyr, vride de i aandelig Forstand Hjernen af Led og ende som impotente Tænkere. Og ligesom de saaledes tor-343 dummes mere og mere, erhverve de sig samtidig en større og større Selvtillid, der for bestandig be- røver dem Muligheden af at vende tilbage til et simpelt og naturligt Arbejdsliv, til en simpel, klar og almenmenneskelig Tænkning. Som Arbejdets Fordeling bestandig har eksi- steret, saaledes vil den formodentlig ogsaa frem- deles vedblive at eksistere i de

menneskelige Sam- fund; men det er ikke herom at Spørgsmaalet drejer sig. Spørgsmaalet drejer sig om, hvad der bør tjene os til Rettesnor for at Arbejdets Fordeling kan blive normal. At tage Iagttagelsen til Maale- stok, vil være ensbetydende med for bestandig at give Afkald paa alt hvad der hedder Maalestok, idel hvilken som helst Arbejdets Fordeling vi iagt- tage imellem Mennesker og som forekommer os at være normal ogsaa vil blive erklæret herfor, saameget mere som den herskende videnskabelige Videnskab ikke fører til andet. Arbejdets Fordeling! „Nogle ere beskjæftigede med aandeligt, andre med legemligt Arbejde, nogle arbejde med Hjernen, andre med Hænderne,“ hedder det sig i Alminde- lighed med en forunderlig Sikkerhed i Tonen, idet Folk indbilde sig at tænke noget ved hvad de her sige og det forekommer dem, som om der paa denne Maade virkelig foreligger en fuldkommen ligelig Udveksling af Tjenester. I vor Forblindelse have vi i den Grad ladet de Forpligtelser, som vi have paataget os, ude af344 Betragtning, at vi endogsaa have glemt, hvad det er vi arbejder for, saa vi have gjort selve Folket, hvem vi have paataget os at tjene, til en Gjenstand for vor videnskabelige og kunstneriske Virksomhed. Vi studere og skildre det for vor Fornøjelses Skyld, idet vi rent glemme, at vi ikke skulle studere og skildre det, men tjene det. Vi have i den Grad ladet denne vor Forpligtelse ude af Betragtning, at vi ikke engang have bemærket, hvorledes det, som vi havde paataget os at udrette paa Videnskabens og Kunstens Omraader, medens vi laa ledige, er bleven besørget af andre, der saaledes have ind- taget vore Pladser. Det viser sig, at medens vi laa i Kjævl med hinanden om Organismernes Selv- oprindelse, om Spiritisme, om Atomernes Former, om Pangenesis, om hvad der endnu findes i Protoplasmen o. s. v., — saa havde Folket ikke desto mindre stadig Brug for aandelig Føde, og efter Bestilling af Spekulanter, som kun havde Protiten for Øje, begyndte saa allehaande Fuskere og literært Udskud at levere denne aandelige Føde for Folket, hvad de vedblive med endnu den Dag idag. I Evropa er der nu i henved firti og hos os i henved ti Aar bleven afsat Miljoner af Bøger, Billeder og Sangbøger, bleven aabnet utallige Fjælle- bods Theatre for Folket, der ser og hører, læser og synger alt dette, som udgjør dets aandelige Føde, en Føde, der imidlertid ikke leveres af os, som havde paataget os at levere den, men af andre, og vi, som netop retfærdiggjøre vor Ørkesløshed345 med den aaudelige Føde, som vi indbilde os at levere, vi sidde bare og glo paa det hele, uden at foretage os noget som helst. Men det gaar ikke at tage Sagen paa den Maade; herved lade vi os berøve det allersidste Middel, som vi havde tilbage til vor Retfærdiggjørelse. Vi ere gaaede op i lutter Specialitet. Enhver af os har sin særegne funktio- nære Virksomhed. Vi er Folkets Hjerne. Folket føder os, og vi har paataget os at undervise det. Kun i Overensstemmelse hermed har vi fritaget os for Arbejde. Hvad har vi nu lært Folket og hvad lærer vi det? Det har ventet Aar, Aartier, Aar- hundreder. Imidlertid vedblive vi stadig at føre det samme Sprog, medens vi gjensidig underholde og ære hverandre, uden saa meget som at skjænke Folket en Tanke. Vi har i den Grad glemt det, at andre imidlertid have overtaget at belære og under- holde det, uden at vi engang har lagt Mærke her- til. Al vor megen Talen om Arbejdets Fordeling har været berøvet ethvert Spor af Alvor og vor Paastand om den Nytte, som vi indbildte os at bringe Folket, har aabenbart ikke været andet end en skamløs Udflugt. VI. Videnskaben og Kunsten have svigtet deres Bestemmelse, idet de have forbeholdt sig Ret til Lediggang og til at nyde Frugten af andres Møje; men Skylden for denne Vildfarelse hviler paa deres346 Dyrkere, som ved at opstille et falsk affattet Princip for Arbejdets Fordeling, have anset sig berettigede til at nyde Frugten af andres Møje, ligesom de, ved i Stedet for at tjene Folket, men gjøre sig selv og en hemmelighedsfuld videnskabelig Nytte til Maalet, have svigtet deres Kald og hengivet sig saavel til Lediggang som til Usædelighed — mere dog af aandelig end af sandselig Natur. Det hedder sig i Almindelighed: Videnskaben og Kunsten har bragt Menneskeheden uberegnelig Nytte. Hvis Videnskaben og Kunsten ogsaa virkelig har gjort Menneskeheden uberegnelig Nytte, saa er det imidlertid ikke som en Følge af at deres Dyrkere under Skin af Arbejdets Fordeling ligge den arbejdende Befolkning til Byrde, men til Trods herfor. Den romerske Republik var ikke mægtig som Følge af at dens Borgere havde Mulighed for at begaa Utugt, men fordi den imellem sine Borgere havde Folk med Hjertet paa det rette Sted. Lige- ledes med Videnskaben og Kunsten. Naar Viden- skaben og Kunsten have bragt Menneskeheden ube- regnelig Nytte, er det ikke som Følge af at deres Dyrkere nu som før (tidligere dog sjeldnere, men nu til Dags bestandig) have eller havde Mulighed for at fritage sig for Arbejde; men fordi der i deres Tal har befundet sig geniale Mennesker, som uden at benytte sig af disse Rettigheder have bragt Menneskeheden fremad.347 Videnskabsmænd og Kunstnere, der i Egenskab af en særlig Stand for sig og støttede paa en falsk Arbejdets Fordeling gjøre Fordring paa at have

Ret til at nyde Frugten af andres Møje, kunne umulig medvirke til sand Videnskabs eller sand Kunsts Fremme, saa lidt som man kan naa til Sandheden ad en falsk Vej. Herhjemme har man i den Grad vænnet sig til Synet af disse vore snart kraftige og velnærede snart afpillede og svækkede Repræsentanter for aandeligt Arbejde, at man slet ikke kan tænke sig, at en lærd eller en Kunstner skulde kunne pløje eller kjøre med Gjødning. Man synes, at alt maa gaa til Grunde paa den Maade, at al hans Visdom maa blive rystet ud af ham paa saadan en Kærre og alle de skjønne digteriske Billeder, som han bærer i sit Bryst, maa blive tilsølede af Gjødningen. Idet man saaledes en Gang har vænnet sig til denne Anskuelse, undrer man sig imidlertid slet ikke over, hvorledes denne samme Videnskabens Dyrker, idet han lader andre besørge det Arbejde for sig som han meget godt selv kunde forrette, tilbringer Halvdelen af sin Tid ved et velbes^t Bord med at røge, passiare, løbe med liberalt By- snak, med at læse Aviser, Romaner og gaa paa Theatret. Man undrer sig ikke over at se en af disse Filosofer paa en Beværtning, i Theatret eller paa et Bal, bliver ikke forundret ved at erfare, hvorledes disse Kunstens Dyrkere, hvis Værker lutre og forædle vore Sjæle, have tilbragt hele deres Liv348 i Svir og Drik, ved Spillebordet, sammen med løs- agtige Fruentimmer eller maaske endnu det, som værre er. Videnskaben og Kunsten ere fortræffelige Ting; men netop fordi de ere saa fortræffelige, skal man heller ikke forpligte sig til at slaa dem sammen med Utugt, d. v. s. Fritagelse for den Forpligtelse ethvert Menneske har til ved sit Ar- bejde at tjene saavel sig selv som andre her i Livet. Videnskaben og Kunsten have bragt Men- neskeheden fremad. Ja! Men ikke derved, at dens Dyrkere under Skin af Arbejdets Fordeling have frigjort sig for en af Menneskets allerførste og mest ubetingede Pligter: ved sine Hænders Arbejde at deltage i Menneskehedens almene Kamp med Naturen. „Ja men," indvender man saa, „det er jo kun ved Arbejdets Fordeling, som fritager Kunstens og Videnskabens Dyrkere fra selv at bearbejde Jorden for at erhverve deres Føde, at Videnskaben har havt Mulighed for at kunne gjøre de ualmindelige Fremskridt, som man ser i vor Tid. Hvis alle vare nødte til at pløje, vilde der ikke være opnaaet de umaadelige Resultater, som vor Tid har at op- vise. Der vilde ikke have været alle de forbavsende Fremskridt, der i saa høj Grad have forøget Men- neskets Magt over Naturen; der vilde ikke have været alle disse vidunderlige astronomiske Op- dagelser, der have faaet en saa stor Betydning for Søfarten og ikke kunne andet end slaa den menneskelige Fornuft med Forbavselse; der vilde349 ikke have været Dampskibe, Jernbaner, alle disse vidunderlige Hængebroer, Tunneller, Telegrafer, Fotografi, Telefoner, Symaskiner, Fonografer, Elek- tricitet, Teleskoper, Spectroskoper, Mikroskoper, Chloroform, Karbolsyre." Det er kun en ringe Del jeg her har opregnet af alle de Opfindelser, hvoraf vor Tid er saa stolt. Man behøver kun at tage en eller anden Avis eller populær Haandbog for at fmde hele Fortegnelsen tillige med Lovtalerne over os selv og vore Be- drifter. Disse begejstrede Lovtaler over os selv og vor Tid gjentage sig saa ofte, vi ere allesammen i den Grad ellevilde af Glæde over os selv, at det er vor alvorlige Overbevisning, at Videnskaben og de skjønne Kunster aldrig nogen Sinde have gjort saadanne Fremskridt, som netop i vor Tid. Da det nu er Arbejdets Fordeling, som vi har at takke for alle disse vidunderlige Fremskridt, hvor- ledes skulde vi saa ikke være villige til at ind- rømme, at al Ting i saa Henseende er i sin fuld- komne Orden? Lad os sætte, at de Fremskridt, som vort Aar- hundrede har at opvise, virkelig er forbavsende, vidunderlige, storartede, at Lykken har været os usædvanlig gunstig, idet den lod os føde i en saa- dan mærkelig Tidsalder; men lad os paa samme Tid forsøge, at bestemme disse Fremskridts Værd, idet vi herved i Stedet for at støtte os paa vor Selvtilfredshed gaa ud fra det samme Princip, som man forsvarer ved Hjælp af disse Fremskridt: Ar-350 bejdets Fordeling. Til Trods for at disse Frem- skridt ere i høj Grad forbavsende, saa have dog Omstændighederne, i Følge de lærdes egen Til- staaelse, føjet sig saa ganske særdeles uheldigt, at disse Fremskridt langt fra at forbedre de fleste Menneskers, d. v. s. Arbejdernes Stilling, snarere kun have forværret den. Selv om ogsaa Bonden nu i Stedet for at gaa til Fods fra By til By kan kjøre paa Jernbane, saa har denne selv samme Jernbane til Gjengjæld brændt hans Skov*), udført alt Kornet lige for Næsen af ham og bragt ham i en Tilstand, der i hans Forhold til Kapitalisten er nær ved at kunne lignes ved Slaveri. Selv om ogsaa Arbejderen siden man er begyndt at væve ved Hjælp af Dampkraft er iStand til at kjøbe daarligt Sirts for en billig Penge, saa har Dampkraften til Gjengjæld berøvet ham den Fortjeneste, som hans Husflid tidligere indbragte ham, og gjort ham til en fuldstændig Slave af Fabrikanten. Selv om der ogsaa nu for Tiden findes baade Telefoner og tele- skoper, Poesi, Romaner, Theatre, Balletter, Sym- fonier, Operaer, Billedgallerier o. s. v., saa er Ar- bejderens Stilling dog ikke bleven forbedret herved, idet intet af alt dette, stadig paa Grund af hint

uheldige Sammenstød af Omstændigheder, ikke er ham tilgængeligt. I det Hele taget viser det sig saaledes, hvad ogsaa de lærde ere enige om, at *) I Rusland bruges overvejende Brænde til Ophedning at’ Dampmaskiner og det er først i de senere Aar at man har begyndt at benytte Kul. O. A.351 selv om alle disse mærkelige Opfindelser i Forbin- delse med Videnskabens og Kunstens Frembrin- gelser, ikke ligefrem have forværret Arbejderens Stilling, saa have de i hvert Fald heller ikke i nogen Henseende forbedret den. For saavidt man derfor i Henseende til Spørgsmaalet om de virke- lige Fremskridt, som Videnskaben og Kunsten i vor 1id har at opvise, ikke vil indskrænke sig til kun at henfalde i Beundring over hvad man selv har præsteret, men benytte selve den Maalestok, der tjener til at forsvare Arbejdets Fordeling: Nytten og Fordelen, som denne frembyder for den ar- bejdende Befolkning, saa vil man faa at se, at den Selvtilfredshed og Selvforgudelse, som man i vor Tid stadig hengiver sig til, endnu er meget langt fra at være tilstrækkelig motiveret. At en Bonde kan kjøre paa Jernbane, og hans Kone kan gaa hen i en Bod og kjøbe sig et Stykke Sirts, eller at man paa Landet nu brænder Lamper i Stedet for Fyrrespaaner og at Bonden kan tænde sin Pibe med en Svovlstik, — det er altsammen meget bekvemt og glædeligt; men hvad Ret har man til herfor at paastaa, at Jernbaner og Fabriker have bragt Folket Nytte? Hvis Bonden kjører paa Jernbane eller kjøber Lamper, Sirts og Svovlstikker, saa er det kun som en Følge af at ingen kan forbyde ham det; men da det jo dog er en bekjendt Sag, at hverken Jernbaner eller Fabrikker endnu nogen Sinde ere blevne oprettede med Folkets Nytte for Øje, hvor-352 for vil man saa anføre saadanne Bekvemmeligheder, der kun tilfældig komme Arbejderen til Gode, som Beviser for den Nytte disse Institutioner bringe Folket? Der er intet saa skadeligt, at det jo ikke altid gjør nogen Nytte. Efter en Ildebrand kan man saaledes meget godt tænde sin Pibe ved Hjælp af en Glød, som ligger og ulmer i Asken; men hvor- for skal man just derfor paastaa, at en Ildebrand bringer Nytte? Videnskabens og Kunstens Dyrkere vilde kun i saa Fald have Ret til at paastaa, at deres Virk- somhed er nyttig for Folket, hvis deres Bestræbelser gik ud paa at tjene det paa samme xMaade som de nu bestræbe sig for at tjene Staten og Kapita- listerne, hvis deres Bestræbelser havde Folkets Tarv for Øje; men hvor hører eller ser mau vel nutildags noget i den Retning? Videnskabens høj- fornemme Dyrkere ere jo for Tiden optagne at deres funktionære Beskjæftigelser, som gaa ud paa at undersøge Protoplasmer, Mælkevejens Bestanddele o. s. v. Men — hvilken Økse man bedst skal be- tjene sig af til et givet Arbejde, hvilken Sav, der viser sig at være den fordelagtigste, hvorledes man bedst skal ælte Dej, hvad Slags Mel man skal bruge^ hvorledes man skal bage, bygge en Ovn, hvilken Føde, hvilken Drik, hvilket Husgeraad man under givne Forhold bedst skal anbefale, hvilke Svampearter der ere spiselige og hvilke skadelige for Sundheden, hvorledes man skal dyrke og til-353 berede dem, — det har Videnskaben aldrig saa meget som tænkt paa. Og ikke desto mindre er det dog altsammen Videnskabens Sag. Jeg véd meget godt, at Videnskaben i Følge sin Definition, ikke skal være nyttig d. v. s. skal være Videnskab for Videnskabens egen Skyld; men det er øjensynlig kun en Udflugt, da Videnskabens Sag i dybeste Forstand er at tjene Menneskene. Man har opfundet Telegrafer, Telefoner, Fonografer; men hvad har man udrettet i selve Livet, hvad har man gjort for at lette Folket dets Byrde? Man har regnet ud, at der eksisterer to Miljoner for- skjellige Slags Biller! Men har man vel tæmmet et eneste vildt Dyr siden det gamle Testamentes Tider, da alle vore nuværende Husdyr for længst vare tæmmede? Elsdyret, Hjorten, Agerhønen, Tjuren, Hasselhønen leve endnu stadig i vild Til- stand. Botanikerne have opdaget Cellevævet, i Cellevævet Protoplasmen og i Protoplasmen endnu en lille bitte Gjenstand, hvori der igjen skal være noget, som man dog endnu ikke rigtig véd hvad er. Da der ikke er Udsigt til at disse Beskjæftigelser snart skulle faa Ende, idet de i Følge deres Natur aabenbart kunne fortsættes saa længe det skal være, ville de lærde saaledes heller aldrig faa Tid til at beskjæftige sig med saadanne Ting, som Men- neskene virkelig have Brug for. Det viser sig saa- ledes paa ny. at der fra den ægyptiske og jødiske Oldtid, da man allerede dyrkede Hvede og Lindser, og lige til vore Dage, ikke er funden en eneste 23354 Plantevækst, der har faaet Betydning som Føde- middel for Folket, med Undtagelse af Kartoflen, et Fund, som dog ikke har fundet Sted ad viden- skabelig Vej. Man har opfundet Torpedoer, alle- haande Vægt- og Opmaalings-Instrumenter til Brug for Accise, men Spinderokken, Bondekonens Væver- stol, Ploven, Øksen, Plejlen, Riven, Baljen, Brønd- vippen, alle disse Bondens nødvendigste Redskaber ere stadig de samme som de have været lige fra Ruriks Tider. Det samme Forhold gjentager sig i Kunsten og Literaturen. Hvilken Masse af Stor- heder skal der ikke findes mellem vore Forfattere, hvorledes have vi ikke studeret dem til de mindste Enkeltheder, medens der ere skrevne hele Folianter

af Kritik over deres Værker, en Kritik, der igjen har foranlediget ny og atter ny Kritik; hvilke Billed- Gallerier have vi ikke oprettet, hvilket gjennem- gaaende Studium af alle Kunstens forskjellige Skoler have vi ikke underkastet os, hvilke Operaer og Symfonier have vi ikke at opvise, endogsaa al en saadan Art, at vi selv have ondt ved at høre og forstaa dem; men hvad have vi vel udrettet i Hen- seende til alle de Sagn, Eventyr og Sange, som leve i Folket, hvad have vi vel skjænket det i Henseende til Musik, Poesi og andre skjønne Kun- ster? I Moskov fabrikeres der Masser af Bøger og Billeder for Folket, ligesom der i Tula fabrikeres Harmonikaer, uden atnogen af os. Kunstens ogA iden- skabens Dyrkere, havemindste Andel heri. Det usande i den Retning, som Kunsten og Videnskaben har355 taget hos os, viser sig allertydeligst paa de Om- raader, der i Følge selve deres Opgaver skulde synes“ at maatte være af allerstørste Nytte for Folket, men som just ved det falske i Retningen snarere ere blevne til Fordærv for det. Medens saaledes en Lærer, Tekniker, Læge, Kunstner, For- fatter i Følge deres Bestemmelse dog skulde synes særligt skikkede til at tjene Folkets Tarv, viser det sig ikke desto mindre, at de under den givne Retning i Kunsten og Videnskaben ikke kunne bringe det andet end Skade. En Tekniker eller Mekaniker behøver Kapital for at arbejde. Uden Kapital duer han ikke til nogen Verdens Ting. Alle hans Kundskaber ere af en saadan Art, at de, foruden Kapitalen, som de ikke kunne undvære, tillige gjøre Fordring paa at udnytte Arbejderen efter den størst mulige Maalestok. Ikke at tale om, at en saadan Tekniker en Gang har vænnet sig til ikke at kunne leve for mindre end 1500—2000 Rubler om Aaret, og alene af den Grund umuligt kan virke i en Landsby, hvor ingen er i Stand til at betale ham et saadant Hono- rar, — selve hans Beskjæftigelse er af en saadan Natur, at han ligefrem ikke duer til at virke for Folket, Han forstaar vel ved Hjælp af den højere Mathematik at udregne Forholdene for Buerne i en Bro eller en Mekanismes Styrke og Bevægelseskraft; men lige overfor de simpleste Spørgsmaal, som Bondens Liv fører med sig: hvorledes man skal forbedre en Plov, en Arbejdsvogn, lægge Vej over 23*356 en Bæk under de Forhold, hvori Befolkningen er stillet, her kommer han i Klemme. Han forstaar saa lidt af det altsammen, at den første den bedste Bonde i denne Henseende kan være hans Lære- mester. Nej, giv ham Værksteder, lad ham antage lige saa mange Folk han vil og forskrive allehaande kostbare Maskiner fra Udlandet, saa skal han nok træffe de nødvendige Forholdsregler. Hvorledes man derimod under givne Forhold skal finde Midler til at lette Miljoner af Mennesker deres Arbejde, det har han ikke den fjerneste Ide om, men selve hans Kundskaber, Vaner og Fordringer til Livet gjøre ham ligefrem uskikket til at løse en saadan Opgave. Hvad Lægen angaar, saa er han endnu værre stillet. Hele hans saakaldte Videnskab afhænger af saadanne Betingelser, at han kun forstaar at kurere den Slags Folk, som ingen Ting bestiller. Han behøver en uendelig Mængde kostbart Til- behør, Instrumenter, Lægemidler og hygiejniske Forholdsregler. Han har taget Undervisning hos Hovedstædernes Berømtheder, som udelukkende holde sig til de Patienter, der kunne lade sig kurere i en Klinik og hvis Formues-Omstændigheder tillade dem saavel at kjøbe de nødvendige Appa- rater til Kuren, som til straks at rejse fra Nord til Syd eller til hvilket som helst Badested i Udlandet, hvorhen Berømtheden maatte falde paa at udkom- mandere vedkommende. Denne Videnskab er af357 en saadan Art, at man ikke finder én af Semstvo’s*) Læger, som jo ikke klager over Manglen paa Midler til at helbrede de syge imellem den arbejdende Befolkning, hvis Fattigdom er saa stor, at der slet ikke er nogen Mulighed for at tilvejebringe de nød- vendige hygiejniske Betingelser; men samtidig her- med klager samme Læge ligeledes over Manglen paa Sygehuse, over at han ikke kan blive færdig og forlanger Hjælp, at man skal sende endnu flere Læger og Feltskærere. Hvad viser der sig saa i Resultatet? Ja. i Resultatet viser det sig, at Fol- kets egentlig Nød, hvorfra Sygdommene skrive sig ligesom Grunden til at de stadig gribe om sig uden at kunne blive helbredede, ligger i Manglen paa de nødvendige Eksistens-Midler. Med „Arbejdets For- deling“ indskrevet som Løsen paa sin Fane, op- fordrer nu Videnskaben sine gjæve Dyrkere til at komme Folkets Nød til Hjælp. Og disse samme Dyrkere, der udelukkende have indrettet sig paa at leve af de rige Klasser, og hvis hele Opgave bestaar i at kurerere den Slags Folk, hvem alle Midler staa til Raadighed, udkommanderer saa nogle af deres Midte til at kurere saadanne Mennesker, der ikke have det allermindste tilovers, med samme Midler, som de rige. Men disse Midler maa først skaffes *) Rusland er delt i Guvernemeuter. der igjen ere delte i Kredse, hvoraf liver har sin Sémstvo, en Institution, der udgjør en Slags lokal Stænderforsamling, hvis Kjendelse dog fornemmelig kun Landbosager ere underlagte. O. A.358 til Veje, og det er naturligvis Folkets Sag, dette samme Folk, som hensygner, smittes og ikke kan blive helbredet af Mangel paa det nødvendigste. Derfor hedder det ogsaa mellem

Talsmændene for den folkelige Sundhedspleje, at Sagen endnu kun har havt ringe Fremgane:. Og det er saa vist sandt nok; men efter som Forholdene nu en Gang er, kan man heller ikke godt ønske det anderledes, idet, hvis Sagen virkelig skulde faa „Fremgang“, saa det lykkedes i Stedet for de seks Læger, Jorde- mødie og Feltskærere, som nu for Tiden findes i hvert Distrikt, at faa anbragt hele tyve, som man jo har til Hensigt, saa vilde rimeligvis Halvdelen at Befolkningen krepere under Byrderne, som Underholdet af et saadant medicinsk Personale vilde medføre, og der vilde ikke blive nogen tilbage at kurere. Den Hjælp, som Videnskaben skal yde Folket, og hvorom dennes Talsmænd udbrede sig saa meget, maa være af en hel anden Art. Men denne Hjælp har endnu ikke taget sin Begyndelse. Den begynder først fra det Øjeblik at, da \ iden- skabens Dyrker, han være sig nu Tekniker eller Læge, ikke mere anser det som sin lovlige Fordring, at Folk betaler ham, jeg vil ikke sige hundrede tusinde, men selv den beskedne Sum af tusind eller fem hundrede Rubler om Aaret for den Hjælp han yder dem, og idet han beslutter sig til at leve sammen med den arbejdende Befolkning og medens han deler Kaar med den, bestræber sig for at an- vende sine Kundskaber paa Løsningen af alle de359 forskjellige Spørgsrnaal, som Folkets Tarv maatte medføre paa Teknikens eller Lægevidenskabens Omraade. Som det nu er, har Videnskabens Dyrkere, der leve for den arbejdende Klasses Reg- ning, ikke blot rent glemt de Betingelser under hvilke Folket selv lever, men de „ignorere“ dem ligefrem, som de udtrykke sig, og blive ordentlig fornærmede over at deres indbildte Kundskaber ikke kunne finde Anvendelse i Folket. Lægevidenskabens, saavel som Teknikens Om- raade ligger endnu urørt. Alle disse Spørgsmaal om, hvorledes Arbejdstiden bedst bør inddeles, hvorledes Føden helst bør være, hvorledes man bedst skal klæde sig for at modstaa Fugtighed og Kulde, hvorledes man bedst skal holde sig ren, spæde Børns Pleje og Opfostring o. s, v. med stadigt Hensyn til de Betingelser, hvorunder den arbejdende Klasse lever, — alle disse Spørgsmaal ere endnu ikke engang saa meget som opkastede til Besvarelse. Det samme gjentager sig med Undervisningen efter den lærde Pædagogiks Methode. Videnskaben har ogsaa her stillet Sagen saaledes, at det kun er velhavende Folks Børn, som kunne opnaa en viden- skabelig Uddannelse, og i Lighed med Teknikere og Læger ligge ogsaa Lærerne under for Pengenes Tiltrækningskraft. I Virkeligheden kan det heller ikke være ander- ledes, da en mønsterværdigt indrettet Skole (hvor- ved man som Regel kan fastslaa: jo videnskabeligere360 den er indrettet, desto dyrere er den) med Borde til at skrue op og ned, med Globus'er, Kaart, Bibliotheker, methodiske Vejledninger saavel for Elever som for Lærere, det er en saa dyr Historie, at den for hver af Landsbyerne, hvori man agtede at indføre den, vilde have mindst en Fordobling af Afgifterne til Følge. Videnskaben fastholder imid- lertid denne Fordring, idet man glemmer, at Folket ingen Penge har at undvære, naar det skal holde Arbejdet gaaende: og jo fattigere det er, desto mindre har det at afse. Videnskabens Talsmænd sige: „Pædagogiken bringer jo allerede nu for Tiden Folket Nytte, og lad den først udvikle sig, saa skal det nok blive endnu bedre.“ Lad den først udvikle sig, siger man. Men hvis den udvikler sig paa den Maade, at der i Stedet for tyve Skoler i Distriktet komme hundrede, som alle skulle være af en videnskabelig Art og alle skulle underholdes af Folket, saa vil dette herved kun blive yderligere forarmet end det allerede er i Forvejen, ligesom Forældrene ville faa endnu mere Brug for, at Børnene skulle hjælpe til ved Arbejdet, end det allerede nu er Tilfældet. Ja, hvad skal man gjøre, svarer man herpaa. — Selv om R.egjeringen ogsaa vil indføre Skoler, som den forpligter Forældrene til at lade Børnene be- søge, i Lighed med hvad der tinder Sted i Ud- landet, saa vil det dog alligevel stadig blive Folket, som skal afholde Udgifterne, og foruden at man herved kun yderligere vil forøge de Byrder, som361 allerede hvile paa det. er der naturligvis heller ingen Udsigt til at Folket skal kunne profitere af en Undervisning, som man med Vold og Magt vil paanøde det. Ligesom paa de andre Gebeter staar Sagen heller ikke her til at redde paa anden Maade end ved, at Læreren finder sig i at leve under de samme Betingelser som den arbejdende Klasse af Befolkningen og undervise for det Vederlag, som den med Glæde er villig til at give ham. Hvis Videnskaben og Kunsten saaledes ikke ere i Stand til at udfylde deres Bestemmelse, at tjene Folket, saa er det kun en Følge af den Retning de har taget, og som navnlig er paa- faldende i Kunsten, der i Følge sin Natur just burde være tilgængelig for Folket. Videnskaben kan endda beraabe sig paa denne dumme Udflugt, at Videnskaben kun er til for Videnskabens egen Skyld og at den først er tilgængelig for Folket efter at de lærde have faaet den tilstrækkeligt ud- arbejdet; men Kunsten — hvis den da virkelig er Kunst — bør være tilgængelig for alle og da især for dem, for hvis Skyld dens Frembringelser se Lyset. Den Stilling, de skjønne Kunster indtage hos os, godtgjør paa en slaaende Maade,

hvorledes deres Dyrkere hverken kunne eller ville være Folket nyttige, ja, at de ikke engang forstaa, hvorledes de skulle bære sig ad hermed. For at en Maler skal kunne udføre sine stor- artede Frembringelser behøver han et Atelier, der er saa stort, at det i det mindste kan rumme et362 helt Laug af Skomagere og Skræddere, som nu maa nøjes med smaa Hundehuller, hvori de enten er nær ved at fryse ihjel af Kulde eller at kvæles af Mangel paa Luft. Og ikke nok hermed behøver han desuden Modeller, Kostumer, Rejser og meget andet. Der ødsles Miljoner paa de skjønne Kun- sters Opmuntring, samtidig med at deres Frem- bringelser hverken ere tilgængelige for Folket eller bringe det allermindste Nytte, For at en Komponist skal kunne udtrykke sine store Ideer, maa der trommes et Par Hundrede Mennesker sammen i Frakker og hvide Halsi)ind eller i Kostumer og anvendes hundreder tusind Rubler paa at faa en Opera sat i Scene, medens disse Frembringelser, hvis Folket nogen Sinde skulde faa Lejlighed til at høre dem, kun vilde kjede det eller faa det til at undre sig over, hvad i al Verden saadan noget skal gjøre godt for. Med Hensyn til en Forfatter skulde man synes, at Omgivelserne ikke kunde spille nogen fremragende Rolle, idet han hverken behøver et Atelier, Modeller, Kostumer, Orkestre eller Skuespillere; men ogsaa her viser det sig, at Forfatteren for at hans storartede Frembringelser kunne se Lyset, ikke at tale om en bekvem Bolig og et i alle Henseender behageligt Liv, tillige be- høver Bibliotheker, Kunstnydelser, Theatre, Kon- certer, Rejser, Badesteder o. s. v. o. s. v. Hvis han ikke fortjener noget ved sine Værker, faar han Pension for at kunne gjøre sig mere Umage med at skrive. Og i Resultatet viser det sig her igjen,363 at alle disse skjønne Værker, som vi andre sætte saa højt i Pris, ikke er en sur Sild værd for Folket. Hvad om disse Nutids-Leverandører af aande- lig Føde, som jo Videnskabens og Kunstens Dyr- kere i saa høj Grad ønske, skulde formere sig saa- ledes, at det vilde blive nødvendigt i hver Landsby at indrette et Atelier tilligemed et Orkester og sørge for at Forfatterne og Kunstnerne kunde leve under saadanne Forhold, som disse Kunstens Dyrkere anse for uundgaaelig nødvendige Betingelser for deres Til- værelse? Jeg antager, at den arbejdende Klasse i saa Fald heller vilde forsværge aldrig i Livet at betragte et Billede, høre en Symfoni eller læse et Digt eller en Fortælling, for blot at slippe for at føde alle disse Brødtyve. Hvad skulde der imidlertid være i Vejen for a*t Kunstens Dyrkere meget godt kunne tjene Folket og være det til Nytte? I hver en Bondehytte findes der jo baade Helgenbilleder og andre Billeder, lige- som flere af Bønderne og Bønderkonerne synge; mange af dem spille paa Harmonika, forstaa at fortælle Historier saavel rimede som i ubunden Stil, ikke saa faa har endogsaa lært at læse. Hvor- ledes er det gaaet til, at to Ting, der passe til hinanden som en Nøgle til en Laas, ere blevne i den Grad adskilte, at der endogsaa ikke engang øjnes en Mulighed for at de nogen Sinde kunne blive forenede? Foreslaa en Maler at undvære Atelier, Modeller, Kostumer og male fem Kopeks Billeder, og han vil svare, at det vil være ens-364 betydende med at fornægte Kunsten saaledes som han forstaar den. Foreslaa en Komponist at spille paa Harmonika og lære Bønderkoner at synge Viser eller en Digter, at holde op med at forfatte poetiske Epos og Romaner og i Stedet for skrive Viser, Smaafortællinger og Eventyr, som Folkets store uvidende Masse kan forstaa, og han vil svare én, at man er gal. Kunsten og Videnskaben ville først da kunne tjene Folket, naar deres Dyrkere, idet de leve sammen med Folket og dele Vilkaar med det, uden at stille nogen som helst særlige Fordringer, til- byde sig at tjene det, medens Spørgsmaalet om, hvorvidt dette Tilbud skal blive modtaget eller ikke, afhænger af Folkets egen fri Vilje. At paastaa, at Kunstens og Videnskabens Be- stræbelser have hjulpet Menneskeheden tremad, idet man ved disse Bestræbelser underforstaar den Virksomhed, som de nu til Dags udfolde, er akkurat det samme som at ville paastaa, at en ubehjælpsom Plasken i Vandet med Aarerne ombord i en Baad, der sejler med Strømmen, skulde hjælpe Baaden fremad. Ad denne Vej opnaar man kun at hindre Farten. Og hvis Menneskeheden hidtil kun er skreden saa langsomt fremad som Tilfældet har været trods alt, hvad der skriges om det modsatte, saa er og bliver Hoved-Grunden hertil denne saa-365 kaldte Arbejdets Fordeling, der i vor Tid betinger den Virksomhed, som Kunstens og Videnskabens Dyrkere udfolde. Videnskabsmændene levere selv Beviset herfor, idet de tilstaa, at Kunstens og Videnskabens Resul- tater ikke er tilgængelige for den arbejdende Be- folknings Masse, som en Følge af Rigdommenes ulige og slette Fordeling. Imidlertid er det saa langt fra, at denne Ulighed tager af efterhaanden som Kunsten og Videnskaben gaa fremad, at den tværtimod kun tager til. Kunstens og Videnskabens Dyrkere give det Udseende af at de i høj Grad beklage denne ulykkelige Omstændighed, der des- værre er fremkaldt af Forhold, som de ikke selv er Herre over. Og saa er det dem selv, der har fremkaldt dem, idet denne ulykkelige Omstændighed kun skriver sig fra en ulige

Fordeling af Rig- dommene, der igjen støtter sig paa Theorien for Arbejdets Fordeling, som Kunstens og Videnskabens Dyrkere selv forkynde. Videnskaben forsvarer Ar- bejdets Fordeling, som en Lov, der ikke kan for- andres; men til Trods for at den ser, at Rigdom- menes Fordeling, der støtte sig paa Arbejdets For- deling er baade ulige og fordærvelig, paastaar den ikke desto mindre, at dens Virksomhed, der er gjennemtrængt af Bevidstheden om det retmæssige i Arbejdets Fordeling, vil gjøre Menneskene lykkelige. I Resultatet viser det sig, at enkelte særlige Klasser af Menneskeheden nyde Frugten af alle de andres Møje. Men hvis dette skal vare ved meget366 længe og efter en stadig voksende Maalestok, saa vil den ulige Fordeling af Rigdommene d. v. s. den stadige Udnytten af andres Møje omsider faa Ende. Rundt om en Kilde, hvis Væld stadig rinder rigeligere og rigeligere, har der samlet sig nogle Mennesker i den Hensigt, at aflede Vandet Ira alle dem der tørste, under Paaskud af, at det er dem, der er Ophav til Vandet, hvoraf der meget snart vil have samlet sig saameget, at der kan blive nok til alle. Men dette Væld, der rinder fra Arilds Tid og aldrig vil ophøre at rinde, denne Livets Kilde for hele Menneskeheden, er saa langt fra at skylde hine Mennesker sit Ophav, der, idet de staa ved dens Udspring, bestræbe sig for at aflede Vandet, saa den tværtimod vedbliver at rinde og udvide sit Løb til Trods for hine Menneskers Bestræbelser for at hindre det i at træde ud over Bredderne. Kunsten og Videnskaben have til alle Tider kunnet opvise saadanne Dyrkere, som i Virkelig- heden have villet tjene Sandheden; men for at kunne være en saadan, er det ikke nok at give sig Navn heraf. Det forekommer stadig en given Tids selvvalgte Repræsentanter for Kunst og Videnskab, som om alt, hvad de ikke alene have præsteret og præstere, men navnlig hvad de skulle til at præ- stere, maa være noget ganske overordentligt, ligesom, at der hverken før dem eller samtidig med dem er præsteret noget, som har Ret til at kaldes for367 Kunst eller Videnskab, med Undtagelse af deres egne Præstationer. Saaledes forekom det Sofisterne, Scholastikerne, Alchymisterne, Kabbalisterne, Tal- mudisterne; saaledes forekommer det ogsaa vor Tids videnskabelige Videnskab og vor Tids Kunst for Kunstens egen Skyld. V. „Men Kunst og Videnskab! Du fornægter jo Kunst og Videnskab, fornægter det, hvoraf Men- neskeheden lever og aander!“ Det er det Svar jeg stadig faar, idet man i Stedet for at modbevise mine Grunde, nøjes med at skubbe dem til Side og lukke Øjnene for dem. „Han fornægter Kunst og Videnskab, han vil have at Menneskene igjen skulle leve som vilde! Hvad er dér at høre paa? Det lønner sig ikke engang at indlade sig med ham!“ vedbliver man i samme Tone. Men man har Uret heri. Det er saa langt fra at jeg fornægter Kunst og Videnskab, at alt, hvad jeg her har sagt kun er sagt i den sande Kunst’s og Videnskabs Navn, for at Menneskeheden kan have en Mulighed for at komme bort fra den vilde Tilstand, som den med hver Dag hurtigere og hurtigere nærmer sig, takket være vor Tids falske Lære. Menneskene kunne ligesaa lidt undvære Kunst og \ idenskab som Føde og Klæder, ja endogsaa mindre, uden at dermed dog er sagt, at de ikke meget godt skulde kunne undvære det, som man nu til368 Dags finder for godt at beære med disse Navne. Vor Paastand, at de ikke skulde kunne undvære det, som vi byde dem under Navn af Kunst og Videnskab, har kun lidt at sige, hvis det ikke ogsaa i Sandhed viser sig at være dette uundværlige. Hvis man f. Eks. skulde falde paa at foreslaa Menneskene at ernære sig af Hø, saa vil det, at man er overbevist om at Hø kunde tjene til men- neskelig Føde, dog ikke have til Følge, at Menneskene ogsaa virkelig begynde at ernære sig af Hø. Jeg kan jo dog ikke sige til et Menneske: „Hvorfor spiser Du ikke Hø, siden det nu engang er en Føde, som man ikke kan undvære.“ Man kan unegtelig ikke undvære Føde; men hvis det nu traf sig saa- ledes, at det som man foreslog, ikke var Føde? Og det er just hvad der viser sig med Hensyn til det som Kunsten og Videnskaben foreslaa i vor Tid. Man tænker som saa: bare man sætter et gi eller /? til et græsk Ord og lader det tjene som Navn paa en Videnskab, saa er det ogsaa straks en Videnskab, eller blot man kalder en eller anden smudsig Ting, som Dands af halvnøgne Kvinder, med et græsk Ord Koreografi og siger at det er Kunst, saa skal det ogsaa virkelig være Kunst. Men hvad man end siger, saa vil det, hvorfor man i vor Tid virker og tragter, medens man beskjæftiger sig med at tælle Biller, anstille kemiske Analyser af Stjernerne i Mælkevejen, male Havfruer og histo- riske Billeder, skrive Romaner og komponere Sym- fonier, saa vil al ens Virken og Tragten dog aldrig369 hæve sig hverken til Kunst eller Videnskab, saa længe den ikke finder Samstemning og villig Mod- tagelse hos det Folk, hvis Interesser den har for Øje og hidtil har den ikke havt Held med sig i denne Henseende, Hvis det kun var tilladt én Slags Mennesker at producere Fødemidler, medens det var alle andre forbudt eller disse vare satte ude af Stand dertil, saa antager jeg, at Fødemidlerne med Hensyn til deres Egenskaber ikke kunde andet end tabe her- ved, Hvis disse

Mennesker, der havde Monopol paa at producere Fødemidler, vare russiske Bønder, saa vilde der ikke gives anden Føde end Rugbrød, Kaal, Kvass o, desl, som Bonden en Gang har vænnet sig til og finder Smag i. Det samme vilde ogsaa være Tilfældet med hin højere menneskelige Virksomhed i Kunstens og Videnskabens Verden; hvis en enkelt Kaste skulde være i Stand til at tage Eneret herpaa, kun dog med den Forskjel, at der i Henseende til den legemlige Føde ikke kunde vise sig særdeles store Afvigelser fra det naturlige, idet Rugbrød og Kaal, selv om det just ikke er nogen overdreven velsmagende Føde, dog altid er en Føde, som lader sig spise, medens Afvigelserne i Henseende til den aandelige Føde kunne være overordentlig store, saa nogle Mennesker endogsaa i lang 1id kunne ernære sig af en ligefrem skade- lig og giftig aandelig Føde, langsomt kunne tage sig selv at Dage ved Brugen af aandelig Opium 24370 eller Alkohol, medens de tilbyde Menneskenes Mængde den samme Føde. Saaledes er det just gaaet os, og Grunden hertil maa først og fremmest søges i den privili- gerede Stilling, som Kunstens og Videnskabens Repræsentanter indtage i vor Tid, saavel som i at selve Kunsten og Videnskaben ikke mere viser sig som Resultat af hele Menneskehedens aande- lige Virksomhed, hvis bedste Kræfter altid have helliget sig til disses Tjeneste, men kun som Resultat af en lille sluttet Kredses Virksomhed, hvis Deltagere, samtidig med at de kalde sig Kun- stens og Videnskabens Repræsentanter, have taget Eneret paa at beskjæftige sig hermed, og derved ikke blot have mistet selve Forestillingen om Kun- stens og Videnskabens, men ogsaa om deres eget Kalds Betydning, medens de kun ere optagne al at underholde hinanden indbyrdes, for at deres egen lille sluttede Kreds af Brødtyve, ikke skal gaa rent til Grunde af Kjedsomhed. Saa længe der har været Mennesker har der ogsaa været Videnskab i Ordets simpleste og videste Betydning. Idet man betragter Videnskaben som Indbegrebet af alle de Kundskaber, som Menneske- heden tilsammen har erhvervet, kan der slet ikke tænkes nogen Tid uden Videnskab, ligesom ogsaa selve Livet uden den, vilde være berøvet al Mening. Naar Videnskaben tages i denne Betydning, kan der selvfølgelig heller ikke være Tale om hverken at ville angribe eller forsvare den; men Tingen er,371 at Kundskabøns Omraade for heløø Menneskehedens \ edkonunende er saa overordentlig forskjelligartet, lige fra Kundskaben om, hvorledes man skal frem- bringe Jern, til Kundskaben om Himmellegemernes Gang, at man rent taber Hovedet overfor den Masse at Kundskaber, der allerede findes, for ikke at tale om den Masse, der endnu kun eksistere som Mulig- heder, hvis man ikke er i Besiddelse af en Rette- snor, der kan hjælpe til at ordne og inddele alle disse Kundskaber i Overensstemmelse med deres større eller mindre Betydning. Før man giver sig af med at lære noget at kjende, gjælder det ikke blot om at bestemme, hvorvidt den, foreliggende Gjenstand er af Vigtighed, men tillige, hvorvidt den er af større Vigtighed for én end alle de utallige andre Gjenstande for Erkjendelse, hvoraf man er omgivet. Før man begynder at studere et Fag, bestemmer man først, hvorfor man just vil studere dette Fag og ikke et andet. At studere alt muligt, som vor Tids videnskabelige Videnskabs Dyrkere opfordre til, som det ene rigtige, uden at tage Hensyn til, hvad der skal komme ud af dette Studium, er ligefrem ugjørligt, da der findes et uendeligt Antal Gjenstande, og hvilke af disse Gjenstande eller hvor mange af dem man end stu- derede, naar Hensigten kun var at studere alt muligt, vilde éns Studium dog aldrig kunne faa nogen væsentlig Betydning. Fra de allerældste Tider og indtil vore Dage, saalænge den viden- skabelige Videnskab endnu ikke havde faaet Indpas372 i Verden, har Menneskets højeste Visdom altid ytret sig i at finde den Rettesnor, hvorefter de menneskelige Kundskaber bør inddeles, i Følge deres større eller mindre Betydning for Livet. Og just denne Rettesnor, der underkaster sig alle andre Kundskaber, er det, at Menneskene altid har kaldet Videnskab i Ordets strængeste Betydning. En saa- dan Videnskab har altid eksisteret lige til vore Dage overalt, hvor de menneskelige Samfund ere komne ud over deres oprindelige vilde Tilstand. Overalt og til alle Tider har der været Lærere, hvis Bestræbelser ere gaaede ud paa at skabe en Videnskab i dette Ords strængeste Betydning, en Videnskab, ved Hjælp af hvilken man erfarer, hvad et Menneske først og fremmest har nødig at vide. Idet denne Videnskab altid har havt til Opgave at hjælpe Mennesket til Kundskab om, hvori dets Be- stemmelse og derigjennem dets sande Vel bestaar, har den ogsaa altid afgivet Rettesnor for Bestem- melsen af alle andre Kundskabers Betydning. Saaledes var den Videnskab, hvori Kontusius, Budda, Sokrates, Mahomed og andre oplærte Men- neskene; saaledes er den ogsaa hidtil bleven tor- staaet af alle, med Undtagelse af vor lille sluttede Kreds af saakaldte dannede og oplyste Mennesker. Og hvis denne Videnskab ikke blot altid har staaet i Spidsen for alle andre Videnskaber, men tillige afgivet Rettesnoren for Bestemmelsen af deres Be- tydning, saa har det dog ingenlunde, som vor Tids saakaldte lærde have sat sig i

Hovedet, kun havt373 sin Grund i en blot og bar Paastand fra disse „Vranglæreres“ Side, men er noget, der ogsaa i Virkeligheden har fundet Sted, hvad enhver, saavel ved indre Erfaring, som ad Betragtningens Vej, let kan overbevise sig om, idet der ikke kan tænkes nogen Videnskab, der ikke er grundet paa Kund- skaben om, hvori Menneskets Bestemmelse og Vel bestaar; da, som jeg allerede har anført. Antallet af Gjenstandene for videnskabelig Undersøgelse er uendeligt (jeg fremhæver Ordet, idet jeg tager det i dets bogstavelige Betydning) og man uden hin Rettesnor umulig kan træffe noget Valg mellem dette uendelige Antal Gjenstande, saa alle ens andre Kundskaber og Kunster uden hin første fornødne Kundskab kun bliver en unyttig og skadelig Tids- fordriv, som det ogsaa har vist sig hos os. Saalænge Menneskeheden har eksisteret, har den stadig været i Besiddelse al Kundskaben om, hvori Menneskets Bestemmelse og Vel bestaar. For Folk med en overfladisk Betragtningsmaade har denne Kundskab vel kunnet vise sig forskjelligartet hos Buddister, Braminer. Jøder, Kristne, Konfusianere, Tusister o. s. v.; men hvor man kun finder et Folk, der er kommet ud over dets oprindelige vilde Tilstand, finder man ikke desto mindre stadig denne Kundskab;-og pludselig kommer der saa i vor Tid nogle Folk, som erklære, at denne samme Kundskab, der hidtil har været Menneskene en Rettesnor med Hensyn til Erhvervelsen af alle andre Kundskaber, at den just er i Vejen overalt.374 Lad os tænke os at der rejses en Bygning, hvortil forskjellige Bygmestre hver har leveret sin Plan, der vel i Enkelthederne kunne afvige lidt, medens de dog stemme i Overslaget, saa enhver ser, at naar alting udføres i Overensstemmelse med dette, vil Bygningen ogsaa komme i Stand. Pludse- lig indfinde der sig nogle Folk, som paastaa, at Hovedsagen ved at bygge bestaar i at kunne hjælpe sig uden noget som helst Overslag og bygge paa Slump. Ved dette „paa Slump“ underforstaa disse Folk den eksakte videnskabelige Videnskab. Ikke nok med at man fornægter al Videnskab, fornægter selve Videnskabens Væsen: at afgjøre hvori Men- neskets Bestemmelse og Vel bestaar, giver man til- sidst endogsaa denne Fornægtelse af Videnskaben Navn af Videnskab. Saalænge Menneskeheden har levet, har den fra Tid til anden affødt store Aander, der i Kamp med Fornuftens og Samvittighedens F^prdringer have søgt at besvare sig selv saadanne Spørgsmaal, som: hvori ikke blot ens egen Bestemmelse, ens eget Vel, men ethvert Menneskes Bestemmelse og Vel bestaar? Hvilke Fordringer vil den Magt, der har frembragt Mennesket og leder ham, stiller til ham som til ethvert andet Menneske? Og hvad man bør gjøre for at tilfredsstille den Trang, der er nedlagt i én til at virke, ikke blot for sit eget, men ogsaa for det almene Vel? Man spurgte sig selv, hvorledes man som et Hele, der tillige er en Del af noget uendeligt, som Tanken ikke kan omfatte,375 har at stille sig saavel overfor andre lignende Dele eller Mennesker som overfor det heles Ophav- verden ? Idet disse store Aander foruden at lytte til Fornuftens og Samvittighedens Stemme tillige toge Hensyn til de Resultater, der vare opnaaede af andre, der saavel tidligere som samtidig havde og have forelagt sig selv de samme Spørgsmaal, grundlagde de en Lære, der foruden at være baade simpel og almenfattelig, tillige har vist sig at være mulig at efterkomme. SaadanneFolk har der altid været mange af i Verden, der alle, hver efter sin særlige Begavelse, har givet sit Bidrag til Besva- relsen af det Spørgsmaal. som ethvert Menneske, hvori der rører sig et evigt Liv, maa stille sig: hvorledes man skal forene sine egne Fordringer til Livet, med Fornuftens og Samvittighedens.’ Ved Hjælp af dette almene fælles Arbejde har der i Tidernes Løb, langsomt men uafbrudt, udviklet sig nye Former for Livet, der stadig ere komne For- nuftens og Samvittighedens Fordringer nærmere. Pludselig opstaar der saa en ny Menneske-Kaste, der siger; „Det er altsammen ikke andet end noget dumt Tøj. som man maa se at komme ud over. Det er kun Følgerne af den deduktive Methode“ (hvori Forskjellen mellem det deduktive og induk- tive bestaar har endnu ingen kunnet blive klog paa) „og en Fremgangsmaade, som man benyttede sig af i den teologiske og metafysiske Periode.“ Alt, hvad Menneskene ved Hjælp af indre Erfaring376 opdage og meddele hverandre med Hensyn til at blive sig Loven for éns Liv, eller „funktionære Virksomhed“, som hin Kaste udtrykker sig, bevidst; alt, hvad Menneskehedens største Aander ligefra Verdens Skabelse til vore Dage have udrettet i denne Retning, det er altsammen ikke andet end noget dumt Tøj, som ikke har Spor af Betydning. I Følge denne nye Methode stiller Sagen sig saa- ledes: Mennesket er en Celle; men det, at man i Egenskab af Celle udøver en meget nøje bestemt funktionær Virksomhed, som man ikke blot iagt- tager, men utvivlsomt føler i sit Indre; det, at man som en Celle, der kan baade tænke, tale og op- fatte, har en Mulighed for at kunne spørge en anden lignende talende Celle, om den ikke ogsaa har den samme Følelse, og saaledes faa den Er- faring bekræftet, man selv har gjort; det, at man kan benytte sig af, hvad andre talende Celler, som tidligere have

skrevet om denne Gjenstand, og endelig det, at der gives Miljoner Celler, der idet de stemme overens med hvad hine Celler have nedskrevet, ligeledes bekræfte éns Erfaring — alt det har ikke noget at sige, det er bare en daarlig og falsk Methode. Den sande videnskadelige Me- thode lyder saaledes: Hvis man ønsker at vide, hvori ikke blot éns egen men hele Menneskehedens og Verdens Bestemmelse og sande Vel bestaar, bør man først og fremmest ophøre med at lytte til Samvittighedens og Fornuftens Stemme, ligesom til de Fordringer, hvormed de lade sig forlyde saavel377 i éns eget som i éns Medmenneskers Indre; der- næst bør man ophøre med at tro paa alt, hvad Menneskehedens store Lærere have talt herom, anse det for noget dumt Tøj og begynde helt forfra. For at kunne begynde helt forfra skal man tage et Mikroskop og derigjennem give sig til at iagt- tage Amøbernes og Cellernes Bevægelser i Indvolds- ormene eller, hvad der er endnu bekvemmere, tro paa alt, hvad Folk med Attest for Ufejlbarlighed maatte fortælle én herom. Idet man saaledes iagt- tager disse Amøber og Cellers Bevægelser eller læser andres nedskrevne Iagttagelser heraf, skal man tilskrive disse Celler ens egne menneskelige Følelser og Beregninger med Hensyn til de Ønsker, Bestræbelser, Formaal og Vaner, som de maatte være i Besiddelse af, hvorpaa saa disse Iagttagelser (hvori der ikke er et Ord, der jo ikke vidner om en Fejl i Tanken som i Udtrykket) skulle tjene én til at drage analoge Slutninger betræffende, hvad man selv er, hvori éns Bestemmelse bestaar og hvad der tjener til éns eget som andre lignende Cellers Vel. For at kunne forstaa sig selv, maa man ikke blot studere Indvoldsormen, som man ser tor sig, men desuden saadanne mikroskopiske Væsner, som man næsten ikke ser, tilligemed samme \ æsners Transformation, som endnu ingen har set og man selv sikkert heller aldrig vil faa at se. Det samme som her er udviklet om Videnskaben gjælder ogsaa med Hensyn til Kunsten, der altid378 har tjent som et Udtryk for Videnskaben, hvor denne i Sandhed har svaret til sin Bestemmelse. Saalænge der har været Mennesker til i Verden, har deres Opmærksomhed under Arbejdet med at finde sig til Rette mellem de mangfoldige forskjellig- artede Udtryk for den Virksomhed, der frembyder sig paa Kundskabens Omraade, altid først og frem- mest været henvendt paa at fremhæve Hoved- Udtrykket, der afgjør, hvori Menneskets Bestemmelse og Vel bestaar, en Kundskab, som just Kunsten i streng Forstand har tjent som Udtryk for. Saalænge der har været Mennesker til i Verden, har der altid i deres Midte befundet sig nogle af en særlig modtagelig Natur for Læren om Men- neskets Bestemmelse og Vel, der til Harpers og Cymblers Klang i Toner og Ord have udtrykt, saa- vel deres egen, som den almene Kamp med Be- dragene, der ville lede Menneskene bort fra deres Bestemmelse, have udtrykt deres Lidelser i denne Kamp, deres Forventninger om det godes Sejr, deres Fortvivlelse ved Tanken om, at det onde skulde sejre og deres Begejstring ved Bevidstheden om, at den Lykke, som hin Lære idet den udbreder sig vil medføre for Menneskene, nærmer sig mere og mere. Saalænge der har været Mennesker til i Verden har den sande Kunst, der altid er bleven holdt saa højt i Ære, aldrig havt nogen anden Betydning end at tjene som Udtryk for Kundskaben om Men- neskets Bestemmelse og Vel. Lige indtil vor Tid379 har Kunsten aldrig tjent andet end Læren om Livet, hvorved den ogsaa kun har været det, som xMenneskene har holdt saa højt i Pris. Samtidig med at der i Stedet for den sande Videnskab om Menneskets Bestemmelse og Vel, er traadt en anden, der omhandler lige hvad det skal være, som det falder en ind at beskjæftige sig med, samtidig hermed er derfor ogsaa Kunsten forsvunden i Be- tydning af en af Menneskehedens fornemste Virk- somheds-^ tringer. Alle Jordens Folkeslag have været og ville være i Besiddelse af Kunst saalænge det, man nu hos os har for Skik i en foragtelig 1one at kalde Religion, er anset for at være den eneste sande Videnskab. Saalænge Kirken i Evropa endnu tjente som Læren om Menneskets Bestem- melse og Vel og denne Kirkes Lære ansaas for af være den eneste sande Videnskab, saalænge tjente ogsaa Kunsten Kirken i Egenskab af sand Kunst. Fra den Tid af, at Kunsten derimod traadte ud fra Kirken og begyndte at tjene Videnskaben, medens Videnskaben tjente lige hvad det skulde være, siden den Tid har Kunsten ogsaa mistet sin Betydning, og til Trods for de Rettigheder den efter gammel Regning vil gjøre gjældende, og den taabelige Paastand, der kun godtgjør, hvorledes den endogsaa har mistet Forestillingen om sin Be- stemmelse, at Kunsten kun er til for Kunstens Skyld, til Trods herfor, har den ikke blot mistet sin Betydning, men er bleven til et Haandværk, der forsyner Menneskene med hvad der er dem380 behageligt. Sligt falder imidlertid uundgaaeligt sammen med noget som Kunsten at danse, koge Mad, klippe Haar og andre ligesaa behagelige som nyttige Kunster, hvis Udøvere derfor med ligesaa god Ret kalde sig Artister som vor Tids Digtere, Malere og Komponister. Ved at kaste et Blik tilbage i Tiden, ser man, hvorledes der i Løbet af Aartusinder, imellem

Miljarder Mennesker for hver Konfusius, Budda, Solon, Sokrates, Salomon, Homer, der har levet, kun er opstaaet en halv Snes andre, som i nogen Maade kunne lignes ved disse deres store For- gængere. Det er saaledes meget sjeldent, til Trods for at disse Mænd ikke ere tagne ud af en enkelt Kaste men tilhøre de mest forskjellige Klasser i Samfundet, at træffe disse virkelige Videnskabsmænd og Kunstnere, der levere den aandelige Føde, som Mennesket i Sandhed skal leve af. Intet Under derfor, at Menneskeheden altid har holdt og endnu holder dem saa højt i Ære som den gjør. Nutildags viser det sig imid- lertid, at man ikke mere har Brug for alle disse fordums store Kunstnere og Videnskabsmænd. Ved Hjælp af Loven for Arbejdets Fordeling, kan man nu fabrikere saamange af dem det skal være, saa der allerede i et Aartiende er bleven fabrikeret flere store Videnskabsmænd og Kunstnere end der er født i alle Folkeslag ligefra Verdens Skabelse. Der gives nu et helt Laug af Kunstnere og \ iden- skabsmænd, der ved Hjælp af en forbedret Methode381 tilberede den aandelige Føde, som Menneskeheden behøver. Denne Føde har de tilberedt efter en saadan Maalestok, at der ikke mere er Brug for at mindes hverken Oldtidens eller selv en nærmere Fortids Repræsentanter, hvis Virksomhed desuden, som Frugten af en teologisk og metafysisk Periodes Vildfarelser, rent bør udslettes af Erindringen. Den eneste sande og fornuftige Virksomhed paa dette Omraade har først taget sin Begyndelse for et halvt hundrede Aar tilbage og i Løbet af disse halv- hundrede Aar har man fabrikeret saa mange store Mænd, at enhver Videnskab har mindst ti Stykker at opvise, og saa mange Videnskaber, — saa meget mere som det ikke koster anden Ulejlighed end at føje et gi eller fi til et græsk Ord, indføre det i den tilsvarende Rubrik og Videnskaben er færdig, — at det ikke blot er umuligt at kjende alle disse Videnskaber, men blot at huske Benævnelserne paa dem, idet alene Fortegnelsen herover udgjør et tykt Bind og der hver Dag stadig kommer ny til. Man har i denne Henseende udrettet meget i Lighed med den finske Lærer, der havde paataget sig at lære Godsejerens Børn fransk, men i Stedet herfor lærte dem finsk. Man har lært alt muligt og hvad man har lært har man lært fortræffeligt; det sørgelige er kun, at ingen uden vi forstaar noget af det altsammen, ligesom, at det maaske til syvende og sidst dog viser sig, at det hele er noget meningsløst Tøj. Men ogsaa i denne Hen- seende tilbyder der sig en Forklaring. Hvis Men-382 neskene ikke kunne forstaa al den Nytte, som den videnskabelige Videnskab indeholder for dem, saa er det kun en Følge af, at de endnu stadig befinde sig under den teologiske Periodes Indflydelse, hin dumme Periode, da hele Folket saavel i Jødeland, som i Kina, Indien og Grækenland forstod alt, hvad deres store Lærere forkyndte dem. Hvorledes dette nu end forholder sig, saameget er vist, at Menneskeheden altid har været i Besid- delse af Kunst og Videnskab, der overalt, hvor de i Sandhed have svaret til deres Bestemmelse, lige- ledes have vist sig saavel nødvendige som tilgænge- lige for Menneskene. Vi lave derimod noget, som vi give Navn af Kunst og Videnskab, uden at det viser sig at være nødvendigt eller tilgængeligt for Menneskene, og hvor fortræffelige end disse Ting i og tor sig kunne være, have vi derfor ingen Ket at give dem Navn af Kunst og Videnskab. VI. „Men det Du her giver er jo kun en mere be- grændset Detlnition af Kunst og Videnskab end den, der sædvanlig bruges og som har Videnskabens Avtoritet for sig,“ indvender man herpaa imod mig. „Videnskaben og Kunsten er og bliver dog den samme, der i sine Rækker tæller Mænd som Gali- læus, Bruno, Homer, Michael Angelo, Bethoven og alle de andre mere eller mindre berømte lærde og Kunstnere, hvis hele Liv har været helliget Kun-383 stens og Videnskabens Tjeneste og som til alle Tider ville blive ansete som Menneskehedens Vel- gjørere. Idet Folk tale saaledes, bestræbe de sig i Reglen for at glemme hint ny Princip for Arbejdets Fordeling, i Følge hvilket Kunsten og Videnskaben nu for Tiden indtage deres priviligerede Stilling, men i Følge hvilket der da ogsaa er en Mulighed for, ikke blot vilkaarligt, men efter en given Maale- stok at bestemme, hvorvidt den Virksomhed, der nu for Tiden gaar under Navn af Kunst og Viden- skab, ogsaa har Ret til at kalde sig saaledes eller ikke. Dengang de ægyptiske eller græske Offerpræster forrettede deres hellige Handlinger, som ingen uden de selv var indviede i, og sagde om disse hellige Handlinger, at de vare et Indbegreb af al Kunst og \ idenskab, dengang havde man ingen Mulighed for at undersøge Sandheden heraf i Overensstem- melse med den Nytte, som disse hellige Handlinger bragte Folket, da Offerpræsternes Videnskab i Følge deres egen Paastand var overnaturlig. Nu for Tiden gives der derimod en overmaade klar og simpel Definition af Kunst og Videnskab, en De- finition, der udelukker ethvert Spor af det over- naturlige. idet Kunsten og Videnskaben have over- taget at besørge Menneskehedens aandelige Arbejde til Held og Lykke saavel for de enkelte menneske- lige Samfund som for den hele Menneskehed over- hovedet.384

Definitionen, som Videnskaben selv giver af Kunst og Videnskab er fuldkommen korrekt; men til al Ulykke skal det just føje sig saaledes, at den Virksomhed, som Kunsten og Videnskaben nu til Dags udfolder, ikke falder ind herunder. Nogle frembringe noget ligefrem skadeligt, andre noget, som ingen Nytte er til, andre igjen noget, som kun rige Folk har Brug for; men ingen af de Folk tænker paa at udføre noget af det, som de efter deres egen Definition have paataget sig at besørge, hvorfor de ogsaa ligesaalidt have Ret til at give sig Navn af Kunstens og Videnskabens Bærere, som en fordærvet Gejstlighed, der ikke opfylder de Forpligtelser, den har overtaget, har Ret til at kalde sig for Sandhedsvidner. Grunden, hvorfor Nutidens Repræsentanter for Kunst og Videnskab hverken opfylde eller kunne opfylde deres Bestemmelse, ligger simpelt hen deri, at de i Stedet for at betænke de Forpligtelser, som deres Kald paalægger dem, have forvandlet alle disse Forpligtelser til lige saa mange Rettigheder. Arbejdet i Kunstens og Videnskabens Tjeneste er først da i Sandhed frugtbringende, naar der herunder ikke haves Rettigheder, men udelukkende Forpligtelser for Øje. Dette er igjen noget, som ligger i selve dette Arbejdes Natur, hvad der ogsaa er Grunden til at Menneskene altid have holdt det saa højt i Ære. De, som virkelig ere kaldede til at tjene andre med aandeligt Arbejde, ville ogsaa altid heri kun se en Forpligtelse, som de af yderste385 Evne og trodsende ethvert Savn med Selvfornægtelse bestræbe sig for at opfylde. En Tænker og Kunstner vil derfor heller aldrig kunne sidde roligt og throne oppe i et eller andet Olymp, som man sædvanlig forestiller sig ham, men han maa nødvendigvis lide med Men- neskene for at kunne finde Frelse og Trøst. Og ikke nok med denne Lidelse, evig og altid er han urolig og bekymret ved Tanken om, at han maaske kunde have løst Spørgsmaalet og sagt Ordet, der havde gjort Menneskene lykkelige, havde befriet dem fra deres Kvaler og skjænket dem Trøst, hvis han havde udtrykt sig som han skulde; men han havde ikke udtrykt sig saaledes, havde ikke løst Spørgsmaalet, ikke sagt Ordet og imorgen er det maaske for silde, imorgen — dør han maaske. Ikke den bliver Tænker og Kunstner, som op- diages hertil i en Anstalt, hvori der, som det hedder, uddannes unge Kræfter til at virke i Kun- stens og \ idenskabens Tjeneste (snarere Kræft- skader til at gjøre det at med Kunsten og Viden- skaben), som faar en Attest for Ufejlbarhed og hvis Fremtid er sikret; men den, som til Trods for at han heller end gjerne vilde være fri for Tankens Møje, fri for at udtrykke, hvad der er ned- lagt i hans Sjæl, dog ikke kan lade være med at gjøre det, idet han drives af to uovervindelige Magter: den indre Trang og den Fordring, som Menneskene stille til ham. Tykke, fede og selvtilfredse Tænkere er noget, 25386 som slet ikke findes. At virke i Aandens Tjeneste til sand Nytte for andre er det sværeste Kald, der eksisterer for et Menneske, et Kors, som det hedder i Evangeliet. Det eneste ufejlbarlige Kjendetegn paa at et Menneske virkelig er kaldet, er derfor den Selvfornægtelse og Beredvillighed til at lade sig ofre, som han lægger for Dagen, idet han be- nytter de Kræfter, som ere nedlagte i ham til at fremme andres Vel. Ogsaa om den aandelige Frugt gjælder det, at den ikke kommer til Verden uden i Kvaler. At lære, hvormange Biller der findes i Verden, at betragte Pletterne i Solen, skrive Romaner eller komponere Operaer, er noget, som kan gjøres uden at lide; men at lære Menneskene, hvad der tjener til deres sande Vel, som kun bestaar i Selvfor- nægtelse og i at tjene andre, er umuligt uden t or- sagelse. Det er ikke for intet, at Kristus døde paa Korset, ikke for intet, at Lidelsens Offer over- vinder alt. I vor Tid, da Arbejdet i Kunstens og Viden- skabens Tjeneste, takket være Diplomerne, er be- trygget, er man kim bekymret for, hvorledes man yderligere skal betrygge det, hvad der kun med andre Ord vil sige; yderligere umuliggjøre Kunsten og Videnskaben i at kunne virke til Menneskenes larv. Der gives to ufejlbarlige Kjendetegn paa sand Kunst og sand Videnskab, et indre og et ydre, hvoraf det første bestaar i, at Kunstens og Viden-387 skabens Tjener med al mulig Selvfornægtelse op- fylder sit Kald uden at tage noget som helst Hen- syn til sin egen personlige Fordel, medens det andet bestaar i. at hans Frembringelser forstaas af iMenneskene, hvis Vel det alene har for Øje. Hvori end Menneskene ville søge deres Be- stemmelse og hvad der tjener til deres bedste, vil Videnskaben altid tjene som Læren herfor og Kun- sten som Udtrykket for denne Lære. Alt, hvad man hos os forstaar under Navn af Kunst og Videnskab, er derimod kun Frugterne af et ørkes- løst Tanke- og Følelses-Liv, der ikke have anden Hensigt end at kildre lignende ørkesløse Tanker og Følelser hos andre. I sin ophøjede Utilgænge- lighed for Folket er Kunsten og Videnskaben hos os ikke i Stand til at yde det noget som helst fordi de ikke have dets Vel for Øje. Saalænge man kan følge Menneskehedens Ud- vikling viser det sig, at der overalt og til alle Tider har herskel en Lære, der, idet den falskelig gav sig Navn af Videnskab, ikke gik ud paa at op- klare men paa at tilsløre Menneskene Livets Be- tydning. Saaledes var det i Hedenskabet hos Grækerne

(Sofisterne), senere i Kristendommen (My- stikerne, Gnostikerne, Scholastikerne), hos Jøderne (Kabalister og Talmudister), overalt lige til vore Tider. Hvad er det dog for en særegen Lykke der er falden i vor Lod, at leve i en saadan begunstiget Tid, da den aandelige Virksomhed, der giver sig Navn af Videnskab, ikke blot ikke farer vild, men38S endogsaa, som man forsikrer, har en ganske usæd- vanlig Fremgang? Mon ikke denne særegne Lykke kunde lade sig forklare deraf, at Mennesket nu en- gang er saaledes indrettet, at det hverken kan eller vil bekvemme sig til at indse sine egne Dum- heder? Hvorledes er det ellers gaaet til. at alle disse Videnskaber, alle disse Sofister, Kabalister og Tal- mudister ikke have efterladt sig andet end tomme Ord, medens vi derimod ere saa ganske ualmindelig lykkelige? Der er saa vist Analogier nok imellem hine Tiders Videnskabelighed og vor: den samme Selvtilfredshed, den samme Sikkerhed med Hensyn til at vi, just vi og kuu vi, befinde os paa rette Vej og at der med os begynder en ny Tidsregning; de samme Forventninger om at vi lige med det første skulle opdage noget ganske ualmindeligt, som Verden endnu aldrig har set Mage fil; og navnlig den Kjendsgjerning, der mest af alt forraader i hvilken Vildfarelse vi befinde os: at vi faa Lov at beholde al vor Visdom foros selv, idet Folkefs store Mængde hverken forsfaar den, gaar ind paa den, eller har Spor af Brug for den. Det er unegtelig en meget kritisk Stilling, som vi er kommen i; men hvorfor ikke se Tingene, som de er? Det er sikkert paa Tiden at komme til Efter- tanke og tage os selv lidt nærmere i Betragtning. Hvad er vi vel andet end Skriftkloge og Farisæere, der have sat os paa Moses' Sæde, taget Nøglerne til Himmerigs Port og hverken selv gaa derind389 eller tillade andre at gjøre det? Vi kalde os Kunstens og Videnskabens Præster, medens vi i Virkeligheden kun ere nogle jammerlige Bedragere, der have endnu mindre Ret til den Stilling, som vi indtage, end Oldtidens allersnueste og fordærve- ligste Offerpræster havde til deres. Hvorledes skulle vi vel forsvare den priviligerede Stilling, som vi indtage, og hvortil vi ikke have Spor af Ret? Oldtidens Præster havde dog altid en vis Ret. idet de, som de sagde, lærte Menneskene hvorledes man skal leve for at frelse sin Sjæl. Men vi, som have indtaget deres Plads, ere saa langt fra at lære Menneskene, hvorledes man skal leve, at vi endogsaa erklære det for noget rent overflødigt, medens vi kun ere betænkte paa at oplære vore Børn efter vor egen Talmud — græsk og latinsk Grammatik — for at de med Tiden kunne fort- sætte det samme ørkesløse Snylteliv. som vi selv føre. „Hos os findes der ingen Kaster mere; de Tider ere forbi.“ siger man. Men hvad vil da det sige, at nogle Folk og deres Børn arbejde, medens andre Folk og deres Børn ikke arbejde? Lad en Indianer komme og gjøre sig bekjendt med det Liv, der nu igjennem nogle Slægtled er bleven ført saavel hos os som i Evropa, og man vil faa at se, at Befolkningen vil dele sig for ham i to ganske lignende bestemte Kaster — en ar- bejdende og en ikke arbejdende — som dem, der findes i hans Hjemstavn. Der som her medfører Pietten til ikke at arbejde en særlig Indvielse, sommm^rn 390 vi kalde Kunst og Videnskab eller i det Hele taget Dannelse. Og det er just denne Dannelse, der, forkvaklende al sund Fornuft, har slaaet os med dette forunderlige Vanvid, som gjør, at vi ikke kunne se, hvad der ligger lige for Næsen af os. VIL Men hvad skal man gjøre? Hvad skal man gjøre? Dette Spørgsmaal, der saavel indeholder en Tilstaaelse om det slette og mangelfulde i vort Liv. som en Slags Udflugt med Hensyn til at Sagen alligevel ikke staar til at ændre, dette Spørgsmaal hører jeg stadig fra alle Sider og Kanter. Jeg har skildret mine Lidelser og de Forsøg, som jeg har gjort paa at løse dette Spørgsmaal. Jeg er kun et Menneske som alle andre, og hvis jeg i nogen Henseende adskiller mig fra Gjennemsnittet af min Kreds, saa er det hovedsagelig derved, at jeg mere end dette Gjennemsnit har tjent og hyldet vort Sam- funds falske Lære, har høstet større Opmuntring af denne herskende Læres Forkyndelse og som en Følge heraf er bleven mere fordærvet, er kommen oftere paa Afveje end andre. Jeg tænker derfor, at den Løsning, som jeg for mit personlige \ ed- kommende har funden paa Spørgsmaalet, ikke vil være uden Nytte for andre, der i oprigtig Alvor stille sig selv det samme Spørgsmaal. Paa Spørgsmaalet om hvad man skal gjøre391 har jeg først og fremmest svaret mig selv, at man ikke skal lyve hverken for andre eller for sig selv og ikke frygte Sandheden, hvorhen den end maatte føre én. Der er ingen af os uden at han jo nok véd, hvad det vil sige at lyve for andre, medens han derimod ikke er bange for at lyve for sig selv. Og dog er den mest haandgribelige afskyelige Løgn overfor andre i Henseende til dens Følger, for intet at regne mod den Løgn overfor én selv. hvorpaa hele vort Liv hviler. Det er just denne Løgn, som man bør undgaa for at kunne være i Stand til at besvare Spørgs- maalet: hvad man skal gjøre. Hvorledes skal man ogsaa virkelig kunne besvare delte Spørgsmaal, naar alt, hvad man gjør, éns hele Liv, er grundet paa Løgn, en Løgn, som man af yderste Evne be- stræber sig for at give Udseende af Sandhed saa- vel

overfor andre som for sig selv? Ikke at lyve vil i denne Henseende sige det samme som ikke at frygte Sandheden, ikke ty til Udflugter, som man selv eller andre har fundet paa for at kvæle For- nultens og Samvittighedens Stemme i éns Indre, ikke frygte for at bryde med alle sine Omgivelser og forblive ene med Fornuften og Samvittigheden, ikke frygte for den Stilling, hvori Sandheden kan bringe én. i fuld Fortrøstning om. at den med alle de Rædsler, som den kan medføre, dog altid vil være at foretrække for en Stilling, som hviler paa Løgn. Ikke at ville lyve vil i den Stilling, som vi.392 det aandelige Arbejdes priviligerede Repræsentanter indtage i Samfundet, sige det samme som ikke at være bange for at komme tilkort i Regnskabet. Maaske er man allerede saa dybt i Gjæld, at man har ondt ved at kunne klare for sig; men om ens Gjæld end er aldrig saa stor, er det dog altid bedre at forsøge paa at afbetale den end at blive i den; om man end er kommen aldrig saa langt ind i en falsk Retning, er det dog altid bedre at se at komme bort fra den end at vedblive at følge den. Det lønner sig desuden ligefrem ikke at lyve overfor andre, idet enhver Sag altid fremmes baade bedre og hurtigere ad Sandhedens Vej. Ved at lyve overfor andre opnaar man kun at forvikle Sagen og fjerne Løsningen, medens den Løgn man tillader sig overfor sig selv, idet man giver den ud for Sandhed, fordærver hele Livet for et Menneske. Et Menneske, der er kommen ind paa en Afvej, som han selv anser for den rigtige Vej, vil med hvert Skridt han gjør, kun fjerne sig mere og mere fra Maalet. Hvis det ogsaa skulde træffe sig, at han efter i lang Tid at have fulgt denne Afvej ved egen eller andres Hjælp opdager, at det virkelig er en Afvej, men Tanken om hvor langt han er kommen bort fra den rette Vej forskrækker ham i den Grad, at han af yderste Evne bestræber sig for at overbevise sig om, at han ogsaa ved at følge den indslagne Retning kan komme paa rette Vej, saa vil det dog aldrig i Livet lykkes ham. Hvis et Menneske ængsfes for Sandheden og efter393 at den har vist sig for ham tager Løgn for Sand- hed, saa vil han aldrig i Livet erfare, hvad han skal gjøre. Ikke blot vi rige, men vi priviligerede, saakaldte dannede og oplyste Mennesker, ere komne saa langt ind paa vor Afvej, at der udfordres en ualmindelig kraftig Beslutning eller meget store Lidelser som en Følge af den falske Retning vi have taget, for at vi kunne komme til Eftertanke og indse den Løgn, hvori vi leve. Hvis det er lykkedes mig at faa Øjnene op for denne Løgn, saa er det kun takket være de Lidelser, som Af- vejen førte over mig, og det Mod jeg havde til, lige saasnart jeg var bleven mig denne bevidst, straks at lade Tanken føre mig did hen, hvor For- nuften og Samvittigheden vinkede, uden Hensyn til, hvorhen det vilde føre. Men jeg blev ogsaa belønnet for dette Mod. Alle de Fremtoninger i Livet, som tidligere kun havde gjort et adsplittet, forvirret og menings- løst Indtryk paa mig, vare mig nu med et fuld- stændig klare, ligesom mit eget personlige Forhold til disse Fremtoninger, der tidligere havde bragt mig i en saa besynderlig og pinlig Stilling, pludselig blev baade let og naturlig. Paa samme Maade gik det ogsaa med min \ irksomhed, der nu ikke mere fremstillede sig for mig i sin tidligere Form, men i en helt ny, af en ulige roligere friere og glædeligere Art. Hvad der tidligere havde afskrækket mig begyndte nu at virke tiltrækkende paa mig. Derfor tænker jeg ogsaa, at394 den, som oprigtig stiller sig selv det Spørgsmaal: „Hvad skal man gjøre?“ og idet han besvarer det. ikke lyver for sig selv, men gaar hvor hen For- nuften og Samvittigheden fører ham, i Grunden allerede har løst Spørgsmaalet. Saa fremt han blot ikke vil lyve for sig selv, vil han ogsaa finde, hvad han skal gjøre, hvor og hvorledes. Det eneste, som kan forstyrre ham i hans Be- stræbelser for at finde en Udvej, er en indbildt høj Mening om sig selv og den Stilling han indtager. Da jeg just befandt mig i dette Tilfælde, medførte det første Spørgsmaal om hvad man skal gjøre endnu et andet Spørgsmaal for mig med Hensyn til at angre, angre i Ordets fulde Betydning, d. s. v. helt forandre Maalestokken for den Værd jeg hidtil havde tillagt, saavel min Stilling, som min Virk- somhed: i Stedet for at finde den nyttig og alvorlig, bekjende, at den var tom og skadelig, i Stedet for at trodse paa min Dannelse, tilstaa min Uvidenhed, i Stedet for at anse mig for at være god og moralsk, bekjende, at jeg er slet og umoralsk, i Stedet for at indbilde mig at være noget stort, indse min Ringhed. Jeg siger, at jeg foruden ikke at lyve for mig selv tillige maatte angre; thi skjøndt vel det ane er en ligefrem Følge af det andet, saa havde dog den falske Forestilling jeg nærede om min høje Betydning i den Grad slaaet Kod i min Bevidsthed, at jeg saalænge jeg endnu ikke oprigtig havde angret, ikke forsaget hin falske Maalestok for Vurderingen af mig selv. saalænge var det mig395 næsten heller ikke muligt at se, hvorledes jeg løj for mig selv. Først da jeg angrede d. v. s. ophørte med at betragte mig selv som et ualmindeligt Men- neske og indsaa’, at jeg kun var som Folk er flest, først da stod det ogsaa klart for mig, hvilken Vej jeg skulde gaa. At jeg tidligere ikke havde kunnet besvare Spørgsmaalet om hvad man skal gjøre, laa saaledes først og fremmest deri, at jeg ikke

engang havde stillet selve Spørgsmaalet rigtigt. Før jeg angrede, stillede jeg Spørgsmaalet saa- ledes: „Hvilken Virksomhed vel jeg, et Menneske med den og den Dannelse, de og de Gaver, skulde vælge mig i Livet? Hvorledes jeg ved Hjælp af denne Dannelse og disse Gaver skulde gjengjælde Folket alt det gode, som jeg har nydt og endnu stadig nyder at det?“ Det ukorrekte i Spørgs- maalet laa i,’ at det indbefattede en falsk Fore- stilling for mit Vedkommende med Hensyn til, at jeg ikke alene skulde være et Menneske som alle andre, men endog et ualmindeligt Menneske, der var kaldet til at tjene hele Menneskeden med de Gaver og den Dannelse, som jeg havde erhvervet mig og udviklet igjennem en tirtiaarig Øvelse. Idet jeg stillede Spørgsmaalet, havde jeg egentlig allerede i For- vejen besvaret det ved at bestemme, hvad det skulde være for en Virksomhed; (naturligvis en, som var mig behagelig), hvorigjennem jeg var kaldet til at tjene Folket. Egentlig talt spurgte jeg kun mig selv: „Hvorledes skal jeg. der er en saa udmærket Forfatter og har erhvervet mig saa mange gode396 Kundskaber, nu anvende disse til Menneskenes bedste?“ Spørgsmaalet skulde derimod have været stillet saaledes, som. det stod for hin lærde Rabbiner, der havde studeret Talmud i den Grad til Bunden, at han, foruden at have tilegnet sig alle sin Viden- skabs Finesser, endogsaa havde lært alle Bogsta- verne i de hellige Bøger udenad. — Som for hin lærde Rabbiner saaledes ogsaa for mig skulde Spørgsmaalet have stillet sig saaledes: „Hvad skal jeg, der, som en Følge af de ulykkelige Forhold, hvori jeg har befundet mig, i Stedet for at benytte Tiden til at vænne mig til Arbejde, har anvendt mine bedste Læreaar til at studere Grammatik, Geografi, Jura, Poesi, Fortællinger og Romaner, fransk, Klaverspil, filosofiske Theorier og militære Øvelser; hvad skal jeg, der har tilbragt de bedste Aar i mit Liv med ørkesløse og demoraliserende Beskjæftigelser, hvad skal jeg gjøre for, uanset disse tidligere ulykkelige Forhold, at kunne vise Gjengjæld imod de Mennesker, som i al den Tid have født og klædt mig og endnu stadig vedblive at føde og klæde mig?“ Dersom Spørgsmaalet havde stillet sig saaledes. som det nu efter at jeg har angret, stiller sig for mig: „Hvad skal jeg, et saa fordærvet Menneske gjøre?“ — saa vilde ogsaa Svaret let have været fundet: „Fremfor alt sørge for at ernære mig paa en ærlig Maade, d. v. s. lære at leve uden at ligge andre til Byrde, og saa- vel mens jeg lærer dette som efter at have udlært,397 i enhver Henseende bestræbe mig for at være Men- neskene til Nytte baade med Sjæl og Legeme, hvor der maatte blive stillet Fordring til min Hjælp.“ Derfor er det ogsaa at jeg siger, at en af vor Kreds, foruden at ophøre med at lyve overfor sig selv og andre, tillige maa angre, maa udrydde den indgroede Stolthed, som Forestillingen om hans Gaver og Dannelse har opfyldt ham med, saa han i Stedet for at anse sig for en Folkets Velgjører, en af sin Tids første Mænd, der ikke har noget imod at Folket ogsaa nyder godt af hans nyttige Be- stræbelser, bekjender sig at være et i alle Henseender uretfærdigt, fordærvet og ubrugeligt Individ, der idet han ønsker at forbedre sig, ikke fatanserer om de \ elgjerninger han vil yde Folket, men kun er betænkt paa at ophøre med at krænke og for- urette det. Jeg faar ofte Forespørgsler fra forskjellige flinke unge Mennesker, som føle sig tiltrukne af min For- fattervirksomheds negative Retning. „Hvad skulle vi nu gjøre?“ spørge de. „Hvad skulle vi, som er færdige med Universitetet eller en anden Læreanstalt, nu gjøre for at kunne være nyttige i Verden?“ Til ri rods for at de unge Mennesker opkaste dette Spørgsmaal, er de dog allerede i Forvejen i deres Sjæls inderste enige med dem selv om, at den Dannelse, som de have erhvervet, udgjør et over- ordentligt Fortrin for deres Vedkommende, et For- trin, ved Hjælp af hvilket de imidlertid just ønske at tjene Folket. Som en Følge heraf falder det398 dem ikke ind, at underkaste deres saakaldte Dan- nelse en alvorlig Kritik, der maatte vise, hvorvidt de Egenskaber, som de herved have erhvervet, ere gode eller slette. 1 saa Fald vilde de nemlig ufejl- barlig blive tvungne til at fornægte deres Dan- nelse og indse det nødvendige i at begynde Under- visningen forfra, hvad der ogsaa absolut er for- nødent. Naar det ikke vil lykkes dem at besvare Spørgsmaalet, saa er det simpelt hen fordi de ikke stille Spørgsmaalet rigtigt. I Stedet for at sige: „Hvad skal jeg hjælpeløse og unyttige Menneske, der paa Grund af ulykkelige Forhold har spildt mine bedste Læreaar paa et Sjæl og Legeme de- moralisende Studium af den lærde Talmud, hvad skal jeg gjøre for at rette denne Fejl og lære at tjene Menneskene?“ i Stedet herfor sige de:„ Hvor- ledes skal jeg, som et Menneske, der har erhvervet mig saa og saa mange fortræffelige Kundskaber, bære mig ad for at kunne være Menneskene nyt- tig?“ Som en Følge heraf vil et saadant Menneske heller aldrig være i Stand til at besvare Spørgs- maalet om hvad han skal gjøre, tør han beslutter sig til at angre. Det er en Vildfarelse, naar man tror, at det skulde være frygteligt at angre. An- geren har lige saa lidt noget frygteligt ved sig som Sandheden medens de begge ere lige glædelige og frugtbringende. Det gjælder kun om i oprigtig Anger at have

Mod til at se Sandheden lige i Øjnene for at lære, hvorledes ingen, der arbejder i Aandens Tjeneste, hverken besidder eller kan399 besidde særlige Rettigheder eller Fortrin, medens der derimod ikke er Ende paa hans Forpligtelser, ligesom, at Menneskets første og mest ubetingede Forpligtelse bestaar i at deltage i den almene Kamp med Naturen for at opholde saavel sil som andres Liv. Det er just Bevidstheden om denne Menneskets Forpligtelse, som udgjør Kjærnen i det tredje Svar paa Spørgsmaalet om hvad man skal gjøre. Jeg bestræbte mig for ikke at lyve for mig selv, og idet jeg tillige søgte at frigjøre mig for Resterne af den falske Mening jeg tidligere havde næret om min Dannelses og mine Evners Betyd- ning, bestræbte jeg mig for at angre; men under disse Bestræbelser for at finde Løsningen paa Spørgs- maalet, mødte der mig en ny Vanskelighed, idet der tilbød sig saa mange forskjellige Opgaver, at man nødvendigvis behøver en Anvisning paa. hvad det er man egentlig skal gjøre. Ved Hjælp af en dyb og oprigtig Anger over det daarlige Liv jeg hidtil havde ført, lykkedes det mig ogsaa at finde denne Anvisning. „Hvad skal man gjøreV Hvad er det egentlig at man skal gjøre?“ Det er det Spørgsmaal som man hører fra alle Kanter, og som jeg ogsaa selv gjorde, saalænge jeg endnu under Indflydelsen af den høje Mening jeg nærede om mig selv, ikke havde indset, hvorledes det jeg ubetinget først og fremmest havde at gjøre bestod i at føde og klæde mig selv, sørge for Husly og Varme, ligesom at400 hjælpe andre i disse Henseender, noget der saalænge Verden har staaet har udgjort den første og mest ubetingede Forpligtelse for ethvert Menneske. I Sandhed! Hvori end et Menneske vil søge sit Kald, det være sig i at herske over Medmennesker, forsvare sine Landsmænd, forrette Gudstjeneste, belære andre, udfinde Midler til at forøge Livets Behageligheder, opdage nye Love for Verden, iklæde evige Sandheder kunstneriske Former, saa vil dog ethvert fornuftigt Menneskes første og mest ube- tingede Pligt bestaa i at deltage i den almene Kamp med Naturen for at opholde saavel sit som andres Liv. Livet er jo dog det vigtigste for et Menneske, hvorfor man ogsaa inden man tænker paa at forsvare eller belære Folk eller yderligere gjøre dem Livet behageligt, først og fremmest maa være betænkt -paa at sikre dem selve Livet, medens det at man ikke deltager i Kampen eller fortærer andres Møje kun er at tilintetgjøre Livet for andre. At tjene Menneskene paa samme Tid som man be- røver dem Muligheden for at leve, er Vanvid, hvor- for der heller ikke er Mening i den Tale, at man gavner Menneskene, naar det Liv som man fører, øjensynligt er dem til Skade. At et Menneskes Deltagelse i den almene Kamp med Naturen, hvorigjennem han erhverver de nødvendige Midler til Livets Ophold, er hans allerførste og mest ubetingede Forpligtelse, ses ogsaa deraf, at selve Livet har fastslaaet det som en Lov, hvis Overtrædelse uundgaaeligt f^rer Straffen401 med sig i Tilintetgjørelsen af Menneskets fysiske eller aandelige Kraft. Hvis et Menneske, der lever ene, fritager sig for Forpligtelsen til at kæmpe med Naturen, bliver han øjeblikkelig straffet med at hans Legeme sygner hen og gaar til Grunde, Hvis han, idet han fritager sig for denne Forpligtelse, nøder andre til at overtage den, straffes han øjeblikkelig med at hans Fornuftliv gaar til Grunde d. v. s. hans Liv berøves ethvert Spor af sund Fornuft. Kun i denne ene Henseende har et Menneske Mulighed for at tilfredsstille sin Naturs fysiske som aandelige Fornødenheder, hvis man endelig vil dele dem, hvoraf de første i saa Fald gaa ud paa at føde, klæde og skjærme sig og sine, medens de sidste gaa ud paa at gjøre det samme for andre. Enhver som helst anden menneskelig Virksomhed er først da i Sandhed lovlig, naar den har til Hen- sigt at tilfredsstille denne allerførste af et Men- neskes Fornødenheder, af hvis Tilfredsstillelse hele hans Liv afhænger. Jeg var saa fordærvet af det Liv jeg tidligere havde ført, ligesom der her i Verden høres saalidt om hin første og mest ubetingede Lov, som Gud eller Naturen har givet os, at jeg ved Tanken om at skulle efterkomme den, først blev underlig, der- næst ængstelig og tilsidst endogsaa skamfuld til- mode, som om man kunde undres, ængstes eller skamme sig ved at efterkomme en evig og ube- tinget Lov, men ikke ved at overtræde den. I Begyndelsen forekom det mig, som om Sagen 26402 nødvendigvis krævede visse Forberedelser, et vist Fællesskab med andre, der vare af samme An- skuelse, Familiens Samtykke til, at man levede paa Landet; senere forekom det mig generende, at man lige som vilde vise sig for andre ved at give sig af med noget saa fremmed for ens Kreds som legemligt Arbejde, og jeg vidste slet ikke, hvorledes jeg skulde gribe Sagen an. Aldrig saasnart var det imidlertid gaaet op for mig, at der her ikke var Tale om en ny Slags Virksomhed, der krævede særlige For- beredelser, men at hele Opgaven kun bestod i at ombytte en falsk og unaturlig Stilling med en sand og naturlig, og i at komme ud af den Løgn, hvori jeg levede; aldrig saasnart var dette, som sagt, bleven mig klart, før ogsaa alle Vanskelighederne forsvandt. Al Slags Forberedelse eller Venten paa andres Samstemning var her til ingen Nytte,

etter- som der til enhver Tid, i hvilken Stilling jeg end har befunden mig, stadig har været Folk, der have født, klædt og varmet ikke blot dem selv men ogsaa mig, medens jeg overalt og under alle Forhold selv kunde have besørget det saavel for mit eget, som for deres Vedkommende for saavidt min Tid og mine Kræfter havde villet tillade det. Med Hensyn til at føle en falsk Undseelse ved at forrette en uvant og, som det kunde synes nogle, besynderlig Gjerning, var det noget, som heller ikke kunde hænde mig, idet jeg kun vilde have skammet mig ved at fritage mig herfor. Den Anskuelse jeg saaledes var kommen til403 i Forbindelse med dens praktiske Følger, belønnede mig rigeligt for det Mod jeg havde udvist ved ikke at vige tilbage for Fornuftens Fordringer, men roligt tølge den Retning, som de havde anvist mig. Alle disse Spørgsmaal, der tidligere havde fore- kommet mig saa vanskelige og indviklede, viste sig nu at være saa simple og lette, at det ligefrem for- bavsede mig. Paa Spørgsmaalet om, hvad jeg skulde gjøre, laa Svaret straks for Haanden: først og fremmest selv besørge mine Fornødenheder — Temaskinen, Ovnen, Vandet, Klæderne, kort sagt alt, hvad jeg blot var i Stand til at besørge. Idet jeg spurgte mig selv, om det nu ikke vilde tage sig underligt ud overfor Folkene, som tidligere havde udført alt dette, viste det sig, at man kun undrede sig en Ugestid, hvorefter man vilde hfive undret sig, hvis jeg igjen var vendt tilbage til den gamle Orden. Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt det legemlige Arbejde ikke burde organiseres, saa man indbød andre til at tage med ud paa Landet for dér at stifte et Samfund med fælles Ejendom og fælles Jord, viste det sig, at sligt vilde være aldeles overflødigt, eftersom Ar- bejdet, hvor det ikke, som hos Folk der stræbe efter Rigdom, har til Maal at erhverve sig Mulighed for selv at gaa ledig, medens man udnytter andres Møje, men ene og alene er rettet mod at tilfreds- stille et Menneskes Fornødenheder, af sig selv vil drages ud af Byen paa Landet til Jorden, hvor dette Arbejde viser sig at være det glædeligste og 26*404 mest frugtbringende, der gives for et Menneske. — Et Samfund var der ingen Nødvendighed for at danne af den Grund, at det altid falder et Men- neske der arbejder, naturligt at slutte sig til et Samfund af andre Mennesker, der ardejde ligesom han selv. Hvad nu Spørgsmaalet angik, om ikke dette Arbejde vilde optage al min Tid og berøve mig Muligheden for at beskjæftige mig med hin aandelige Virksomhed, der er mig kjær, hvortil jeg er vant, og som jeg i svage Øjeblikke indbilder mig, ikke at være helt uden Betydning for andre, saa blev det besvaret paa en Maade, der kom mig i allerhøjeste Grad uventet. Den Energi, hvormed jeg forrettede min aandelige Virksomhed, tog ikke blot til, idet denne Virksomhed blev befriet for al- skens overflødig Udenomsbeskjæftigelse, men voksede endogsaa gradevist i Overensstemmelse med den legemlige Anstrengelse. — Det viste sig, at naar jeg til legemligt Arbejde anvendte otte Timer eller Halvdelen af Dagen, som jeg tidligere havde tilbragt i en besværlig Kamp for at værge mig imod Kjed- somheden, saa var der endnu otte Timer tilbage, hvoraf jeg efter mine Forhold kun behøvede fem til aandeligt Arbejde; det viste sig, at selv om ogsaa jeg, en yderst frugtbar Forfatter, der i Løbet af næsten firti Aar ikke har bestilt andet end at skrive og har skrevet tre Hundrede trykte Ark, i alle disse firti Aar havde virket fuldstændig i Lig- hed med Folk af den arbejdende Klasse, vilde jeg, uden at regne Vinteraftnerne eller Fridagene,405 hvis jeg blot paa Helligdagene havde skrevet to Sider om Dagen (jeg havde imidlertid ofte skrevet et helt trykt Ark, og vilde altsaa i Løbet af fjorten Aar kunne have skrevet de samme tre hun- drede Ark. *) Det allermærkeligste ved det hele var dog, at jeg gamle Menneske endnu ikke havde været i Stand til at gjøre et saa simpelt Regnestykke, som en syv Aars Dreng kunde have gjort. Et Døgn har 24 Timer: heraf sover man de 8; der bliver altsaa 16 tilbage. Lad et hvilket som helst Menneske, der beskjæftiger sig med aandelig Virksomhed, herpaa anvende fem Timer daglig, og han vil kunne udrette noget ganske utroligt. Hvor bliver saa de øvrige elleve Timer af? Det viste sig, at legemligt Arbejde langt fra at udelukke Muligheden af aandelig Virksomhed eller forringe dens Værd, tværtimod opmuntrer og be- fordrer den. Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt dette legemlige Arbejde ikke vilde berøve mig mange uskyldige Glæder, som Mennesket nu en Gang har Trang til, som Kunstnydelser, Kundskabs- Erhvervelse, Selskabelighed og hvad man i det Hele taget forstaar ved Livets Lykke, viste der sig akkurat *) Som et yderst talende ^ idnesbyrd for ovenstaaende Udsagns Eigtighed kan det anføres, at Fort'sSkrifter i Løbet al de to Aar, der er hengaaet siden nær- værende Artikel saa' Lyset, er bleven forøget med næsten hundrede Ark. O. A.406 lige det modsatte: jo mere Anstrengelse Arbejdet fordrede og jo mere dette nærmede sig til hvad man sædvanlig anser for det allergroveste Bonde- arbejde, desto talrigere vare de Nydelser og Kund- skaber, som jeg opnaaede, desto inderligere og kjærligere det Forhold, hvori jeg kom til Menneskene og desto rigere mit Liv paa Lykke. Med

Hensyn til Spørgsmaalet (et Spørgsmaal, som jeg ofte hører af Folk, der ikke ere helt oprigtige), hvilket Resultat en saadan Draabe i Havet som min personlige Andel i det almene Arbéjde vel kunde bringe, viste Svaret sig at være saa tilfredsstillende, at jeg aldrig havde kunnet vente mig det. Det legemlige Arbejde var aldrig saasnart blevet mig til en Vane, som jeg ikke kunde aflade fra, før jeg øjeblikkelig uden mindste Anstrengelse fra min Side blev befriet for største Delen af de slette, kostbare Vaner og Fornødenheder, som jeg havde havt i min fysiske Lediggangs Periode. Ikke at tale om den Vane at gjøre Dag til Nat og omvendt, Fornødenhederne med Hensyn til Leje, Klæder, ubetinget Renlighed, — noget, som umuligt lader sig forene med legemligt Arbejde, hvorunder det endog undertiden ligefrem virker generende, — men selve Fornødenheden med Hensyn til Føde og dennes Egenskaber blev en helt anden. I Stedet for alt det lækre, fede, raffinerede, komplicerede og krydrede, som jeg tidligere havde sat saa stor Pris paa, var det, som jeg nu behøvede og fandt mest Smag i — simpel og jævn Kost, som Kaal, Grød. Rugbrød og407 Te med et lille Stykke Sukker til at bide af. For- uden Eksemplet, som jeg under Arbejdet daglig havde for Øje, idet jeg kom i nærmere Berøring med den simple Mand, der forstaar at hjælpe sig med lidet, et Eksempel, der var af overordentlig Betydning for mig, havde selve Arbejdet desuden til Følge, at mine Fornødenheder aldeles skiftede Natur, saa min personlige Deltagelse i det almene Arbejde nu ikke længer kun var at ligne ved en Draabe i Havet; og jo mere frugtbringende mit Ar- bejde blev og mine Fordringer til andre som en Følge deraf formindskedes, desto mere opnaaede mit Liv, uden Anstrengelse eller Savn, en saadan Grad at Simpelhed og Naturlighed, som jeg aldrig vilde have vovet at drømme om, uden at efter- komme Loven, der byder Mennesket at arbejde. Det viste sig, at mine allerkostbareste Livsfornøden- heder, som min Ærgjerrigheds Tilfredsstillelse og Adspredelser for Kjedsomhed, ligefrem skreve sig fra Lediggang. Det legemlige Arbejde tillod slet ikke Ærgjerrigheden at komme til Orde, ligesom der heller ikke føltes Trang til at adsprede sig, da Tiden gik paa en behagelig Maade; og naar man saa havde arbejdet sig træt, var en simpel Hvile ved et Glas The med en Bog eller i Samtale med sine nærmeste ulige behageligere end Theater- forestillinger, Kortspil, Koncerter, store Selskaber alle disse Ting, som foruden at være meget kostbare, kun ere nødvendige under Lediggang. Med Hensyn til Spørgsmaalet: om dette uvante408 Arbejde ikke kunde skade min Sundhed, som jeg behøvede for at kunne tjene Menneskene, viste det sig, til Trods for de berømteste Lægers mest be- stemte Paastand, at et anstrengende Arbejde, især i mine Aar, kan have de allerfarligste Følger (hvad kan ellers være bedre end svensk Gymnastik, Mas- sage og lignende kunstige Fremgangsmaader, som skulle erstatte Mennesket de naturlige Betingelser for at bevare sin Sundhed?) viste det sig, at jo mere anstrengt jeg arbejdede, desto kraftigere, liv- ligere, muntrere og bedre (i moralsk Forstand) følte jeg mig. Det viste sig at være aldeles utvivlsomt, at ligesom alle hine den menneskelige Aands kløg- tige Opfindelser: Aviser, Theater, Koncerter. Visiter, Baller, Kortspil, Maanedsskrifter, Romaner kun er et Middel til at holde det aandelige Liv oppe hos dem, der have unddraget sig Livets naturlige Be- tingelser, i Følge hvilke et Menneske er forpligtet til at arbejde og virke for andre, saaledes er ogsaa alle den nemmeskelige Aands kløgtige Opfindelser paa Lægevidenskabens og Sundhedslærens Om- raader med Hensyn til Maden, Vandet, Boligen, Ventilation, Opvarming, Klæder, Lægemidler, Bade- steder, Massage, Gymnastik, elektriske og andre Kure — alle disse fint udspekulerede Ting, kun et Middel til paa en kunstig Maade at opholde Livet i dem, der have unddraget sig de naturlige Betin- gelser, som et arbejdsomt Liv nødvendigvis med- fører for et Menneske. Det viste sig, at alle disse den menneskelige Kløgts Opfindelser for at indrette409 ørkesløse Menneskers Liv paa den behageligste Maade, ere fuldkommen af samme Slags, som de kløgtige Foranstaltninger man vilde træffe, for i et hermetisk tillukket Rum, ad mekanisk Vej at til- vejebringe saadanne Uddunstninger og Planter, i hvis Omgivelser det var sundest at indaande Luften, medens man kun behøvede at lukke et Vindue op. Alle de kløgtige Paafund, som Lægevidenskaben og Sundhedslæren frembyder i de saakaldte bedre Klassers Interesser, er at ligne ved hvad en Maskin- mester, der havde ophedet en Dampkjedel, som ikke var i Gang, og lukket alle Ventilerne, vilde se at finde paa for at Dampkjedlen ikke skulde sprænges. I Stedet for en Uendelighed af indviklede Forholdsregler, hvis Tilvejebringelse have kostet uhyre Møje, i Stedet for alle disse Forlystelser, Bekvemmeligheder, lægevidenskabelige oghygieiniske Forskrifter, behøves der kun ét: at efterkomme den Lov, som Livet foreskriver, gjøre det, som ikke blot er Mennesket, men ogsaa Dyret naturligt: lade den Ladning af Energi, som man har indtaget i Form af Føde, slippe ud igjennem det Arbejde, som man foretager med Musklerne, eller for at

ud- trykke sig mere simpelt: selv erhverve sig sit Brød, ikke spise uden at have arbejdet, eller spise, saa det paa Appetiten maa kjendes, hvormeget man har arbejdet. Da jeg omsider var kommen saavidt, at jeg tydelig havde indset alt dette, kunde jeg ikke båre mig for at le. Efter en lang Række af Tvivl,410 Undersøgelser og Betragtninger var jeg endelig naaet til at indse den vidunderlige Sandhed: at naar et Menneske har Øjne, saa er det for at se med dem, Ører for at høre, Ben for at gaa og Arme og Skuldre for at arbejde; ligesom, at hvis han ikke anvender disse Organer og Lemmer efter deres Bestemmelse, bliver det kun saameget desto værre for ham. — Jeg kom til den Slutning, at det er gaaet os af den priviligerede Klasse ligesom det gik Hingstene, som en af mine Bekjendte havde staaende i sin Stald. I sin Fraværelse havde han givet sin Forvalter, der hverken var Ynder eller Kjender af Heste, Ordre til at tage de bedste af Hingstene hjem fra Marken og sætte dem paa Stald, Forvalteren efterkom Ordren og satte Hingstene ind i Stalden, hvor han fodrede dem rigeligt med Havre og lod dem faa saameget Vand de vilde drikke; men da han var bange for at de kostbare Heste skulde komme noget til, vovede han ikke at betro dem til nogen, og ikke nok med at han aldrig kjørte med dem, lod han dem ikke en Gang komme ud af Stalden i al den Tid Herren var borte. Enden herpaa var, at alle Hestene bleve syge og senere ikke duede til noget. Det er gaaet os paa samme Maade, kun dog med den Forskjel, at da man ikke har noget Middel til at bedrage Heste, maatte man holde dem bundne for at de ikke skulde slippe ud, medens det, der stiller os under ganske lignende unaturlige og fordærvelige Vilkaar, ere Fristelserne, som have taget Magten over os og lænkebundet os paa Hænder og Fødder.411 Samtidig med at indrette Livet paa en iMaade, der er Menneskets fysiske som moralske Natur fuldkomment imod. anspænder man al sin Aands Kraft for at overtyde ham om, at først ved at leve paa denne Maade er man i Stand til at leve et virkeligt Liv. Alt, hvad vi kalde Kultur: vore Viden- skaber, Kunster, Fremskridtene i Retning af at ind- rette Livet saa behageligt som muligt, det er alt- sammen kun Forsøg paa at bedrage Menneskets moralske Fordringer; alt hvad vi kalde Sundhedslære, Lægevidenskab er kun Forsøg paa at bedrage den menneskelige Naturs medfødte Fornødenheder. — Men disse Bedrag have deres Grændser, og vi nærme os dem allerede med stærkeSkridt. „Hvis det menneske- lige Liv virkelig er saaledes at forstaa, saa er dot meget bedre slet ikke at leve,“ siger Schopenhauer’s og Hartman’s Filosofi, som nu for Tiden dominerer og er mest i Mode. „Hvis det er Livet, saa er det bedre slet ikke at leve,“ siger det stadigt voksende Antal af Selvmord imellem de priviligerede Klasser. „Hvis det er Livet, saa vil det ogsaa være bedre for de tilkommende Slægter slet ikke at leve,“ siger Lægevidenskaben og de Kunstgreb den har opfundet for at tilintetgjøre den kvindelige Frugtbarhed. I Biblen hedder det som en Lov, der blev givet Mennesket; „I dit Ansigts Sved skal du æde dit Brød,“ og „med Smerte skal du føde Børn.“ Men „nous avons changé tout 9a,“ som en af Moliére’s Personer siger, efter at have løjet Fanden412 et Øre af om Lægekunsten og paastaaet, at Leveren befinder sig paa venstre Side. Det har vi alt- sammen forandret. Folk har ikke mere nødig at arbejde for at skaffe Føden; det vil altsammen blive besørget ved Hjælp af Maskiner, og Kvinderne behøve heller ikke mere at føde. Lægekunsten an- viser adskillige Midler i dette Øjemed og Folke- mængden er desuden stor nok i Forvejen. I Krapivenski’s Distrikt lever der en pjaltet Bonde, som ikke bestiller andet end at drive om fra Landsby til Landsby. Under den sidste Krig har han været Korn-Opkjøber for en Embedsmand ved Intendanturen. Idet han herved ofte havde Lejlighed til at komme i nærmere Berøring med Embedsmanden og se det behagelige Liv, som denne førte, gik Bonden* fra Forstanden, hvorved hans fikse Ide bestod i, at han ligesom de andre fine Herrer, heller ikke behøvede at arbejde, men blot havde at modtage den Lønning, som tilkom ham i Følge Hs. kejserlige Majestæts Ordre. Denne samme Bonde kalder sig nu: „Hs. Eksellence Krigs- Fyrste Blochin, Krigs-Proviant-Leverandør for alle Stænder“. Han siger om sig selv, at han har „gjennemløbet alle Bangforordningens Klasser“ og efter at have fuldendt sin Militær-Tjeneste har han af Hs. Majestæt Kejseren at erholde en Bank fuld af Penge til sin egen personlige Baadighed, for- uden Klæder, Uniformer, Heste, Ekvipager, Te, Ærter, Betjening og al Slags øvrig Forplejning. Mange finde dette Menneske komisk; paa mig gjør413 derimod hans Vanvids Karakter et ligefrem frygte- ligt Indtryk. Naar man spørger ham, om han ikke har Lyst til at arbejde, svarer han stadig i en stolt Tone: „Nej mange Tak. Det er noget, som nok vil blive besørget af Bønderne.“ Hvis man herpaa indvender, at Bønderne jo ogsaa kan sige, at de ikke vil arbejde, svarer han i den aparte Stil han sædvanlig ynder at betjene sig af: „At arbejde kan ikke falde besværligt for Bønderne, eftersom de er tilstrækkelig indøvede og discipli- nerede. Nu har man jo desuden opfundet Maskiner til at lette Bonden

Arbejdet i Mark og Eng. Han vil saamænd ikke faa det besværligt.“ — Naar man spørger ham, hvad han lever for, svarer han: „For at slaa Tiden ihjel paa bedste Maade.“ Dette Menneske tjener mig altid som et Spejl, hvori jeg ser mig selv og hele den Stand jeg hører til. At alle gjennemløbe alle Rangforordningens Klasser for siden kun at leve for at slaa Tiden ihjel paa bedste Maade og erholde en Bank fuld al Penge til deres personlige Raadighed, medens Bønderne, for hvem det, siden man har opfundet Maskinerne, ikke falder besværligt, besørger alt — det er just Ord til andet Formlen for den Livsanskuelse, som Folk af mine Lige bekjende sig til. Idet vi spørge om, hvad vi egentlig skulle gjøre, spørge vi jo ikke om noget, men paastaa kun, i Lighed med Hs. Ekscellence Krigs-Fyrste Blochin, at vi slet ikke ville foretage os noget, uden at vi dog herved gjøre denne Tilstaaelse med den414 Oprigtighed, som udmærker Hs. Eksellence. Ingen, som blot nøje overvejer sin Stilling, vil falde paa at spørge om, hvad han skal gjøre, da det paa den ene Side viser sig, hvorledes alt, som han be- tjener sig af, er lavet og laves af Menneskehænder, ligesom paa den anden Side at et sundt Menneske aldrig saasnart er vaagnet og har faaet spist, før han straks føler Trang til at arbejde saavel med Armene og Benene, som med Hjernen. For at finde Arbejde og kunne tage fat er det eneste man behøver: ikke at holde sig tilbage, og kun den, der anser det for en Skam at arbejde, som Damen, der bad Gjæsten om ikke at ulejlige sig med selv at aabne Døren, men vente til hun i dette Øjemed fik kaldt paa Tjeneren, kun den kan forelægge sig det Spørgsmaal, hvad han egentlig skal gjøre. Sagen ligger ikke i at udfinde hvad man skal gjøre — der vil altid blive nok at gjøre baade for sig selv og andre — men i at blive den forbryde- riske Livsanskuelse kvit: at man kun spiser og drikker for sin Fornøjelses Skyld, og i Stedet her- for tilegne sig den simple og sanddru Anskuelse, hvormed Arbejderen opvokser og lever: at Men- nesket først og fremmest er en Maskine, der drives med Mad for at arbejde, hvorfor det at spise, uden at arbejde ikke blot er en Skam, en Synd, men ligefrem umuligt, ugudeligt, unaturligt og som en Følge heraf det alier farligste man kan gjøre, en Synd, som den, der medførte Sodoma’s og Go- morra’s Ødelæggelse. Saasnart et Menneske kun415 har tilegnet sig denne Bevidsthed, vil han ogsaa nok finde et Arbejde, som foruden altid at være glædeligt, tillige i alle andre Henseender vil til- fredsstille saavel hans aandelige som legemlige For- nødenheder. For mig stillede Sagen sig saaledes: ethvert Menneskes Dag deler sig efter selve Maaltiderne i fire Dele eller Arbejdstider, som Bønderne kalde det: 1) før Frokosten; 2) fra Frokost til Middag; 3) fra Middag til Midaften og 4) fra Midaften til Aften. Med Hensyn til Virksomheden deler den sig i Følge selve Menneskets Natur ligeledes i fire Slags: 1) Muskelkraftens Virksomhed, hvori Arme, Ben, Skuldre og Ryg tage Del, — det svære Ar- bejde, som faar én til at svede; 2) Fingrenes og Haandledenes Virksomhed, der betinger Færdig- heden i alskens Haandværk; 3) Aandens og Ind- bildningskraftens Virksomhed og 4) Meddelelsens Virksomhed i Samkvem med andre Mennesker. De Goder, som Mennesket nyder Fordel af, kunne ligeledes deles i fire Slags: ethvert Menneske nyder for det første Fordelen af det svære Arbejde, der ydes i Form af Brød, Kjød, Bygninger, Brønde, Damme o. s. v.; for det andet af Haandværk i Form af Klæder, Støvler, Husgeraad o. s. v.; for det tredje af den aandelige Virksomhed i Form af Kunst og Videnskab; og for det fjerde af det givne menneskelige Samkvem. Det forekom mig, som om den allerbedste Ord- ning vilde være, at inddele DagensBeskjæftigelser paa416 en Maade, hvorved alle Menneskets fire forskjellige Evner vekselvis kunde blive ligeligt indøvede, og han selv havde en Mulighed for at medvirke til at frembringe de samme fire Goder, som han nyder Fordelen af, saaledes, at den ene Del af Dagen — den første Arbejdstid — var helliget det svære Arbejde, den anden — den aandelige Virksomhed, den tredje — Haandværk, den fjerde — Samkvem med Mennesker. Det forekommer mig, som om man først efter at have tilvejebragt en saadan Tin- genes Orden, kan haabe, at den falske Arbejdets Fordeling, som nu gjør sig gjældende i Samfundet, maa vige Pladsen for en retfærdig Arbejdets Fordeling, der ikke griber forstyrrende ind i Men- neskets Lykke. Jeg f. Eks. har nu hele mit Liv kun beskjæf- tiget mig med aandeligt Arbejde, og Arbejdets For- deling stillede sig for mit Vedkommende saaledes, at Skriveriet eller det aandelige Arbejde var min specielle Beskjæftigelse, medens alt andet, hvad jeg ellers havde nødig, var noget, som andre skulde besørge. Til Trods for at en saadan Tingenes Ordning skulde synes at maatte være den aller- fordelagtigste, viste den sig tværtimod, ikke at tale om det uretfærdige i den, just at være i høj Grad ufordelagtig. Hele mit Liv har jeg indrettet Dagen, Maal- tidet. Søvnen, Adspredelserne alene efter Tiden for min specielle Beskjæftigelse, udenfor hvilken jeg ikke foretog mig noget bestemt. Følgen heraf var at417 jeg for det første indsnevrede Feltet for mine Iagt- tagelser og Kundskaber, saa jeg ofte ikke blot manglede de

nødvendige Betingelser for at behandle Stoffet, men ofte, naar jeg havde sat mig til Op- gave at skildre Menneskers Liv (Menneskelivet er og bliver dog Hoved-Opgaven for enhver som helst aandelig Virksomhed), følte mig uvidende om et og andet, som jeg tørst maatte lære eller forhøre mig om hos andre, i Reglen betræffende saadanne Ting, som enluer, der ikke udelukkende beskjaøftiger sig med en Specialitet, kan paa sine Fingre; for det andet viste Følgen sig at være den, at jeg ofte satte mig til at skrive uden at føle nogen som helst indre Drift hertil, ligesom der heller ingen var, der egentlig forlangte mine Skrifter, som Skrifter be- tragtet d. v. s. som et Udtryk for mine Tanker, idet kun Redaktionerne havde Brug for mit Navn til Subskriptions-Indbydelser. Jeg søgte at presse saamegei ud af mig, som jeg kunde, undertiden uden Resultat, undertiden med et meget maadeligt Resultat, og jeg var ofte utilfreds og nedslaaet. Nu derimod, efterat jeg er kommen til Erkjendelse al det nødvendige i at beskjæftige mig med legem- ligt Arbejde, saavel af grovere som af lettere Art, viser der sig lige det modsatte: min Tid er op- tagen og til 1 rods tor Arbejdets beskedne Natur, er det ikke desto mindre absolut nyttigt, fornøje- ligt og belærende for mig. Som Følge heraf er jeg ogsaa kun i Stand til at rive mig løs fra dette nyttige og fornøjelige Arbejde for at give mig af i l418 med min specielle Beskjæftigelse, naar Jeg ikke blot føler mig dreven af en indre Trang, men des- uden tydelig ser de ligefremme Fordringer man stiller til mig i Egenskab af Forfatter. Da disse Fordringer imidlertid kun gjælder de gode Sider og som en Følge heraf det nyttige og glædelige i min specielle Virksomhed, viser det sig paany, at hine praktiske Beskjæftigelser, hvilke jeg ligesaa lidt som ethvert andet Menneske kan und- være, langt fra at have grebet forstyrrende ind i min særegne Virksomhed, tværtimod slille sig som en nødvendig Betingelse for at denne kan blive saa god og nyttig og glædelig som mulig. En Fugl er saalédes indrettet, at den nød- vendigvis maa flyve. gaa. hakke og pille med Næbet, følge sit Instinkt, og naar den gjør alt dette, er don tilfreds og lykkelig. Saaledes ogsaa Mennesket: naar han gaar, bevæger sig. løfter noget, slæber noget, arbejder med Fingrene. Øjnene, Ørerne, Tungen, Hjernen, først da er han tilfreds, først da er han — et Menneske. Enhver, der føler sig kaldet til en eller anden Beskjæftigelse, har en naturlig Trang til at tilveje- bringe en saadan Afveksling i Arbejdet, der ligger for ham og kan tilfredsstille saavel hans ydre som hans indre Fornødenheder, en Orden han kun vil tillade sig at forandre i det Tilfælde, at der i hans Indre skulde vaagne en uimodstaaelig Dritt til at hellige sig en ganske særlig Virkomhed, og det lil-419 med viser sig, at nogen virkelig har Brug for denne Virksomhed. Det ligger i selve Arbejdets Natur, at det for at kunne tilfredsstille alle Menneskets Fornøden- heder ligefrem fordrer en Afveksling i Beskjæftigelser, der berøver det alt det byrdefulde og forvandler det til Glæde. Ivun den talske Tro (oo£/.) paa, at Arbejdet er en Forbandelse, har kunnet bringe Menneskene til at fritage sig for en vis Slags Ar- bejde, som de under Navn af Arbejdets Fordeling paanøde andre. Vi have i den Grad vænnet os til vore falske Begreber om Arbejdets Fordeling, at det forekommer os, som om en Skomager, Maskinmester, Forfatter- eller Komponist vil faa det bedre, hvis han fri- tager sig tor det Arbejde, som er Mennesket na- turligt. — Uden dette Misbrug af andres Arbejde, uden denne Overtro paa det glædelige i Lediggang, som nu gjør sig gjældende, vilde der ikke findes én, som for en speciel Beskjæftigelses Skyld vilde tritage sig -for det tysiske Arbejde, der ligefrem er hans Natur nødvendig, saameget mere som et Men- neskes specielle Beskjæftigelse ikke er et Fortrin, hvorved han udmærker sig, men et Offer, som han bringer den indre Drift og sine Medmennesker. En Landsby-Skomager, der river sig løs fra sit vante og fornøjelige Arbejde i Marken for at sætte sig ved Læsten og sy eller lappe Skotøj til sine Naboer, berøver sig knn det ulige behageligere Markarbejde fordi han foruden at holde af at sy 27*420 Støvler tillige véd, at ingen dér i Omegnen kan gjøre det saa godt som han, og at Folk vil være ham taknemmelige for dette Arbejde; men det kunde aldrig falde ham ind at ønske for hele Livet at berøve sig denne fornøjelige Afveksling i Arbejdet. Ligeledes en Landsby-Ældste, en Maskinmester, en Forfatter og en Videnskabsmand. Det er jo kun os med vore fordrejede Begreber, hvem det kan forekomme, som om en Opsynsmand, der af sin Herre er bleven gjort til Markarbejder, eller en Minister, der er bleven forvist til det indre af Landet med Forbud mod at tage Ophold i Stæderne, er bleven straffede eller tilføjede noget ondt. I Virkeligheden har man bevist dem en ligefrem Velgjernimg, idet man giver dem Lejlighed til at ombytte deres vanskelige specielle Beskjæftigelser med et ulige behageligere afvekslende Arbejde. Under naturlige Forhold er det ogsaa ganske ander- ledes. Jeg kjender et saadant Samfund, hvis Med- lemmer selv besørge alle deres Fornødenheder. Et af Medlemmerne, der var i Besiddelse af større Dannelse end de andre, havde det Hverv at læse for dem om Aftenen, hvorpaa han

stadig maatte forberede sig i Løbet af Dagen. Han gjorde det med Fornøjelse, idet han følte, at han herved foruden at være de andre til Nytte, tillige gjorde noget, som virkelig var godt. Den udelukkende aandelige Beskjæftigelse havde imidlertid til Følge, at hans Kræfter toge af, ligesom hans Sundhed begyndte at lide. Det gjorde de andre Medlemmer421 ondt for ham, og de bade ham heller gaa ud og arbejde i Marken. Saasnart man betragter Arbejde som det, der giver Livet Indhold og fylder det med Glæde, vil ogsaa selve Livets egentlige Grundlag altid vise sig at bestaa i en stadig Kamp med Naturen, der igjen bestaar i Arbejde under forskjellige Former, som Landbrug, Haandværk, aandelig Virksomhed og Samkvem med Mennesker. I Tilfælde af at man unddrager sig en eller flere Arter af dette Arbejde for en speciel Beskjæftigelses Skyld, vil den der helliger sig hertil, kun i Sandhed være i Stand til at udfylde sin Bestemmelse, hvis han med Kjærlig- hed til Sagen og Bevidstheden om at kunne fremme den bedre end andre, ofrer sin personlige Fordel for at tilfredsstille de Fordringer, som hans Samtid umiddelbart stiller til ham. Kun en saadan Anskuelse af Arbejdet, tillige- med den naturlige Arbejdets Fordeling, som den nødvendigvis medfører, vil være i Stand til saavel at tilintetgjøre den Forbandelse, man sædvanligvis forbinder med Forestillingen om Arbejde, som at gjøre det glædeligt under en hvilken som helst Form, hvori det maatte fremtræde, idet et Menneske paa denne Maade enten vil komme til at udføre et ubetinget nyttigt og glædeligt Arbejde, der ikke overstiger hans Kræfter, eller i Tilfæfde af at det skulde falde i hans Lod at løse en vanskeligere og ganske særlig Opgave, da med Bevidstheden om det Offer han herved bringer for sit og andres Vel.422 Den bestaaendo Arbejdets Fordeling er imidler- tid „mere fordelagtig". Men for hvem? Jo flere Støvler og Stoffer man kan faa færdige i den kortest mulige Tid, desto fordelagtigere. Men hvem er det, der skal lave disse Støvler og Stoffer? Folk, der igjennem hele Slægter ikke har bestilt andet end at lave Knappenaalshoveder. Hvorledes kan saa dette Arbejde være fordelagtigere for Folk? Hvis Spørgsmaalet drejer sig om at lave saa mange Støvler og Stoffer som muligt, saa er det en anden Sag; men Spørgsmaalet drejer sig jo om Men- neskene og deres Vel. Menneskenes Vel bestaar i Livet, og Livet bestaar i Arbejde, hvorledes skal saa Nødvendigheden af at maatte forrette et kval- fuldt og undertrykkende Arbejde kunne være „for- delagtigere" for Mennesker? Det fordelagtigste for alle Mennesker bestaar uden Tvivl kun i et og det samme, som jeg for mit Vedkommende ogsaa ønsker mig: at opnaa saameget som muligt af hvad der tjener til mit sande Vel og at kunne tilfredsstille saavel Samvittighedens som Fornuftens Fordringer, saavel de legemlige som de aandelige Fornødenheder, der ere nedlagte i mig. Jeg havde imidlertid ind- set, at inden der ktinde være Tale om at opnaa noget af alt dette, maatte jeg først se at blive hel- bredet for den vanvittige Anskuelse, som jeg delte med den gale Bonde fra Krapi'venski, at nogle Mennesker ikke have nødig at arbejde, da det er noget, som andre vil besørge. Efterat have indset dette, overtydede jeg mig dernæst om, at det Ar-423 bejde, hvorved man tilfredsstiller sine Fornøden- heder. af sig selv deler sig i forskjellige Slags, hvoraf hver enkelt har sin særlige Tiltræknings- kraft, medens det er saa langt fra at den ene virker besværende paa den anden, at de tværtimod gjensidig tjene som en Art Hvile. Denne Inddeling af Arbejdet i fire forskjellige Slags, der svare til de fire Arbejdstider, hvoraf Dagen bestaar, er kun. et simpelt Forsøg som jeg har gjort og fremdeles gjør paa at tilfredsstille mine Fornødenheder i Livet, nden i mindste Maade at ville opstille denne Inddeling som Norm eller mene, at Spørgsmaalet herved skulde være blot nogen- lunde fyldestgjørende besvaret. Med Hensyn til selve Spørgsmaalet om hvad man skal gjøre, besvarer jeg det for mit Vedkom- mende paa følgende Maade: For det første: ikke lyve for sig selv. hvor langt den Vej, man følger i Livet end maatte be- finde sig at væie fra den rette Vej, som Fornuften anviser én. For det andet: give Afkald paa Bevidstheden om det berettigede i ens Stilling, Forrettigheder og Fortrin overfor andre og tilstaa sin Uret. For det tredje: fuldkomme hin evige, ubetin- gede Lov, som er givet Mennesket: uden at undse sig for noget som helst Slags Arbejde, med Liv og Sjæl at kjæmpe med Naturen for at opholde sit eget og andre Menneskers Liv. 424 Om Arbejde og Luksus. Skjøndt jeg egentlig nu er færdig, idet jeg har taaet sagt hvad jeg vilde mig selv betræffende, kan jeg dog ikke betvinge Ønsket om tillige at sige et Par Ord, som ogsaa andre kunne tage sig til Ind- tægt, idet jeg underkaster de Slutninger, jeg er kommen til, nogle almene Betragtninger. Jeg ønsker navnlig at udvikle, hvorfor jeg antager at en stor Del af min Kreds nødvendigvis vil komme til at dele Anskuelse med mig. og hvad Følgen vil blive, hvis dette ogsaa kun viser sig at være Tilfældet for ganske enkeltes Vedkommende. Saafremt Folk af min Klasse eller Kaste al- vorlig ville betænke deres Stilling, kan jeg ikke forestille mig andet end at de maa forfærdes. De yngre, der endnu jage efter Lykken maa forfærdes over det

jammerlige Liv de føre, og som under Forhold, der Aar for Aar blive værre, aabenbart maa have deres Undergang til Følge; samvittigheds- fulde Mennesker maa forfærdes over den Haard-425 hjertethed og Lovløshed, der gjør sig gjældende i deres Liv, og frygtsomme Folk — over det fare- fulde i deres Stilling. V o r t L i v s U l y k k e b e s t a a r i, a t h v o r m e g e t vi rige Folk ved Hjælp af vore Kunster og Viden- skaber end bestræbe os for at forbedre og støtte den falske Retning, vi ere slaaede ind paa, saa bliver dog det Liv, som vi føre, med hvert Aar mere og mere svækket, sygeligt og kvalfuldt; og ligesom Antallet af Selvmord og Trangen til ikke at føde Børn vokser Aar for Aar i Lighed med den Tomhed, som vi føle, saaledes svækkes ogsaa selve Standen Slægt for Slægt. At Fejlen her ikke er at søge i Retning af at forøge Livets Bekvemme- ligheder og Behageligheder, i alskens Kure og Midler til paa en kunstig Maade at forbedre Synet, Hørelsen eller Appetiten, i falske Tænder, Parykker, Indaandinger, Massage o. s. v., — er klart som Dagen. At Folk, der ikke nyde Fordelen af alle disse Forbedringer, ere ulige kraftigere og sundere end de, sqm trænge til dem, er en saadan Kjendsgjer- ning, at man endogsaa i Bladene kan læse Reklamer for Mavepulvere med Overskrift „Blessings for the poor“, hvori det hedder, at det kun er fattige, som nyde Velsignelsen af at besidde en regelmæssig Fordøjelse, medens rige Folk behøve Hjælpemidler, hvoriblandt disse Pulvere. Under saadanne Forhold kan det kun lidt hjælpe at ty til Forlystelser, Komfort eller Pulvere, som om sligt skulde kunne være i426 Stand til at raade Bod paa Sagen; det eneste virksomme Middel hertil, er at forandre Levevis. H v o r l i d t d e t L i v , s o m v i f ø r e , e r i O v e r e n s t e m m e l s e m e d S a m v i t t i g h e d e n s Fordringer, ses allerbedst af den Omstændighed, at hvormeget vi end bestræbe os for i vore egne Øjne at rense os imod Beskyldningen for at have sveget Menneskehedens Sag, saa falde dog alle vore Beviser og Udflugter til Jorden overfor den aabenbare Kjendsgjerning, at der i vor umiddelbare Nærhed daglig omkommer Masser af Mennesker paa Grund af Overanstrengelse og af Mangel paa Eksistens-Midler, medens vi selv for at finde Midler til Adspredelse ikke blot berøve dem Frugten af deres Arbejde, men tillige Muligheden for at kunne eksistere. Som Følge heraf kan Samvittigheden, hvor der da overhovedet er blot en lille Rest til- bage af den, hellerikke lade Folk af vor Samfunds- kreds i Ro, men forgifter os alle de Bekvemmelig- heder og Behageligheder i Livet, som vi skylde disse vore Brødre, der for vor Skyld maa lide og gaa til Grunde. Enhver, som kun har en lille Smule Ære i Livet, føler dette; hvor gjerne han end vilde se at glemme det, er han dog ikke i Stand dertil. Ingen af de Bevisførelser, som den videnskabe- lige Videnskab eller Kunsten for Kunstens egen Skyld stadig udtænke for i denne Henseende at retfærdiggjøre Menneskene, taale at komme ind under den sunde Fornults Belysning. Ingen som427 helst nye Paafund ville være i Stand til at berolige den menneskelige Samvittighed, der kun kan lade sig berolige ved en forandret Levevis, hvorved man ikke mere hverken har Anledning eller er tvungen til at skulle retfærdiggjøre sig. Der er to Hensyn, som sent eller tidlig maa bringe Folk af de rige Klasser til at indse Nød- vendigheden at at skifte Levevis; Hensynet til det personlige Vel, som enhver af dem ønsker baade for sig og sine og Hensynet til Ønsket om at til- fredsstille Samvittighedens Fordringer; men da hverken det ene eller det andet er til at opnaa ad den én Gang indslagne Vej, er der ikke anuet for end at det maa komme til en Forandring i Levevis, hvorved saavel Hensynet til det per- sonlige Vel, som til at Samvittighedens Fordringer kan ske Fyldest, en Forandring, som kun kan gaa ud paa, at man ophører med at bedrage, at man angrer og tilstaar, at Arbejdet langt fra at være en Forbandelse, der hviler over Livet, just er dets egentlige, glædelige Opgave. „Men hvad skal det føre til,“ indvender man, ‚dersom jeg nu ogsaa ti, otte eller fem Timer i Døgnet vil beskjæftige mig med legemligt Arbejde, som tusinder af Almuesfolk med Fornøjelse ville overtage for den Betaling, som jeg er i Stand til at byde dem?“ Den ligefremme, simple Følge heraf vil for det første være, at man vil føle sig livligere, raskere, kvikkere og bedre, samt at man vil lære det virke-428 lige Liv at kjende, for hvilket man tidligere er krøben i Skjul eller som har været skjult for én. Dernæst vil Følgen være, at Samvittigheden, for saavidt man overhovedet har en, langt fra at komme til at lide, som den nu lider ved Synet af Men- neskers Arbejde, hvis Betydning man stadig i Følge Ubekjendskabet hermed enten overdriver eller for- ringer, tværtimod idelig vil være opfyldt af den glade Bevidsthed om, hvorledes man Dag for Dag mere og mere tilfredsstiller dens Fordringer, mere og mere kommer ud af den græsselige Stilling, hvori det ondes Overmagt i Livet har bragt én, og som ikke engang tillader at gjøre Mennesker godt. Man vil føle Glæden over at kunne leve et frit Liv med Mulighed for at kunne gjøre godt, idet man herved hugger et Vindu i den Mur, som skiller os fra Livet, og frembringer en Lysning fra den mo- ralske Verden, som hidtil har været

lukket for én. „Men det vilde dog være komisk,“ hedder det sædvanligt, „om Folk af vore Lige, med alle de alvorlige og dybtgaaende filosofiske, lærde, politiske, æsthetiske, kirkelige, økonomiske Spørgsmaal, der foreligge til vor Besvarelse, om vi Ministre, Sena- torer, Akademikere, Professorer og Kunstnere, hvis Tid er saa kostbar for andre, at Folk allerede ere lykkelige, naar man vil ofre dem et Kvarter, om vi nu vilde spilde denne vor kostbare Tid paa — Gud maa vide hvad! — paa at børste vore Støvler, vaske vore Skjorter, grave Kartofler, eller fodre vore Høns og Køer, kort sagt paa Ting, som ikke429 blot vor Gaardskarl og Kokkepige, men tusinder af Mennesker, som ikke noksom vide at skatte vor kostbare Tid, med Glæde vilde besørge for os.“ Men hvorfor klæde vi os da selv af og paa, vaske og kæmme os, hvorfor byde vi da Damerne og vore Gjæster Stole, aabne og lukke Døre, hjælpe hinanden til Vogns og foretage os hundrede lig- nende Ting, som tidligere vore Trælle have be- sørget for os? Fordi vi finde, at det bør være saaledes, at det er noget, som ens Menneskeværdig- hed fordrer af én, fordi vi fmde, at det er vor Pligt og Skyldighed. Det samme er Tilfældet med det legemlige Arbejde. Et Menneskes Værdighed, hans helligste Pligt og Skyldighed bestaar i at bruge sine Hænder og Fødder, til det, han har faaet dem til, og den Føde, han indtager, til et Arbejde, som igjen frembringer denne Føde; men ikke i at lade dem visne, ikke i blot at vaske og pudse dem eller bruge dem til at tylle sig med Mad og Drikke eller stikke sig en Cigaret i Munden. Det er den Betydning, det legemlige Arbejde har for ethvert Menneske i ethvert Samfund. I vort Samfund, hvor Bestræbelserne for at unddrage sig denne Naturlov ere blevne til en hel Stands Ulykke, faar det legem- lige Arbejde endnu en hel anden Betydning, nem- lig Betydningen af en Prædiken, en Virksomhed, der skal afværge de frygtelige Ulykker, som true Menneskeheden. At sige, at det ikke skulde lønne sig for et dannet Menneske, at beskjæftige sig med noget saa underordnet som fysisk Arbejde, er det430 samme, som om man under Opbyggelsen af en Kirke vilde sige: „Hvad har det vel at betyde, om en enkelt Sten ogsaa kommer til at ligge nøjagtig som den skal?“ Betingelsen for at selv de største Gjerninger skulle lykkes, er jo netop, at de fuld- kommes paa en saa stille, ubemærket og simpel Maade som muligt. Man kan hverken pløje, bygge, vogte Kvæg, eller tænke under stærk Belysning eller i larmende og pragtfulde Omgivelser. Store Gjerninger ere altid af en stille og beskeden Natur, saaledes ogsaa den betydningsfuldeste af alle be- tydningsfulde Opgaver, der er stillet os: at fmde Løsningen paa alle de frygtelige Modsigelser, hvori vi leve. Gjerningerne, som skulle hjælpe os til at komme ud af alle disse Modsigelser, ere just disse beskedne, ubemærkede, tilsyneladende komiske Be- skjæftigelser, — at hjælpe sig selv, forrette legem- ligt Arbejde om muligt ikke blot for sig selv alene men ogsaa for andre — Gjerninger, der forestaa os Folk af de l ige Klasser, saafremt vi kunne indse det ulykkelige skamløse og farefulde i den Stilling, hvori vi ere komne. Hvad det nu vil føre til, om jeg og en halv Snes andre ikke ville forsmaa at beskjæftige os med Arbejde, men anse det for noget, der er nød- vendigt saavel til vor personlige Lykke, som ogsaa til en Beroligelse for vor Samvittighed? Det vil føre til, at der i det mindste vil være en halv Snes Mennesker, som uden at komme i Sammenstød med nogen, uden noget Tryk hverken fra Regje-431 ringens eller de revolutionæres Side, for deres eget Vedkommende ville finde Løsningen paa hint frygte- lige Spørgsmaal, der uafladelig beskjæftiger hele Verden, medens det deler Menneskeheden i to fjendt- lige Lejre, en Løsning, der vil hjælpe dem til saa- vel at føre et bedre Liv, som til at berolige deres Samvittighed. Og ikke nok hermed, men det Eksempel, de herved afgive, vil lære andre al indse, hvorledes den Lykke, som de søge overalt, befinder sig i deres umiddelbare Nærhed, hvorledes de til syneladende mest indviklede Modsigelser, hvoraf Livet er saa fuldt, lade sig hæve paa den simpleste og naturligste Maade, og hvorledes man i Stedet for at frygte de Mennesker, som omgive én, skal nærme sig til dem og elske dem. Med Hensyn til det tilsyneladende, uopløselige, økonomiske og sociale Spørgsmaal gjentager sig i Grunden kun Historien med Skrinet i Krylov’s Fabel, idet Skrinet lod sig aabne simpelt og lige- fremt som ethvert andet Skin, medens Teknikeren var nær ved at spekulere sig gal over at udfinde en kunstig Maade at aabne det paa. Man indretter sig „sit eget“ Bibliothek, „sit eget“ Billedgalleri, „sin egen“ Lejlighed, „sin egen“ Garderobe, erhverver sig „sin egen“ Kapital, hvor- for man kjøber alt, hvad man behøver, og idet man tager alle disse indbildte Ejendele for virkelige, ender det tilsidst med, at man rent mister Evnen til at adskille imellem: hvad der virkelig tilhører en, hvad man virkelig har Mulighed for at udvikle,432 hvad der tjener en og idelig forbliver i ens Magt, og: hvad der umuligt kan tilhøre en, hvorledes man end kalder det, og umuligt kan være Gjenstand for ens Virksomhed. Ordene, hvoraf vi betjene os, have sædvanlig en klar Betydning, saalænge vi ikke selv forsætlig tillægge dem en falsk Mening. Hvad

betyder saaledes Ordet Ejendom? Ejendom betyder det, som er givet én, som udelukkende tilhører én selv, det, hvormed man bestandig kan gjøre lige hvad man vil, som ingen er i Stand til at berøve én, som forbliver éns eget saalænge man lever, og som man derfor er for- pligtet til at benytte, udvikle og forbedre saavidt muligt. Men en saadan Ejendom kan dog vel for ethvert Menneske kun være — ham selv. Hvad vil altsaa blive Følgen af, at en halv Snes Mennesker ville give sig til at pløje, hugge Brænde, sy Støvler — ikke af Nød, men med Be- vidstheden om, at Mennesket bør arbejde, og at jo mere han arbejder, desto bedre vil det være for ham? Følgen heraf vil blive, at en halv Snes eller maaske kun en enkelt viser Menneskene, hvorledes det frygtelige onde, hvorunder de lide, hverken er en skjæbnesvanger Lov, Guds Vilje, eller en eller anden historisk Nødvendighed, men en Overtro, der langt fra at være indgroet eller uovervindelig kun er midlertidig og let at besejre, saa man blot be- høver at ophøre med at hengive sig til den, som433 til Troen paa Afguder, for straks at befries for den og tilintetgjøre den som et luftigt Spindelvæv. Et Menneske, hvis Liv er optaget af Arbejde, og som har erfaret den Nydelse Hvilen frem- byder, vil saaledes ikke føle Trang til at indrette sig en stor og rigt møbleret Lejlighed, holde for- skjellige Sæt smukke Klæder, et rigt besat Bord, vil ikke føle Trang hverken til at skifte Opholds- sted eller til at søge Adspredelser. Navnlig vil den, for hvem Arbejdet stiller sig som hans Livs Opgave og Glæde, aldrig søge at finde Midler til at lette sig dette Arbejde paa andres Bekostning. Tværtimod; jo mere Færdighed og Udholdenhed han opnaar, desto mere vil han ogsaa bestræbe sig for at udvide Kredsen for sin Virksomhed. Ligeledes vil et Menneske, der søger Livets Indhold i Arbejde og ikke i dettes Resultater med Hensyn til Erhvervelsen af personlig Ejendom, heller aldrig gjøre sig Bekymringer angaaende Redskaberne, hvoraf han benytter sig til sit Arbejde. Selv om han ogsaa stadig søger at vælge de mest praktiske hertil, vil Arbejdet dog yde ham den samme Til- fredsstillelse og Hvile, hvis han skulde være hen- vist til at maatte hjælpe sig med de mest uprak- tiske. Hvis der haves en Dampplov, vil han pløje med den, hvis ikke, tager han til Takke med en hvilken som helst anden Slags Plov, da han under- ethvert givet Forhold vil vide at naa Maalet, som han har sat sig: at tilbringe Livet med et Arbejde, hvorved han er saavel sig selv som andre nyttig,434 hvad tillige vil gjøre, at han altid vil føle sig fuld- kommen tilfredsstillet. Et saadant Menneskes Liv vil baade med Hensyn til ydre og indre Betingelser være afgjort lykkeligere end dens, hvis hele Liv kun er ofret til Erhvervelsen af personlig Ejendom. Hvad de ydre Betingelser angaar, vil han saaledes aldrig kunne komme til at lide Nød, da hans Lyst til at arbejde, i Lighed med Vandets Kraft, som man benytter til at sætte en Mølle i Gang, altid vil foranledige Menneskene til saavel at gjøre sig hans Arbejde saa nyttigt som muligt, som til at sikre ham hans materielle Eksistens, hvad der ikke falder dem ind overfor Folk. som kun have Er- hvervelsen af personlig Ejendom for Øje. Med Hensyn til de indre Betingelser vil han ligeledes altid være lykkeligere end den,' som kun stræber etter personlig Ejendom, idet denne dog aldrig vil naa sine Ønskers Maal, medens han, selv gammel og svag, døende, som det hedder i Ordsproget, med Bastnaalen*) i Haanden, stadig vil tøle sig fuldkommen tilfredsstillet, stadig vil tinde Kjærlig- hed og Medfølelse hos andre Mennesker. Hvad vil saa Følgen blive at at nogle sæie, halvgale Mennesker ville give sig til at pløje, sy Støvler o. s. v., i Stedet for at ryge Cigaretter, spille :;) En Trænaal med en Jernkrog paa Enden, hvorat Bønderne benvtte sig til at flette Bastsko. O. A. m435 Vint*) og tage fra det ene Sted til det andet for at slaa Kjedsoniheden ihjel i Løbet af de ti Timer, som enhver aandelig Arbejder har fri om Dagen? Følgen heraf vil blive, at disse halvgale Mennesker ville vise i Gjerningen, hvorledes hin indbildte per- sonlige Ejendom, for hvis Skyld Menneskene pine og plage saavel sig selv som hverandre indbyrdes, langt fra at være en nødvendig Betingelse for at opnaa den Lykke i Livet, som de eftertragte, tvært- imod kun er en Overtro, som hindrer dem fra at komme i Besiddelse af Lykken: hvorledes det, der udgjør éns virkelige personlige Ejendom, kun er: ens eget Hoved, ens egne Arme og Ben, og hvor- ledes man, for til sand Fordel og Glæde at kunne udnytte denne ens virkelige personlige Ejendom, først maa frigjøre sig for den falske Forestilling om personlig Ejendom uden for éns Legeme, hvor- paa man nu spilder sit Livs bedste Kræfter. Følgen vil blive, at disse Mennesker ville vise, hvorledes man først, idet man ophører at tro paa en indbildt personlig Ejendom, vil være i Stand til at dyrke sin virkelige personlige Ejendom, sine Evner, sit Legeme saaledes, at de ville skjænke Frugt i hundred- fold og en Lykke, som man ikke aner; hvorledes man først da vil blive et saadant nyttigt, stærkt og godt Menneske, der i hvilken Stilling det end befinder sig, overalt véd at finde sig til Rette, over- *) Et Spil, som bet>taar i en Kombination at Whist og Lhombre. O. A. 28*436 alt viser sig som en Broder for enhver,

medens alle forstaa ham, trænge til ham, og holde at ham. Synet af en eller flere af disse halvgale vil endelig bringe Folk til at indse, hvad de maa gjøre tor at løse den frygtelige Knude, hvori Overtroen paa per- sonlig Ejendom holder dem fangen, for at komme ud af den frygtelige Stilling, som nu faar dem til at stønne i Kor, idet de ikke ere i Stand til at øjne en Udvej. „Men hvad er vel den enkelte i Stand fil at udrette lige overfor en Mængde Mennesker, som langt fra at dele hans Anskuelser tværtimod er af en hel anden Mening?“ hører man ofte Folk sige. Der kan imidlertid vanskelig tænkes en Indvending, som bedre end den anførte godtgjør det talske i deres Stilling, som fremkomme med den. Hvem har vel ikke hørt Tale om Burlåkerne, som slæbe Skibe og Pramme langs adVolga'en? Skulde man virkelig kunne tænke sig en Burlåk, som var dum nok til ikke at ville trække i Selen, blot fordi han alene ikke er stærk nok til at slæbe Skibet op imod Strømmen? Enhver, som foruden Retten til at føre et dyrisk Liv — spise og sove — tillige er sig bevidst at have en eller anden menneskelig For- pligtelse, véd meget godt, hvori den bestaar. Saa- ledes ogsaa Burlåken, der har Selen paa. Han véd overmaade godt, at han kun har at stemme Brystet imod og gaa i den angivne Retning. Kun naar han kaster Selen, vil han spørge sig seh: hvad han skal gjøre. Hvad der her er sagt om437 Burlåkerne, gjælder ikke blot om dem og lignende Folk, der arbejde i Fællesskab, men om hele Men- neskeheden. Enhver af os har kun at blive i Selen og virke i den Retning, som Formanden anviser. For at Retningen altid kan være en og den samme, ere Menneskene blevne begavede med Fornnft, som i mer eller mindre Grad hjælper enhver af dem til at indse det samme. Ens Omgivelsers Liv, ens egen Samvittighed, alt, hvori Menneskene have lagt deres højeste Kløgt for Dagen, angiver saa tydeligt den Vej man skal gaa, at kun den, som ikke vil arbejde, kan sige, at han ikke ser den. Hvad er saa Følgen heraf? At en eller to begynde at tage fat; en tredje, som ser det, følger efter, hvorpaa de bedre af Folket, som efterhaanden ligeledes komme til, med forenede Kræfter ville arbejde saalænge paa Sagen, at den endelig kommer i Gang, hvorved selv saa- danne, som ikke engang forstaa, hvorom det hele drejer sig, ville blive opmuntrede til at tage Haand i med. I Begyndelsen vil deres Tal, som med fuld Bevidsthed arbejde paa at efterkomme Guds Lov, blive forøget med saadanne, der halvt bevidst halvt i Tillid til andre, gjøre det samme; senere vil der komme endnu flere til, som i blind Tro paa deres Førere antage den samme Lære, og naar endelig største Delen af Menneskehæen er vunden for Sagen og med fuld Bevidsthed arbejder hen til det fælles Maal, da vil ogsaa hint Omslag fuld- kommes, hvorefter Menneskene ville ophøre med at438 styrte sig selv i Fordærvelse og ville finde Vejen til Lykken. Tiden, naar dette vil ske, er ikke fjern. Det vil ske, naar Folk af vor Kreds, efterfulgt af det store Flertal, ikke mere antager, at det er en Skam at gaa til Gjæst i et Par Støvler, som man selv har syet, medens det ikke er en Skam at gaa med Kalosker paa forbi Folk, som slet ikke har noget at tage paa Fødderne; at det er en Skam, ikke at kunne fransk eller ikke at kunne tale med om det allersidste nyt, medens det ikke er en Skam at spise Brød. uden at vide, hvorledes det skal bages; at det er en Skam ikke at gaa fint klædt, medens det ikke er en Skam at vise ved stadig at, gaa fint klædt, at man ingenting bestiller; at det er en Skam at have snavsede Hænder, medens det ikke er en Skam at Hænderne ere fine og bløde og ikke haardhudede. Alt dette vil ske, naar den offentlige Mening fordrer det, hvad den vil gjøre, saasnart Men- neskene ophøre med at give efter for de Fristelser, som nu holde Sandheden skjult for dem. Endnu i min Tid er der i denne Henseende sket store Forandringer, som alle have havt deres Grund i de Omslag, der imidlertid have gjort sig gjældende i den offentlige Mening. Jeg kan endnu mindes, hvorledes rige Folk ansaa det tor en Skam at kjøre ud med mindre end fire Fleste tor Vognen og to Lakajer: en paa Bukken og en paa Bagsædet, hvorledes det ansaas for en Skam ikke at have439 en Tjener eller Stuepige til at klæde sig af og paa o. s. v.; og pludselig viser det sig at være en Skam ikke selv at klæde sig af og paa, ligesom at kjøre med Lakajer for og bag. Alle disse Forandringer skyldes den offentlige Mening, og enhver, som blot vil bruge sin Øjne, kan ikke undlade at se de For- andringer, som i denne Henseende ere i Gjære. Aldrig saasnart havde Fristelserne, som Liv- egenskabet medførte og hvorpaa det støttede sig, for fem og tyve Aar siden ophørt at gjøre sig gjæl- dende, før ogsaa den offentlige Mening med Hensyn til hvad der fortjener Ros eller Dadel straks for- andredes og Livet selv tog en hel anden Retning. Det samme vil ogsaa være Tilfældet, saasnart den Magt, som Pengene udøve over Menneskene, op- hører at gjøre sig gjældende. Det Omslag, der i denne Henseende allerede er foregaaet i den offent- lige Mening er saa iøjnefaldende, at enhver, som kun ser nøjere til, ikke kan undlade at bemærke det. Fristelserne, der hidtil have rejst sig som en Mur imellem Menneskene og Sandheden, er nu kun som et tyndt Flor, der ikke mere kan

forhindre den I at skinne igjennem. Blot et nogenlunde dannet Menneske i vor Tid alvorligt vil overveje Følgerne af den Livsanskuelse, hvortil han bekjender sig, maa han nødvendigvis komme til at indse, hvorledes alle de Begreber om, hvad der er godt eller slet, hvad der fortjener Ros eller Dadel, der i Følge Inertien tjener ham som en Rettesnor her i Livet, staa i ligefrem Modsigelse med hans Livs-440 anskuelse. Hvis han blot er i Stand til for et Øjeblik at fornægte det Liv, som han i Følge Inertien fører, og bedømme det i Overensstemmelse med de ligefremme Følger af hans Livsanskuelse, kan han umulig andet end forfærdes over den Ret- ning, hans Liv har taget. Lad os til Eksempel tage en ung Mand af den rige Klasse. Anskuelserne, der gjøre sig gjældende hos hans Omgivelser, ere ligegyldige, da det kun kommer an paa. at han er ung, idet Ungdommen væsentlig er i Besiddelse af Energi, medens Selv- bevidstheden endnu ikke er kommen til Klarhed. Ethvert bravt ungt Menneske anser det saa- ledes for en Skam, ikke at være gamle Folk eller Børn behjælpelig, ligesom, at udsætte et andet Menneske for Livsfare, medens han selv undflyr den. Enhver finder det skammeligt og oprørende, at bære sig ad som Kirgiserne under en Storm, der sende Konerne ud for at holde paa Teltene, medens Mændene selv sidde inden Døre og drikke Kumys. Man anser det for en Skam, at lade den svagere arbejde for sig, og for en endnu større Skam, at den stærke ombord paa et Skib, som brænder, støder de svage til Side for selv at slippe først ned i Redningsbaaden, medens han overlader de andre til deres Skjæbne, o. s. v. o. s. v. Ethvert bravt ungt Menneske anser sligt for en Sk^m, og medens han i ganske enkelte Tilfælde ikke for nogen Pris vil tillade sig at gjøre noget af den Art, vrimler Livet til daglig Brug af lig-441 nende og endnu værre Ting, som han idelig gjør sig skyldig i, uden at se det for Fristelserne, der have lagt ham et Slør for Øjnene. Det er den offentlige Mening, som skal indføre et nyt Blik paa Tingene, og hvis der i denne Hen- seende allerede spores betydelige Fremskridt, er det navnlig som en Følge af den stigende Ind- flydelse, som Kvinden i vor Tid udøver. 442 Til Kvinden. Det hedder i Skriften, at Manden skal arbejde og Kvinden føde Børn; men skjøndt vi i vor høje Visdom avons changé tont ga, saa er og bliver det dog en Lov, der ligesaa lidt kan rokkes, som Leveren kan skifte Plads, og enhver, som gjør Brud paa denne Lov, bliver uundgaaelig straffet med Døden. Herved gjør der sig kun den Forskjel gjæl- dende imellem Mand og Kvinde, at medens hans Brud paa Loven har Dødsstraffen til Følge i en nær Fremtid, straffer hendes sig først i en mere fjernt liggende Fremtid. Et alment Brud paa Loven fra Mændenes Side tilintetgjør i samme Nu hele Menneskeheden, fra Kvindernes — den kommende Slægt. Enkelte Mænd og Kvinder, som gjøre Brud paa Loven, kunne vel ikke siges at tilintetgjøre Menneskeheden, medens de der- imod helt og holdent berøve sig Muligheden for at benytte de Gaver, som Naturen har skjænket dem. Det Brud paa Loven, hvori Mændene gjøre sig skyldige, har forlængst taget sin Begyndelse,443 navnlig i de Klasser, som have været i Stand til at øve Vold imod andre, ug idet Smitten mere og mere har grebet om sig, er man i vor Tid endelig naat hen til det Ideal, som ikke blot foresvæver Fyrst Blochin, men Renan og hele den dannede Verden; en Tid, da alt Arbejde forrettes af Ma- skiner, medens Mennesket, forvandlet til en Klump Nerver, ikke har andet at bestille, end at hengive sig til lutter Nydelse. De Tilfælde, hvor Kvinderne have gjort Brud paa Loven, ere meget sjeldne. De ytre sig væsent- lig i Prostitution og Fostermord. Overalt i de rige Klasser, hvor Kvinden efterkommer Loven, medens Manden gjør Brud paa den, tager hun ogsaa Magten fra ham, hvad der falder hende saameget lettere, som han ved sit Brud tillige bryder med den sunde Fornuft. Skjøndt det i Al- mindelighed hedder sig, at Kvinden (Pariserinden, især den barnløse) ved Hjælp af alle de Midler, som Civilisationen stiller til hendes Raadighed, er bleven saa bedaarende, at Manden uvilkaarlig under- kaster sig hendes Herredømme, er dette dog saa langt fra at være Tilfældet, at det tværtimod for- holder sig lige omvendt. Ikke den barnløse Kvinde har taget Magten fra Manden, men Moderen, hende, der efterkom Loven, medens Manden gjorde Brud paa den. Hin Kvinde derimod, som ved Hjælp af kunstige Midler forbliver barnløs og fængsler Manden ved sine Skuldre og Lokker, det er ikke en Kvinde, som hersker over Manden, men en Kvinde, som.444 fordærvet af Manden, er sunket ned til at blive ligesaa fordærvet som han. idet hun, ved som han, at gjøre Brud paa Loven, gaar Glip af alt, hvad der skulde give Livet Indhold og Betydning. Den Vildfarelse, der her gjør sig gjældende. har iblandt andet ogsaa havt hin mærkelige Dumhed til Følge, som man kalder „Kvindens Rettigheder". Formlen herfor lyder saaledes: „Ah, min gode Mand!" siger Kvinden: „Selv unddrager Du Dig for Ar- bejdet, som Loven paalægger Dig, og fordrer dog, at vi alligevel skulle vedblive at trælle under den, som er givet os! Nej. i saa Tilfælde forstaa vi ligesaa godt som Du at finde paa noget, der kan se ud som Arbejde, noget i Lighed med det

Du foretager Dig i Banken, i Ministeriet, paa Universi- tetet eller Akademiet Ligesom Du, har vi ogsaa Lyst til under Navn af Arbejdets Fordeling at nyde Frugten af andres Møje, medens vi tilfredsstille vore sandselige Begjærligheder.“ Kvinden lader det ikke her blive ved Ord, men viser i Gjerningen, at hun, langt fra at staa tilbage for Manden i Henseende til „at finde paa noget, der kan se ud som Ar- bejde“, endogsaa er ham betydelig overlegen. Det saakaldte „kvindelige Spørgsmaal“ har kun kunnet komme paa Bane imellem Mænd, der have - unddraget sig fra det virkelige Arbejde, som Loven paalægger dem. Ligesaa snart de vende tilbage hertil, er der heller ikke mere Tale om dette Spørgs- maal. Kvinden, hvem Loven har anvist en ganske særlig Opgave, som kun hun er i Stand til at løse.445 vil aldrig falde paa, at forlange Ret til at dele Mandens Arbejde — i Bjergværkerne eller bag Ploven, medens det indbildte Arbejde, som Mændene af de rige Klasser have indrettet sig, vel er i Stand til at friste hende. Hvis Kvinden i vor Kreds, saavel før som nu, viser sig Manden overlegen, er det ikke i Hen- seende til at kunne bedaare eller forstaa at ind- rette sig en Beskjæftigelse, der har Lighed med Ar- bejde, men ved at holde sig indenfor de Grændser, som Loven har foreskrevet hende; medens hun, under uhyre Anstrengelser, med Fare for selve Livet, løser den Opgave, der er stillet hende og for- retter sit virkelige Arbejde, fritager Manden sig for sit. Kvinden har dog allerede i min Tid begyndt at gjøre Brud paa Loven, og dette hendes Fald har efterhaanden antaget en mere og mere alvorlig Karakter. En Kvinde, der bryder med Loven, tror at have sin Styrke i at kunne bedaare eller i at forstaa at indrette sig en Beskjæftigelse, som hun giver Navn af aandeligt Arbejde. I begge Hen- seender viser der sig dog en væsentlig Hindring i den Omstændighed, at hun kan faa Børn. Her kommer imidlertid Videnskaben hende til Hjælp ved at foreslaa en halv Snes forskjellige Midler til Fosterfordrivelse. Som en Følge heraf se vi ogsaa, hvorledes Kvinder af den rige Klasse, for ikke at staa tilbage for løsagtige Fruentimmer og kunne tage Kampen op med disse, frivilligt opgive den Magt, som Loven har skjænket dem. Ondet har446 allerede grebet stærkt om sig, og efter den Hurtig- hed at dømme, hvormed det Dag for Dag udbreder sig mere og mere, er der al Udsigt til at det snart vil omfatte hele den kvindelige Befolkning af den rige Klasse, hvorved Kvinden endelig vil opnaa, hvad hun saa levende attraar: at komme til at staa paa lige Fod med Manden og i Lighed med ham berøve sig alt, hvad der skulde give Livet Indhold og Betydning. Endnu er der dog Tid til at vende om. Ja, hvis Kvinderne blot forstode deres Bestemmelse, hvilken Magt de udøve, og vilde bruge den, som de kunde til Mændenes, Brødrenes, Børnenes alle Menneskers Frelse! Hustruer, Mødre af de rige Klasser! Hele vort Samfunds Frelse fra de Onder, hvorat det lider, ligger i eders Hænder! Jeg henvender mig her ikke til saadanne Kvinder, som kun har Hovedet fuldt af Snørliv, Tournurer, Koiffurer og hvorledes de bedst skulle bære sig ad med at bedaare Mændene, medens de imod deres Vilje, ved en fejl Beregning og i deres Hjærtes For- tvivlelse føde Børn, som de lade andre opfostre; heller ikke til dem, som besøge allehaande lærde Fakulteter og snakke sort om højere videnskabelige Spørgsmaal, medens de ligeledes efter bedste Evne undgaa at faa Børn, for at dette ikke skal skade deres aandelige Forkvakling, som de kalde for Ud- vikling — nej, jeg henvender mig her til hine Kvinder og Mødre, som, til Trods for at de kunne447 undgaa at føde, ikke desto mindre underkaste sig- denne evige, uforanderlige Lov med Bevidstheden om, at Arbejdet og Møjen, som denne Underkastelse medfører, er deres Livs Bestemmelse; det er hine vort Samfunds Kvinder, hvem Mændenes Frelse fra alle de Ulykker, som true dem, er givet. Ja, I Kvinder og Mødre! 1, som med fuld Bevidsthed underkaste eder Guds Lov, I alene i vort ulykke- lige, forkvaklede Samfund, der forlængst er gaaet tabt af Begrebet om virkelig Menneskelighed, 1 alene vide, hvori Livets sande Betydning i Følge Guds Lov bestaar og I alene ere i Stand til ved eders Eksempel at vise Menneskene al den Lykke, som de gaa Glip af, ved ikke som I, at underkaste sig Guds Vilje. I alene kjende alle de Glæder og Heurykkelser, al den uendelige Salighed, som venter den, der trofast handler efter Loven. I kjende den Lykke, som Kjærligheden til Manden giver, en Lykke, som foruden at den aldrig ender, aldrig afbrydes som saa mangen anden Lykke, desuden bærer en ny Lykke i sit Skjød; Kjærligheden til Barnet. I alene, saafremt I kun i eders Hjertes Enfold efter- komme Guds Vilje, I alene kjende — ikke blot hint Ar- bejde til Stads, hvormed Manden af eders Kreds pynter sig, men hin virkelige Møje, som Gud har paalagt Mennesket, I kjende ogsaa den virkelige Løn herfor; den Salighed, som den giver. I ere vidende herom allerede fra det Øjeblik af, da I berusede af Elskovs Lykke med bankende Hjerte, med Frygt og Haab imødeser den kvalfulde448 Tilsiand, som Svangerskabet medfører: en ni Maa- neders Sygdom, der under ulidelige Smerter tilsidst bringer eder Døden nær og lærer eder Livets sande

Møje at kjende, medens I glade afvente de frygte- ligste Kvalers gradevise Tiltagen, hvorefter der saa indtræder en Salighed, som det kun er eder forundt at erfare. I ere vidende herom, naar I efter at have overstaaet disse Kvaler, uden Spor at Ophold eller Afbrydelse, straks overtage en hel Række at ny besværlige Pligter og underkaster eder nye Lidelser, som ere uadskillelige fra Barnets Op- fostring, hvorved I pludselig give Afkald paa en at Menneskets allerførste Fornødenheder — Søvnen, der, som Ordsproget lyder, er kjærere end Fader og Moder, og i Maaneder, Aar ikke vide, hvad det er at sove roligt en eneste Nat, ofte tilbringe flere Nætter i Træk helt uden Søvn, medens I ene med Smerten gaa op og ned ad Gulvet og vugge eders syge Barn i de blytunge Arme. Og naar I gjøre dette, uden at nogen ser det eller opmuntrer jer til det, uden at I vente Ros eller Løn herfor af nogen, naar I gjøre dette, ikke som var det noget overordentligt, men med den Tanke, at I, som Ar- bejderen i Evangeliet, herved kun have gjort eders Skyldighed, saa vil I ogsaa vide, at gjøre Forskjel mellem et Arbejde, som kun er til Stads, hvor\ed man skaffer sig Ære blandt Mennesker, og den Møje, som ligger i at efterkomme Guds Vilje, hvor- ved I lade eder lede af den indre Stemme, som lyder i eders Hjerte. Enhver at jer, som i \ irke- 449 ligheden er Moder, véd desuden, hvorledes — ikke nok med at ingen har set eders Møje eller rost jer for den, idet man finder, at det I gjør kun er noget, som hører sig til, — de, for hvem I ofre jer, langt fra at være eder Tak skyldig, ofte lønne jer med den sorteste Utak- nemmelighed. Og dog: med det næste Barn, som I faa, gjentager det samme sig: paany ere I villige til at lide og underkaste jer de frygteligste Besværligheder, uden at nogen er Vidne til al eders Smerte, uden at I vente jer Løn herfor af nogen, medens I stadig føle den samme Tilfredsstillelse. Hvis I ere af den Slags, vil I hverken efter én eller tyve Fødsler sige, at det nu kan være nok med at føde Børn, saalidt som en femtiaarig Ar- bejder vil sige, at det kan være nok med at ar- bejde, saalænge han endnu er rask og rørig og Kræfterne fordre Arbejde; hvis I ere af den Slags, vil I heller ikke vælte Byrden, som Barnets Op- fostring medfører, over paa en fremmed Moder, saalidt som en Arbejder vil lade en anden lægge sidste Haand paa det Værk, han selv har begyndt og næsten bragt til Ende; I vil det ikke fordi dette Arbejde er eders Liv og fordi dette kun vinder i Indhold og Lykke jo mere I arbejde. Hvis I ere af den Slags — og den Slags Mødre gives der endnu Gud være lovet i Verden — saa vil ogsaa den Lydighed, som 1 lægge for Dagen i Henseende til at efterkomme Guds Vilje, blive en Rettesnor i Livet for eders Mænd, eders Børn og eders nær- 29450 meste. Enhver saadan Moder, hvem Erfaringen har lært, at Menneskets Bestemmelse — den eneste, som kan yde det fuldkommen Tilfredsstillelse i Livet — er, at hellige sig til en altopotrende Møje, hvorved der med yderste Anstrengelse og Fare for Livet stadig arbejdes uden Vidner og uden Løn; enhver saadan Moder vil ikke blot selv opfylde disse Fordringer, men ogsaa gjøre dem gjældende overfor andre. og medens dette Arbejde tjener hende som Maalestok til at bestemme et Menneskes Værd, vil hun saavel opmuntre sin Mand til at overtage det, som opdrage sine Børn dertil. Kun den Moder, der betragter det at faa et Barn, som et ubehageligt Tilfælde, medens For- nøjelser, Bekvemmeligheder, Dannelse og Selskabe- lighed for hende udgjøre Livets Betydning, vil op- drage sine Børn saaledes, at deres Liv kan blive saa fuldt som muligt heraf. Hun vil ernære d em med sød og lækker Spise, vil pynte dem og udfinde kunstige Midler til at more dem med, hvorhos hun i Stedet for at oplære dem og gjøre dem skikkede til hin uegennyttige og livsfarlige Møje, kun vil lære dem, hvorledes de skulle bære sig ad med at und- gaa hin Møje. Kun en saadan Moder, der er gaaet tabt af hvad der skulde give Livet Betydning, vil føle Sympathi med hint Mandens bedrageriske, til- syneladende Arbejde, hvorved denne, efter at have befriet sig for de Pligter, der paahviler ham som Menneske, beholder Muligheden for tilsammen med451 hende at nyde Frugten af andres Møje. Kun en saadan Kvinde vil bestræbe sig for at finde sin Datter en lignende Mand. medens hun bedømmer Menneskene — ikke efter deres Fortjenester, men efter deres Stilling, Indtægter og Evner til at nyde Frugten af andres Møje. En ægte Moder, som i Virkeligheden efter- kommer Guds Vilje, vil ogsaa opdrage sine Børn til at gjøre det samme. Ingen saadan Moder vil kunne se sit Barn overmættet, forkjælet eller ud- majet, uden at det vil smerte hende, da hun véd, at alt sligt kun vil være det en Hindring i at kunne efterkomme Guds Vilje. Hun vil ikke lære sine Børn, hvorledes de skulle undgaa Livets Besværlig- heder, men hvorledes de skulle bære dem. Hun vil ikke have nødig at spørge: hvad hun skal lære sine Børn eller hvortil hun skal opdrage dem, da hun véd, hvori Menneskets Bestemmelse bestaar. En saadan Kvinde vil aldrig opmuntre sin Mand til Arbejde, som kun har til Flensigt at drage Nytte af andres, og med Afsky og Forfærdelse vil hun betragte en saadan Virksomhed, der ikke kan andet end virke dobbelt fristende paa Børnene.

En saadan Moder vil ikke se paa, om den Mand, der frier til hendes Datter, har hvide Hænder og fine Manerer. Da hun klart og bestemt véd at skjelne imellem Arbejde og Bedrag, vil hun overalt, hos sin egen Mand som hos andre Mænd, først og fremmest skatte og fordre virkelig Møje med Op- ofrelse af og Fare for Livet selv, medens hun for- 29*452 agter bedragerisk Luksusarbejde, som kun har til Hensigt at fri den paagjældende for virkeligt Besvær. En saadan Moder føder selv, ammer selv, og naar hun ligeledes fremfor alt selv sørger for at tilberede Børnenes Føde, selv vasker og pudser dem, selv syr deres Klæder, underviser dem, sover sammen med dem og underholder sig med dem, saa er det fordi hun heri ser sit Livs Opgave. En saadan Moder vil ikke søge Garantier for Børnenes Fremtid i noget udvortes, som sin Mands Penge eller Børnenes Attester og Diplomer fra Skolerne eller Universitetet; men idet hun véd med sig selv, at den eneste Sikkerhed, det eneste sande Gode, et Menneske kan opnaa her i Verden, kun erhverves igjennem Beredvilligheden til at efterkomme Guds Vilje og overtage Livets Byrde selv med Fare for at bukke under, vil hun ogsaa tidlig og silde være betænkt paa at udvikle denne Evne hos sine Børn og sine nærmeste. En saadan Moder vil ikke be- høve at forhøre sig hos andre om, hvad hun skal gjøre; hun véd alt, hvad hun behøver at vide og vil ikke kjende til Frygt. Selv om en Mand eller en barnløs Kvinde kan være i Tvivl om, hvilken Vej de skulle følge for at efterkomme Guds Vilje, vil en Moder aldrig kunne komme i dette Tilfælde, dertil ligger Vejen altfor klar og tydelig for hende; i Fald hun ydmygt i Hjertets Enfold løser sin Opgave, vil hun, samtidig med at hun opnaar det højeste Gode, st>m gives et Menneske, blive en Ledestjerne for alle, som453 stræbe mod samme Maal. Kun en Moder er i Stand til før Døden roligt at kunne sige Ham, som har sat hende ind i denne Verden, Ham, hvem hun har tjent ved at føde og opdrage Børn, som hun elsker højere end sit eget Jeg, kun hun er i Stand til roligt at kunne sige efter at have udtjent i Hans Tjeneste: „Herre! nu lade Du din Tjenerinde tare i Fred!“ Men heri ligger ogsaa Toppunktet for al Fuldkommenhed, hvorimod Mennesket stræber som til det højeste Gode. Det er saadanne Kvinder, som tro i Opfyldelsen at deres Kald herske over de altbeherskende Mænd; det er saadanne Kvinder, som, idet de forberede nye Slægter, grundlægge den offentlige Mening; men derfor er det ogsaa dem, hvem Frelsen er givet fra alle vor Tids nærværende som tilkommende Onder Ja, I Hustruer, Mødre! Verdens Frelse ligger i eders Hænder!